

Satu Rantaeskola (Toim.)

Esitutkintalaki – Kommentaari

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN OPPIKIRJOJA

ESITUTKINTALAKI - KOMMENTAARI

Satu Rantaeskola (toim.)

ESITUTKINTALAKI - KOMMENTAARI

Satu Rantaeskola

—

Kimmo Halme, Leo Kortesalmi,
Kaarle Lönnroth, Johanna Parviainen,
Teemu Saukoniemi, Sanna Springare

OPPIKIRJAT 21

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2014

Satu Rantaeskola

-

Kimmo Halme, Leo Kortesalmi, Kaarle Lönnroth,
Johanna Parviainen, Teemu Saukoniemi, Sanna Springare

Esitutkintalaki, oppikirjat 21

ISBN 978-951-815-276-0 (painettu)

ISBN 978-951-815-277-7 (pdf)

Taitto ja paino: Paula Karjalainen – Juvenes Print, Tampere 2014

ESIPUHE

Tämä teos on toteutettu osana Ponnistushanketta. Ponnistushankkeeksi on nimetty poliisihallinnon laaja koulutuskokonaisuus, jossa esitutkintalain (805/2011), pakkokeinolain (806/2011) ja poliisilain (872/2011) lainsäädännön 1.1.2014 voimaan tulleet muutokset koulutettiin poliisihallinnossa vuodesta 2013 alkaen. Tähän koulutuskokonaisuuteen on kuulunut myös esitutkintayhteistyötä käsittelevä koulutus yhteistyöviranomaisten mm. syyttäjien kanssa. Kiitän erityisesti Poliisihallitusta ja Valtakunnansyyttäjänvirastoa siitä, että lainsäädännön uudistus otettiin alusta saakka vakavasti. Poliisiammattikorkeakoulu saa kiitoksen panoksestaan hankkeen käytännön toteuttamiseen ja erityisesti tuestaan hankkeessa toimineille asiantuntijoille. Hanke on ollut laaja ja siitä kertyneet kokemukset ovat sen mukaisesti monipuolisia.

Tämä teos käsittelee 1.1.2014 voimaan tullutta esitutkintalakia. Teoksesta on muodostunut kommentaariteos uuden lainsäädännön tulkinnallisten kysymysten yksityiskohtien kuvailemiseksi edellä mainitun Ponnistushankkeen yhtenä tuotteena. Teoksen sisältö on koottu yhteistyössä poliisihallinnon sisäisten kouluttajien kanssa. Kirjan kirjoittajina ovat lisäksi toimineet Kimmo Halme, Leo Kortesalmi, Kaarle Lönnroth, Johanna Parviainen, Teemu Saukoniemi ja Sanna Springare. Kirjoittajan osuus ilmenee teoksen luvuista, joihin kirjoittaja on panoksensa antanut. Kiitokset heille kaikille asiantuntijuutensa jakamisesta ja osallistumisesta kirjoitustyöhön. Teoksen yhtenä kirjoittajana ja toimittajana olen pyrkinyt yhdenmukaistamaan muiden kirjoittajien työtä ja lisännyt eri osioihin tärkeäksi katsomiani osuuksia. Edellä mainittujen henkilöiden lisäksi teoksen sisällön tuottamiseen sekä tekstin kommentoimiseen ovat osallistuneet opettaja Heikki Katajala, opettaja Pauliina Potila ja opettaja Janne Ylijärvi Poliisiammattikorkeakoulusta. Kiitokset heille avusta tekstin yksityiskohtien varmistamisessa.

Kiitän Poliisiammattikorkeakoulua teoksen ottamisesta julkaisusarjaan ja erityisesti kiitän rehtori Kimmo Himbergiä, koulutusjohtaja Petri Alkioraa ja yliopettaja Juha Vuorelaa tuesta Ponnistuskoulutushankkeen toteuttamisessa. Kiitokset myös Poliisiammattikorkeakoulun Emma Virtaselle, Leena Rannalle ja Sari Mansikkamäelle sekä Jaakko Kuhalle käsikirjoituksen yksityiskohtien hionnasta ja käytännön järjestelyistä.

Lainsäädännön sisältö täsmentyy kuitenkin vasta tulkintakäytännön myötä. Tässä teoksessa on pyritty luomaan mahdollisimman hyvä kartta, jotta virkavastuulla käytännön työssä tehtävät tulkinnat olisivat heti alusta saakka mahdollisimman hyvin tulevien tulkintojen mukaiset. Toivottavasti onnistumme tässä tehtävässä. Hankkeessa laadituista kommentaareista on tarpeellista pitää myös jatkossa huolta ja tämä edellyttää niiden ajan tasalla pitämistä. Poliisihallinto tarvitsee ja ansaitsee sähköisen tietopankin, josta keskeisin ja toimintaa erityisesti ohjaava lainsäädäntö ja sen tarkempi tulkinta on tarkistettavissa 24/7.

Käsillä oleva kommentaariteos on kirjoitettu suurten muutosten aikana. Tarkoituksena on ollut auttaa esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain soveltajaa säädösten tulkitsemisessa rikosprosessin eri vaiheissa.

Tampereella, Hervannassa, 17.7.2014.

Satu Rantaeskola

LYHENTEET

A	Asetus
AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
Dnro	Diaarinumero
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EPA - 1988	Aikaisemmin voimassa ollut asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988))
Epri	Epäiltyjen tietojärjestelmä
EPSA	Valtioneuvoston asetus esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014)
et al.	Ynnä muut, ja muut (lat. et alii)
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
ETL - 1987	Aikaisemmin voimassa ollut esitutkintalaki (449/1987)
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HolhTL	Laki holhoustoimesta
ICT	Tieto- ja viestintäteknologia
JulkL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
L	Laki

LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OikJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	Oikeusministeriö
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
PKL-1987	Aikaisemmin voimassa ollut pakkokeinolaki (450/1987)
POHA	Poliisihallitus
Polhall	Laki poliisinhallinnosta (110/1992)
PolL	Poliisilaki (872/2011)
PolL - 1995	Aikaisemmin voimassa ollut poliisilaki (493/1995)
POV	Pidättämiseen oikeutettu virkamies
RL	Rikoslaki (39/1889)
PSL	Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (841/2006)
TI	Tuomioistuin
Tiedonsaanti- oikeusdirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tiedonsaanti-oikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 2012/13/EU
TJ	Tutkinnanjohtaja
TutkintavankeusL	Tutkintavankeuslaki (768/2005)
Valvira	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
VITJA	Poliisiasiain toiminnanohjausjärjestelmän kokonaisuudistushanke, VITJA-järjestelmä
VKSV	Valtakunnansyyttäjän virasto
vp	Valtiopäivät

KIRJOITTAJAT

Satu Rantaeskola (teoksen toimittajana) (OTK, varatuomari, yliopettaja) toimii rikosprosessioikeuden yliopettajana Poliisiammattikorkeakoulussa ja on toimittanut tämän teoksen oltuaan Ponnistushankkeen (ETL, PKL ja PolL kokonaisuudistus 2014) vetäjänä. Rantaeskola on toiminut uransa aikana erilaisissa juristin tehtävissä vuodesta 1989 muun muassa tuomioistuimessa (käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa), syyttäjänä sekä asianajotehtävissä.

Kimmo Halme on aloittanut poliisiin tehtävissä vuonna 1992 ja suorittanut poliisin päällystötutkinnon vuonna 2005. Halme on toiminut rikostutkinnan tehtävissä käytännössä koko poliisiuransa ajan. Tällä hetkellä Halme työskentelee Sisä-Suomen poliisilaitoksella tutkinnanjohtotehtävissä. Parhaiten Halme viihtyy työtehtävissä, joissa voi kantaa vastuun työryhmän työskentelystä mm. aktiivisen valmennuksen ja toimintatapojen kehittämisen keinoin.

Leo Kortosalmi on suorittanut miehistön ja alipäällystötutkinnon ja työskennellyt poliisina lähes 30 vuotta. Lisäksi Kortosalmi on suorittanut juristin tutkinnon (OTK). Hän on toiminut kotimaassa nuoremasta konstaapelista päällikkötehtäviin nimismiehenä ja ulkomailla mm. Venäjällä sekä useissa EU:n ja YK:n poliisin siviilikriisinhallintatehtävissä Baltiassa ja Lähi-idässä. Poliisihallinnon ulkopuolella Kortosalmi on työskennellyt Lapin lääninhallituksen oikeushallinto-osaston oikeushallintopäällikkönä. Tällä hetkellä Kortsesalmi työskentelee rikoskomisariona Lapin poliisilaitoksella.

Kaarle Lönnroth on ollut poliisina vuodesta 1991. Hän on tehnyt virkauransa alussa erilaisia poliisin tehtäviä valvonnan ja rikostorjunnan puolella. Vuodesta 1995 lähtien Lönnroth on toiminut talousrikostutkinnan tehtävissä, ensin tutkijana ja sittemmin tutkinnanjohtajana vuodesta 2002. Hänen vastuulleen kuuluivat ensin kaikki petosrikostyyppiset asiat, sittemmin pelkästään talousrikokset. Lönnroth on toiminut myös Itämeren alueen öljypäästöihin liittyvien rikosasioiden tutkinnanjohtajana ennen kuin näiden asioiden tutkinta siirtyi rajavartiolaitoksen vastuulle. Tällä hetkellä Lönnroth toimii rikoskomisariona Lounais-Suomen poliisilaitoksella.

Johanna Parviainen on valmistunut poliisiksi vuonna 2000 ja hän on työskennellyt pääasiassa järjestyspoliisin kenttä- ja hälytystehtävissä ennen päällystötehtäviin siirtymistä. Parviaisella on sekä hallintotieteiden maisterin (HTM) että yhteiskuntatieteiden maisterin (YTM) tutkinnot. Hän on suorittanut myös aikuisopettajan pedagogiset opinnot. Tutkinnanjohtajuuden lisäksi hänen toimenkuvaansa on kuulunut aiemmin myös joitakin lupahallinnon tehtäviä. Parviainen työskentelee tällä hetkellä rikoskomisarion virassa Itä-Suomen poliisilaitoksella Mikkelin poliisiasemalla.

Teemu Saukoniemi toimii poliisitarkastajana Poliisihallituksen laillisuusvalvonnassa. Saukoniemi on toiminut poliisina vuodesta 1997. Hänellä on käytännön ko-

kemusta miehistö-, alipäällystö- ja päällystötehtävistä sekä kenttätoiminnan että rikostorjunnan puolelta.

Sanna Springare on valmistunut poliisiksi vuonna 2000. Suurimman osa virkaurastaan hän on työskennellyt väkivaltarikosten parissa Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksella. Päällystötehtävissä Springare on toiminut päivittäisrikoksista vastaavassa yksikössä Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksella. Tällä hetkellä hän työskentelee komisariona Helsingin poliisilaitoksen eteläisessä johtokeskuksessa. Aikaisemmalta ammatiltaan Springare on psykiatrinen sairaanhoitaja.

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	5
LYHENTEET	7
KIRJOITTAJAT	9
SISÄLLYSLUETTELO	11
JOHDANTO	23
1 SOVELTAMISALASÄÄNNÖKSET	27
1.1 Lain soveltamisala.....	27
1.1.1 Rikoksen esitutkinta	27
1.1.2 Pakkokeinojen käyttäminen ja tiedonhankinta	28
1.2 Esitutkinnassa selvitettävät asiat	29
1.2.1 Epäilty rikos.....	30
1.2.2 Asian laadun edellyttämällä tavalla	31
1.2.3 Syyteharkintaa varten	32
1.2.4 Rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.....	32
1.2.5 Asian valmistelu esitutkinnassa	34
1.2.6 Rikoksesta epäilty	36
1.2.7 Asianomistaja.....	37
1.2.8 Selvitettävät asiat - ei muutoksia	40
1.2.9 Syyteneuvottelu (syytteestä sopiminen)	40
2 ESITUTKINTAAN OSALLISET	47
2.1 Viranomaiset esitutkinnassa	47
2.1.1 Esitutkintaviranomaiset	47
2.2 Tutkinnanjohtaja.....	49
2.2.1 Esitutkinnan johtaminen	50
2.2.2 Tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskeva sääntely	51
2.2.3 Rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli tutkinnanjohtajana	53
2.2.4 Tutkinnan yleisjohtaja.....	54
2.3 Tutkija	54
2.3.1 Toimenpiteiden suorittaminen	54
2.3.2 Esitutkintatoimenpiteen tallentaminen asiakkaan toimesta	56
2.4.1 Syyttäjä tutkinnanjohtajana epäillyssä virkatehtävään liittyvässä poliisirikosasiassa.....	57
2.4 Erietyiset tutkintajärjestelyt	57

2.4.2	Syyttäjän mahdollisuus ryhtyä tutkinnanjohtajaksi, jos rikosta ei ole tehty virkatehtävässä.....	58
2.4.3	Syyttäjän toimivalta tutkinnanjohtajana	59
2.4.4	Epäillyn poliisirikoksen tutkiva poliisiyksikkö	59
2.4.5	Syyttäjän tutkinnanjohtajuuden ulkopuolelle jäävät asiat	59
2.4.6	Syyttäjälle tehtävä ilmoitus epäilystä poliisirikosasiasta	60
2.4.7	Muuta huomioitavaa	61
2.5	Esitutinnan asianosaiset.....	61
2.5.1	Asianosaisten määritelmä	62
2.5.2	Huoltajan puhevallan käyttäminen	64
2.5.3	Menettämisseuraamuksen kohteena oleva muu henkilö	65
2.5.4	Oikeushenkilö tai sen edustaja esitutinnan asianosaisena	65
2.5.5	Laillinen edustaja	66
2.6	Avustaja ja tukihenkilö.....	66
2.6.1	Oikeus avustajaan ja tukihenkilöön.....	67
2.7	Esitutkintavirkamiehen esteellisyys.....	68
2.7.1	Esteellisyyden merkitys	68
2.8	Esteellisyyssperusteet	70
2.8.1	Esteellisyyden määrittäminen	71
2.8.2	Läheisten määrittelystä.....	73

3 ESITUTKINNAN TOIMITTAMISEN YLEISET SÄÄNNÖKSET 75

3.1	Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen	75
3.1.1	Säännös asetuksesta lakitasoiseksi	75
3.1.2	Ilmoittamistapa	75
3.1.3	Kirjaamisvelvollisuudesta	77
3.1.4	Velvollisuus ottaa vastaan ilmoitus muualla kuin poliisilaitoksella?.....	80
3.1.5	Kirjaamisen ajankohta	80
3.2	Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen.....	81
3.2.1	Säännös asetuksesta lakitasoiseksi	81
3.3	Esitutinnan toimittaminen	82
3.3.1	Asian päättäminen, kun esitutinnan aloittamisen edellytyksiä ei ole	83
3.3.2	Esitutinnan aloittamisen edellytykset	83
3.3.3	Esitutinnan uudelleen aloittaminen	84
3.3.4	Selvittämisvelvollisuus ja siihen liittyvät seikat.....	84
3.3.5	Esitutinnan aloittaminen tutkinnanjohtajan päätöksellä	85
3.4	Asianomistajarikoksen esitutinnan toimittaminen	87
3.4.1	Pakkokeinojen käyttö asianomistajarikoksissa, joissa ei ole esitetty rangaistusvaatimusta.....	88
3.4.2	Syyttämispyyntöoikeuden menettäminen.....	88

3.4.3	Asianomistajan syyteoikeus.....	88
3.5	Rikollisen teon tutkinta	89
3.5.1	Tutkinta alle 15-vuotiaan osalta.....	89
3.5.3	Harkintavalta esitutinnan aloittamisen suhteen	91
3.6	Ilmoitus esitutinnan aloittamisesta	91
3.6.1	Uutta sääntelyä	91
3.6.2	Ilmoitusvelvollisuus.....	92
3.6.3	Harkinnanvarainen ilmoittaminen	92
3.6.4	Ilmoituksen sisältö.....	92
3.6.5	Ilmoittaminen muiden työntekijöiden työnantajille	93
3.7	Asianosaisten pyytämät toimenpiteet.....	93
3.7.1	Tutinnanjohtajan tai syyttäjän päätöksellä.....	94
3.7.2	Kynnys matalalla suostua toimenpiteeseen	94
3.8	Ulkomailla tehty rikos.....	95
3.8.1	Säännös asetuksesta lakitasoiseksi	95
3.8.2	Tutkintaoikeus	96
3.8.3	Esitutinnan siirto toiseen EU-valtioon.....	97
3.9	Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen.....	97
3.9.1	Käytännön toimintatavan kirjaaminen säännökseen	97
3.9.2	Asianomistajalla ei ole vaatimuksia	98
3.9.3	Rikoksen vähäisyyden arviointi.....	98
3.9.4	Muun lain säännökset	98
3.9.5	Huomauttaminen	98
3.10	Esitutinnan rajoittaminen	99
3.10.1	Tutinnan uudelleen aloittaminen	99
3.10.2	Rajoittamissäännöksen tarkoitus ja menettely.....	100
3.10.3	Seuraamusluonteisen rajoittamisen edellytykset.....	100
3.10.4	Prosessuaalisen rajoittamisen edellytykset.....	102
3.10.5	Kustannusperusteinen rajoittaminen.....	103
3.10.6	Tärkeä yleinen etu.....	104
3.10.7	Tärkeä yksityinen etu.....	104
3.10a	Esitutinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella.....	105
3.10a.1	Yleistä	106
3.10a.2	Tunnustus rajoittamisen perusteena	106
3.10a.3	Esitutinnan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa	107
3.10a.4	Menettelytavat	107
3.11	Esitutinnan toimittamisaika.....	108
3.11.1	Esitutkintatoimenpiteiden tärkeysjärjestys	108
3.11.2	Ilman aiheetonta viivytystä	109
3.11.3	Esitutinnan toimittaminen kiireellisesti	110
3.12	Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen.....	110
3.12.1	Uutta sääntelyä esitutkintalaissa	111

3.12.2	Edellytykset	111
3.12.3	Esitutkintatoimenpiteen siirtämisen aika	112
3.13	Esitutkinnan keskeyttäminen.....	112
3.13.1	Edellytysten kirjaaminen säännökseen	112
3.13.2	Perusteet keskeyttämiselle	113
3.13.3	Keskeytyspäätöksestä ilmoittaminen.....	113
3.14	Suppean esitutkinnan edellytykset	114
3.14.1	Tutkinnanjohtajan päätös esitutkinnan laajuudesta	114
3.14.2	Yksinkertainen ja selvä asia.....	114

4 ESITUTKINNAN PERIAATTEET

4.1	Tasapuolisuusperiaate.....	117
4.1.1	Tasapuolisuusperiaatteen sisältö	117
4.2	Syyttömyysolettama	118
4.2.1	Syyttömyysolettaman sisältö	118
4.3	Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen.....	119
4.3.1	Itsekriminointisuojaan sisältö	119
4.3.2	Virkamiehet.....	121
4.3.3	Kuulusteluista	122
4.3.4	Alustavat puhutellut	123
4.4	Suhteellisuusperiaate	124
4.4.1	Suhteellisuusperiaatteen sisältö	124
4.5	Vähimmän haitan periaate.....	125
4.5.1	Oikeuksiin puuttumisen välttämättömyys	126
4.6	Hienotunteisuusperiaate	127
4.6.1	Hienotunteisuusperiaatteen sisältö	127
4.7	Lasten kohtelu esitutkinnassa.....	128
4.7.1	Säännös asetuksesta lakitasoiseksi	129
4.7.2	Poliisin ammattitaidon vaatimus	129
4.8	Edunvalvojan määrääminen lapselle.....	130
4.8.1	Yleistä	131
4.8.2	Hakuprosessi.....	132
4.8.3	Kuulustelut.....	133
4.8.4	Edunvalvojan tehtävät	134
4.8.5	Kulut	134
4.8.6	Kelpoisuudet.....	135
4.8.7	Edunvalvojan/huoltajan asema rikosprosessissa	135
4.8.8	Oikeudenkäyntiavustajan määrääminen edunvalvojan ohella	135
4.9	Henkilön asema esitutkinnassa.....	136
4.9.1	Epäselvä asema	136
4.10	Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa.....	138

4.10.1	Muutoksesta yleensä.....	139
4.10.2	Kirjallinen ilmoittaminen	139
4.10.3	Oikeus avustajaan	141
4.10.4	Oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö	144
4.11	Epäillyn yhteydenpito avustajaan.....	145
4.11.1	Yhteydenpidon sisältö	145
4.11.2	Yhteydenpidon toteutumisen turvaaminen	146
4.11.3	Kirjeet ja puhelut	146
4.11.4	Muut sovellettavat lait	147
4.12	Esitutinnan käsittelykieli	147
4.12.1	Yleistä kieliasioista	148
4.12.2	Suomi tai ruotsi.....	148
4.12.3	Saame.....	149
4.12.4	Tulkkaus.....	150
4.12.5	Muu kieli.....	150
4.12.6	Epäillyn asema.....	151
4.12.7	Tulkin kelpoisuus	152
4.12.8	Etätulkkaus	153
4.13	Asiakirjan kääntäminen	154
4.13.1	Kääntäminen	154
4.13.2	Suullinen käännös.....	156
4.13.3	Luopuminen käännöstä koskevasta oikeudesta	157
4.13.4	Kääntäjän kelpoisuus.....	157
4.13.5	Kielilain soveltaminen.....	158
4.14	Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli	159
4.14.1	Kutsut, kirjeet ja ilmoitukset	159
4.15	Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa.....	161
4.15.1	Muutoksesta yleensä.....	162
4.15.2	Haitta	163
4.15.3	Rajoittamistapauksia.....	163
4.15.4	Salaiset tiedonhankinnat	164
4.15.5	Kuulustelun nauhoittaminen.....	165
4.15.6	Asiakirjapyynnön toimittaminen	165
4.16	Ilmoitus epäillyn oikeuksista.....	166
4.16.1	Oikeuksien ilmoittaminen samaan säännökseen	166
4.16.2	Suullinen vai kirjallinen ilmoitus	167
4.17	Kirjallinen Ilmoitus vapautensa menettäneen oikeuksista	167
4.17.1	Vapautensa menettäneen oikeuksien ilmoittaminen samaan säännökseen	168

5	ESITUTKINTAYHTEISTYÖ.....	169
5.1	Ilmoitus syyttäjälle.....	170
5.1.1	Asia, jossa epäiltynä poliisimies.....	170
5.1.2	Epäilty.....	170
5.1.3	Yhteinen päätöksenteko.....	171
5.1.4	Rajoittaminen.....	171
5.2	Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa.....	171
5.2.1	Esitutkintatoimenpide.....	171
5.2.2	Aloite.....	172
5.2.3	Syyttäjän määräykset.....	172
5.2.4	Päätösvalta.....	172
5.3	Yhteistyövelvollisuus.....	173
5.3.1	Uusi säännös.....	173
5.3.2	Ohjeistus.....	174
6	LÄSNÄOLO ESITUTKINNASSA.....	175
6.1	Velvollisuus saapua esitutkintaan.....	175
6.1.1	On syytä olettaa.....	175
6.1.2	Paikka, johon henkilö on velvollinen saapumaan.....	175
6.1.3	Kutsun sisällön täsmentäminen.....	178
6.2	Nouto esitutkintaan.....	178
6.2.1	Syytä epäillä -kynnys vaikeuttamisvaaran yhteyteen.....	179
6.2.2	Hyväksyttävä syy estää noudon.....	180
6.2.3	Noudosta päättää tutkinnanjohtaja.....	180
6.2.4	Kirjallinen noutomääräys on aina annettava noudettavalle.....	181
6.2.5	Etsintä henkilön tavoittamiseksi.....	181
6.3	Välitön kuuleminen.....	182
6.3.1	Kihlakunnasta poliisilaitos.....	183
6.3.2	Vähimmän haitan periaatteen mukainen toiminta.....	183
6.4	Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen.....	184
6.4.1	Oma-aloitteisesti esitutkintaan saapunut henkilö.....	184
6.4.2	Ilman aiheetonta viivytystä.....	184
6.5	Läsnäolon kesto.....	185
6.5.1	Rikollisesta teosta epäilty.....	186
6.5.2	Lakitekniset muutokset.....	186
6.6	Poistumisen estäminen.....	186
6.6.1	Lain kirjaamistavan muutos.....	187
6.6.2	Alle 15-vuotiaan sijoittaminen ”sumppuun”.....	187
6.7	Ilmoitus sotilasviranomaiselle.....	189
6.7.1	Lain kirjaamistavan muutos.....	189

7 KUULUSTELUT	191
7.1 Kuulusteltavan läsnäolo	191
7.1.1 Puhelinkuulusteluiden yms. käytön laajentaminen	191
7.1.2 Täsmennyksiä asiamiehen käyttöön rikoksesta epäillyn kuulustelussa.....	193
7.1.3 Todistajan tarjoama materiaali.....	194
7.1.4 Kuulustelupöytäkirjan sisällön sääntely	194
7.2 Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset.....	194
7.2.1 Asianomistajakuulustelun harkinnanvaraisuuden laajentaminen.....	195
7.3 Päihtyneen kuulusteleminen.....	195
7.3.1 Lakitekniset muutokset.....	195
7.4 Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen	196
7.4.1 Lakitekniset muutokset.....	197
7.5 Kuulusteltavan kohtelu.....	197
7.5.1 Rikoksen selvittämistä vaarantamatta	198
7.6 Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus	199
7.6.1 Säännös pysyy ennallaan	199
7.6.2 Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus	199
7.6.3 Alustavat puhuttelut.....	200
7.6.4 Asianomistajan negatiivinen totuudessa pysymisvelvollisuus ..	201
7.7 Todistajana kuulemisen este.....	202
7.7.1 Todistelutarkoituksessa.....	202
7.8 Todistajan ilmaisovelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta	203
7.8.1 Osallisuus ja yritys huomioitu	204
7.8.2 Todistajan ilmaisovelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta	204
7.8.3 Alustavat puhuttelut.....	205
7.9 Todistajankuulustelu tuomioistuimessa.....	206
7.9.1 Selvennys tuomioistuinkäsittelyn sisällöstä	207
7.10 Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset.....	207
7.10.1 Selonteko korvattu sanalla ilmoittaminen	208
7.10.2 Kuulusteltavalle ilmoitettavat asiat	209
7.10.3 Kielelliset oikeudet.....	209
7.10.4 Epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen	209
7.10.5 Epäillylle on yksilöitävä teko, josta häntä epäillään.....	209
7.10.6 Oikeuksien uudelleen ilmoittaminen	210
7.10.7 Ilmoitus avustajasta ja tukihenkilöstä, ellei ilmeisen tarpeetonta	210
7.10.8 Rangaistusuhka perättömästä lausumasta.....	210
7.11 Kuulustelutodistaja.....	211
7.11.1 Lakitekkinen muutos	211

7.11.2	Kuulustelutodistajan valinta	211
7.11.3	Kuulustelun tallentaminen ääni- ja kuvataallenteeseen.....	212
7.12	Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo	213
7.12.1	Tutkijan toimivallan laajentaminen	213
7.13	Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun	214
7.13.1	Läsnäolo laajennetaan osallistumiseen	214
7.13.2	Tukihenkilön tarve liittyä päämiehen tukemiseen	214
7.13.3	Hienotunteisuusperiaatteen huomioon ottaminen	215
7.14	Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa	215
7.14.1	Läsnäolo kuulustelussa vaikeuttaa rikoksen selvittämistä	216
7.15	Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan	216
7.15.1	Tarkennuksia ilmoitusvelvollisuudesta poikkeamiseen.....	217
7.15.2	Ilmoitus kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä ...	217
7.16	Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun.....	218
7.16.1	Asetuksen tasoinen säännös lakiin.....	218
7.16.2	Alle 18-vuotiaan tekemäksi epäilty rikos tai alle 15-vuotiaan tekemä rikollinen teko	218
7.16.3	Sosiaalilautakunnasta sosiaaliviranomainen.....	218
7.16.4	Poliisilla on velvollisuus ilmoittaa, sosiaaliviranomainen harkitsee.....	219
7.17	Kysymysten tekeminen	219
7.17.1	Säännös pysyy ennallaan	219
7.18	Henkilön poistaminen kuulustelusta	220
7.18.1	Säännös pysyy ennallaan	220
7.19	Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet	220
7.19.1	Säännös pysyy ennallaan	220
7.20	Alustavat puhuttelut	221
7.20.1	Säännös pysyy ennallaan	221
7.20.2	Oikeus avustajaan ja itsekriminointisuoja alustavissa puhutteluissa	221

8 RYHMÄTUNNISTUS **223**

8.1	Ryhmätunnistuksen määritelmä	224
8.1.1	Määrittely lain tasoiseksi	225
8.2	Ryhmätunnistuksen edellytykset.....	225
8.2.1	Edellytysten määrittely tarkemmin	225
8.2.2	Asianomistajan ja todistajan velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen.....	228
8.2.3	Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja ...	228
8.3	Ryhmätunnistuksen järjestäminen.....	229
8.3.1	Ryhmätunnistuksen järjestäminen ja sen luotettavuus	230
8.3.2	Tunnistamisen luotettavuudesta.....	232

8.3.3	Läsnäolo ryhmätunnistustilanteessa	234
8.3.4	Ryhmätunnistuksesta laadittava pöytäkirja sekä video- tai muu kuvatallenne.....	235
8.4	Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen.....	236
8.4.1	Velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen	237
8.4.2	Ryhmätunnistukseen osallistuneen sivullisen oikeus kohtuulliseen korvaukseen	237
8.5	Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen	238
8.5.1	Valokuvatunnistus ja videotunnistus	238
8.5.2	Kenttätunnistus	239
8.5.3	Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistaminen	240
8.5.4	Yhden kuvan näyttäminen	241
8.5.5	Todistusaineistona käytettävien kuvien tarkastelu	241
8.5.6	Esinetunnistus.....	241
8.5.2	Muuta yleisesti huomioitavaa ryhmätunnistuksessa (ilmaisukiello ja julkisuus).....	242

9 KUULUSTELUIHIN LIITTYVÄT TOIMENPITEET 245

9.1	Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja	245
9.1.1	Pöytäkirja.....	246
9.1.2	Kuulustelupöytäkirjan kieli	246
9.1.3	Toimitustapa	247
9.2	Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen.....	247
9.2.1	Kuulustelupöytäkirja	248
9.2.2	Ääneen lukeminen	248
9.2.3	Tarkastaminen.....	248
9.2.4	Korjaukset.....	249
9.3	Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen	250
9.3.1	Tallentaminen samaan säännökseen	250
9.3.2	Tapauskohtainen harkinta	250
9.3.3	Litterointi	251
9.4	Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten .	252
9.4.1	Esitutkintayhteistyö	252
9.4.2	Rikoksesta epäillyn oikeudet kysymyksiin.....	253
9.4.3	Litterointi	254
9.4.4	Lapsen kuuleminen.....	255
9.5	Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen	255
9.5.1	Korjausten tekeminen	255
9.5.2	Tilaisuuden varaamatta jättäminen	256
9.6	Esitutkintapöytäkirja	257
9.6.1	Kieli	257
9.6.2	Selostukset ja havainnot	258

9.6.3	Muu aineisto	259
9.6.4	Jäljennös	259
9.7	Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus	260
9.7.1	Julkisuuteen liittyvistä kysymyksistä	260
9.7.2	Esitutkinta-aineiston julkiseksi tuleminen	263
9.7.3	Tallenteen luovuttaminen.....	266
10	ESITUTKINNAN PÄÄTTÄMINEN	267
10.1	Loppulausunto	267
10.1.1	Loppulausunnon kohde.....	267
10.1.2	Loppulausunnon pakollisuus	268
10.1.3	Pyynnön yksilöinti ja määräaika.....	268
10.1.4	Loppulausunnon pyytämisestä päättäminen	269
10.2	Esitutkinnan päättäminen	269
10.2.1	Muutos.....	270
10.2.2	Esitutkinnan päättäminen	270
10.3	Huomauttaminen	272
10.3.1	Huomautuksen antaja	272
10.3.2	Huomautuksen kohde	272
10.4	Esitutkinnan osittainen päättäminen.....	273
10.4.1	Muutos.....	273
11	ERINÄISET SÄÄNNÖKSET	275
11.1	Esitutkintapäätös	275
11.1.1	Säännöksen taustaa	275
11.1.2	Päätös tehtävä aina.....	276
11.1.3	Muu vastaava esitutkintapäätös	276
11.1.4	Päätöksen sisältö ja sen toimittaminen	276
11.1.5	Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa	277
11.2	Suppean esitutkinnan sisältö	278
11.2.1	Vertailu normaaliin esitutkintaan	278
11.2.2	Tiedonsaantioikeus-direktiivin vaikutus	279
11.3	Avustajan kelpoisuus.....	279
11.3.1	Luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja	280
11.3.2	Etsintävaltuutettu - uusi esteellisysperuste	281
11.3.3	Selvittämisen merkittävä vaikeuttaminen.....	281
11.3.4	Esitutkinnan viivyttäminen.....	281
11.3.5	Päätös avustajan kelpoisuudesta	281
11.3.6	Tuomioistuimen päätös.....	282
11.4	Asiantuntijalausunto.....	282

11.4.1 Tutkijan oikeus.....	282
11.4.2 Mielentilatutkimukset.....	283
11.5 Ilmaisukielto.....	283
11.5.1 Syyteharkinta.....	284
11.5.2 Vaatimus kiellon yksilöimisestä.....	284
11.5.3 Asianosainen vai sivullinen.....	285
11.6 Salassapitovelvollisuus.....	285
11.6.1 Ilmaisukiellon suhde salassapitovelvollisuuteen.....	285
11.6.2 Selostamisvelvollisuus.....	286
11.7 Esitutkinnasta tiedottaminen.....	286
11.7.1 Tiedottamisen tarkoitus.....	287
11.7.2 Henkilön nimi ja kuva.....	288
11.7.3 Yleisten periaatteiden huomioiminen.....	288
11.7.4 Oikeus tiedottamiseen.....	288
11.8 Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä.....	289
11.8.1 Viittaussäännös.....	289
11.9 Ilmoitukset asianomistajille.....	289
11.9.1 Tiivistämistä.....	290
11.10 Tarkemmat säännökset.....	290
11.10.1 Asetuksella säätäminen.....	290
11.11 Voimaantulo.....	291
11.11.1 Soveltamisala.....	292
11.11.2 Avustajan kelpoisuuden varmistaminen.....	292
LOPUKSI.....	293
LÄHTEET.....	295

JOHDANTO

Rikoksen esitutkintaa keskeisesti sääntelevät esitutkintalaki (449/1987) ja pakkokeinolaki (450/1987) tulivat voimaan vuoden 1989 alussa. Edellinen esitutkintalaki piti sisällään säännökset lain soveltamisalasta, esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta, esitutkinnassa noudatettavista yleisistä periaatteista, esitutkintaviranomaisista, tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyydestä, saapuvilla olosta esitutkinnassa, kuulus- teluista, muista esitutkintatoimenpiteistä, esitutkinta-aineiston tallentamisesta, esi- tutkinnan päättämisestä ja suppeasta esitutkinnasta sekä erinäisistä säännöksistä.¹

Edellinen esitutkintalaki on ollut voimassa siis 25 vuotta. Sinä aikana lakiin on tehty runsaasti käytännön tarpeisiin ja muun lainsäädännön muuttumiseen pe- rustuvia muutoksia ja lisäyksiä. Tästä syystä vanhaa esitutkintalakia on voitu pi- tää varsin johdonmukaisena ja esitutkinnan eri ulottuvuuksia huomioon ottavana säädöksenä. Silti lainsäädännössä on ollut edelleen uudistustarpeitakin. Sääntelyn puutteellisuuden tai niukkuuden vuoksi menettelytapoja on jouduttu kehittämään ilman lainsäädännöstä saatavaa tukea, minkä vuoksi pelkästään esitutkintalakia tarkastelemalla ei ole ollut helppoa luoda kuvaa esitutkintamenettelystä kokonai- suudessaan.²

Ylimmät laillisuusvalvojat olivat ennen uutta lainsäädäntöä kiinnittäneet myös huomiota tämän säädöskokonaisuuden kokonaisuudistuksen tarpeeseen. Kysymys ei ole ollut pelkästään lainsäädännön selkeydestä. Esiin on nostettu turvallisuusvi- ranomaisten toimivaltuuksien ulottuvuuteen ja käyttämisen edellytyksiin, kansa- laisten oikeusturvaan sekä yksittäisiin lainsäädännön tarkistamistarpeisiin liittyviä kysymyksiä.³

Oikeus- ja sisäasiainministeriö asettivat keväällä 2007 toimikunnan valmiste- lemaan ehdotuksen esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuk- seksi. Laajan lausuntokierroksen jälkeen toimikunta sai mietintönsä valmiiksi, miltä pohjalta lainvalmistelu eteni ja hallituksen esitykset (HE 222/2010 ja HE 224/2010) lakien muuttamiseksi annettiin vuonna 2010. Eduskunnan käsittelyn aikana toteutet- tiin laaja lausuntokierros ja vielä eduskunnan käsittelyn aikana tiettyjä säännöksiä muutettiin.

1.1.2014 voimaan tullut esitutkintalaki (805/2011) tuli täydentämään näitä lain- valmistelutöissä esille tulleita tarpeita. Esitutkintalain sisältö jaettiin lukuihin ja si- ten helpommin käsiteltäviin kokonaisuuksiin. Esitutkintalaki jakautuu seuraavasti: soveltamisalasäännökset (1 luku), esitutkintaan osalliset (2 luku), esitutkinnan toi- mittamisen yleiset säännökset (3 luku), esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osal- listuvien oikeudet (4 luku), esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö (5 luku), läsnäolo esitutkinnassa (6 luku), kuulus- telut (7 luku), ryhmätunnistus (8 luku), esitutkinta-aineisto (9 luku), esitutkinnan päättäminen (10 luku) ja erinäiset säännökset (11 luku).

1 HE 222/2010 vp s. 12

2 HE 222/2010 vp s. 12

3 HE 222/2010 vp s. 13.

Tämän teoksen rakenne noudattelee täysin lain rakennetta. Esitutkintalain 22.7.2011 annettua säädöstä (805/2011) on jouduttu täydentämään ennen sen voimaan tuloa ns. korjauspaketilla (770/2013 ja 1145/2013) ja vielä voimaan tulon jälkeenkin on annettu uusi ehdotus (HE 71/2014 vp) esitutkintalain muuttamiseksi. Saattaa olla, että lainsäädäntömuutoksen laajuus huomioon ottaen, erilaisia muutostarpeita tulee seuraavina vuosina lisää. Lainsäädännön muutoksia on teoksessa seurattu 30.6.2014 loppuun asti.

Teoksen rakenne kunkin luvun sisällä noudattelee lain mukaista järjestystä. Kukin lain pykälä on kuvattu laatikoilla sisällöltään uusi ja vanha säännös vierekkäin, josta lukijan on helppo tehdä havainnot siitä, miten lainsäädäntö on muuttunut. Lainsäädännön valmisteluasiakirjoista ovat jääneet puuttumaan HE:ssa yleensä sen lopussa olevat vanhan ja uuden lainsäädännön rinnakkaistekstit, mikä on vaikeuttanut hahmottamaan kokonaisuudistuksen muutosten suuruutta. Teosten rinnakkaistekstit on laadittu voimassa olevan lainsäädännön mukaisena, joten tämä auttaa vielä enemmän tiedon hankinnassa. Lainsäädäntöön tutustumista aloittavan ei tarvitse välttämättä huomioida vanhaa lainsäädäntöä muutoin kuin lainsäädännön muutostarpeiden näkökulmasta. Rinnakkainen esitystapa auttaa jo lainsäädäntöä soveltanutta hahmottamaan muutokset paremmin. Muutokset on merkitty laatikoihin punaisella värillä. Lisäksi tätä kirjoitettaessa vireillä olevan HE 71/2014 vp muutosehdotukset ja jo hyväksytyt HE 58/2013 vp hyväksytyssä muodossaan on merkitty laatikoihin sinisellä värillä. Vuoden 2013 lopussa säädetyt muutokset (ns. korjauspaketti) 1.1.2014 voimaan tulleeseen lainsäädäntöön nähden on merkitty normaalisti säädösnumerolla asianomaisen säännöksen yhteyteen. Samoin tiedonsaantioikeutta koskevan direktiivin⁴ voimaan saattamista koskevan lainmuutoksen HE on merkitty ao. säännöksien yhteyteen.

Kirjan teksti on pyritty kirjoittamaan helppolukuiseksi, mutta kuitenkin oikeudellisen tekstin edellyttämällä tavalla riittävän tarkaksi. Lähteinä on käytetty hyvin paljon lainvalmistelutekstiä, mutta muutakin lähdemateriaalia on ollut käytettävissä. Lisäksi teoksiin on pystytty liittämään tulkinnallisiin ongelmakohtiin erilaisissa asi-
antuntijaryhmissä pohdittuja tulkintasuosituksia, Ponnistuskoulutuksen tavoitteen mukaisesti poliisin toiminnan yhdenmukaistamiseksi. Tekstissä viitataan säännöksiin tarpeen mukaan. Lukija voi tarvittaessa tarkistaa käsiteltävän säännöksen, tarkistamalla luvun kaksi ensimmäistä numeroa. Alaluvun ensimmäinen numero viittaa esitutkintalain alaluvun ja toinen numero alaluvun alla käsiteltävään pykälään.

Tässä vaiheessa vuotta 2014 (laki on ollut voimassa noin puoli vuotta) olisi jo periaatteessa käytettävissä tuomioistuimen ratkaisuja uuden lainsäädännön ajalta, mutta niiden kerääminen ja analysoiminen teokseen viivästyttäisi sen julkaisemista entisestään. Teoksen päivittämisen yhteydessä tekstin rikastuttaminen tuomioistuimen ja laillisuusvalvonnan ratkaisuille on luonnollista.

Tämä teos on kirjoitettu koko poliisihallinnon työkaluksi uuden lainsäädännön tulkintakysymysten osalta, sekä koulutukseen että käytännön operatiiviseen toimintaan. Samoin teos on kirjoitettu avuksi muille poliisin palveluksessa oleville kuin

⁴ Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

myös tiedonlähteeksi rajavartiolaitoksen ja tullin virkamiehille kuin myös muille pakkokeinolain säännöksiä soveltaville mm. tuomioistuimissa, syyttäjänvirastoissa ja asianajotoimistoissa. Kirjaa kirjoitettaessa on pidetty silmällä myös koulutustarpeita ja erityisesti Poliisiammattikorkeakoulun AMK -opiskelijoita, Esimiestyön ja työnjohdon erikoistumisopintoja suorittavia opiskelijoita sekä YAMK -opiskelijoita ja vielä täydennyskoulutusopiskelijoita.

1 SOVELTAMISALASÄÄNNÖKSET

Johanna Parviainen ja Satu Rantaeskola

1.1 Lain soveltamisala

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 1:1 Lain soveltamisala Rikoksen esitutkinta toimitetaan tämän lain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisen tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.	ETL 1 § Lain soveltamisala Esitutkinta rikoksen johdosta toimitetaan tämän lain mukaisesti, jollei muussa laissa ole toisin säädetty.

1.1.1 Rikoksen esitutkinta

Esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan rikoksen esitutkinta toimitetaan esitutkintalain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Esitutkintalaki on esitutkinnan toimittamista koskeva yleislaki, jonka säännökset määrittävät *epäillyn rikoksen oikeudellista selvittämistä*⁵.

Rikoksella tarkoitetaan yleisesti laissa rangaistavaksi säädettyä tekoa. Esitutkintavaiheessa rikokseksi katsotaan myös sellaiset teot, joista tekijää ei lopulta syytetä esimerkiksi jonkin syyttämättäjättämisperusteen⁶ vuoksi tai tuomita jonkin rangaistusvastuusta vapauttavan seikan⁷ takia. Näiden seikkojen olemassaolo ei ainakaan esitutkinnan alkuvaiheessa ole selvillä.⁸

Rikollisella teolla vastaavasti tarkoitetaan niitä rangaistavaksi säädettyjä tekoja, joihin rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 momentin (515/2003) nojalla vailla rikosoikeudellista vastuuvapautta olevan alle 15-vuotiaan⁹ epäillään syyllistyneen¹⁰.

Eräissä tapauksissa rikoksen esitutkinnan toimittaminen on säädetty muiden kuin poliisiviranomaisten, kuten *rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten*, tehtäväk-

5 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 2.

6 ROL (689/1997) 2 luvun 7 – 8 § (455/2011). Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 324–325: vähäisyys-, nuoruus-, kohtuuttomuus- ja konkurrensiperuste.

7 RL (39/1889) 3 luku (515/2003) rikosoikeudellisen vastuun yleiset edellytykset: 4 luku (515/2003) vastuuvapausperusteet jne.

8 HE 222/2010 vp s. 160.

9 RL (39/1889) 3:4,1: ”Rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta ja on syyntakeinen.”

10 HE 222/2010 vp s. 160. Tarkemmin teoksen ETL 3:5 ”Rikollisen teon tutkinta” otsikon alta. Ko. säännöksessä on nyttemmin säädetty myös aiemman esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (EPA - 1988) 14 §:n kuulustelun ja tutkinnan edellytyksistä tällaisissa tapauksissa.

si. Näitä koskevissa *erityissäännöksissä* esitutkinnan toimittamistavasta säädetään kuitenkin pääosin esitutkintalakia vastaavasti, ja käytännössä kyse on pikemminkin esitutkintaviranomaisten keskinäisen toimivallan järjestämisestä.¹¹

Lisäksi eri lakien perusteella joudutaan suorittamaan tutkintaa ja alustavaa selvitystä¹² tapahtumista, joihin ei aina liity rikosta. Näitä tapahtumia tutkittaessa noudatetaan samanlaista menettelyä kuin rikostutkinnassa, jolloin kysymys on *poliisilaissa säädetystä poliisitutkinnasta*¹³. Poliisitutkinta on yleisnimitys monille poliisin tehtäviin laissa erikseen säädetuille kuuluville tutkintamuodoille, jotka eivät ole varsinaista rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa, mutta joissa tutkinnan laadun edellyttämällä tavalla soveltuvin osin noudatettava esitutkintalain säännöksiä. Esitutkinta ja poliisitutkinta ovat omia tutkintamuotojaan ja ne saattavat olla peräkkäisiä tai päällekkäisiä. Niillä on kuitenkin liittymäpintoja, sillä esimerkiksi poliisitutkinnassa ilmi tulleen rikosepäilyn vuoksi saattaa ilmetä aihetta käynnistää esitutkinta.¹⁴

1.1.2 Pakkokeinojen käyttäminen ja tiedonhankinta

Esitutkintalain soveltamisalasäännökseen ei varsinaisesti tule muutosta aiempaan soveltamisalakäytäntöön. Esitutkintalain 1 luvun 1 §:n 2 momentissa on selvyuden vuoksi todettu pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisten tiedonhankinnasta olevan muuten voimassa se, mitä niistä on erikseen säädetty laissa¹⁵.

Pakkokeinolaki on rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöä koskeva yleislaki, jonka säännökset määrittävät sellaisia *viranomaisten suorittamia tutkittavana olevaan rikokseen liittyviä toimenpiteitä, joilla voidaan puuttua henkilöiden oikeuspiiriin* (pakkokeinot). Se, mitä esitutkintalain 1 luvun 1 momentissa säädetään nimenomaisesti esitutkinnan toimittamisesta esitutkintalain mukaisesti, jollei muussa laissa ole säädetty toisin, koskee myös pakkokeinolakia, vaikkei 2 momentti sisälläkään tätä nimenomaista säännöstä. Pakkokeinojen käytöstä säädetään myös rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaisia koskevissa erityislaeissa.¹⁶

11 HE 222/2010 vp s. 160. Ks. tarkemmin teoksen otsikon "Viranomaiset esitutkinnassa" alta, jossa on käsitelty ETL 2 luvun esitutkinnan osallisia 1 §:n nojalla.

12 ETL 3:3,2.

13 HE 222/2010 vp s. 160. Poliisitutkintaa koskeva sääntely on otettu lakiin vuoden 1995 poliisilaissa (493/1995) tavoitteena poistaa aiempi esitutkintalain aikaan vallinnut epäselvä oikeustila. Poliisitutkinnasta ja suorittamistapauksista säädetään erikseen poliisilain (872/2011) 6 luvussa. Ks. tarkemmin HE 14/1985 vp s. 10 ja 16.

14 PoL 6:1,2. HE 224/2010 vp s. 141. HE 222/2010 vp s. 160. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 21–22.

15 HE 222/2010 vp s. 160.

16 HE 222/2010 vp s. 71–72, 160, 244. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 2–3, 9, 19. Sekä esitutkintalaki että pakkokeinolaki on yleislakeina pyritty tietoisesti saamaan mahdollisimman kattavaksi lakien esitöidenkin ollessa varsin perusteellisia, joten näiden lakien keskeisistä säännöksistä ei juuri poikettane muissakaan säännöksissä. Molempia lakeja sovelletaan sekä poliisin että muiden esitutkintaviranomaisten suorittamassa tutkinnassa, vaikkakin joitakin erityissäännöksiä sisältyy muiden esitutkintaa suorittavien viranomaisten toimintaa säänteleviin lakeihin (RVL 578/2005, SKL 331/1983, SOL 326/1983 sekä PvPoL 1251/1995 sekä TulliL 1466/1994). Lisäksi esimerkiksi eräissä muissa laeissa on yksittäisiä erityissäännöksiä joistakin pakkokeinoista, erityisesti takavarikosta, tarkastuksesta ja etsinnästä (esim. JärjL 533/1997). Vastaavasti muissa laeissa on lisäksi säännöksiä, jotka tietyiltä osin täydentävät molempien lakien säännöksiä (esim. TVL 768/2005).

Rikosprosessin eri vaiheissa *pakkokeinoja joudutaan käyttämään esimerkiksi prosessiaineiston hankkimiseksi ja varmistamiseksi, prosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ja rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi*. Lainsäädännössä ankarammanlaatuisten pakkokeinojen käyttäminen edellyttää määrätyn vakavuusasteen rikosta, jonka enimmäisrangaistus on laissa säädettyä suuruusluokkaa tai joka on erikseen mainittu kyseisen pakkokeinon käytön edellytyksiä koskevassa säännöksessä. *Suhteellisuusperiaatteen* mukaan pakkokeinon käyttämisen tulee siis olla järkevässä suhteessa tutkittavana olevan rikoksen laatuun ja suuruusluokkaan.¹⁷

Pakkokeinon käyttämisessä tulee huomioida myös vähimmän haitan periaate sekä laissa jostakin syystä erikseen mainitsemattoman tarpeellisuusperiaatteen noudattaminen.

Keskeisin esitutkintaviranomaisen tiedonhankintaa koskeva sääntely on *poliisilain (872/2011) 5 luvussa*. Salaisten pakkokeinojen käytöstä rikosten esitutkinnassa säädetään kuitenkin poliisilain 5 luvun soveltamisalaa ja määritelmiä koskevan 1 §:n 5 momentin mukaan *pakkokeinolain (806/2011) 10 luvussa*. Käytännössä poliisilain tiedonhankintasäännökset koskevat rikoksen estämiseksi, rikoksen paljastamiseksi sekä vaaran torjumiseksi suoritettavia toimenpiteitä, kun taas pakkokeinolain säännökset koskevat rikoksen selvittämiseksi suoritettavia toimenpiteitä.¹⁸

Sekä esitutkintalakia¹⁹ että pakkokeinolakia²⁰ on täydennetty valtioneuvoston asetuksella²¹ esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta.

1.2 Esitutkinnassa selvittävät asiat

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 1:2 Esitutkinnassa selvittävät asiat</p> <p>Esitutkinnassa selvitetään:</p> <p>1. asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrittävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;</p>	<p>ETL 5 § Yleiset periaatteet (692/1997)</p> <p>Esitutkinnassa selvitetään:</p> <p>1. rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat;</p>

17 HE 222/2010 vp s. 71–72, 160, 244. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 97.

18 HE 224/2010 vp s. 88–90. Poliisilain (872/2011) mukaiset salaiset tiedonhankintakeinoja koskevat määritelmät vastaavat pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun määritelmiä salaisista pakkokeinoista. Poliisilaissa käytetään kuitenkin ainoastaan salaisen tiedonhankinnan tai salaisten tiedonhankintakeinojen käsitteitä, kun taas pakkokeinolaissa käytetään käsitettä ”salaiset pakkokeinot”.

19 Ks. ETL (805/2011) 11:10, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin 1) rikosilmoituksen kirjaamisesta, 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä ja 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

20 Ks. PKL (806/2011) 11:4, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin 1) pakkokeinojen käytön kirjaamisesta, 2) viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa ja 3) matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittamisesta.

21 SK 122/2014.

<p>2. mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi;</p> <p>3. asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja</p> <p>4. suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen kärjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.</p> <p>Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsitellyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.</p>	<p>2. asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan;</p> <p>3. mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; sekä</p> <p>4. suostuuko asianomistaja asian käsittelemiseen kärjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä ja aikooko myös rikoksesta epäilty suostua tähän menettelyyn.</p> <p>Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsitellyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. (245/2006)</p>
--	--

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentti erikseen luetteloituina kohtineen vastaa käytännössä aiemman lain 5 §:n § 1 momentin säännöstä eräin muutoksin, jotka käsitellään seuraavaksi.

1.2.1 Epäilty rikos

Rikoksen selvittämismenettely on kirjattu muotoon ”epäilty rikos”, jolla korostetaan sitä, että esitutkinnassa vasta *selvitetään, onko rikosta tehty*. Korostaminen liittyy myös esitutkintalain esitutkintaperiaatteisiin ja esitutkintaan osallistuvien oikeuksia säätelevään 4 luvun 2 §:ssä säädettyyn *syyttömyysolettamaan*, jonka mukaisesti *rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä*.²² Esitutkinnan lopputulos voi yhtä lailla olla se, ettei selvitetty teko täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä tai ettei epäilty henkilö ole syyllistynyt mihinkään rangaistavaan tekoon. Esitutkinnan tarkoituksena ei siis esimerkiksi ole mahdollisesti esitutkinnan alussa hahmottuneen syyllisyshypoteesin vahvistaminen, vaan se, että esitutkinnassa selvitetään, mitä on todella tapahtunut, toteutuvatko tapahtumassa rikoksen tunnusmerkit ja onko joku henkilö saatettava teosta rikosvastuuseen.²³

22 HE 222/2010 vp s. 160 ja 162.

23 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 16–17, 19 ja 309. Esitutkinnassa hankitaan ja järjestetään seuraavissa rikosprosessin vaiheissa tarvittava todistusaineisto, ts. selvitys rikokseksi epäillystä teosta (onko rikokseksi arveltu tai epäilty teko tai laiminlyönti rikos) ja jos näin todetaan, kuka tai ketkä ovat siihen syyllistyneet tekijänä tai tekijäkumppaneina taikka osallisina. Mahdollisen syyteharkinnan suorittamista ja rikosoikeudenkäynnin valmistelua varten on siis epäiltyä rikosta selvittäessä kiinnitettävä huomiota niin rikoksen objektiivisiin kuin subjektiivisiin tunnusmerkistötekijöihin.

1.2.2 Asian laadun edellyttämällä tavalla

Uutena ilmaisuna esitutkintalain 1 luvun 2 §:ään on nimenomaisesti kirjattu ”asian laadun edellyttämällä tavalla”. Ilmaisun korostaa osaltaan esitutkinnan tehokkaan toimittamisen vaatimusta, joka edellyttää sitä, että esitutkinnassa on pyrittävä kehtämään niin epäiltyä vastaan kuin epäillyn puolestakin puhuva riittävä kohtuudella saatavissa oleva selvitys ja näyttö²⁴. Lisäksi esitutkinnan tehokas toimittaminen ja rikoksen riittävän tehokas selvittäminen esitutkinnassa on nähtävä asianomistajan oikeussuojakeinoksi²⁵.

Ilmaisu ”asian laadun edellyttämällä tavalla” ilmaisee veloitteen punnita esitutkinnan tehokasta toimittamista suhteessa asian laatuun. Punninnassa on kysymys ns. klassisesta perusoikeuksien kollisiosta²⁶, jossa asianomistajan oikeudet ja rikoksesta epäillyn oikeudet ovat ristiriidassa keskenään.

Yleisesti ottaen tutkintaa ei voida päättää kiireen taikka perusteettomien tai häntäisten johtopäätösten nojalla, vaan tutkintaan on suunnattava riittävästi henkilöstö- ja muita voimavaroja. Esitutkinnan kiireellinen toimittaminen ei siis ole itseisarvo, vaan asia on riittävästi ja huolellisesti selvitettävä esitutkinnassa eikä asian nopealla käsittelyllä saa vaarantaa esimerkiksi epäillyn mahdollisuuksia järjestää puolustustaan. Kiihkeitä ei saa muutoinkaan kielteisellä tavalla vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin.²⁷

Nopeusvaatimuksella ei siis yksinomaan tehosteta tutkintaa, vaan sillä tähdätään myös tutkinnan tulosten oikeellisuuteen. Näin ollen tehokkuusvaatimuksen yhtenä ulottuvuutena on myös se, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä perusteellisemmin se tulee tutkia.²⁸

Koska esitutkinnan tavoitteena on hankkia ja järjestää seuraavissa rikosprosessin vaiheissa (mahdollinen syyteharkinta ja / tai rikosasian oikeudenkäynti) tarvittava todistusaineisto, on kiinnitettävä huomiota myös aineellisen totuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mukaisiin prosessiperiaatteisiin sekä tarkoituksenmukaisuusperiaatteeseen (varmuus, nopeus ja taloudellisuus). Prosessiekonomisia näkökohtia ei kuitenkaan voida painottaa liiaksi, ettei oikeusturva vaarannu. Lisäksi on huomattava, ettei yleisten rikosprosessuaalisten periaatteiden nojalla esimerkiksi aineellista totuutta (materiaalista totuutta) saada selvittää ”keinoilla millä hyvänsä” ja usein joudutaan tyytymään prosessuaalisten säännösten puitteissa hankittuun rajallisempaan selvitykseen. Selvitystä ja näyttöä hankittaessa on siis nou-

24 Ks. esim. EOA 19.10.2005, Dnro 2092/4/05. Kun arvioidaan esitutkintatoimenpiteiden tarvetta ja hyväksyttävyyttä on arvioitava sitä, 1) kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, 2) kuinka suurta työmäärää se edellyttää, 3) milloin selvitystä ehkä olisi saatavissa ja 4) millaisesta epäilystä rikoksesta on kyse (rikoksen laatu).

25 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 116. Mitä nopeammin esitutkinta aloitetaan ja toimitetaan, sitä paremmat mahdollisuudet on saada selvitettyksi aineellinen totuus. Myös kriminaalipoliittisesti tavoiteltavaa on, että rikos selvitetään ja rikosprosessi käynnistetään nopeasti. Nopea ja tehokas rikostutkintatoimi on omiaan vaikuttamaan yleisestävasti.

26 Kysymys tilanteesta, jossa molempia perusoikeuksia ei pystytä toteuttamaan samanaikaisesti.

27 HE 222/2010 vp s. 188. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 114–116.

28 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 88 ja 308. Ks. myös HE 222/2010 vp s. 161. Esitutkinnan puutteelliseen suorittamiseen ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota erityisesti tapauksissa, joissa esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Jokin asian ratkaisemiselle olennainen seikka (esimerkiksi omaisuuden omaisuussuhteet) on saattanut jäädä selvittämättä tai asia on esimerkiksi saatettu ratkaista ainoastaan asianosaisten kuulemisella, vaikka asian lisäselvittämiseksi olisi ollut mahdollista kuulustella todistajia.

datettava laillisia menettelytapoja ja toimenpiteitä kunnioittaen erityisesti rikoksesta epäillyn ja syytetyn ihmisarvoa sekä perus- ja ihmisoikeuksia.²⁹ Tapauskohtaisesti asian laadun edellyttämä tapa voi vaatia myös esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa (ETL 5 luku).

Käsiteltävä säännös liittyy myös esitutkintalain asianosaisten määritelmää koskevaan säännökseen 2 luvun 5 §:ään, joka on uusi pykälä ja edellyttää asianosaisten selvittämistä asian edellyttämällä tavalla³⁰. Asianosaista koskevasta selvittämismallisuudesta on kerrottu jäljempänä.

1.2.3 Syyteharkintaa varten

Aiemmassa laissa ollut ilmaisu ”syytteestä päättämistä” on esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1) kohdassa muutettu ilmaisuksi ”syyteharkintaa varten”. Muutos on teknisluonteinen ja tehty uuteen lakiin johdonmukaisuussyistä.³¹

1.2.4 Rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohtaan on tehty lisäys, että esitutkinnassa selvitetään rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Lisäyksellä on haluttu korostaa esitutkinnassa koottavan aineiston keskeistä käyttötarkoitusta ja kirjata myös seuraamusta varten tarvittavat seikat nimenomaisesti näkyviin. Rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat koskevat kaikkia vaatimuksia, niin syyttäjän vaatimia seuraamuksia kuin tuomioistuimen viran puolesta määräämiä seuraamuksia.³²

Tällöin kysymykseen tulevat erityisesti RL 6 luvun säännökset ja se, että esitutkintaviranomaisen on selvitettävä asia siten, että tuomioistuin voi päättää luvun säännösten nojalla rangaistuksesta. Rangaistuslajivalintaan sekä rangaistuksen mitaamiseen vaikuttavat keskeisesti rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä muu tekijän syyllisyys. Huomioitaviksi tulevat myös tuomion koventamisperusteet (RL 6:5), kuten rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus ja lieventämisperusteet (RL 6:6) sekä rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus tai voimakas inhimillinen myötätunto.³³

Koventamisperusteita ovat tarkemmin (RL 6:5) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen

29 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 10–11. Erityisesti rikoksesta epäillyn oikeusasemaan saadaan puuttua varsinkin vakavia rikoksia selvitettäessä edellyttäen, että perusoikeussäännösten rajoituksista on säädetty erikseen lailla.

30 HE 222/2010 vp s. 161 ja 169.

31 HE 222/2010 vp s. 162. Ks. tarkemmin Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 15. ROL 1:6 mukaisesti syyttäjän on nostettava syyte, jos esitutkinnassa hankitun aineiston perusteella on riittäviä todisteita syytteen tueksi (syytepakko- eli legaliteettiperiaate). Syytteen tueksi tulee siis olla riittävä näyttö eli todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Laissa säädetyn perustein (ROL 1:7-8) syyttäjällä valta tarkoituksenmukaisuusharkinnan perusteella (oportunititeettiperiaate) jättää syyte nostamatta todennäköisistä syistä huolimatta, jolloin syyteharkinta päättyy harkinnanvaraiseen (seuraamusluonteiseen) syyttämättäjäättämispäätökseen.

32 HE 222/2010 vp s. 162.

33 HE 222/2010 vp s. 162.

ryhmän jäsenenä, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan, rikoksen tekeminen ro-
tuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai
vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vai-
kuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttamisesta. Vielä koventamis-
perustetta arvioitaessa on otettava huomioon tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen
ja uuden rikoksen suhde osoittaa rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten
osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Lieventämisperusteita ovat tarkemmin (RL 6:6) rikoksen tekemiseen vaikutta-
nut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka, rikokseen johtanut voi-
makas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houku-
tus, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai muu vastaava seikka,
joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia sekä tekijän ja asi-
anomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikok-
sensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä ja
rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 ja 3 momentissa mainitut perusteet. Nämä tilanteet liittyvät
rikoksen tekemiseen alle 18-vuotiaana, teon jäämisestä yritysasteelle, avunannosta
tai rikoksen tekemiseen olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapauspe-
rusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita tai kysymyksessä on alentuneesti syyn-
takeisena tehty rikos.

Seuraamuksen määrittämistä koskevinä seikkoina tulee vielä ottaa huomioon
kohtuullistamisperusteet (RL 6:7), joita ovat tekijälle rikoksesta johtuneet tai tuo-
miosta aiheutuva muu seuraus, tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut
henkilökohtaiset olot sekä rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika.

Esitutkinnassa selvitettävänä muina seuraamuksina voivat tulla kyseeseen tuo-
mitsematta jättäminen, menettämisseuraamus, ajokielto, metsästyskielto, eläintenpi-
tokielto, liiketoimintakielto, vaarallisen rikoksenuusijan määrääminen suorittamaan
koko vankeusaika, sotilasarvon menettäminen, sakkorangaistukseen liittyen päivä-
sakon rahamäärän määräämisperusteeseen liittyvät seikat, alle 21-vuotiaan epäillyn
osalta tietyin edellytyksin tehtävä henkilötutkinta, jolla voi olla vaikutusta määrät-
tävään rangaistukseen³⁴ sekä mahdollisuus määrätä epäilty jo esitutkinnan aikana
mielentilatutkimukseen (OK 17:45,2). Esitutkintaviranomaisella ei ole jatkossakaan
roolia mielentilatutkimukseen määräämismenettelyssä³⁵, mutta tutkimuksen tarpeel-
lisuuden arviointi voi kuulua esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitut-
kintayhteistyön piiriin.³⁶

34 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010).

35 OK 17:45,2: Tuomioistuimien voi syyttäjän, rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä ri-
koksesta epäillyn mielentilatutkimukseen jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos säännöksen 1
momentissa olevat edellytykset täyttyvät (tuomioistuimen välituomio, perusteltua ja voi seurata enemmän
kuin yksi vuosi vankeutta) ja rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn
tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

36 HE 222/2010 vp s. 162.

1.2.5 Asian valmistelu esitutkinnessa

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 2 momenttia on muutettu täsmällisemmäksi ja koko rikosprosessin huomioivaksi. Aiemmin säännös huomioi käytännössä vain todistelua pääkäsitellyssä koskevan osuuden.³⁷

Erityisesti ilmaisulla ”syyteharkinta voidaan suorittaa asianmukaisesti”, tavoitellaan rikosprosessin etujen palvelemista, kun taas ilmaisulla ”asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti”, tavoitellaan nimenomaisesti asianosaisten etujen palvelemista. Nämä kaksi jossakin määrin erisuuntaista vaatimusta lainsäätäjä on pyrkinyt tasapainottamaan esitutkintaa säännellessään.³⁸

Rikosprosessin etujen palvelemisessa on aiempaan tapaan huomioitava myös se, että todistelu voidaan pääkäsitellyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa ja että asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Esimerkiksi asian mahdollista ratkaisua varten kirjallisessa menettelyssä esitutkintaviranomaisen on huomioitava, että esitutkinnan on oltava perusteellista siten, että esitutkintapöytäkirjaan ja muihin esitutkinta-asiakirjoihin tehtävät kirjaukset ovat riittäviä ja tarkkoja. Puutteellinen esitutkinta (esitutkinta-aineisto ei sisällä tarvittavia tietoja tai esitutkintaa joudutaan täydentämään) ei toteuta kirjalliselle menettelylle asetettuja tavoitteita oikeudenkäynnin joutuisuudesta, tarkoituksenmukaisuudesta ja joustavuudesta.³⁹

Asian valmistelu säännöksessä edellytetyllä tavalla voi edellyttää myös tarvittaessa esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välistä esitutkintayhteistyötä (ETL 5 luku), joka on nähty myös esitutkinnan suuntaamisen ja tehokkuuden kannalta tärkeäksi.⁴⁰

Asianosaisten (asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa) *etujen palvelemista* koskeva laajennus on säännöksessä uutta ja sillä on haluttu korostaa kaikkia säännöksen 1 momentissa ilmeneviä seikkoja, mutta asianosaisten etujen palveleminen voi liittyä esimerkiksi esitutkintalain 3 luvun 10 §:n mukaiseen esitutkinnan rajoittamiseen ja siihen liittyvään esitutkinnan uudelleen aloittamiseen. Asianosaista koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin myös asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojaan, asianosaisena olevaan oikeushenkilön edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan.⁴¹

Asianosaisella on oikeus muun muassa käyttää *valitsemaansa avustajaa* esitutkinnessa (ETL 4:10), mitä pidetään yhtenä länsimaisen oikeuden tärkeimpänä

37 HE 222/2010 vp s. 162.

38 HE 222/2010 vp s. 162–163. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 88.

39 HE 222/2010 vp s. 162. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 88.

40 Ks. tarkemmin Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 114. Suomen osalta on viime vuosina kiinnitetty jatkuvaa huomiota liian pitkiksi venyviin rikosprosesseihin ja suhteessa muihin Pohjoismaihin Suomi on saanut huomattavasti useampia tuomioita EIT:sta. Ns. rikosketjuajattelun avulla rikosprosessin siirtymävaiheisiin seuraavalle vastuunkantajalle sekä yleisesti monilla toimijatahoilla esitutkinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäyntien joutuisuuden parantamiseksi on kiinnitetty huomiota. Erityisesti perustuslakivaliokunta (PeVM 1/2010) on todennut esitutkinta- ja syyttäväviranomaisten välisen yhteistyön olevan tärkeää esitutkinnan suuntaamisen ja tehokkuuden kannalta. Yhteistyön tiivistämisellä sekä laadukkaalla esitutkinalla että esitutkintayhteistyöllä nopeutetaan ja parannetaan syyttäjän syyteharkintaa, jossa lopputuloksen kannalta on myös hyödyksi se, että syyttäjä voi kohdentaa ja rajoittaa esitutkintaa rikos- ja prosessioikeudellisesti olennaisiin kysymyksiin.

41 HE 222/2010 vp s. 27, 162 – 163, 188. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 174.

piirteenä. Tästä oikeudesta asianosaiselle on ilmoitettava kirjallisesti ennen kuin asianosaista kuullaan. Oikeus puolustautua (henkilökohtaisesti) tai oikeus järjestää puolustuksensa (avustajan välityksellä) kuuluvat ihmisoikeussopimusten mukaan syytetyn prosessuaalisiin oikeuksiin. Puolustuksen järjestämisessä on kysymys epäillyn ja/syytetyn oikeusturvasta sekä yhdenvertaisuudesta lain edessä (equality of arms). Vastaavasti asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan tehtävänä on huolehtia tämän oikeudellisista eduista. Oikeus avustajan käyttöön tarkoittaa myös sitä, että riittävässä määrin turvataan asianosaisen mahdollisuus tosiasiallisesti käyttää avustajaa. Toisin sanoen esitutkinnassa on huolehdittava siitä, että oikeus käyttää avustajaa toteutuu asianosaisen sitä halutessa, ja kerrottava muun muassa avustajan läsnäolo-oikeudesta kuulusteluissa, kysymysoikeudesta, avustajan kelpoisuusehdoista sekä vapautensa menettäneen osalta mahdollisuudesta pitää yhteyttä avustajaansa.⁴²

Asianosaisen käyttämän avustajan kelpoisuudella on tärkeä merkitys rikosprosessin onnistumisessa. Esitutkintalain 11 luvun 3 § määrittää avustajan kelpoisuuden ja siitä päättää tutkinnanjohtaja.

Vastaavasti *asianosaisen pyytämät kuulustelut ja muut tutkintatoimenpiteet* on suoritettava esitutkintalain 3 luvun 7 §:n nojalla, jos asianosainen osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan (asianosainen tekee tämän uskottavaksi), ja jos niistä ei aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia (prosessieconomiset näkökohdat). Tällöin on kysymys tutkinnasta, joka tapahtuu asianosaisen aloitteesta, mutta tutkimusten pyytäjän on perusteltava pyyntönsä ja tuotava siinä yhteydessä esiin seikkoja, jotka osoittavat, että pyydetty tutkimukset saattavat vaikuttaa asiaan. Esitutkintaviranomainen voi kieltäytyä tutkimuksista vain, jos pyydetty kuulustelut tai tutkintatoimenpiteet eivät voi vaikuttaa asiaan objektiivisesti katsoen ja kun ne aiheuttavat asian laatuun (rikoksen vakavuuteen ja asian selvitysasteeseen) nähden kohtuuttomia kustannuksia⁴³. Muutoinkin asianosaisilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa siihen, että *esitutkinta-aineisto on mahdollisimman täydellinen ja tasapuolisesti koottu*.⁴⁴

Esitutkintalain 3 luvun 7 §:n edellytyksen *tutkintatoimenpide saattaa vaikuttaa asiaan*, on tulkittu täyttyvän varsin helposti. Säänöstä ei tule tulkita niin, että saatavalla näytöllä tulisi olla jotenkin ratkaiseva tai olennainen merkitys asiassa. Tarkastellessa pieniäkin yksityiskohtia suhteessa muuhun näyttöön niillä voi olla laillisuusvalvojan näkemyksen mukaan merkitystä erityisesti ristiriitaisissa näyttötilanteissa ja tällöin ne saattavat vaikuttaa asiaan. Kyse on lopulta arvostuksista ja oikeusturvasta.⁴⁵

42 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 105, 181, 188, 192, 421, 423–424.

43 Ks. myös HE 222/2010 vp s. 183. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 92, 384. AOA:n ratkaisu 16.8.2004, Dnro 2611/4/02.

44 ETL 3:7, Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 37, 92 ja 384. Asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai ETL 5:2,1:n nojalla virallinen syyttäjä. Asian siirryttyä syyttäjälle, toimenpiteistä päättää syyttäjä. Ks. myös ETL 7:17 ja 7:19, joissa on säädetty erikseen asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä syyttäjän kysymysoikeudesta kuulustelutilanteessa taikka oikeudesta pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta tiettyjä asiaan vaikuttavia seikkoja.

45 AOA:n ratkaisu 16.8.2004, Dnro 2611/4/02.

Edellä selostetusta laillisuusvalvonnan ratkaisusta ilmenee selkeällä tavalla asian ydin: Pyydettyjen tutkintatoimenpiteiden hyväksymättä jättäminen tulee olla poikkeuksellista, jos edellytyksiä kieltäytymiselle ei ole. Erityisen merkityksellistä on, että asianosaisen aloitteesta tehdyt toimenpiteet ja kieltäytymiset kirjataan hyvin esitutkinta-aineistoon, jotta asiat ovat tarkistettavissa myös oikeudenkäynnissä esitetyn väitteen tai vaatimuksen johdosta.

Lisäksi esimerkiksi asianosaista ja hänen avustajaansa tai asiamiestään koskevasta *kysymysoikeudesta kuulusteluissa* on säädetty esitutkintalain 7 luvun 17 §:ssä ja 7 luvun 19 §:ssä. Asianomistajalla, epäilyllä ja heidän avustajallaan sekä syyttäjällä on nimenomaisen ilmaisun perusteella myös muulloin kuin kuulustelutilanteessa oikeus pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta tiettyjä asiaan vaikuttavia seikkoja. Kysymysten teko-oikeus on sellaisella asianosaisella ja hänen avustajallaan tai asiamiehellään, joka ei pyynnöstä ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on sieltä poistettu. Tällaiselle henkilölle on varattava tilaisuus saada tietoonsa kuulusteluissa ilmennyt ja tehdä tarvittavat kysymykset niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämislle.⁴⁶

1.2.6 Rikoksesta epäilty

Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava kansainvälisiin sopimuksiin⁴⁷ nojaten esitutkinnassa syyttömänä (syyttömyysolettama). Rikoksesta epäillyn ja syytetyn prosessuaalisia vähimmäisoikeuksia ovat:

- oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä,
- oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan,
- oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa
- oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa vastapuolen todistajia ja saada omat todistajat kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan kutsutut todistajat sekä
- oikeus saada maksutta tulkin apua, jos ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettävää kieltä.

Nämä oikeudet on siis huomioitava jo esitutkintavaiheessa. Lisäksi oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä oikeus olla edistämättä oman syyllisyyden selvittämistä (itsekriminointikielto, itsekriminointisuoja⁴⁸) kuuluvat epäillyn ja syytetyn oikeuksiin.⁴⁹ Rikoksesta epäillyn asemaan⁵⁰ liittyviä näkökulmia käsitellään tarkemmin erikseen jäljempänä.

46 ETL 7:17, 7:19. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 456.

47 Ks. tarkemmin Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 71–87.

48 Ks. ETL 4:3 Rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

49 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 81–84.

50 Ks. tarkemmin Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 184 ja 186.

1.2.7 Asianomistaja

Seuraavassa yhtenä asianosaisten etujen palvelemiseen liittyvänä näkökulmana käsitellään tarkemmin joitakin erityisesti asianomistajan eli rikoksen uhrin asemaan liittyviä säännöksiä.

Asianomistajaksi eli rikoksen uhriksi oikeustieteessä ja oikeuskäytännössä katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija ja se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Asianomistajalla on asemassaan oikeus vaatia rangaistusta epäillylle sekä vahingonkorvausta käytännössä usein henkilö-, esine- tai varallisuusvahingon johdosta. Esitutkintalain 4 luvun 9 §:n perusteella asianomistajalle on *ilmoitettava* hänen *asianomistaja-asemastaan* sekä 7 luvun 10 §:n 3 momentin nojalla aiheutuvasta *totuusvelvollisuudesta* ja perättömästä lausumasta säädetyistä rangaistusuhasta (RL 15:2). Lisäksi esitutkintalain 11 luvun 9 §:n perusteella esitutkintaviranomaisen on mahdollisuuksien mukaan ilmoitettava asianomistajalle siitä, *mihin toimenpiteisiin rikoksen* (rikoksesta tehty ilmoitus tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tullut) johdosta ryhdytään.⁵¹

Asianosaisten etujen turvaamiseen liittyvä laajennus⁵² voi tarkoittaa jatkossa sitä, että esitutkintaresursseja on käytettävä esimerkiksi asianomistajan vahinkojen selvittämiseksi laajemmin kuin aiemman lain aikaan. Esitutkinnassa voi olla tarpeellista jatkossa hankkia esimerkiksi seksuaalirikosten yhteydessä lääketieteellistä selvitystä myös uhrille koituneista psyykkisistä vahingoista, vaikka se ei rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen osoittamiseksi olisikaan tarpeen. Asianomistajan etujen huomioiminen on siis erityisen tärkeää sellaisissa henkilöön kohdistuvan loukkauksen käsittävissä rikoksissa, joiden kohteena on luonnollinen henkilö, mutta myös oikeushenkilöön kohdistunut rikos voi tuottaa usein välillisesti vahinkoa oikeushenkilön taustalla oleville ihmisille eikä oikeushenkilön asemaa voi tästäkään syystä vähätellä.⁵³

Asianomistajan *yksityisoikeudellinen vaatimus* tulee esitutkinnassa selvittää ETL 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan, jos asianomistaja on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan. Asianosaisten etujen valvomisen turvaamisen nähdään koskevan myös niitä tilanteita, joissa asianomistaja ilmoittaa ajavansa vaatimukset itse, vaikka säännöksessä (ROL 3:9) nimenomaisesti viitataan tilantee-

51 HE 222/2010 vp s. 243–244. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 110–114.

52 Ks. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 110–111, 181. Vaikkei asianomistajaa ole nimenomaisesti mainittukaan ihmis- tai perusoikeusluettelossa, edellyttää monien ihmis- ja perusoikeuksien turvaaminen sitä, että julkinen valta pyrkii suojaamaan ihmisiä toisten henkilöiden taholta tulevilta oikeudenloukkauksilta. Kriminaalipoliittisesti rikoksen uhrin aseman parantamiseen ollaan kiinnittämässä huomiota ja on mahdollista, että rikoksen uhria koskevaa prosessuaalista sääntelyä tulee lähivuosina lainsäädäntöönkin vieläkin laajaa-alaisempuna. Esimerkiksi Euroopan Unionin Komissio on ehdottanut vuonna 2011 direktiiviä, joka varmistaisi rikoksen uhrin oikeuksia koskevat vähimmäisvaatimukset kaikissa 27 EU-maassa. Tällaisia vähimmäisvaatimuksia ovat esimerkiksi uhrin kohtelu yksilönä, toimijoiden koulutus uhrin käsittelemisessä, uhrin tietoisuus oikeuksistaan ja asiansa etenemisestä, suojattomat uhrin (lapset, vammaiset, raiskauksen uhrin) tunnistetaan ja heille annetaan riittävää suojelua tai että rikoksen uhria suojellaan rikostutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Vastaavasti samaan aikaan Komissio on esittänyt asetusta yksityisoikeudellisten suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnustamisesta, jonka nojalla esimerkiksi toiseen EU-maahan matkustanut tai muuttanut perheväkivallan uhri voi luottaa siihen, että väkivallantekijälle määrätty lähestymiskielto on voimassa myös siellä.

53 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 111, 113, 312, 316.

seen, jossa syyttäjän tulisi asianomistajan vaatimuksesta syytteen ajamisen yhteydessä ajaa myös rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta. Kuitenkin samassa säännöksessä on myös rajoitettu syyttäjän ajamien vaatimusten sisältöä⁵⁴. Käytännössä asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus on juuri usein vahingonkorvausvaatimus (henkilö-, esine- tai varallisuusvahingosta), mutta esitutkinnassa ei voida ryhtyä laajoihin yksityisoikeudellisiin selvityksiin taikka viivyttää esitutkintaa asianomistajan vaatimuksen selvittämisen osalta. Asianomistajalla itsellään on siis päävastuu vaatimuksen määrän ja perusteiden esittämisestä, mutta rikoksella aiheutettu vahinko on kuitenkin selvitettävä, kun rikoksen tunnusmerkistö edellyttää aiheutuneen vahingon syntymistä tai kun vahingonmäärällä on merkitystä teon rikosoikeudellisen arvostelun kannalta. Esitutkintaviranomaisen vastuulla on kuitenkin informoida yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittämisestä sekä erityisesti ilmoitettava ja opastettava korvauksen hakemisessa, mikäli asianomistajalle syntyy oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla.⁵⁵

Vastaavalla tavalla esitutkinnassa on *selvitettävä mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi asianomistajalle ja asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöön panemiseksi*. Rikoshyödyn jäljittämiseen on erityisesti ammattimaisen ja järjestyneen rikollisuuden torjunnassa kiinnitetään enemmän huomiota. Takavarikko⁵⁶ ja vakuustakavarikko⁵⁷ ovat toimenpiteitä, joilla omaisuuden palauttaminen lailliselle haltijalle ja asianomistajan vahingonkorvausvaateen täytäntöönpano voidaan turvata.

Asianomistajarikoksen tutkinnasta ja tutkinnan lopettamisesta säädetään kuten aiemmankin lain mukaisesti. Esitutkintalain 3 luvun 4 §:n perusteella asianomistajarikoksen tutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, on tutkinta lopetettava. Esitutkintaviranomainen saa kuitenkin aloittaa asianomistajarikoksen esitutkinnan, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa ri-

54 ROL 3:9 ja Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 318 ja 389. Syyttäjän ei tarvitse ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, jos se ei voi tapahtua ilman olennaista haittaa taikka vaatimus on ilmeisen perusteeton. Jotta syyttäjä voi päättää, ottaako hän vaatimuksen ajaakseen ja että hän voi sitä ajaa keskitetyssä pääkäsitelyssä, on vaatimuksen suuruus ja perusteet selvitettävä, vaikkei niillä olisikaan vaikutusta teon rikosoikeudelliseen arvosteluun. Käytännössä siis kukin korvausvaatimuksen kohta tulee selvittää huolellisesti ja yleensä kustakin vaaditusta korvauserästä on esitettävä lasku, kuitti, asiantuntijan (esimerkiksi lääkärin) lausunto tai arvio tai muu eritelty kirjallinen selvitys. Lisäksi syyttäjän velvollisuus ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta rajoittuu vain rikoksen asianomistajan yksityisoikeudelliseen vaatimukseen (sisältää myös ns. siirtyvän vaatimuksen: kuolinpesä, konkurssipesä ja vakuutusyhtiö), joka kohdistuu syytettyä vastaan.

55 HE 82/1995 vp s. 156–157. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 110–111, 113–114, 263, 299, 310, 316–320, 384, 388–389. Ks. myös valtakunnansyyttäjän syyttäjiille antama yleinen ohje VKS:2006:3 asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisen osalta (Dnro 37/31/06).

56 PKL 7 luku: Takavarikolla tarkoitetaan sitä, että esine, aine, omaisuus, asiakirja tai data voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on rikoksella joltakulta viety tai se tuomitaan menetetyksi.

57 PKL 6 luku: Vakuustakavarikolla tarkoitetaan, että omaisuutta saadaan tuomioistuimen päätöksellä määrätä sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi.

kokseen syyllistyneelle rangaistusta. Esitutkinta on kuitenkin syyttäjän pyynnöstä toimitettava, jos syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Lisäksi asianomistajarikoksen esitutkinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudessa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän ilmoitakaan vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, jos rikoksen tapahtumisen osoittaminen on lain mukaan edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkun etuuden säilyttämiseen. Tällöin on kysymys muun muassa asianomistajan vahingonkorvausvaateen selvittämisestä.⁵⁸

Esitutkintaviranomainen *ei voi jättää vähäistä rikosta tutkimatta, jos asianomistajalla on asiassa rangaistus- tai vahingonkorvausvaatimus*. Toisin sanoen esitutkintaviranomainen ei voi päättää luopua toimenpiteistä esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla, vaan ratkaisu tulee saattaa tällöin esitutkinnan rajoittamismenettelyssä syyttäjän laajemman harkintavaltaan kuuluvan määräämisen alaiseksi. Tällöin syyttäjä voi määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, *ellei tärkeä yksityinen etu vaadi tutkinnan toimittamista*. Jos kyseessä on kuitenkin ilmeisen vähäinen rikos eikä asianomistajalla ole vaatimuksia, voi esitutkintaviranomainen luopua toimenpiteistä ja jättää esitutkinnan toimittamatta (oportuniteettiperiaate). Tämä ei kuitenkaan oikeuttane jättämään kirjaamatta rikosilmoitusta (ETL 3:1)⁵⁹.

Lisäksi esitutkintalain 7 luvun 2 §:ssä erikseen säädetysti on mahdollista, että rikoksen asianomistajaksi ilmoittautuminen voidaan jättää *asianomistajan omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi*, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän (rikoksen laajalle ulottuvat vaikutukset) tai muun vastaavan syyn (asianomistajia vähäinen määrä, mutta henkilöllisyys selvittely-yrityksistä tai selvittelymahdollisuuksien puuttuessa jää epäselväksi⁶⁰) vuoksi sitä edellyttää. Esitutkintaviranomaisen on kuitenkin siis mahdollisuuksien mukaan aktiivisesti pyrittävä selvittämään asianomistajan henkilöllisyys.⁶¹

Asianomistajan avustamista tai tukihenkilön määräämistä koskevan esitutkintalain 4 luvun 10 §:n perusteella syyttäjä tai tutkinnanjohtaja voi tehdä tuomioistuimelle esityksen avustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle jo esitutkintavaiheessa. Avustajan, ts. oikeudenkäyntiavustajan, tehtävänä on asianomistajan oikeudellisista eduista huolehtiminen, kun taas tukihenkilön tehtävänä on tukea asianomistajaa muulla tavoin. Saman säännöksen nojalla myös asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava kirjallisesti oikeudesta käyttää avustajaa ja esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan asianomistajalle on ennen kuu-

58 ETL 3:4. HE 222/2010 vp s. 180. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 15, 111, 312 ja 385.

59 Asiaa on käsitelty tarkemmin tämän teoksen ETL 3:1 kirjaamisvelvollisuudesta yhteydessä.

60 HE 222/2010 vp s. 216. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 112. Esimerkiksi asianomistajien kuulusteleminen voi tapahtua sen perusteella, että esitutkintaviranomainen kehottaa epäillyn rikoksen asianomistajia ilmoittautumaan tiedotusvälineiden avulla. Vastaavasti aiempaan tapaan asianomistajia voidaan jättää kuulustelematta, jollei tällä ole ilmeisesti tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, jos tämä on rikosilmoitusta tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytkeharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittavat tiedot.

61 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 113, 118 ja 389.

lustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.⁶²

1.2.8 Selvitettävät asiat - ei muutoksia

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 2-4 kohdat vastaavat aiemman lain 5 §:n 1 momentin 2-4 kohtia, mutta asiasisällön perusteella momentit 2 ja 3 ovat vaihtaneet paikkaa sekä 4 kohta on kirjoitettu aiempaa selkeämpään muotoon. Näissä kohdissa on kysymys rikoksella saadun omaisuuden palauttamisesta, menettämisseuraamuksen määrittämisestä, asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämiseen sekä suostumuksesta kirjalliseen menettelyyn.

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:ää ja sen sisältöä koskevat muutokset eivät ole sinänsä asiallisia muutoksia, vaan pikemmin aiempaa sääntelyä täsmentävää ja tarkentavaa sääntelyä huomioiden vallitseva oikeustila. Säännöksissä korostetaan kokonaisuudessaan sekä rikosprosessuaalisten että asianosaisten etujen kohtaavuutta.

1.2.9 Syyteneuvottelu (syytteestä sopiminen)

Tässä yhteydessä on syytä luoda lyhyt katsaus lähiaikoina käyttöön otettavaan syyteneuvottelumenettelyyn eli syytteestä sopimismenettelyyn.⁶³

Syyteneuvottelumenettelyllä tavoitellaan niin prosessiekonomisia kuin asianosaisten näkökulmaankin liittyviä etuja. Syyteneuvottelumenettelyä koskien on annettu myös hallituksen esitys (HE 58/2013) ja asian käsittely on edennyt teosta kirjoitettaessa vaiheeseen, että eduskunta on hyväksynyt lainsäädännön muutettuna (18.6.2014) hallituksen esitykseen nähden. Lain voimaan tulo ajankohtaa ei ole kuitenkaan teosta kirjoitettaessa vielä tiedossa.

Prosessinäkökulmasta syyteneuvottelumenettelyllä tavoitellaan prosessiekonomiaa erityisesti laajoissa yksittäisissä rikosasioissa, joissa voidaan pyrkiä sääntämään esitutkintaviranomaisten ja syyttäviviranomaisten työtä. Yleisesti ottaen mahdollisesti syyteneuvottelumenettelyn kautta vapautuva työaika ja -resurssi ovat kohdennettavissa oikea-aikaisesti ja oikeamittaisesti, mikä osaltaan mahdollistaa kustannustehokkaat kokonaisprosessit, mutta toimii myös kaikkien rikosprosessin asianosaisten eduksi.⁶⁴

Asianosaisten näkökulmasta taas syyteneuvottelun nähdään keventävän ja nopeuttavan rikosasian käsittelyä tavanomaiseen järjestelyyn verraten vaarantamatta asianosaisten oikeusturvaa tai loukkaamatta yleisen edun vaatimuksia. Perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvan oikeudenkäynnin joutuisuusvaatimuksen nähdään tulevan myös

62 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 114 ja 181.

63 Huomaathan, ettei syyteneuvottelu varsinaisesti sisälly ETL 1 luvun säännöksiin jatkossakaan, mutta tullessaan osaksi suomalaista oikeusjärjestelmää liittyy se läheisesti myös esitutkintaan, esitutkinnassa selvitettäviin seikkoihin (sekä rikokseen liittyvät että seuraamusta varten selvitettäviin) ja koko rikosasian käsittelyprosesseihin. Mahdollisena prosessiperiaatteena ja prosessimenettelyn muotona syyteneuvottelun voi katsoa kuitenkin luontaisesti liittyvän tähän yhteyteen, mutta varsinainen syyteneuvottelua koskeva sääntely on kaavailtu otettavaksi osaksi lakia rikosoikeudenkäynnistä (ROL). Tässä teoksessa asiayhteys sopii osaltaan myös jo aiemmin käsiteltyyn sekä prosessi- että asianosaisten näkökulmaan.

64 OM 26/2012 s. 16, 18, 22, 34–35, 38 ja 42–44 ja HE 58/2013 vp.

turvaksi syyteneuvottelumenettelyn vapauttaessa yleisesti resurssija sellaisten rikosasioiden käsittelyyn, joita ei voida ratkaista ilman tavanomaista tuomioistuinmenettelyä⁶⁵. Asianomistaja voi päästä nopeutetun prosessin myötä nopeammin oikeuksiinsa. Myös koko prosessissa esitettävän näytön vähentyminen vähentää myös asianomistajalle aiheutuvaa haittaa. Vastaava haitan väheneminen tapahtuu myös todistajien osalta, vaikkei todistaja olekaan rikosprosessin asianosainen, koska kevenetyssä menettelyssä tunnustukseen perustuvana ei ole tarvetta hankkia täysimääräisesti saatavilla olevaa selvitystä tapahtumienkulusta, ellei tätä jostakin muusta syystä tarvita. Rikoksesta epäilty/rikosasian *vastaaja* saa käytännössä tuomioistuimen hyväksyessä tuomioesityksen rangaistuksen lievennetyltä rangaistusasteikolta tunnustamiseensa perustuvana⁶⁶. Tunnustusoikeudenkäynti tulee järjestää nopeutetussa menettelyssä, jolloin myös rikosasia saa päätöksensä aiempaa nopeammassa ajassa⁶⁷.

Syyteneuvottelu *perustuu järjestelyinä siis vapaaehtoisuuteen, tunnustamiseen⁶⁸ ja menettelyyn suostumiseen (tuomioesitys⁶⁹ ja tunnustusoikeudenkäynti⁷⁰)*. Tietyssä määrin jatkossa, syyttäjät ja rikosasian vastaaja voivat sopia rikosvastuun toteuttamisesta. Rikoksesta epäillyn / rikosasian vastaajan tulee suostua tunnustusoikeudenkäyn-

65 HE 58/2013 vp s. 40. Tunnustusoikeudenkäynnin suhde perustuslakiin nojaa PL 21 §:ään, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

66 OM 26/2012 s. 20, 38 ja 66–67.

67 OM 26/2012 s. 18, 22, 34–35, 38 ja 42–44.

68 OM 26/2012 s. 20, 34, 38. Tunnustamisella tarkoitetaan asianosaisen selitystä siitä, että vastapuolen väite jostain selityksen antajalle epäedullisesta seikasta on tosi. Käytännössä tunnustus tekee kyseessä olevan seikan riidattomaksi. Tunnustus on jatkossa ensinnäkin peruste rajoittaa esitutkintaa, toiseksi se voi johtaa siihen, että syyttäjät tekee syyteharkinnassa seuraamusluonteisen syyttämättäjäätämispäätöksen tai kolmanneksi tietyissä tapauksissa tunnustaminen on perusteena tulla tuomituksi lievennetyt rangaistuksen mukaisesti. Tunnustusta ei voida käyttää myöhemmin rikosasian oikeudenkäynnissä todisteena, mikäli rikosasiaa ei jostakin syystä saada päätökseensä tunnustusoikeudenkäynnissä.

69 OM 26/2012 s. 50–54, 74–75 ja 79–80. Tuomioesityksellä tarkoitetaan syyttäjän ja rikoksesta epäillyn/rikosasian vastaajan yhteisymmärryksessä laatimaa kirjallista asiakirjaa, jonka osapuolet allekirjoittavat syyteneuvottelun lopuksi. Sekä tuomioesitystä valmisteltaessa että itse tunnustamisosoikeudenkäynnissä rikoksesta epäillyllä/rikosasian vastaajalla tulee olla avustaja, mikäli epäilty/vastaaja ei käytä oikeuttaan puolustautua itse ilman avustajaa. Tarvittaessa tehtävään tulee määrätä ROL 2 luvussa tarkoitettu puolustaja. Myös oikeusavun myöntäminen valtion varoista on mahdollista. Jos epäilty/rikosasian vastaaja on alle 18-vuotias tai hän ei muutoin pysty huolehtimaan puolustuksestaan, avustaja tulee aina määrätä. Tavanomaiseen tapaan tuomioistuin päättää OK 17:1:ssä tarkoitettulla vapaalla todisteiden harkinnalla tunnustuksen ja muun esitetyn aineiston perusteella, onko henkilö tehnyt tuomioesityksessä tarkoitetut rikokset. Kaikkien muidenkin rikosasioiden ratkaisukäytännön tapaan, myös tunnustusoikeudenkäynnissä harkitaan, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Jos tuomioistuin ei ole tällä tapaa vakuuttunut vastaajan syyllisyydestä, sen ei pidä antaa tuomioesityksen mukaista tuomiota eikä tunnustusta voida käyttää myöhemmin todisteena syyteasiassa.

70 OM 26/2012 s. 39, 57–64, 74–75 ja 81–82. Tunnustusoikeudenkäynnissä ovat läsnä rikosasian epäilty/vastaaja ja syyttäjät sekä hänen avustajansa. Käytännössä tunnustusoikeudenkäynti etenee siten, että syyttäjät tekee selkoa tuomioesityksestä ja siihen liittyvästä aineistosta, joka voi olla esitutkinnassa kertynyttä näyttöä. Tämän jälkeen tuomioistuin tiedustelee vastaajalta, tunnustaako hän edelleen rikoksen ja suostuuko hän asian käsittelyyn tunnustusoikeudenkäynnissä sekä ymmärtääkö hän muiltakin osin tuomioesityksen sisällön ja merkityksen. Näin tuomioistuin kysymyksiin varmistuu siitä, että esitys vastaa vastaajan tarkoittamaa, vastaaja on vapaaehtoisesti ja aidosti suostunut asian käsittelyyn tässä menettelyssä ja että vastaajan antama tunnustus on vapaaehtoinen ja pätevä. Tätä kautta vastaaja saa muutoinkin mahdollisuuden lausua tuomioesityksestä, mutta todistelua ei kuitenkaan enemmälti enää oteta vastaan tunnustusoikeudenkäynnissä. Erityisesti syyteneuvottelumenettelyyn ohjautuvan rikosasian esitutkinnassa on kiinnitettävä huomiota siihen, että epäillyllä/vastaajalla on ollut oikeus vastakuulustella häntä vastaan kertovia todistajia sekä esittää omaa näyttöään, vaikka hän on epäillyn teon tunnustanutkin.

tiin, jossa voidaan käsitellä sekä tuomioesitys että tuomioesityksessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat julkis- ja yksityisoikeudelliset vaatimukset. Jatkossakin kaikissa rikosasioissa pyritään selvittämään tapahtunut ja arvioimaan, minkä tunnusmerkistön epäilty teko täyttää. Syyteneuvottelu on siis vain yksi prosessimahdollisuus. Aloiteoikeus syyteneuvottelun käynnistämiseksi ja lopulta tuomioesityksen laatimiseksi on sekä syyttäjällä että rikoksesta epäillyllä / rikosasian vastaajalla, jotka voivat yksissä tuumin tehdä tuomioesityksen.⁷¹

Syyteneuvottelu on siis vain yksi prosessimahdollisuus. Aloiteoikeus syyteneuvottelun käynnistämiseksi ja lopulta tuomioesityksen laatimiseksi on sekä syyttäjällä että rikoksesta epäillyllä / rikosasian vastaajalla, jotka voivat yksissä tuumin tehdä tuomioesityksen.⁷²

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n 1 momentin⁷³ mukaan syyttäjä voi ryhtyä omasta tai asianosaisen aloitteesta toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi saman lain 5b luvussa tarkoitettussa oikeudenkäynnissä, jos

- epäilyllä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta, ja kysymys ei ole rikoslain (39/1889) 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8a, 8b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6a ja 7-15 §:ssä tarkoitettua rikoksesta, ja
- syyttäjä katsoo asian käsittelyn tarkoitettussa oikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädettyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n 2 momentin⁷⁴ mukaan tuomioesitys voidaan tehdä, kun:

- asianomaisesta rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja tunnustaa epäillyn rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5b luvussa tarkoitettussa oikeudenkäynnissä,
- syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksiluettavasta rikoksesta ja
- asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa tai suostuu asian käsittelyyn oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5b luvussa tarkoitettussa oikeudenkäynnissä.

Syyttäjä sitoutuu tuomioesityksessä vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8a §:ssä tarkoitettun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjä voi myös sitoutua jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta epäilyllä rikoksista (ROL 1:8,2). Tuomioesitys on laadittava kirjallisena ja osapuolten on se allekirjoi-

71 OM 26/2012 s. 16, 39, 50–54, 57–64, 74–75 ja 79–82.

72 OM 26/2012 s. 16, 39, 50–54, 57–64, 74–75 ja 79–82.

73 Säännöstä on muutettu HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen. Muutokset on kirjattu säännökseen, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

74 Säännöstä on muutettu HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen. Muutokset on kirjattu säännökseen, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

tettava ja päivättävä (ROL 1:10,4). Esityksessä tulee olla mainittuna edellä selostetut tiedot (ROL 1:10,2) sekä syyttäjän sitoumus vaatia rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjä voi ilmoittaa tuomioesityksessä kantansa tuomittavan rangaistuksen lajista ja määrästä (ROL 1:10,4).⁷⁵

Syyteneuvottelu soveltuu tekoihin, joista on enimmillään säädetty kuusi vuotta vankeutta. Tunnustukseen perustuvaa esitutkinnan rajoittamista tai tuomiesityksessä sovittua rangaistuksen lieventämistä ei pidetä tätä törkeimpien rikosten osalta perusteltuna, koska rikoksesta epäillyn oikeusturva sekä yleinen ja yksityinen etu muutenkin edellyttävät, että tällainen rikosasia tutkitaan laajemmin. Lisäksi rikoslajityypeistä syyteneuvottelumahdollisuuden ulkopuolelle rajataan suurin osa rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksista (raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta sekä lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin). Vastaavalla tavalla rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset rajataan kokonaisuudessaan soveltamisalan ulkopuolelle (lapsensurma, pahoinpitely, törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, lievä pahoinpitely, kuolemantuottamus, törkeä kuolemantuottamus, vammantuottamus, törkeä vammantuottamus, tappeluun osallistuminen, vaaran aiheuttaminen, heitteillepano, pelastustoimen laiminlyönti). Koska nämä rikokset kohdistuvat erittäin herkkiin oikeushyviin, henkeen ja terveyteen sekä seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja nuorten suojelemiseen seksuaaliselta hyväksikäytöltä, ei tunnustamiseen perustuvaa esitutkinnan rajaamista tai rangaistuksen lieventämistä voida pitää puollettavana yleisen ja yksityisen edun vaatiessa tällaisten epäiltyjen tekojen selvittämistä, tutkimista sekä käsittelyä tavanomaisessa järjestyksessä että rangaistuksen tuomitsemista normaaliasteikolla.⁷⁶

Rikoslain 20 ja 21 lukujen törkeimmät henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset rajautuvat menettelyn ulkopuolelle enimmäisrangaistusta koskevan edellytyksen perusteella.

Esitutkintalain 3 luvun 10a §:ssä säädetään, jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan. Edelleen säännöksen mukaan, jos esitutkintaa rajoitetaan tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla

75 Tässä kappaleessa olevia säännöksiä koskee HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksytyt lakimuutokset. Muutokset on kirjattu, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutosten voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

76 OM 26/2012 s. 38–39, HE 58/2013 vp s. 14 ja 23 ja LaVM 5/2014 vp s. 7. LaVM 5/2014 vp s. 3 ja 7 on käsitelty myös syyteneuvottelun ulkopuolelle jätettävää rikosluetteloa.

sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan. Säännöksen kolmannen momentin mukaan voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu sekä laatia tuomioesitys noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä säädetään.⁷⁷

Käytännössä rajoittamismenettelyä koskeva säännös tarkoittaa sitä, että näiden rikosten osalta esitutkinta jätetään toimittamatta tai lopetetaan samaan tapaan kuin kuten esitutkinnan rajoittamisessa muillakin perusteilla.⁷⁸

Oikeudenkäynnistä rikosasioista annetun lain 1 luvun 10a §:ssä⁷⁹ määritellään tuomioesityksen menettelystä, kun syyttäjä katsoo, että epäilystä rikoksesta voidaan tehdä tuomioesitys.

Syyteneuvottelussa tulee aidosti olla kysymys neuvottelusta, jollainen ei ole tavanomainen suomalaisessa rikosprosessissa. Neuvottelujen kohteena voi olla ainoastaan rangaistusseuraamus, eivät tosiasiat eli se, mitä on tapahtunut. Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyvä rikosoikeudellinen rangaistuksen mittaaminen alennetulta asteikolta. Lievennyksen rangaistukseen tuottaa epäillyn tunnustaminen.⁸⁰

Asianomistajan suostumus on edellytyksenä syyteneuvottelun toteutumiselle. Mikäli asianomistaja on ilmoittanut, ettei hänellä ole vaatimuksia, ilmoitus on sitova. Asianomistaja menettää ilmoituksella syyteoikeutensa, mutta ei oikeuttaan esittää rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta.⁸¹

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5b luvussa säädetään menettelystä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tuomioistuimien voi käyttää tuomiovaltaansa ja arvioida tuomion antamisen edellytyksiä vain, jos sillä on käytettävissään riittävä selvitys teon rikosoikeudelliseksi arvioimiseksi ja tunnusten oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseksi.⁸²

Joissakin tilanteissa päätös jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se ja syyttäjän sitoumus vaatia lievempää rangaistusta saadaan peruuttaa. Tämä on mahdollista esitutkintalain 3 luvun 10a §:n 3 momentin⁸³ mukaan vain, jos säännöksessä tarkoitettu tunnustus peruutetaan taikka asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös tai sitoumus on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.

77 Tässä kappaleessa olevia säännöksiä koskee HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksytyt lakimuutokset. Muutokset on kirjattu, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutosten voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

78 OM 26/2012 s. 21, 34, 37, 65–66 ja 84, HE 58/2013 vp s.

79 Tämä säännös säännös on lisätty HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen. Muutos on kirjattu, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

80 LaVM 5/2014 vp s. 2.

81 LaVM 5/2014 vp s. 4 ja KKO 2002:12.

82 PeVL 7/2014 vp s. 3.

83 Tämä säännös säännös on lisätty HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen. Muutos on kirjattu, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

Erikseen esitutkintalain 3 luvun 10a §:ssä⁸⁴ todetaan selvyuden vuoksi, ettei tämän säännöksen nojalla esitutkintaa jätetä toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä säännöksessä tarkoitettua sitoumusta siltä osin kuin epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7-15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimittamista. Sama soveltamisalan rajausta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n edellytyksiä koskevassa säännöksessä.

Pääpiirteissään ehdotettu syyteneuvottelumenettely sisältää vapaaehtoisuuden, tunnustamisen, tunnustamisen pohjalta laadittavan tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin tuomioistuimessa. Lisäksi tunnustaminen on nousemassa yhdeksi esitutkinnan rajoittamisperusteeksi aiempien rajoittamisperusteiden joukkoon. Syyteneuvottelumenettely on tullut hyväksytyksi suomalaiseen lainsäädäntöön ja tätä kautta osaksi suomalaista oikeusjärjestelmää. Millainen sen käytännön vaikutus esitutkintaan ja myöhempään prosessiin tulee olemaan, jää nähtäväksi. Tätä kirjoitettaessa lainsäädäntö on hyväksytty, mutta lain voimaan tulo ajankohta ei ole vielä tiedossa. Lisätietoa syyteneuvottelun taustoista, eri maissa käytettävistä vastaavista prosessimalleista sekä syyteneuvotteluun liittyvistä periaatteista sekä lainsäädännön muuttumisesta saat tutustumalla OM mietintöön 26/2012, hallituksen esitykseen HE 58/2013 vp, LaVM 5/2014 vp ja PeVL 7/2014 vp.

84 Tämä säännös on lisätty HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen. Muutos on kirjattu, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

2 ESITUTKINTAAN OSALLISET

Johanna Parviainen ja Satu Rantaeskola

2.1 Viranomaiset esitutkinassa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:1 Viranomaiset esitutkinassa</p> <p>Esitutkinan toimittaa poliisi.</p> <p>Poliisiin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta säädetään rajavartiolaitossa (578/2005), tullilaissa (1466/1994), sotilaskurinpitolaissa (331/1983) ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa (1251/1995).</p> <p>Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu syyttäjä.</p>	<p>ETL 13 § Esitutkintaviranomaiset</p> <p>Esitutkinan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty. Siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen.</p>

2.1.1 Esitutkintaviranomaiset

Aiempaan esitutkintalain 13 §:ään verrattuna esitutkintalain 2 luvun 1 §:n sisältö ja kaantuu kahteen eri momenttiin. Säännöksestä poistetaan maininta siitä, että esitutkinan toimittavasta viranomaisesta voidaan säätää erikseen toisin. Tämä lause on tarpeeton, koska muista esitutkintaviranomaisista (*erityiset esitutkintaviranomaiset*) kuin poliisista (*yleinen esitutkintaviranomainen*) ja niiden esitutkintatoimivallan perusteena olevista laeista säädetään erikseen esitutkintalain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa.⁸⁵

Sinällään poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten väliseen toimivallan jakoon ei ole aiemminkaan havaittu liittyvän ongelmia, mutta uudessa esitutkintalaisissa on katsottu perustelluksi mainita selvyuden vuoksi poliisiin lisäksi muut esitutkintaviranomaiset sekä näiden esitutkintatoimivallan perusteena olevat säännökset. Aiempaan verraten säännöksestä poistuu tarpeettomana myös virke, joka määritteli siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen.

⁸⁵ Lisäksi vuoden 2010 alussa on tullut voimaan poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annettu laki (687/2009). HE 222/2010 vp s. 164. Lain 1 §:n 2 momentin mukaan yhteistoiminnalla tarkoitetaan kyseisessä laissa rikostorjuntaan, valvontatoimintaan tai kansainväliseen yhteistyöhön liittyvän toimenpiteen suorittamista toisen viranomaisen puolesta tai apuna tämän tehtäväalueella sekä toimimista yhteistyössä PTR-viranomaisten yhteisellä tehtäväalueella. Lain 7 §:n mukaan PTR-viranomaiset voivat perustaa yhteisen tiedonhankinta- ja tutkintaryhmän. Ks. Esitutkintaviranomaisista tarkemmin myös Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 121–142.

Nykyään poliisin hallinnosta annettu laki ja asetus⁸⁶ määrittävät poliisin yksiköiden keskinäisen työnjaon.⁸⁷

Virallinen syyttäjä osallistuu esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan, joka todetaan erikseen ja selvyyden vuoksi esitutkintalain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa. Toteamuksella halutaan korostaa sitä, ettei syyttäjä ole kuitenkaan aiempaan tapaan esitutkintaviranomaisen virkamies eikä esitutkintavirkamies osallistuessaan esitutkintaan vaan toimii syyttäjän asemassa. Syyttäjää ei siis koske esitutkintalain esitutkintaviranomaista ja esitutkintavirkamiestä koskevat säännökset, mutta esitutkintalaki laajasti mahdollistaa syyttäjän osallistumisen esitutkintaan ja antaa syyttäjälle merkittävät esitutkintaa koskevat toimivaltuudet. Esitutkinnassa syyttäjä ei vielä ole jutun asianosainen, mutta tulee asianosaiseksi rikosprosessissa sen jälkeen, kun hän on nostanut syytteen⁸⁸. Syyttäjän esitutkintaan osallistumista ja toimivaltaa koskevat säännökset perustuvat pitkälti aiemman esitutkintalain säännöksiin, mutta syyttäjän toimivaltuuksista on voimassa myös, mitä niistä muualla säädetään⁸⁹. Pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä syyttäjällä on kuitenkin varsin laaja toimivalta käyttää pakkokeinoja tai hakea oikeudelta pakkokeinon määräämistä⁹⁰. Erityisesti esitutkintalain 5 luvun säännökset esitutkintayhteistyöstä liittyvät esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän väliseen esitutkintayhteistyöhön, jota käsitellään jäljempänä erikseen.

Yleisesti ottaen syyttäjän asema suhteessa esitutkintaan ilmenee siinä merkityksessä, joka esitutkinnalla on virallisen syyttäjän toimintaan vaikuttavana ja rikosoikeudenkäynnin valmisteluun liittyvänä vaiheena. Syyttäjä on avainasemassa rikosprosessissa ollessaan mukana aina esitutkinnasta ylimpään muutoksenhakuasteeseen saakka. Syyttäjän nähdään voivan yleensä ajaa menestyksellisesti valtion rangaistusvaadetta vain, jos syytteessä mainitut seikat ja niistä esitettävät todisteet on selvitetty ja järjestetty esitutkinnassa, josta syystä syyttäjälle on annettu myös tiettyjä toimivaltuuksia määrittää yksittäisessä tapauksessa, mitä seikkoja esitutkinnassa selvitetään, mitä todisteita niistä hankitaan ja tallennetaan. Syyttäjällä on myös nimenomainen valta pyytää tiettyjä esitutkintatoimenpiteitä ja tarvittaessa lisätutkintaa, jotka esitutkintaviranomaisen on suoritettava.⁹¹

Syyttäjän asema ja mahdollisuus osallistua esitutkintaan on tämän vuoksi otettu huomioon lukuisissa esitutkintalain säännöksissä. Esimerkiksi esitutkintalain 7 luvussa säädetysti virallisella syyttäjällä on aina oikeus olla läsnä kuulusteluissa ja osallistuessaan kuulusteluun syyttäjällä on oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Lisäksi

86 Huomaa, että lakiin on säädetty muutoksia. Ks. tarkemmin SK 503/2013.

87 HE 222/2010 vp s. 27 ja 163. Poliisihallitus voi antaa tarvittaessa tarkempia määräyksiä keskusrikospoliisin tehtävistä ja määrätä myös tarvittaessa keskusrikospoliisin ja poliisin muiden yksiköiden välisistä tutkintajärjestelyistä. Vastaavasti Poliisihallitus määrää tarkemmin niistä asiaryhmistä, jotka kuuluvat suojelupoliisin tutkittaviksi. Lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) mukaan maakunnalla on vastuu yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta, jonka nojalla maakunnalla on oma poliisitoimi, kun taas valtakunnan tehtäviin kuuluvat lähtökohtaisesti rikosprosessioikeuden alaan kuuluvat kysymykset. Ks. tarkemmin HE 222/2010 vp s. 164.

88 Helminen - Fredman - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 159. Syyttäjä on siis jutun kantaja joko yksin tai yhdessä asianomistajan kanssa. Syyttäjä toimii rikosasiassa yhteiskunnan etua valvovana ja edustavana virkamiehenä.

89 HE 222/2010 vp s. 28 ja 164.

90 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 160.

91 HE 222/2010 vp s. 164–165. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 18 ja 158–159.

viralliselle syyttäjälle on nyt varattava mahdollisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa (ETL 8:3,2) sekä kuulustelutilaisuudessa, joka tallennetaan todisteena käyttämistä varten (ETL 9:4,3) ja esittää tässä tilaisuudessa joko itse tai tutkijan välityksellä kuulusteltavalle kysymyksiä. Tarvittaessa virallista syyttäjää on myös kuultava loppulausunnon tarpeellisuudesta ja sisällöstä (ETL 10:1,3). Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on korostettu syyttäjän vastuuta huolehtia esitutinnan lainmukaisuudesta, perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta sekä yleisestä asianmukaisuudesta. Koska syyttäjän pääasiallisena tehtävänä on syytteen ja siihen liittyviä vaatimuksia koskevan näytön esittäminen pääkäsittelyssä, on yksi esitutkintalain tarkoitus selvittää ja valmistella syyteharkintaa varten tarvittavat seikat siten, että todistelu voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyssä yhdellä kertaa. Syyttäjän yleiseen toimintaan vaikuttava esitutinnan ja rikosoikeudenkäynnin valmisteluun liittyvään rooli pitää sisällään myös syyttäjän vastuun huolehtia esitutinnan lainmukaisuudesta sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannasta. Myös esitutinnan rajoittamiseen (ETL 3 luku) liittyvä määräys tutkinnanjohtajan esityksestä, on syyttäjän toimivaltaan kuuluva asia. Vastaavasti myös poliisirikosasioiden (ETL 2:4) tutkinnanjohtajuus kuuluu syyttäjälle lukuun ottamatta rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita.⁹²

2.2 Tutkinnanjohtaja

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:2 Tutkinnanjohtaja</p> <p>Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syyttäjät toimii tutkinnanjohtajana kuitenkin vain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Poliisin toimittamassa esitutkinnassa saa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli toimia tutkinnanjohtajana asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jonka oikeudesta toimia tutkinnanjohtajana säädetään laissa erikseen.</p> <p>Samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voidaan määrätä tutkinnan yleisjohtaja, joka päättää esitutinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisenaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä.</p>	<p>ETL 13 - 15 § Esitutkintaviranomaiset</p> <p>ETL 14 § 1 mom.</p> <p>Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajana on pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 6 §:ssä mainittu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä syystä saa tutkinnanjohtajana olla poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jolle tämä oikeus on lailla erikseen annettu.</p>

92 HE 222/2010 vp s. 28–32, 167–169. Tarkemmin syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnassa voit lukea myös teoksesta Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 162–164.

2.2.1 Esitutinnan johtaminen

Esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 1 momentti vastaa osittain aiempaa 14 §:n 1 momenttia. Aiempaan tapaan pykälässä mainitaan *tutinnanjohtaja pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä* sekä *virallinen syyttäjä* erikseen. Momentin toisen virkkeen virallista syyttäjää koskeva rajausta on kuitenkin tarpeen, koska syyttäjä ei edelleenkaan toimi tutinnanjohtajana kuin rajoitetuissa tapauksissa, käytännössä luvun 4 §:n 1 momentin mukaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies (ns. poliisirikosasiat).⁹³

Pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 9 §:n 1 momentin 1–3 säädetään tutinnanjohtajana toimivista poliisi-, tullin- ja rajavartiolaitoksen virkamiehistä *pidättämiseen oikeutettuina virkamiehinä*. Syyttäjä on mainittu erikseen säännöksen 4 kohdassa.

Tulli- ja rajavartiolaitoksen virkamiehistä, jotka lisäksi erityisestä syystä voivat toimia tutinnanjohtajina, säädetään tullilain (1466/1994) 43 §:n 2 momentissa⁹⁴ ja rajavartiolaitoksen (578/2005) 46 §:ssä⁹⁵.

Pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään laissa erikseen (PKL 2:9,2). Laissa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014) säännellään puolustusvoimissa toimitettavasta esitutkinnasta. Lain 28 §:n mukaan esitutkinnan toimittamisesta huolehtii kurinpitoesimies, jonka alaisessa joukossa tai hallintoyksikössä rikos on tehty tai rikoksesta epäilty palvelee. Esitutkinnan toimittamisesta voi tarvittaessa huolehtia myös ylempi kurinpitoesimies. Esitutkinnan toimittamisesta huolehtiva virkamies toimii samalla tutinnanjohtajana tai määrää alaisensa tutinnanjohtajaksi. Jos ylempään kurinpitoesimiehen tietoon on tullut, että alempi esimies ei ole ryhtynyt toimenpiteisiin rikoksen johdosta, hänen on asian laadun niin vaatiessa määrättävä esitutkinta suoritettavaksi tai otettava asia käsiteltäväkseen. Edelleen saman säännöksen mukaan, tutkittaessa sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta tutinnanjohtajana on sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain 17 §:n 1 momentissa tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies tai perusyksikön päällikkö. Perusyksikön vääpeli voi olla tutinnanjohtajana asiassa, jossa toimitetaan saman lain 29 §:n 2 momentin mukainen esitutkinta ja jossa voidaan määrätä 12 §:n 4 momentissa mainittu seuraamus. Tutkijana toimii puolustusvoimissa palveleva virkamies. Tutkijalla tulee olla riittävä koulutus esitutkintaan. Vielä saman lain mukaan kurinpitoesimies voi pyytää 36 lain §:ssä tarkoitettuja virkamiehiä suorittamaan esitutkinnan. Jos esitutkinta siirtyy pääesikunnalle, edellä mainitussa pykälässä tarkoitettu virkamies toimii myös tutinnanjohtajana. Pääesikunnan virkamiesten toimivaltuuksista esitutkinnassa säädetään 37 §:ssä. Jos tutkinnan puolueettomuus, rikoksen vakavuus tai asian laatu muutoin sitä edellyttää, on tutkinta siirrettävä kokonaan poliisille. Kun asia siirretään kokonaan poliisiin tutkittavaksi, tutinnanjohtajuus siirtyy

93 HE 222/2010 vp s.165.

94 TL 1466/1994 43 § 2 (1260/2013) Tullimiehellä on Tullin suorittamassa esitutkinnassa sama oikeus ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin ja käyttää pakkokeinoja kuin poliisimiehellä poliisiviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa, jos 20 a §:n 1 momentista ei muuta johdu. Pidättämiseen oikeutetuista tullimiehistä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa.

95 RVL 578/2005, 46 § on muutettu (875/2011) ja muutos on tullut voimaan 1.1.2014. Tutinnanjohtajana rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa on pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 3 kohdassa tarkoitettu rajavartiolaitoksen virkamies.

poliisille. Yksittäinen kuulustelu tai muu tutkintatoimenpide voidaan antaa poliisin suoritettavaksi.

Lisäksi on huomioitava tutkinnanjohtajavaltuuksia tarkasteltaessa, että päätöksiä joudutaan tekemään myös asioissa, joissa ei ainakaan vielä päätöksentekohetkellä ole tutkinnanjohtajaa. Tällöin tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan *tutkinnanjohtajaksi kelpoista poliisimiestä*, joka tulee ryhtymään tai ainakin voisi ryhtyä kysymyksessä olevan asian tutkinnanjohtajaksi.⁹⁶

2.2.2 Tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskeva sääntely

Tutkinnanjohtajalla on aiempaan tapaan velvollisuus valvoa esitutinnan suorittamista oikein ja lainmukaisesti. Tutkinnanjohtaja ei yleensä itse osallistu tutkintaan, mutta toisaalta ei ole mitään estettä sille, että tutkinnanjohtaja toimittaisi itse esimerkiksi kaikkein tärkeimmät ja vaativimmat kuulustelut erityisesti tilanteissa, joissa tutkinnanjohtaja työskentelee yhteistyössä tutkijoiden kanssa kiinteästi yhtä juttua varten⁹⁷. Käytännössä tämä on kuitenkin aika harvinaista ja pääsääntö onkin, että tutkijat hoitavat kuulustelut ja tutkinnanjohtaja tekee muita hänelle kuuluvia tehtäviä.

Uudessa esitutkintalaissa säädetään *aiempaa esitutkintalakia kattavammin tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kuuluvista asioista*. Koska säännöksiä on useita, on ne lueteltu seuraavassa esitöiden ja kirjallisuuden mukaisesti erillisenä listauksena, jossa on viitattu kunkin päätösvaltaan kuuluvan asian yhteydessä nimenomaiseen säännökseen. Kutakin päätösvaltaan kuuluvaa asiaa käsitellään sisällöllisesti tarkemmin teoksen kunkin säännöksen yhteydessä.

Tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kuuluvat:

- päätös tarvittaessa siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena (ETL 2:5,3)
- päätös tarvittaessa siitä, onko alaisena toimiva esitutkintavirkkamies esteellinen (ETL 2:7,2) ja myös siitä, onko itse esteellinen
- päätös tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä (ETL 3:3,3)
- päätös asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä (ETL 3:7,2)
- päätös tarvittaessa siitä, että esitutkinta jätetään toimittamatta ja / tai lopetetaan (ETL 3:9,3)
- esityksen tekeminen syyttäjälle esitutinnan rajoittamisesta (ETL 3:10)
- esitutkintatoimenpiteiden siirto (ETL 3:12)
- esitutkinnan keskeyttäminen (ETL 3:13,1)
- päätös tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana (ETL 3:14,3)
- esityksen tekeminen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle ja avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle (ETL 4:10,2)
- nouto esitutkintaan (ETL 6:2,2)

96 HE 222/2010 vp s. 166.

97 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 147.

- OK 17:21:ssä tarkoitetun henkilön kuulusteleminen todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa (ETL 7:7,2)
- ryhtyminen toimenpiteisiin todistajankuulustelun toimittamiseksi tuomioistuimessa (ETL 7:9,1)
- avustajan ja tukihenkilön kuulusteluun osallistumisen kieltäminen (ETL 7:12)
- ryhmätunnistuksen järjestäminen (ETL 8:2,3)
- päättää muun kuin esitutkintaviranomaisen oikeudesta tehdä kysymyksiä kuulusteltavalle, kun tallennetta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä (ETL 9:4,2)
- loppulausunnon pyytäminen ja sen mahdollisesti edellyttämät toimenpiteet (ETL 10:1,3)
- avustajan kelpoisuus (ETL 11:3,3) sekä
- ilmaisukiellon antaminen esitutkinnan aikana (ETL 11:5,1).⁹⁸

Näiden lisäksi kaikkien rikosten tutkintaan liittyviä lakiin perustuvia tutkinnanjohtajan tehtäviä ovat myös:

- tutkijan suorittamien tehtävien johtaminen ja valvonta (ETL 2:3)
- esitutkinnan aloittamisesta ilmoittaminen rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitetun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten (ETL 3:6)
- hakemuksen tekeminen tuomioistuimelle edunvalvojan määräämisestä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta (ETL 4:8)
- jos esitutkintaviranomainen on ilmoittanut tutkittavaksi tulleesta rikoksesta syyttäjälle, tutkinnanjohtajan on ennen esitutkinnan päättämistä kuultava syyttäjää siitä, onko asia selvitetty riittävästi (ETL 1:2:ssä esitutkinnassa selvitettävät asiat - tarkoitetulla tavalla), jos asian laatu tai laajuus edellyttää kuulemista tai jos esitutkinta on tarkoitus päättää saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi (ETL 5:3)
- oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen (tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä) (ETL 11:7)

Lisäksi kirjallisuudessa mainitaan seuraavat tehtävät sellaisina tehtävinä, jotka on ollut tarkoituksenmukaista antaa nimenomaan tutkinnanjohtajan suoritettavaksi, vaikkei näistä olekaan nimenomaisesti säädetty missään. Tällaisia tehtäviä ovat:

- pitää yhteyttä syyttäjään
- pitää yhteyttä asianosaisten avustajiin
- pitää yhteyttä tuomioistuimeen
- pitää yhteyttä muihin viranomaisiin ja
- valvoa, että tutkijat hoitavat tehtävänsä lain mukaisesti ja joutuisasti.⁹⁹

98 HE 222/2010 vp s. 165–166. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 143–149.

99 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 149.

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi tutkinnanjohtajan tehtävänä on päättää pakkokeinojen käyttämisestä jutussa. Pääsääntönä pakkokeinojen käyttämisessä on, että niistä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies eli tässä tapauksessa jutun tutkinnanjohtaja. Joissakin erityisissä tilanteissa päätävältä pakkokeinojen käyttämisestä on poikkeuksellisesti myös poliisimiehellä. Näitä tilanteita on käsitelty tarkemmin pakkokeinoja koskevassa kommentaariteoksessa.

Tutkinnanjohtajan tehtävänä on päättää myös siitä, voidaanko esitutkinnan tilanteesta antaa tietoa asianosaiselle (ETL 4:15) vai onko tietojen antamisesta haittaa asian selvittämiselle. Tutkijan tulisikin saattaa tietojen antamista kysymys säännön mukaisesti tutkinnanjohtajan päätettäväksi, vaikka säännöksessä ei sellaista veloitetta olekaan.

2.2.3 Rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli tutkinnanjohtajana

Esitutkintaa johtaa esitutkintalain 2 luvun 2 §:n mukaisesti tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vaikka tämä on selkeä pääsääntö, lakiin on säädetty myös tilanteesta, jossa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli saa toimia tutkinnanjohtajana.

Vähäisiä, rutiininluonteisia rikosasioita voi poliisin suorittamassa tutkinnassa huomattavassa määrin osoittaa *rikosylikonstaapelien ja ylikonstaapelien tutkinnanjohtoon*. Tätä on pidettävä tarkoituksenmukaisena poliisiyksiköiden rajallisten voimavarojen kohdentamisen ja rikostutkinnan tehokkuusvaatimuksen näkökulmasta, jottei tutkinnanjohtajille kasaannu kohtuuttoman paljon vastuullaan olevia asioita. Aiempi viittaus ”erityisiin syihin” poistuu siis säännöksen asiasisällöstä, koska ilmaisu antaisi harhaanjohtavan ja tiukan kuvan ns. rajoitettujen tutkinnanjohtajaoikeuksien edellytyksistä. Yleisesti ottaen kynnystä ei ole tarkoitus asettaa kovin korkealle juuri siitä syystä, että valtaosa rikosasioista on vähäisiä rutiiniluonteisia juttuja, joista erityisesti kokeneet rikosylikonstaapelit ja ylikonstaapelit vaikeuksista selviävät. Ilmaisuu ”erityisestä syystä” on siis korvattu ilmaisulla ”asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä”.¹⁰⁰

Rajoitetuilla tutkinnanjohtajaoikeuksilla toimivalla tutkinnanjohtajalla ei ole oikeutta päättää pidättämisestä. Näillä rajoitetuilla tutkinnanjohtajaoikeuksilla oleva ei siis voi aina tehdä kaikkia esitutkinnan edellyttämiä päätöksiä ja tällöin hänen on siirrettävä suurin osa pakkokeinojen käyttämisestä koskevista asioista esimiehensä ratkaistaviksi¹⁰¹. Lähtökohtaisesti rajoitetuilla tutkinnanjohtajaoikeuksilla toimiville rikosylikonstaapeleille tai ylikonstaapeleille ei ole käytännössä tarkoituksenmukaista kirjata tutkinnanjohtoonsa tällaisia tapauksia, joista jo ennakoitavissa tarvetta pakkokeinojen käyttämiselle. Yksittäisissä rikosasioissa tutkinnanjohtajan määräytyminen on siis jätetty esitutkintaviranomaisen sisäisten hallinnollisten määräysten varaan joko yleismääräyksin tai esimiehen yksittäistapauksissa antamin määräyksin mukailten myös toimintojen paikallistason järjestelyjä¹⁰².

100 HE 222/2010 vp s. 29 ja 166.

101 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 143–144.

102 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 145–146.

2.2.4 Tutkinnan yleisjohtaja

Aiempaan lakiin verraten esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 2 momentin säännös on uusi. Säännöksen mukaan samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voitaisiin määrätä tutkinnan yleisjohtaja, joka päättää esitutkinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisenaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä.¹⁰³

Käytännössä yleisjohtaja voi ratkaista tekemällä *tutkinnan suuntaamista ohjaavia päätöksiä* esimerkiksi tilanteissa, joissa jonkin esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaisi haitata toisen rikoksen selvittämistä tai tehdä muutoin päätöksiä tutkintavarojen jakamisesta. Tarve tutkinnan yleisjohtajalle pohjaakin laajoihin rikoskokonaisuuksiin, joissa toisiinsa liittyvät esitutkinnat voivat vaatia erityistä määräsvaltaa muihin tutkinnanjohtajiin nähden ja voivat vaatia korostunutta syyttäjyhteistyötä asioita koskevien ratkaisujen ollessa usein merkittäviä. Juuri laajojen rikoskokonaisuuksien selvittämiseen liittyvästä organisointijärjestelystä tulee säätää laissa¹⁰⁴. Tutkinnan yleisjohtajiksi valittavat poliisivirkamiehet ja muut virkamiehet määräytyisivät kyseisiä viranomaisia koskevien hallinnollisten säännösten mukaan.¹⁰⁵

2.3 Tutkija

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 2:3 Tutkija Tutkija suorittaa tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.	

2.3.1 Toimenpiteiden suorittaminen

Aiemmassa esitutkintalaissa ei säädetä tutkijasta, mutta uuteen lakiin tutkijaa koskeva säännös on otettu sääntelyn kattavuuteen ja johdonmukaisuuteen liittyvistä syistä, koska laissa monin paikoin muutenkin puhutaan tutkijasta.¹⁰⁶ Nyt laista löydettävissä olevan lyhyen ”*tutkijan tehtävälistan*” ulkopuolelta tutkijan tehtäviksi on katsottava vielä *esitutkintatoimenpiteiden suunnittelu* ja niiden *suorittaminen* joutuisasti ja viivytyksettä. Säännökset, joissa puhutaan esitutkintaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista koskevat ennen kaikkea tutkijoita, koska tutkijat pääosin vastaavat tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta kysymyksessä olevan säännöksen mukaisesti.

¹⁰³ HE 222/2010 vp s. 166.

¹⁰⁴ HE 222/2010 vp s. 28 ja 166. Yleisperusteluiden tekstissä on viitattu EOA:n antamaan ns. Smash Asemratkaisuun (päättös Dnro 1836/2/07 28.11.2007), jolloin tällaisen tutkinnanjohtajan asema on ollut sääntelemätön ja jonka jälkikäteisarviointissa asiaan on muun arvioinnin ohella kiinnitetty huomiota.

¹⁰⁵ HE 222/2010 vp s. 166.

¹⁰⁶ HE 222/2010 vp s. 166.

ti. Juttuihin tutkijat nimetään esitutkintayksikössä annettujen ohjeiden tai esimiesten määräysten perusteella.¹⁰⁷

Säännöksessä mainitaan myös ensimmäisen kerran esitutkintatoimenpide, jota ei varsinaisesti määritellä, koska sen sisältö kussakin yksittäistapauksessa riippuu jossakin määrin asiayhteydestä. Puuttuvasta määritelmästä huolimatta esitutkintatoimenpiteellä tarkoitetaan esitutkintavirkamiehen suorittamaa esitutkintalain mukais- ta toimenpidettä, jolla pyritään esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaisen esitutkinnassa selvitettävän asian selvittämiseen.¹⁰⁸

Valtaosa tutkintatoimenpiteistä on rutiiniluonteisia tai muuten siinä määrin tutkijan oma-aloitteisesti tehtäviä, että tutkinnanjohtajan kannanottoa niiden tekemiseen ei tarvita eikä tutkija pelkästään toteuta hänelle tutkinnanjohtajalta tulleita määräyksiä. On myös huomattava, että nekin lain pykälät, joissa puhutaan esitutkintaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista koskevat ennen kaikkea tutkijoita, koska tutkijat pääosin vastaavat tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta kysymyksessä olevan säännöksen mukaisesti.¹⁰⁹

Uudessa esitutkintalaissa eräissä säännöksissä säädetään aiempaa lakia vastaa- vasti tutkijan tehtävistä. Nämä tehtävät luetellaan seuraavassa listauksena ja kutakin säännöstä koskeva tarkempi asiallinen sääntely on luettavissa säännösten yhteydestä.

Tutkija voi

- suostua siihen, että asianosainen saa antaa kuulustelulausumansa asiamie- hen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä (ETL 7:1,2)
- kutsua kuulustelutodistajan paikalle (ETL 7:11,1)
- sallia asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön olla läsnä kuulustelussa (ETL 7:12)
- sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomista- jalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asian- osaisen tai todistajan kuulusteluun (ETL 7:13,1)
- kieltää vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan läsnäolon kuuluste- lussa (ETL 7:14,3)
- sallia kysymysten tekemisen kuulustelussa, tarvittaessa hänen välityksellään (ETL 7:17)
- poistaa kuulustelutilaisuudesta häiritsevästi käyttäytyvän tai asian selvittä- mistä vaikeuttavan henkilön (ETL 7:18)¹¹⁰.

Vaikka tutkijaa koskeva säännös on uudessa esitutkintalaissa uusi, ei se käytän- nössä vaikuta arkityötä muuttavasti. Laintasoiseksi säännökseksi kirjattu säännös on pelkkää työjärjestys- ym. tasoista ohjausta velvoittavampi. Säännös ei näyttäydy tyhjentävänä tutkijatehtävien listauksena, koska nekin lain säännökset, joissa puhu-

107 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 149–151.

108 HE 222/2010 vp s. 166–167. Esitutkinnassa voidaan käyttää myös muusta laista kuten esimerkiksi pakko- keinolaista tai poliisilaista tulevia toimivaltuuksia ja siltä osin kun erityislaissa ei säännellä jonkin toimen- piteen suorittamisesta, täydentävänä lakina sovelletaan esitutkintalakia yleislakina.

109 HE 222/2010 vp s.167. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 149–151.

110 HE 222/2010 vp s.167. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 150. Tavanomaisim- mat lausunnot pyydetään tutkijan rutiiniluontoisten tehtävien ohessa (vrt. ETL 11:4, jonka nojalla tutkijalla on oikeus hankkia asiantuntijalausuntoja), mutta yleisesti ottaen on pidettävä suositeltavana, että laaja- alaisemmista lausuntotarpeista tutkija neuvottelee tarvittavien lausuntojen hankkimisesta tutkinnanjohta- jan kanssa. Lisäksi usein voi olla tarpeen keskustella esimerkiksi näytöntarpeen arvioimiseksi tarvittavien lausuntojen hankkimisesta virallisen syyttäjän kanssa (ETL 5 luku).

taan esitutkintaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista koskevat ennen kaikkea tutkijoita, koska tutkijat pääosin vastaavat tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta¹¹¹.

2.3.2 Esitutkintatoimenpiteen tallentaminen asiakkaan toimesta

Esitutkinnassa on usein tilanne, että asiakas haluaa tallentaa tapahtuman omalla laitteellaan. Tämä pyyntö voi koskea kuulustelua tai jotakin pakkokeinoa, jota esitutkintaviranomainen on tekemässä.

Laillisuusvalvoja on ottanut asiaan kantaa tapauksessa, jossa kuulusteltava oli halunnut nauhoittaa kuulustelun. Apulaisoikeuskansleri totesi, että kantelijalla oli sinänsä ollut perustuslain 12 §:ssä ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (ihmisoikeussopimuksen) 10 artiklassa taattu sananvapauden perustuva oikeus kuulustelun kuvaamiseen ja äänittämiseen. Tätä oikeutta, joka ei tässä tapauksessa kuulunut sananvapauden ydinalueeseen, voitiin kuitenkin rajoittaa lailla, kun se oli välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi ja rikollisuuden estämiseksi.¹¹²

Esitutkinnassa tapahtuvan asian käsittely, kuten epäillyn kuulustelu, ei ole julkista yleisölle. JulkL:n 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan esitutkinta-aineisto ja siten myös kuulusteluaineisto on esitutkinnan vireillä ollessa lähtökohtaisesti salaisista. JulkL:n 11 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla tämä aineisto voidaan pitää poliisin harkinnan mukaan salassa tutkinnan lopettamiseen saakka epäillyltäkin. Näin ollen epäilty ei voinut ilman kuulustelijan lupaa tallentaa kuulustelua. Tallentamisen rajoitus perustui lakiin ja rajoittaminen oli välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi ja rikollisuuden estämiseksi.¹¹³

Tiedonsaantioikeus direktiivi¹¹⁴ voimaan tuleminen ei muuttane edellä kerrotun laillisuusratkaisun periaatteita. Asianosaisen tiedonsaantioikeutta koskevaa rajoitusta koskevasta rajoituksesta säädetään Tiedonsaantioikeus direktiivin myötä esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä¹¹⁵.

Tällaisessa tilanteessa tapahtuman dokumentointi esitutkintaviranomaisen toimesta saattaa olla suositeltavaa tai jopa välttämätöntä myöhempien väitteiden välttämiseksi.

111 HE 222/2010 vp s. 100.

112 AOK päätös OKV/603/1/2008.

113 AOK päätös OKV/603/1/2008.

114 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

115 HE 71/2014 vp s. 24.

2.4 Erityiset tutkintajärjestelyt

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:4 Erityiset tutkintajärjestelyt</p> <p>Syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäilty rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestäään tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista. Syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiassa.</p> <p>Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.</p> <p>Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakko- tai rangaistusmääräysasiassa käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.</p>	<p>ETL 14 § 2 momentti (203/1997)</p> <p>Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtaa kuitenkin aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita.</p>

2.4.1 Syyttäjä tutkinnanjohtajana epäillyssä virkatehtävään liittyvässä poliisirikosasiassa

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetään virallisen syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana poliisirikoksen tutkinnassa ja momentti poikkeaa aiemman lain 14 § 2 momentista, jonka mukaan virallinen syyttäjä johti aina poliisimiehen epäillyn rikoksen esitutkintaa lukuun ottamatta rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Uudistuksen yhteydessä on katsottu, että syyttäjän tutkinnanjohtaja-asema poliisirikosten tutkinnassa kaipasi tarkennusta.¹¹⁶

Virallinen syyttäjä johtaa siis esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Säännöksen ensimmäinen muutos aiempaan lakiin verraten on siis se, että lähtökohtaisesti virallinen syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana vain poliisimiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnassa.¹¹⁷

¹¹⁶ HE 222/2010 vp s. 169.

¹¹⁷ HE 222/2010 vp s. 1, 28, 169.

Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintajärjestelyjä on perusteltu pyrki- myksellä turvata poliisirikosten esitutinnan asianmukaisuus ja säilyttää yleisön luottamus esitutinnan puolueettomuuteen. Käytännössä poliisimiehen epäillyksi te- kemä rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, joka on määrättävä niin, ettei luottamus esitutinnan puolueettomuuteen vaarannu. Myös tutkinnanjohtajan tulee olla muusta kuin rikoksesta epäillyn sijoituspaikan syyttä- jänvirastosta. Syyteharkinnan tekee kuitenkin rikoksen tekopaikan mukaan määräy- tyvä syyttäjä, ellei Valtakunnansyyttäjänvirasto toisin määrää.¹¹⁸

Poliisimiehen oikeusturvan kannalta on merkityksellistä, että häneen kohdistunut rikos tutkitaan asianmukaisesti. Ketään, ei myöskään poliisimiestä saa asettaa aiheet- tomasti rikoksesta epäillyn asemaan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan.

2.4.2 Syyttäjän mahdollisuus ryhtyä tutkinnanjohtajaksi, jos rikosta ei ole tehty virkatehtävissä

Jos poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta *ei ole tehty virkatehtävien suorittami- sen yhteydessä*, syyttäjä voi päättää tutkinnanjohtajaksi ryhtymisestään rikoksen va- kavuuden tai asian laadun sitä edellyttäessä (ETL 2:4). *Rikoksen vakavuusasteella* tarkoitetaan rikosepäilyä, joka voi johtaa virkamiesoikeudellisiin seuraamuksiin ts. sillä on vaikutuksia henkilön virassa pysymisoikeuteen. *Asian laadulla* tarkoitetaan esimerkiksi korkea-arvoisen poliisimiehen vapaa-aikanaan tekemää rikosepäilyä tai epäillyllä rikoksella on yhteys virkatehtäviin esimerkiksi hyödyntämällä tekijän asemaa poliisina käyttämällä hyväksi virkatehtävien yhteydessä saatuja tietoja. Täl- laisessa tapauksessa syyttäjä voi johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi (ETL 2:4), ts. esi- tutkinnan tehokkaaseen toimittamiseen liittyvistä näkökohdista tarkoituksenmukais- ta, eikä tällöin olisi tarvetta ns. kahden tutkinnanjohtajan järjestelmälle.

Jokaisen syyttäjälle tehdyn ilmoituksen lähtökohtana on, että ilmoitus edellyt- tää syyttäjän aktiivista kannanottoa. Tällöin tulee arvioiduksi, mikä on kulloinkin tapauskohtaisesti tarpeellista ja että viranomaisten resurssit kohdennetaan oikein, tu- lee tutkinnanjohtajuutta koskeva kysymys ratkaistuksi myös tässä järjestyksessä.¹¹⁹

Jos syyttäjä ottaa tällaisissa tapauksissa tutkinnanjohtajaksi itselleen, koskee ratkaisu tutkinnanjohtajuudesta kaikkia tapauksen yhteydessä selvitettävänä olevia rikosepäily- jä. Käytännössä rajanveto poliisin virkatehtävään liittyvien rikosepäilyjen ja hänen vapaa-aikaansa liittyvien rikosepäilyjen välillä on yleensä selvä, mutta tulkinnanva- raisissa tilanteissa syyttäjän tulee varmuuden vuoksi ottaa tutkinnanjohto itselleen.¹²⁰

118 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 304. Ks. myös tarkemmin Poliisihallituksen antama ohje Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POHA- Poliisimies epäiltyinä (2020/2013/4590) ja Valtakunnansyyttäjän viraston antama ohje Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen (VKS:2013:5).

119 ETY - työryhmä julkaisu 2012 s. 23.

120 HE 222/2010 vp s. 167–168. Erityisesti tapauksissa, joissa rikoksesta epäiltyjen toimet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa, voi kahden tutkinnanjohtajan käyttäminen haitata tutkinnanjohtajapäätösten teke- mistä nopeissa tilanteissa. Lisäksi esimerkiksi sen, että rikoksesta epäiltyjen välillä olisi erityinen yhteys esimerkiksi sukulaisuuden kautta, puoltaa pelkästään syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana.

2.4.3 Syyttäjän toimivalta tutkinnanjohtajana

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 2 momentti syyttäjän toimivaltuuksista tutkinnanjohtajana toimivan päällystöön kuuluvan poliisimiehen toimivaltuuksin on uusi. Säännös on otettu lakiin selvytyden ja johdonmukaisuuden vuoksi. Esimerkiksi jos tapauksessa tulee arvioitavaksi, onko poliisimies syyllistynyt rikokseen, kuuluu syytä epäillä -kynnykseen ylittymiseen liittyvä arviointivastuu syyttäjälle¹²¹. Vastaavalla tavalla tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä vastaa siis esitutkintalain mukaisista ilmoituksista, pakkokeinoista, tiedottamisesta, esitutkinnan päättämisestä ja muista tutkinnanjohtajalle kuuluvista tehtävistä¹²². Toisin sanoen virallinen syyttäjä käyttää tutkinnanjohtajana toimiessaan kaikkia esitutkinta- ja pakkokeinolain mukaisia tai erityislainsäädännössä tutkinnanjohtajalle säädettyjä toimivaltuuksia.¹²³

2.4.4 Epäillyn poliisirikoksen tutkiva poliisiyksikkö

Mitä esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 3 momentissa on säädetty epäillyn rikoksen tutkintapaikasta, edellyttää lisäksi myös sitä, että tarvittaessa rikoksen tutkiva poliisiyksikkö määrätään muutenkin niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu (vrt. ETL 2:8,1,7). Käytännössä jatkossakin epäillyt poliisirikokset tutkitaan muussa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan poliisiyksikössä¹²⁴ juuri esteellisyysyistä. Vastaavalla tavalla puolueettomuus voi vaarantua tapauksissa, joissa poliisilaitoksen muuta virkamiestä kuin poliisimiestä epäillään rikoksesta tai joissa laitoksella aikaisemmin toiminutta entistä poliisimiestä epäillään rikoksesta taikka jossa poliisimies on asianomistaja¹²⁵.

Käytännössä poliisimiehen epäilyksi tekemä rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, joka on määrättävä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu. Myös tutkinnanjohtajan tulee olla muusta kuin rikoksesta epäillyn sijoituspaikan syyttäjänvirastosta. Syyteharkinnan tekee kuitenkin rikoksen tekopaikan mukaan määräytyvä syyttäjä, ellei Valtakunnansyyttäjänvirasto toisin määrää.¹²⁶

2.4.5 Syyttäjän tutkinnanjohtajuuden ulkopuolelle jäävät asiat

Jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana, syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana. Rajaus noudattaa aiemman lain linjaa ja koskee periaatteessa kaikkia momentin kolmessa ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettuja tapauksia, mutta käytännössä toisen virkkeen mukaiset rikoksen vakavuuteen tai asiaan liit-

121 ETY - työryhmä julkaisu 2012 s. 5.

122 POHA - Poliisimies epäiltynä 2020/2013/4590, s. 2.

123 HE 222/2010 vp s. 169.

124 POHA - Poliisimies epäiltynä 2020/2013/4590, s. 1. Ks. HE 222/2010 vp s. 169. Poliisiyksikköä koskeva määrääminen voi tapahtua joko tapauskohtaisesti tai yleisesti ja esitöiden mukaan virkettä jouduttaisiin käytännössä soveltamaan suhteellisen harvoin vrt. ohjeistus siitä, miten tutkinnasta vastaava yksikkö määräytyy poliisirikosten tutkinnassa.

125 HE 222/2010 vp s. 169.

126 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 304.

tyvät tapaukset ovat yleensä sellaisia, ettei niitä voida käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasioina.¹²⁷

Rikosta koskeva näyttö voi olla ilmeinen jo tutkinnan alkuvaiheessa siten, että rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisen edellytykset ovat selvillä jo tutkintaa aloitettaessa. Kun asia myös samalla päätetään käsitellä jommassakummassa menettelyssä, poliisi voi itsenäisesti suorittaa suppean esitutkinnan, eikä tällöin edellytetä erityisiä tutkintajärjestelyjä.¹²⁸

2.4.6 Syyttäjälle tehtävä ilmoitus epäilyistä poliisirikosasiasta

Kun epäiltyä tai joku epäilyistä on poliisimies, on syyttäjälle ilmoitettava viipymättä esitutkintalain 5 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla, jollei kyse ole edellä mainituista rikesakko- tai rangaistusmääräysasioina käsiteltävistä epäilyistä. Vasta ilmoituksen saatuaan virallisella syyttäjällä on mahdollisuus tehdä päätös esitutkinnan edellytysten selvittämisestä, esitutkinnan aloittamisesta, tutkinnanjohtajaksi ryhtymisestä sekä asian selvittämiseksi tarpeellisten esitutkintatoimenpiteiden suorittamisesta. Kuitenkin asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöksen tekemistä tarvittaessa yksittäisen esitutkintavirkamiehen toimin tai toisenkin tutkinnanjohtajakelpoisuuden omaavan virkamiehen päätöksellä. Kun kysymys on asiasta, jossa virallinen syyttäjä toimii tai hän voi toimia tutkinnanjohtajana, päättää syytä epäillä -kynnyksen ylittymisestä ja esitutkinnan toimittamisesta aina syyttäjää.¹²⁹

Lisäksi on huomioitava, että esitutkintalain 3 luvun 6 §:n mukaisesti tutkinnanjohtaja on velvollinen ilmoittamaan esitutkinnan aloittamisesta RL 40 luvun 11 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten.¹³⁰

Viipymättä -ilmaisua on käytetty myös ilmoituksen kirjaamisen yhteydessä. Ilmoituksen kirjaamista koskevan säännöksen mukaan ilmoitus on kirjattava viipymättä. Lainvalmistelutöiden mukaan tämä tarkoittaa nopeaa kirjaamista.¹³¹

127 HE 222/2010 vp s. 169. Ks. myös ETY työryhmä julkaisu 2012 s. 5.

128 POHA - Poliisimies epäiltyä 2020/2013/4590 s. 4. Mikäli siis rikkomuksesta tavalliselle kansalaiselle annettaisiin vakiintuneen käytännön mukaisesti huomautus, poliisi voi enemmistä toimenpiteistä luopuen antaa sen myös poliisimiehelle. Tutkinnanvaraisissa tapauksissa asia tulee siirtää epäilyn poliisirikoksen tutkinnan mukaiseen menettelyyn.

129 HE 222/2010 vp s. 168. Ks. myös POHA - Poliisimies epäiltyä 2020/2013/4590, s. 2, jossa viittaus VKSV-ohjeeseen, jonka nojalla käytännönjärjestelyt on toteutettu seuraavasti: Vuoden 2010 alusta poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkintajärjestelyt uudistuivat ja tuolloin Valtakunnansyyttäjänvirastossa aloitti poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten keskitetty käsittely, jossa työskentelevät kaksi tutkinnanjohtajana toimivaa kihlakunnansyyttäjää sekä kaksi tehtävään komennettua poliisimiestä. Tällä tavoiteltiin erityisesti entistä yhdenmukaisempaa, tehokkaampaa ja nopeampaa ilmoitusten käsittelyä sekä mahdollista esitutkintaa. Syyttäjätutkinnanjohtajat voivat näin keskittyä entistä paremmin pelkästään tutkinnanjohtajan tehtävien hoitamiseen, koska keskitetyssä menettelyssä jo alkuvaiheessa prosessista voidaan karsia pois täysin perusteettomat rikosilmoitukset ja tutkintapyynnöt taikka esitutkinnan arviointia edellyttävät ilmoitukset eri toimijoiden tekemin päätöksin.

130 ETY-työryhmä julkaisu, 2012 s. 5, 7 ja 9.

131 HE 222/2010 vp s. 175. Asiaa on käsitelty teoksen ”Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen” -otsikon alla.

Yleiset laillisuusvalvojat ovat päätöksissään ottaneet kantaa *viipymättä* -ilmaisun sisältöön. Apulaisoikeusasiamies toteaa ratkaisussaan¹³² vakiintuneesti katsotun, että tässä yhteydessä sana *viipymättä* edellyttää, että kirjaaminen ei saa viipyä montakaan päivää. Apulaisoikeuskansleri on ratkaisussaan¹³³ kiinnittänyt poliisilaitoksen huomiota rikosilmoituksen viivytyksettömään kirjaamiseen, kun ko. tapauksessa ilmoitus oli kirjattu viikon päästä sen saavuttua poliisilaitokselle, eikä ollut esitetty perusteluja sille, miksi kirjaaminen kesti niin kauan.

2.4.7 Muuta huomioitavaa

Poliisihallitus on antanut poliisiin hallinnosta annetun lain (119/1992) 4 §:n nojalla vuonna 2013 ohjeen *poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnasta* (2020/2013/4590), joka on voimassa 31.12.2018 saakka. Valtakunnansyyttäjä on vastaavalla tavalla antanut syyttäjille yleisen ohjeen *poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen* (VKS:2013:5 Dnro 30/31/13).

Nykykäytäntöön verraten uusi sääntely ei tuone juuri muutosta. Osaltaan nähtäväksi jää, toimitaanko useimmissa jutuissa jatkossakin ns. kahden tutkinnanjohtajan järjestelmässä eli osa samaan tapahtumaan liittyvistä teoista voi olla syyttäjätutkinnanjohtajan johtamaa esitutkintaa ja osa teoista taas tutkinnanjohtajakelpoisuuden omaavan esitutkintavirkamiehen johtamaa esitutkintaa. Tällainen tilanne voisi olla poliisin voimankäyttötilanteiden tutkinnassa. Syyttäjä ottaisi tapahtuman tutkinnan johtamisen kokonaisuudessaan, vaikka jo alkuvaiheessa tekisi poliisin osalta tutkinnan päättämistä koskevan ”*ei rikosta*”-päätöksen. Nyt säännösten sisältämä harkintatavara jättää tulevan menettelyn muotoutuvaksi arkityössä.

2.5 Esitutinnan asianosaiset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:5 Esitutinnan asianosaiset</p> <p>Esitutkinnassa asianosaisia ovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) asianomistaja; 2) rikoksesta epäilty; 3) muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. 	

132 Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 22.10.1997, Dnro 474/4/07.

133 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 16.12.2011 Dnro OKV/1208/1/2009.

Asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan sovelletaan soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena.

2.5.1 Asianosaisten määritelmä

Esitutinnan asianosaisia koskeva esitutkintalain 2 luvun 5 §:n säännös on uusi esitutkintalaissa, koska aiemmassa laissa ei ole vastaavaa pykälää. Asianosaisasemasta on kuitenkin tarpeellista säätää laintasoisesti, koska laki perustaa lukuisasti oikeuksia ja velvollisuuksia asianosaiselle. Lisäksi esitutkinta voi vaikuttaa muidenkin tahojen kuin asianomistajan ja rikoksesta epäillyn oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin.¹³⁴

Asianosaista koskevaan sääntelyyn liittyy olennaisesti kaksi muuta esitutkintalain säännöstä. Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa on selvitettävä asianosaiset asian laadun edellyttämällä tavalla. Vastaavasti esitutkintalain 4 luvun 9 §:n 1 momentin mukaisesti henkilölle on ilmoitettava mahdollisimman nopeasti asema esitutkinnassa, kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä tai kun henkilön asema muuttuu.

Esitutkintalain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdassa mainittua asianomistajan määritelmää ei löydy lainsäädännöstä, mutta oikeustieteessä ja oikeuskäytännössä asianomistajaksi yleisesti katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija (luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö) tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade (käytännössä vahingonkorvausvaatimus¹³⁵). Asianomistajan asemaan liittyy myös oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta epäillylle.¹³⁶

Asianomistaja-asema voi jäädä myös omasta aloitteesta tapahtuvaksi esitutkintalain 7 luvun 2 §:n mukaisesti. Esimerkiksi Internet-petoksissa tai ympäristörikoksissa ei ole aina mahdollista selvittää kaikkia niitä, jotka voivat olla rikoksen asianosaisia. Tällöin on huolehdittava esimerkiksi riittävästä tiedottamisesta, niin että kaikilla halukkailla on mahdollisuus myös ilmoittautua.

Saman esitutkintalain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan rikoksesta epäilty, luonnollinen henkilö, on myös esitutinnan asianosainen. Rikoksesta epäillyn määritelmää ei ole myöskään lainsäädännössä, eikä määritelmää ole otettu uuden lainkaan säätämisen yhteydessä esille, koska edellä mainitun asianomistajan tapaan tyhjentävien määritelmien aikaansaaminen ei olisi mahdollista. Rikosoikeudenkäynnissä rikoksesta epäiltyyn kohdistetaan rangaistusvaatimus ja mahdollisesti

134 HE 222/2010 vp s. 1 ja 169–170.

135 HE 222/2010 vp s. 170. Vahingonkorvausoikeus voi myös siirtyä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa vakuutusyhtiö on korvannut asianomistajan rikoksella kärsimän vahingon, syntyy vakuutusyhtiölle takautumis-oikeus rikosentekijää kohtaan, mutta yksinomaan asianomistajalle kuuluva syyteoikeus ei kuitenkaan siirry.

136 HE 222/2010 vp s. 170.

myös muita vaatimuksia, kuten esimerkiksi vaatimus menettämisseuraamuksesta, todistelukulujen korvaamisesta valtiolle ja rikosvahingon korvaamisesta asianomistajalle. Se, kuka tai keitä henkilöitä käsitellään yksittäistapauksissa epäilyinä, jää esitutkintaviranomaisen harkintavallan piiriin, mutta esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesti ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat siten, ettei ketään aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan. Toisin sanoen rikoksesta epäillyn asemaan liit-tyvää ratkaisua ei tule tehdä kevein perustein.¹³⁷

Esitutkinnan asianosaisasemaan liittyvä esitutkintalain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohdan väljästi kirjoitettu yleislausekemuoto *muu henkilö* sisältää riittä-vän joustavuuden ja tapauskohtaisen harkinnan asianosaisaseman määräytymiselle. Käytännössä suurin merkitys säännöksellä on huoltajan aseman määrittymisessä.

On myös hyvä huomata, ettei kaikkia esitutkinnassa mukana olevia tahoja, joi-den oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat monin tavoin vaikuttaa, ole mahdollista luetteloida. Asianosaisasema tulee siis käytännössä tapauskohtaisesti harkituksi¹³⁸. Erityisesti muiden asianosaisten kuin asianomista-jan¹³⁹ ja rikoksesta epäillyn selvittämistarve perustuu käytännössä esitutkinnassa ilmi tulleisiin seikkoihin tai rikoksen luonteeseen.¹⁴⁰ Lisäksi on hyvä huomata, että syyt-täjä ja tuomioistuin harkitsevat itsenäisesti asianosaispiirin, eikä esitutkinnassa tehty asianosaispiirin määrittäminen sido syyttäjää ja/tai tuomioistuinta. Hyvänä lähtökoh-tana voidaan kuitenkin pitää, että jo esitutkinnan aikana asianosaisten piiri pyritään selvittämään sillä tavalla, että tehdyt toimenpiteet palvelevat koko rikosprosessia. Esitutkinnassa tulkinnanvaraisissa tai epäselvissä tilanteissa on kuitenkin suositel-tavaa tehdä esitutkintalain 5 luvun mukaista esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa, jotta esimerkiksi tarpeettomalta lisätutkintapyyntöltä voidaan välttyä sen osalta, että joku osallisista olisi tullutkin kuulla jo esitutkintavaiheessa asianosaisena.

Esitutkintalain 2 luvun 5 §:n 3 momentissa säädetty tutkinnanjohtajapäätös hen-kilön asianosaisasemasta on tehtävä tarvittaessa epäselvissä tilanteissa viran puolesta, vaikkei asianosainen olisi esittänyt erityistä vaatimusta asianosaisasemastaan.¹⁴¹ Tähän asianosaisasemapäätökseen liittyy tarve tehdä myös esitutkintalain 11 luvun 1 §:n tar-koittama esitutkintapäätös sillä perusteella, että kyse on muusta vastaavasta esitutkin-tapäätöksestä, joka voi vaikuttaa asianosaisen etuihin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

Sekä virallinen syyttäjä että tuomioistuin arvioivat asianosaispiirin itsenäisesti, eikä esitutkinnassa määritetty asianosaispiiri sido heitä. Vastaavasti virallinen syyt-täjä voi määrätä esitutkinnassa kuulematta jääneen asianosaistahon kuultavaksi esi-tutkintalain 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla.¹⁴²

137 HE 222/2010 vp s. 170.

138 HE 222/2010 vp s. 170. Tavanomaisimpina esimerkkeinä ovat asianomistajalle vahinkoa aiheuttanut rikos, joka liittyy rikoksesta epäillyn työtehtävien hoitoon tai kohdistuu vakuutettuun omaisuuteen, jolloin epäil-lyn työnantajaa tai asianomistajalle vakuutuksen myöntänyttä vakuutusyhtiötä on kuultava esitutkinnassa. Esitutkinnassa voi myös ilmetä, ettei rikoksen johdosta valtiolle mahdollisesti menetettäväksi tuomittava esine kuulukaan rikoksesta epäillylle.

139 HE 222/2010 vp s. 215–216.

140 HE 222/2010 vp s. 171.

141 HE 222/2010 vp s. 171.

142 HE 222/2010 vp s. 170.

2.5.2 Huoltajan puhevallan käyttäminen

Vajaavaltaisen lapsen puhevaltaa käyttävät pääsääntöisesti lapsen vanhemmat, ellei ole tehty erillistä ratkaisua, ettei vanhemmalla ole huoltajuutta. Yhteishuoltotilanteessa molemmat vanhemmat ovat oikeutettuja puhevallan käyttämiseen riippumatta siitä, kumman vanhemman luona lapsi mahdollisessa erotilanteessa asuu. Tämä tulisi huomioida aina myös esitutkintaan kutsuttaessa. Mikäli jompikumpi lapsen vanhemmista on rikoksesta epäillyn asemassa, kumpikaan vanhemmista ei voi toimia lapsen edunvalvojana ja siten käyttää asiassa puhevaltaa. Näissä tapauksissa lapselle määrätään edunvalvojan sijainen (ETL 4:8, OK 12:1, OK 12:2 ja ROL 1:4). Vaikka puhevallan käyttämiseen määrätään edunvalvojan sijainen¹⁴³, ei se muuta vanhempien asemaa huoltajana. Vanhemmilla ei vain ole oikeutta käyttää puhevaltaa lapsen puolesta rikosasiassa, koska asiaan on määrätty edunvalvojan sijainen. Huoltajan ominaisuudessa vanhemmilla on oikeus saada tieto esitutkinnasta ja sen tilasta.¹⁴⁴

Silloin kun huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puhevaltaa, tulee huoltaja merkitä poliisin järjestelmissä ja kuulusteluissa asianomistajan edustajaksi. Asianomistajan edustajaan (huoltaja tai edunvalvojan sijainen) sovelletaan esitutkinnassa soveltuvin osin asianosaisia koskevia säännöksiä (ETL 2:5). Samoin oikeudenkäymiskaaren mukaan asianosaisen laillinen edustaja voidaan kutsua kuultavaksi samojen sääntöjen mukaan kuin mitä asianosaisesta on säädetty (OK 17:64). Asianosaisiksi määritellään lain mukaan ne henkilöt, joiden oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa (ETL 2:5)¹⁴⁵. Toisaalta on huomioitava myös se, että huoltaja voi myös olla asianomistaja, jos hänellä itsellään on rikoksesta välittömästi seurannut korvausvaatimus esimerkiksi vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n perusteella.¹⁴⁶

Mikäli lapsen huoltaja ei ole oikeutettu käyttämään lapsen puhevaltaa ja lapselle on nimetty edunvalvojan sijainen, voidaan huoltajaa kuulla tarpeen mukaan todistelutarkoituksessa (asianosaisen todistelutarkoituksessa kuuleminen). Huoltajaa ei kuitenkaan voida kuulla todistajana, koska huoltaja on lapsen laillinen edustaja silloinkin, kun hän ei käytä puhevaltaa rikosasiassa edunvalvojan sijaisen määrittämisen jälkeen. Oikeudenkäymiskaaren mukaan asianomistajaa ei voida kuulla todistajana silloinkaan, kun hän ei käytä puhevaltaa (OK 17:18). Vastaava tulkinta on löydettävissä myös oikeuskirjallisuudesta¹⁴⁷. Huoltajan määrittäminen todistajaksi asettaisi huoltajan jutun ulkopuoliseksi, jolloin hänellä ei olisi oikeutta saada tietoja ja asiakirjoja asianosaisasemansa perusteella (ETL 4:15), eikä hän saa olla läsnä käräjäoikeuden käsittelyssä kuin oman kuulemisensa ajan (OK 17:33a).¹⁴⁸

Ainoa poikkeus huoltajan kuulemiseen todistajana on tilanne, jossa lapsen huoltajalla ei ole enää huoltajuutta eli on tehty ratkaisu, jossa lapsen huoltajuus on

143 Edunvalvojan määräämistä käsitellään tarkemmin tämän teoksen *Edunvalvojan määrääminen* lapselle (ETL 4:8) yhteydessä.

144 Ellonen (toim.) 2013 s. 63–64 ja POHA - Lapset 2020/2013/5071.

145 Ellonen (toim.) 2013 s. 63–64 ja POHA - Lapset 2020/2013/5071.

146 Ellonen (toim.) 2013 s. 63–64 ja POHA - Lapset 2020/2013/5071.

147 Lappalainen - Frände - Koulu - Niemi-Kiesiläinen - Rautio - Sihto - Virolainen 2007 s. 528 -530. Lappalainen 1988 s. 104, jossa todetaan, että asianomistajan kuulemisesta todistajana syntyisi ”epätasapaino” itse rikosjutussa. Lisäksi asianomistaja voi esittää rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset jälkeinpäin eri oikeudenkäynnissä, ellei niitä ole käsitelty syyteasian yhteydessä.

148 Ellonen (toim.) 2013 s. 63–64 ja POHA - Lapset 2020/2013/5071.

määrätty toiselle vanhemmalle tai muulle henkilölle. Jos esimerkiksi huoltajuus on vain toisella vanhemmalla, käyttää tämä vanhempi yksin lapsen puhevaltaa. Toisella vanhemmalla ei ole oikeutta puhevallan käyttöön, koska hän ei ole lapsen huoltaja ja hän on rikosepäilyyn nähden ulkopuolisen asemassa, mikäli hänelle ei ole syntynyt tapauksesta kustannuksia, joista hän olisi oikeutettu vahingonkorvauksiin. Mikäli mitään hänen oikeuttaan ei ole loukattu, tällaista vanhempaa voidaan kuulla tarvittaessa todistajan asemassa.¹⁴⁹

2.5.3 Menettämisseuraamuksen kohteena oleva muu henkilö

Rikoslain 10 luvun säännösten mukaan menettämisseuraamus voidaan hyödyntää, omaisuudesta tai arvosta riippuen kohdistaa myös esimerkiksi siihen, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty, tai siihen, joka omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai jolla on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka joka on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Menettämisseuraamus voi perustua myös alle 15-vuotiaan tai syyntakeettoman henkilön tekemään rangaistavaksi säädettyyn tekoon.¹⁵⁰

Ne luonnolliset henkilöt, joihin menettämisseuraamus voidaan kohdistaa, on selvitettävä esitutkinnassa. Jos valtiolle menetettävän omaisuuden omistaa muu kuin rikoksesta epäilty, hän on 3 kohdassa tarkoitettu asianosainen.¹⁵¹

Menettämisseuraamus kohdistuessa johonkin muuhun tahoon kuin asian rikoksesta epäiltyyn, henkilö merkitään asemaan muu henkilö.

2.5.4 Oikeushenkilö tai sen edustaja esitutkinnan asianosaisena

Rikosprosessissa voidaan vaatia myös oikeushenkilön tuomitsemista yhteisöskokoon rikoslain 9 luvun säännösten mukaisesti, jolloin tällaisen vaatimuksen kohteeksi joutuvaa oikeushenkilöä käsitellään esitutkinnassa asianosaisena. Myös, jos epäilty rikos liittyy epäillyn työtehtäviin, on rikoksesta epäillyn työnantaja asiassa asianosainen. Myös asianomistajalle rikosvahingon korvannut vakuutusyhtiö on asianosainen ja tulee rikosasiaan.¹⁵²

Oikeushenkilön ollessa epäiltyinä yhteisöskokoon tuomitsemista koskevassa asiassa, asianosaisena on oikeushenkilö. Oikeushenkilöä tässä yhteisöskoko asiassa edustaa oikeushenkilön laillinen edustaja. Yhteisöskokon tuomitseminen on mahdollista, vaikkei rikoksentehtäjiä saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen (RL 9:2).

Rikosvahingon korvannut vakuutusyhtiö tulee rikosasiaan maksamansa korvauksen osalta asianosaisen sijalle. Tässä tilanteessa vakuutusyhtiö on asianosaisen asemassa esitutkintalain 2 luvun 5 §:n mukaisesti. Lain sanamuoto ei tässä suhteessa ole looginen, koska säännöksessä puhutaan luonnollisesta henkilöstä. Lainvalmistelutöissä on kuitenkin selkeästi todettu, mitä eri tilanteita esimerkiksi tällä ”muulla henkilöllä” on tarkoitettu.

149 Ellonen (toim.) 2013 s. 63–64.

150 HE 222/2010 vp s. 170.

151 Ks. HE 222/2010 vp s. 170.

152 Ks. HE 222/2010 vp s. 170.

2.5.5 Laillinen edustaja

Laillisesta edustajasta voidaan esitutkintalain 2 luvun 5 §:n 2 momentissa säädetyn sisältöä tulkitsamalla tehdä yhteenveto:

Puhevaltaa käyttävät:

- asianomistajan ja rikoksesta epäillyn laillinen edustaja
 - esimerkiksi tapauskohtaisesti määrätty edunvalvoja
- alaikäisen asianomistajan tai epäillyn laillinen edustaja
 - huoltaja
 - edunvalvoja
 - muu laillinen edustaja
 - osallistuminen kuulusteluun (ETL 7:14 ja 7:15)
- oikeushenkilön laillinen edustaja
 - määräytyy oikeushenkilöä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti
 - esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtaja¹⁵³

Lailliseen edustajaan sovelletaan yleensä asianosaista koskevia säännöksiä. Kuitenkaan rikoksesta epäillyn kohdalla kaikissa tilanteissa rinnastamista ei ole syytä tehdä rikoksesta epäillyn asemaan liittyvistä piirteistä johtuen, kuten läsnäolo esitutkinnassa (ETL 6 luku: nouto esitutkintaan, läsnäolon kesto ja poistumisen estäminen). Näitä ei siis voida soveltaa epäillyn laillisen edustajan, esimerkiksi alaikäisen epäillyn huoltajan, kohdalla. Vastaavasti oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa vanhan esitutkintalain 44 a §:n säännöstä vastaavaa erityissäännöstä ei ole otettu uuteen lakiin, mutta kuulustelujen osalta, joissa selvitetään oikeushenkilön rangaistusvastuuta, rinnastetaan kuulusteltava täydellisesti rikoksesta epäiltyyn.¹⁵⁴

2.6 Avustaja ja tukihenkilö

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 2:6 Avustaja ja tukihenkilö Jos asianosaisella on avustaja tai tukihenkilö, tämä osallistuu esitutkintaan laissa säädetyllä tavalla.	Yleiset periaatteet ETL 10 § 1 ja 2 mom. Asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. (842/2006)

153 HE 222/2010 vp s. 171. Tarkemmin KKO 1986 II 145 ja KKO 1991:149, asianosaisen laillinen edustaja on esteellisyysarvioinnissa rinnastettu asianosaiseen.

154 HE 222/2010 vp s. 171.

	<p>Syyttäjä tai tutkinnanjohtaja tekee tuomioistuimelle esityksen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. (692/1997)</p> <p>Kuulustelut ETL 29 § 3 momentin toinen virke</p> <p>Asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. (108/1998)</p>
--	---

2.6.1 Oikeus avustajaan ja tukihenkilöön

Esitutkintalain 2 luvun 6 §:n säännös on otettu uuteen lakiin sääntelyn kattavuuden ja informatiivisuuden vuoksi¹⁵⁵.

Esitutkintalakiin aiemman tapaan on otettu myös lukuisia avustajaan liittyviä säännöksiä. Näitä ovat esimerkiksi:

- oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa (ETL 4:10),
- epäillyn yhteydenpito avustajaan (ETL 4:11),
- todistajankuulustelu tuomioistuimessa (ETL 7:9),
- ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset (ETL 7:10),
- avustajan läsnäolo kuulustelussa (ETL 7:12),
- läsnäolo toisen henkilön kuulustelussa (ETL 7:13),
- kysymysten tekeminen kuulustelussa (ETL 7:17),
- kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet (ETL 7:19),
- ryhmätunnistuksen järjestäminen (ETL 8:3,2) ja avustajan kelpoisuus (ETL 11:3)¹⁵⁶

Lukuisat esitutkintalain säännökset lisäksi koskettaisivat käytännössä avustajia, vaikka heitä ei niissä nimenomaisesti mainittaisikaan. Vastaavasti asianomistajalle määrätyn tukihenkilön läsnäolosta päämiehensä kuulustelussa ja toisen henkilön kuulusteluissa säädetään erikseen (ETL 7:12, ETL 7:13).¹⁵⁷

Avustajan kelpoisuudesta on erikseen säädetty esitutkintalain 11 luvun 3 §:ssä. Avustajan kelpoisuuteen liittyvän säännöksen sekä suoritettavien esitutkintatoimenpiteiden osalta avustajan läsnäoloon ja päämiehensä avustamiseen liittyvät seikat on huomioitava jokaisessa rikosasiassa asianosaisroolien määrittäminä. Tarvittaessa avustaja ja/tai puolustaja on määrättävä myös viran puolesta.

¹⁵⁵ HE 222/2010 vp s. 171.

¹⁵⁶ HE 222/2010 vp s. 171.

¹⁵⁷ HE 222/2010 vp s. 171.

2.7 Esitutkintavirkamiehen esteellisyys

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:7 Esitutkintavirkamiehen esteellisyys</p> <p>Tutkinnanjohtaja, tutkija ja muu esitutkintaviranomaisen virkamies eivät saa esteellisinä osallistua esitutkintaan.</p> <p>Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Virkamies itse tai tarvittaessa hänen esimiehensä ratkaisee kysymyksen esteellisyydestä. Jos syyttäjä on tutkinnanjohtajana, häntä on kuultava tutkijan esteellisyyttä koskevasta kysymyksestä ja hän voi ottaa kysymyksen ratkaistavakseen.</p> <p>Esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle on viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Esitutkintavirkamies saa kuitenkin esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.</p>	<p>ETL 16 § 3 momentti</p> <p>Tutkinnanjohtaja tai tutkija saa esteellisenäkin ryhtyä toimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.</p>

2.7.1 Esteellisyyden merkitys

Esitutkintalain 2 luvun 7 §:n sisältö esitutkintavirkamiehen esteellisyyden vaikutuksissa ja esteellisyyteen liittyvästä menettelystä perustuu osittain hallintolain (434/2003) 27 §:n 1 momentin, 29 §:n 1 ja 2 momentin sekä 30 §:n säännöksiin¹⁵⁸. Esitutkintalain esteellisyyssäännökset koskevat myös pakkokeinojen käyttämistä esitutkinnassa sekä poliisilain (872/2011) 6 luvun mukaista poliisitutkintaa, jossa poliisilain 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan soveltuvin osin on noudatettava esitutkintalain säännöksiä¹⁵⁹.

Esitutkintalain 2 luvun 7 §:n 1 momentin lähtökohta on, että tutkinnanjohtaja, tutkija ja muu esitutkintaviranomaisen virkamies eivät saa esteellisinä osallistua esitutkintaan. Aiempaan verraten esitutkintavirkamiehen esteellisyys ei rajoitu enää vain tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan. Toisin sanoen säännös kattaa aiemmasta poiketen myös muut esitutkintavirkamiehet kuin tutkijan ja tutkinnanjohtajan.¹⁶⁰

Laajennus muihin esitutkintavirkamiehiin koskee käytännössä pääasiassa sellaisia poliisimiehiä, jotka suorittavat esitutkintatoimenpiteen johonkin tutkittavaan asiaan liittyen, vaikka eivät ole siinä muodollisesti tutkinnanjohtajan tai tutkijan asemassa. Esitutkintalain esteellisyyssäännökset koskevat myös niin pakkokeinojen käyttämistä esitutkinnassa kuin poliisilain mukaista poliisitutkintaa, jossa soveltuvin osin noudatetaan esitutkintalain säännöksiä. Lisäksi momentti koskee myös muita

158 HE 222/2010 vp s. 171.

159 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 152.

160 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 152.

esitutkintaviranomaisen kuin poliisin virkamiehiä siltä osin kuin he suorittavat esitutkintatoimenpiteitä. Käytännössä siis rikosilmoituksen kirjaaminen, yksittäisen jutun tutkijalle tehtävän esitutkintatoimenpiteen tai kotietsintään osallistuminen yhdessä muiden poliisimiesten kanssa ei sulje pois yksittäisen virkamiehen esteellisyttä. Aiempi sääntelyä vastaava säännös siitä, että esitutkintavirkamies saa esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää, on kirjattu säännöksen 3 momenttiin.¹⁶¹

Esteellisyttä koskeva kysymys tai sitä koskeva epäily on esitutkintalain 2 luvun 7 §:n 2 momentin nojalla ratkaistava viipymättä. Osaltaan *viipymättä* -ilmaisu liittyy myös esitutkinnan toimittamiseen ilman aiheutonta viivytystä (ETL 3:11,1). Ratkaisun esteellisyydestä tekee joko virkamies itse (lähtökohta) tai tarvittaessa hänen esimiehensä. Käytännössä esitutkintavirkamiehellä itsellään on yleensä parhaat edellytykset arvioida suhdettaan asiaan tai asianosaiseen esteellisyttä koskien, vaikkei esteellisyttä koskeva kysymys nousisikaan esiin esitutkintavirkamiehen omasta aloitteesta. Kuitenkin tarve väitteen tutkimiseen edellyttää, että esteellisyttä voidaan perustellusti epäillä. Esitutkintavirkamiehen esimies voi ratkaista kysymyksen esteellisyydestä, jos esitutkintavirkamies ei kaikesta huolimatta tee tällaista ratkaisua tai kun asianosaisen huomautuksen vuoksi asiaan on syytä muuten kiinnittää huomiota.¹⁶²

Mikäli virallinen syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, on kysymys esteellisyydestä saatettava hänen tietoonsa ja häntä on kuultava tutkijan esteellisyttä koskevasta kysymyksestä. Syyttäjä voi ottaa kysymyksen myös ratkaistavakseen.¹⁶³

Esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle on viipymättä määrättävä esteetön virkamies, mutta esteellisenäkin esitutkintavirkamies saa kuitenkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.¹⁶⁴

161 HE 222/2010 vp s. 171–172.

162 HE 222/2010 vp s. 172.

163 HE 222/2010 vp s. 172.

164 HE 222/2010 vp s. 172. Esteellisyttä on käsitelty myös Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 s. 841–844. Lisäksi teoksessa käsitellään yksityiskohtaisemmin esimerkein tilannetta, jolloin esitutkintavirkamies saa esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen. Teoksessa todetaan, että arviointi tulee tehdä verraten tilannetta sellaisen muun rikoksen tutkintana, jossa esitutkintaviranomainen ei olisi esteellinen. Mikäli tilanne edellyttäisi välitöntä toimintaa sellaisessa tilanteessa, on myös esteellisenä ryhdyttävä toimiin, ettei rikoksen selvittäminen vaarannu. Katso tarkemmin teoksen s. 843 ja ss.

2.8 Esteellisyysperusteet

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 2:8 Esteellisyysperusteet</p> <p>Esitutkintavirkamies on esteellinen, jos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) hän tai hänen läheisensä on esitutkinnan asianosainen; 2) hän tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 3) asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 3 momentissa tarkoitettulle läheiselleen; 4) hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 5) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 6) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan; tai 7) luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. <p>Esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yksinomaan sen vuoksi, että asianosainen on valtio.</p> <p>Läheisellä tarkoitetaan 1 momentissa esitutkintavirkamiehen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) puolisoa ja lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja hänelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa; 2) vanhemman sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä 3) puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia. 	<p>ETL 16 § Esteellisyys</p> <p>Tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) jos hän tai hänen lähisukulaisensa on asianosainen; 2) jos asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen lähisukulaiselleen; 3) jos hän tai hänen lähisukulaisensa avustaa tai edustaa asianosaista tai sitä, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 4) jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 5) jos hän kuuluu sellaisen yhteisön, säätiön tai julkisoikeudellisen laitoksen hallitukseen, hallintoneuvostoon tai niihin rinnastettavaan toimielimeen, joka on asianosainen taikka jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; tai 6) jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. <p>Lähisukulaisella tarkoitetaan 1 momentissa tutkinnanjohtajan tai tutkijan lapsia, vanhempia, isovanhempia ja sisaruksia sekä näiden puolisoa ja lapsia. Lähisukulaiseen rinnastetaan tutkinnanjohtajan tai tutkijan puoliso sekä hänen kanssaan avioliitonomaisissa oloissa elävä henkilö, heidän lapsensa, vanhempansa, isovanhempansa ja sisaruksensa, näiden puoliso ja lapset sekä tutkinnanjohtajan tai tutkijan kihlattu. Lähisukulaisena pidetään myös vastaavaa puolisuksulaista.</p>

Läheisenä pidetään myös vastaavaa puolisu- laista. Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekiste- röidyssä parisuhteessa eläviä.	
--	--

2.8.1 Esteellisyden määrittäminen

Esitutkintalain 2 luvun 8 § vastaa monin paikoin aiempaa esitutkintalain 16 §:ää ja säännöksen 1 momentissa säädetään esteellisyysperusteista sekä 2–4 momentissa täsmennyksistä, joka vastaa pitkälti hallintolain (434/2003) 28 §:ää¹⁶⁵. Säännöksen alussa oleva ilmaisu ”esitutkintavirkamiehestä” viittaa edellisen säännöksen 1 momentin sisältöön (ks. ETL 2:7,1).

Säännöksen 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu virkamiehen tai hänen läheisenä asianosaisasema aiheuttaa esteellisyden ja läheinen määritellään säännöksen 3 ja 4 momenteissa ja asianosainen esitutkintalain 2 luvun 5 §:ssä. Aiemman esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 1 kohtaan verraten ilmaisu *lähisukulainen* on muuttunut siis ilmaisuksi *läheinen*, joka *laajentaa* esteellisyyspiiriä.¹⁶⁶

Käytännössä sukulaisuussuhteet on rajoitettu sellaisiin sukulaisuus- ja lankous-suhteisiin, joihin yleensä liittyy kiinteitä ja läheisiä ihmissuhteita ja joiden piirissä on myös sukulaisten kesken perintönä siirtyvä varallisuus. Vastaava puolisu-
kulaisuus muodostaa myös esteellisyysperusteen, kuten myös adoptiolain (22/2012) 3 luvun 18 §:n mukainen sääntelykin.¹⁶⁷

Säännöksen 1 momentin 2 kohta vastaa aiemman esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 3 kohtaa edellä käsiteltyä laajennusta vastaavalla tavalla eli säännös koskee virkamiehen lisäksi läheistä eikä lähisukulaista sisältäen myös puolisu-
kulaisetkin.¹⁶⁸

Säännöksen 1 momentin 3 kohdassa on myös vastaava ”läheistä” koskeva laajennus. Myös aiemman säännöksen 2 ja 3 kohdat ovat vaihtaneet keskenään paikkaa säännöksen sisällä.¹⁶⁹

Säännöksen 1 momentin 4 kohta vastaa aiemman esitutkintalain 16 § 1 momentin 4 kohtaa, mutta tähän esteellisyysperusteeseen liittyy esitutkintalain 2 luvun 8 §:n 2 momentti, jonka mukaan esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yksinomaan sen vuoksi, että valtio on asianosaisena.¹⁷⁰

Säännöksen 1 momentin 5 kohta vastaa joiltakin osin aiemman lain 16 § 1 momentin 5 kohtaa. Kohtaa on kuitenkin täydennetty siten, että esteellisyysperuste koskee myös tilanteita, joissa esitutkintavirkamiehelle erityisen läheinen henkilö toimii kohdassa tarkoitettussa toimielimessä tai muussa yhteisössä. Säännöksen ulkopuolelle jäävät edelleen kunnan liikelaitokset, kuten hallintolain 28 §:n 1 momentin 5

165 HE 222/2010 vp s. 1 ja 171.

166 HE 222/2010 vp s. 172.

167 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 154.

168 HE 222/2010 vp s. 172. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 154.

169 HE 222/2010 vp s. 172.

170 HE 222/2010 vp s. 172–173.

kohdassakin, koska kunnan liikelaitosten ei ole katsottu olevan samassa määrin itsenäisiä kuin valtion liikelaitosten.¹⁷¹

Tässä esteellisyysperusteessa on kyse siis ns. intressijäävistä, joka täydentää eräissä tapauksissa muita esteellisyysperusteita. Esimerkiksi se, ettei virkamies kuulu yhteisön keskeisiin hallintoelimiin, mutta omistaa kuitenkin huomattavan osan asianomaisen osakeyhtiön osakkeista, hän voi olla esteellinen intressijäävin perusteella. Tällaisia 5 kohdan tarkoittamia yhteisöjä ovat myös julkisoikeudelliset yhteisöt, kuten kunnat ja seurakunnat.¹⁷²

Säännöksen 1 momentin 6 kohta on esteellisyysperusteena uusi aiemman esitutkintalain 16 §:ään verrattuna. Esitutkintavirkamies on esteellinen, jos hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan.¹⁷³

Säännöksen 1 momentin 7 kohdassa on aiemman 16 §:n 1 momentin 6 kohtaa *vastaava yleislauseke*, joka on myös useimmiten esteellisyysperusteista sovelletuin eivätkä muut kohdat ole esimerkiksi ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella herättäneet samalla tavalla tulkintakysymyksiä. *Keskeistä yleislausekkeen arviointiperusteessa on se, miltä virkamiehen toiminta näyttää ulospäin*¹⁷⁴.

Toisin sanoen yleisön luottamus ei saa esitutkinnan puolueettomuuteen vaarantua. Muun erityisen syyn on oltava ulkopuolisen havaittavissa ja syyn puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen tulee olla suunnilleen samanasteinen kuin erikseen määritellyissä esteellisyysperusteissa. Esteellisyys voi syntyä esimerkiksi rikoksesta epäillyn tutkijaa tai tutkinnanjohtajaa vastaan tehdyn kantelun tai rikosilmoituksen johdosta taikka, kun poliisimies on tehnyt epäillyn menettelystä rikosilmoituksen edellyttäen lisäksi puolueettomuuden vaarantumista. Poliisimiestä ei voida kuitenkaan pitää esteellisenä pelkästään sen vuoksi, että hän saattaa todistajana joutua ker-

171 HE 222/2010 vp s. 173.

172 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 154.

173 HE 222/2010 vp s. 173.

174 Vrt. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 152. Esitutkintaviranomaisten esteellisyysperusteita arvioitaessa on huomioitava myös EIS 6.1. artikla, jota EIT on tulkinnut varsin laajalle ulottuvien vaikutuksin. EIS 6.1. artikla on seuraava: Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

tomaan jostakin rikostapahtumasta¹⁷⁵. Vastaavasti uuteenkaan esitutkintalakin ei ole otettu ns. ekskusaatio- eli väistymisoikeussäännöstä, jonka nojalla tutkinnan suorittaminen olisi esitutkintavirkamiehelle *kiusallinen* esimerkiksi esitutkintavirkamiehen naapurin tekemäksi epäillyn rikoksen selvittämisessä. Käytännössä kuitenkin tällaisissa tapauksissa on noudatettu periaatetta, että poliisimies on pyynnöstään vapautettu tällaisista tutkinnoista, jota on perusteltua noudattaa jatkossakin.¹⁷⁶

Esteellisyyden voi synnyttää myös tutkinnanjohtajan, tutkijan tai muun esitutkintavirkamiehen sekä asianosaisen välinen siviilioikeudellinenkin oikeussuhde. Tähän liittyy myös osaltaan se, ettei poliisimies saa ottaa vastaan sellaista sivutointa eikä harjoittaa sellaista liike- tai ammattitoimintaa, joka vaarantaisi hänen puolueettomuutensa tai tekisi hänestä esteellisen virkatehtäviinsä kuuluvissa asioissa.¹⁷⁷

Tämä yleislauseke on kaikkein tulkinnanvaraisin esteellisyydenperusteista. Keskeisenä merkityksenä on siis se, miltä esitutkintavirkamiehen toiminta näyttää ulospäin, koska yleisesti ottaen kaikilla esteellisyydenperusteilla on tarkoituksenaan turvata yleisön luottamusta esitutkinnan puolueettomuuteen.¹⁷⁸

2.8.2 Läheisten määrittelystä

Esitutkintalain 2 luvun 8 §:n 3 momentissa on säädetty 1 momentissa tarkoitettuihin läheisistä hallintolain 28 § 2 momentin tavoin ja perustuu pitkälti hallintolain esitöihin (HE 72/2002 vp). Säännös vastaa myös tuomarille läheisten henkilöiden sääntelyä (OK 13:3).

Säännöksen 3 momentin 1 kohdassa on lueteltu esitutkintavirkamiehen läheisimmät henkilöt. Kohdassa tarkoitettuna *erityisen läheisellä henkilöllä* tulee pääsääntöisesti olla virkamiehen elämässä *vastaavanlainen sija kuin perheenjäsenenellä* tai *muilla tässä kohdassa luetelluilla henkilöillä* (seurustelukumppani, kihlattu, erit-

175 HE 222/2010 vp s. 172 todetaan seuraavaa: Usein kysymys on tapauksista, joissa rikoksesta epäilty on tehnyt tutkijaa tai tutkinnanjohtajaa vastaan kantelun tai rikosilmoituksen jossakin toisessa asiassa tai kantelun kohteena olevassa rikosasiassa. Epäilty on saattanut myös toimia siten, että poliisimies on tehnyt rikosilmoituksen epäillyn menettelystä. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella on todettavissa, että tutkinnanjohtajasta tai tutkijasta tehty kantelu ei sinänsä aiheuta esteellisyyttä. Lisäksi esteellisyyteen vaaditaan epäillyn ja poliisimiehen välien kiristymistä tavalla, jonka voidaan katsoa vaarantavan tutkinnan puolueettomuuden. Esteellisyydessä ei voida lähteä myöskään siitä, että epäillyn poliisimiehestä tekemä rikosilmoitus ehdottomasti aiheuttaa esteellisyyden. Rikosilmoitus luo kuitenkin kantelua vahvemman oletaman rikosilmoituksen tekijän ja kohteen asian käsittelyyn vaikuttavasta vastakkainasettelusta. Jos kantelut tai rikosilmoitukset aiheuttaisivat automaattisesti esteellisyyden, rikoksesta epäillyt voisivat niitä tekemällä kohtuuttomasti vaikeuttaa rikostutkintaa. Kantelun tai rikosilmoituksen kohteena oleva henkilö voi kuitenkin reagoida niin voimakkaasti, että hänen puolueettomuutensa yksittäistapauksessa vaarantuu. Tällainen tilanne on kysymyksessä ainakin silloin, kun poliisimies tekee rikosilmoituksen rikoksesta epäillyn menettelystä. Esteellisyyden puolesta saattaa puhua myös se, että virallinen syyttäjä tekee tutkinnanjohtajana päätöksen poliisirikosta koskevan esitutkinnan aloittamisesta. Lisäksi rikoksesta epäilty tai muu asianosainen ja poliisimies voivat joutua toistensa vastapuoliksi myös muussa kuin rikosasiassa. Tällainen tilanne voi olla, kun tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan kohdistetaan vahingonkorvauskanne. Tällöin lähtökohtana voidaan pitää poliisimiehen puolueettomuuden vaarantumista. Poikkeuksena voidaan tässäkin pitää sellaista tilannetta, että oikeudenkäynti on pantu vireille yksinomaan tarkoituksessa tehdä poliisimiehestä esteellinen. Tämän tarkoituksen tulisi kuitenkin olla ilmeinen. Lainvalmistelutöissä on viittauksia myös joihinkin ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntöihin.

176 HE 222/2010 vp s. 174.

177 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 155.

178 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 155.

täin läheinen ystävä). Esitutkintavirkamiehen läheisiä *eivät kuitenkaan ole* hänen serkut eivätkä muutkaan 1 ja 2 kohdassa lueteltuja sukulaisia kaukaisemmat sukulaiset¹⁷⁹ taikka virkamiehen puolison vanhempien sisarukset tai virkamiehen puolison serkut. Esteellisyys sukulaisuussuhteissa rajataan lähtökohtaisesti siis suhteellisen läheiseen sukulaispiiriin, mutta piiri voi laajeta myös kaukaisempiin sukulaisiin tai muihin henkilöihin, jos virkamiehen suhde tällaiseen henkilöön on muuten erityisen läheinen. Tällainen tilanne voi olla jos yhteydenpito on säännöllistä ja usein toistuvaa tai henkilöillä on luottamukselliset välit. Esteellisyyserusteena läheisyys on arvioitava ja ratkaistava sen ajankohdan mukaan, jolloin kysymys esteellisyydestä on esillä ja vaatii ratkaisua.¹⁸⁰

Säännöksen 3 momentin 2 kohdassa ei mainita virkamiehen puolison entistä puolisoa, vaan virkamiehen esteellisyys jää tältä osin arvioitavaksi säännöksen 1 momentin 7 kohdan yleislausekkeen nojalla.¹⁸¹

Säännöksen 3 momentin 3 kohdan mukaisesti esitutkintavirkamiehen puolison sisarusten lasten puoliset eivät kuulu virkamiehen läheisiin. Läheisyys ei myöskään ulotu virkamiehen puolison vanhempien sisaruksiin eikä heidän puolisoihinsa.¹⁸²

Esitutkintalain 2 luvun 8 §:n 4 momentti vastaa asiallisesti hallintolain (434/2003) 28 §:n 3 momenttia. Vaikkei avioliitonomaisia olosuhteita erityisesti määritellä, on kysymyksessä yleensä avioliitto, jossa eri tai samaa sukupuolta olevat henkilöt elävät vakiintuneesti yhteistaloudessa ilman avioliittoa taikka rekisteröityä parisuhdetta¹⁸³.

Esteellisyyserusteista pääasiallisena muutoksena on hyvä muistaa läheistä koskeva laajennus, joka on tulkinnallisesti aiempaa lähisukulaista laajempi käsite. Osaltaan esteellisyyttä arvioi lähtökohtaisesti kukin esitutkintavirkamies itse ja tois-sijaisesti hänen esimiehensä. Keskeisintä kaikessa esteellisyyservioinnissa on se, miltä poliisin toiminta näyttää ulospäin.

179 HE 222/2010 vp s. 174. Kuitenkin ns. neljännen polven edustajat on katsottava virkamiehen erityisen läheisiksi henkilöiksi, vaikkei tätä olekaan erikseen mainittu. Kirjaus on laintasoisesta säännöksestä jätetty pois tilanteiden harvinaisuuden vuoksi.

180 HE 222/2010 vp s. 174.

181 HE 222/2010 vp s. 174.

182 HE 222/2010 vp s.174.

183 HE 222/2010 vp s. 174–175. Rekisteröidystä parisuhteesta annettu laki (950/2001) on tullut voimaan 1.3.2002. Mainitun lain 8 §:n 3 momentin mukaan rekisteröity parisuhde rinnastuu oikeusvaikutuksiltaan avioliittoon.

3 ESITUTKINNAN TOIMITTAMISEN YLEISET SÄÄNNÖKSET

Kaarle Lönnroth ja Satu Rantaeskola

3.1 Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:1 Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen</p> <p>Kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää on tarvittaessa kehoitettava täsmentämään tai täydentämään sitä.</p> <p>Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.</p>	<p>A esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988)</p> <p>Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen</p> <p>1 § Kirjaaminen. Kun asianomistaja tai joku muu ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle rikoksesta tai tapahtumasta, jota hän pitää rikoksena, ilmoitus on viipymättä kirjattava.</p> <p>Ilmoitus kirjataan merkitsemällä esitutkinnan toimittamista varten tarvittavat tiedot tapahtumasta ja asianosasisista. Jos ilmoitus on puutteellinen, on ilmoituksen tekijää kehoitettava täydentämään sitä.</p> <p>Ilmoitus voidaan tallentaa automaattisen tietojenkäsittelyn avulla pidettävään tiedostoon.</p>

3.1.1 Säännös asetuksesta lakitasoiseksi

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamista koskeva sääntely oli aiemmin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa. Nyt asia on säädelty laissa ja samalla säännökseen on lisätty muutama tarkentava sana. Nyt esitutkintaviranomaiselle jätetään harkintavaltaa siinä, pyytääkö ilmoittajaa täydentämään tai täsmentämään ilmoitustaan. Esitutkintaviranomainen voi itsekin hankkia lisäselvitystä asiaan. Ilmoituksen puutteellisuuden ohella myös ilmoituksen epäselvyys on jatkossa peruste sille, että ilmoittajalta voidaan pyytää täsmennystä tai täydennystä.

3.1.2 Ilmoittamistapa

Aiemman lain mukaan ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koski rikosta tai tapahtumaa, jota ilmoittaja piti rikoksena. Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee jatkossa myös niitä tapauksia, jotka ovat muutoin tulleet esitutkintaviranomaisen tietoon ja jos kyse on epäilyistä

rikoksesta, jonka osalta esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin tarkoittamat toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Kyse on siis rikoksista, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena pidettävä ilmeisen vähäisenä. Asianomistajalla ei saa tällöin myöskään olla vaatimuksia asiassa.

Lainvalmistelutöiden mukaan 2 momenttiin otettava sääntely on uutta, joskin sen mukaisesti on jo menetelty käytännössä¹⁸⁴. Uusi sääntely laajentaa virkavastuun piiriä. On epäselvää, kuka viime kädessä vastaa esimerkiksi sellaisen rikosilmoituksen kirjaamisesta, jossa rikosepäily on tullut ilmi illalla tulleesta televisio-ohjelmasta, jota seuraa ehkä satoja poliiseja. Kyse on organisaation vastuun kohdentumisesta, johon ei voi antaa tällä hetkellä mitään oikeaa ja selvää vastausta. Myös Internet ja lehdistö ovat sellaisia medioita, joista voi pikaisella selaamisella havaita useita sellaisia tapahtumia, joiden perusteella voisi epäillä rikoksen tapahtuneen. Säännöksen mukaan ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee lähtökohtaisesti sitä virkamiestä, joka teon on havainnut. Säännöksen mukaan ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus on hänen virkavastuullaan.

Poliisin hallinnosta (110/1992) annetun lain 15 c §:n säännös määrää poliisimiehen ryhtymään kiireellisiin toimenpiteisiin toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaisen rikoksen tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä tai turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi tai muusta erityisestä syystä. Lähtökohtana voidaan pitää, että säännös ei edellä mainituissa esimerkeissä aseta toimimisvelvollisuutta kenellekään televisiota katsovalle poliisimiehelle, koska toimimisvelvollisuuden erityisedellytykset eivät täytyne. Ongelma näyttäisi siitä huolimatta olevan niillä virkamiehillä, jotka ovat virantoimituksessa ja näkevät tapauksen joko suoraan tai esimerkiksi television kautta. Mitään järkevää tulkintaa ei ole kuitenkaan esittää siihen, kenen velvollisuutena tällöin on yksilötasolla ilmoituksen tekeminen, kun sekään ei ole käytännössä tarkoituksenmukaista, että kaikki virantoimituksessa olevat lähtevät asiaa selvittämään.

Uusi säännös aiheuttaa ongelmia myös juttujen rajaamiseen. Etenkin pitkäkestoisessa tutkinnassa tulee vastaan laajoja kokonaisuuksia, joista syyteharkintaan pyritään saamaan mahdollisimman yksinkertainen ja selvä paketti. Käytännössä tämä on edellyttänyt jo poliisin suorittamaa harkintaa siitä, mitä kaikkia rikosepäilyksi tulkittavia ruvetaan asiassa tutkimaan. Tätä ennen tätä harkintaa on saattanut tehdä jo asianomistajakin ja esitutkintalain säännöksen mukaan poliisin tulisi miettiä ilmoituksen kirjaamista sellaisistakin teoista, joissa esitutkinnan aloittamisen edellytykset voisivat tulla harkittavaksi, mutta jotka jo asianomistaja on ”rajannut” pois rikosilmoitusta tehdessään. Vastaavalla tavalla pakkokeinolain mukaisissa salaisissa pakkokeinoissa, esimerkiksi telekuuntelua suoritettaessa, tulee paljon havaintoja sellaisista asioista, jotka ylittävät ilmoituksenkirjaamiskynnyksen. Toisaalta ylimääräisen tiedon käyttäminen (PKL 10:56) on määritelty pakkokeinolaissa. Rikosilmoituksen tekeminen tässä yhteydessä esille tulleiden tunnusmerkistön osalta on

184 HE 222/2010 vp s. 175.

mahdollista, mikäli ko. rikos kuuluu ylimääräistä tietoa koskevan säännöksen lista-rikoksiin. Lainkohdassa määriteltyjen rikosten lisäksi poliisin tietoon tulee kuitenkin lievempää rikollisuutta, jonka osalta toisaalta esitutkintalain 3 luvun 1 §:n perusteella olisi rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus, koska rikos on tullut esitutkintaviranomaisen tietoon, mutta toisaalta pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n perusteella tietoa ei saisi käyttää näyttönä. Säännökset asettavat käyttäjälle ristiriitaisen tilanteen. Vaikka toisaalta rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus on, ko. tietoa ei voi käyttää ylimääräistä tietoa koskevan säännöksen asettamien rajoitusten vuoksi. Ongelmaa ei tietenkään ole, jos ilmi tullut rikos pystytään näyttämään muulla tavoin toteen.

Erikseen voidaan todeta asianomistajarikosten osalta, että esitutkintalain 3 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Asianomistajarikosten osalta on monesti tilanne, jossa rikoksen selvittäminen ei vaarannu, vaikka tutkintaa ei heti aloitetaakaan. Siten voidaan suurimmassa osassa asianomistajarikoksia jättää myös ilmoitus kirjaamatta, jos asianomistaja ei ole asiasta ilmoitusta tehnyt ja vaatinut asiassa rangaistusta. Jos rikoksen selvittäminen vaarantuu, tutkinta on aloitettava.

Läheinen säännös toiselle momentille on ollut aiemman esitutkintalain 2 § (ETL -1987 2 §), jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Tämä säännös koskee kuitenkin esitutkinnan suorittamisvelvollisuutta - ei kirjaamisvelvollisuutta. Tältä osin kyse on siis eri säännöksestä.

3.1.3 Kirjaamisvelvollisuudesta

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisen kannalta riittävää on, että ilmoittaja epäilee ilmoittamaansa tapahtumaa rikokseksi. Kynnys ilmoituksen kirjaamiseen on siten matala. Tästä huolimatta voidaan kirjaamista edellyttävälle ilmoitukselle kuitenkin asettaa vähimmäisvaatimukseksi se, että ilmoituksen tekijä kuvaa rikoksena pitämänsä tapahtumankulun. Tämän yksilöintivaatimuksen mukaisesti on pystyttävä ilmaisemaan, mistä on kysymys ja kiinnittämään tapahtuma riittävällä tarkkuudella aikaan ja paikkaan. Kirjaamisen edellytykseksi ei voida asettaa minkään rikosnimikkeen, rikoslajin eikä mahdollisen rikoksesta epäillyn yksilöintiä. Kirjaamisvelvollisuuden suhteen sillä ei ole merkitystä, onko kysymys asianomistajan vai muun henkilön tekemästä ilmoituksesta. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamiselle ei voida esitutkintaviranomaisen taholta asettaa siten mitään ehtoja.¹⁸⁵

On siis muistettava, että ilmoituksen kirjaamiskynnys on selvästi alhaisempi kuin esitutkintalain 3 luvun 3 §:n mukainen esitutkinnan aloittamiskynnys. Ilmoituksen kirjaamisen yhteydessä ei myöskään tarvitse miettiä syytä epäillä -kynnyksen täyttymistä, koska tämäkin tulee harkittavaksi siinä vaiheessa, kun mietitään esitutkinnan aloittamiskynnystä.

185 HE 222/2010 vp s. 175.

Lainvalmistelutöiden mukaan esitutkintaviranomaisella ei ole paljoakaan harkintavaltaa siinä, kirjaako ilmoituksen vai ei¹⁸⁶. Oikeuskirjallisuuden¹⁸⁷ mukaan esitutkintaviranomainen voi ääritapauksessa jopa ilmoittaa, ettei tehty ilmoitus johda viranomaisten taholta mihinkään toimiin, koska kyseessä ei viranomaisten mielestä ole rikos. Jos asianomistaja tai muu ilmoituksentekijä kuitenkin pysyy kannassaan ja haluaa asian rikoksena tutkittavaksi, on esitutkintaviranomaisen otettava ilmoitus vastaan.

Esitutkintaviranomaisen velvollisuus on tietysti torjua aiheettomat ilmiannot ja muut rikoksen ilmoittamiseen mahdollisesti liittyvät väärinkäytökset, mutta viranomaisten ei pidä suhtautua asianomistajaan tai muuhun ilmoittajaan ilmoitustilanteessa ennakkoluuloisesti. Esitutkintaviranomaisen ei kuitenkaan tarvitse ottaa ilmoitusta vastaan, jos jo itse ilmoituksesta voi selvästi päätellä, ettei sen johdosta voi ryhtyä mihinkään esitutkintaviranomaiselle kuuluviin toimenpiteisiin. Jos kysymys on esimerkiksi selvästi mieleltään häiriintyneen henkilön tekemästä ilmoituksesta, joka ei sisällä mitään järjellistä ilmiäntoita, ei ilmoitusta tarvitse ottaa vastaan.¹⁸⁸

Toisaalta esitutkintaviranomaiselle ei kuulu henkilön mielentilan määrittäminen vaan se on terveydenhuoltohenkilökunnan tehtävä. Mikäli on selvää, ettei henkilö kykene pitämään itsestään huolta, poliisilla on velvollisuus mielenterveyslain (1116/1990) 30 §:n perusteella saattaa henkilön terveydentila lääkärin harkittavaksi. Jos taas henkilö kykenee pitämään itsestään huolta, kysymyksen arvoinen asia on, pitäisikö henkilön ilmoittama asia kuitenkin kirjata ilmoitukseksi ja sen jälkeen päättää asianmukaisesti. Tällä tavalla asian hoitaminen on huomattavasti nopeampaa kuin henkilön vakuuttaminen toistamiseen siitä, ettei kysymyksessä ole ”mikään järjellinen ilmiänto”. Lisäksi aikaisemmat merkinnät antavat asian myöhemmälle ratkaisijalle tämän tarvitsemat tiedot ilmoituksen toistuvuudesta.

Poliisihallituksen ohje¹⁸⁹ tietojen kirjaamisesta poliisiasiain tietojärjestelmään mahdollistaa sen, että kutakin rikosasiaa kohden tehdään yksi rikosilmoitus. Tämä on tarkoituksenmukaista jo rikosten tilastoinnin ja työn tekemisen kannalta. Mikäli samasta asiasta tehdään useampi ilmoitus, ne voidaan yhdistää asiasta jo tehtyyn ilmoitukseen Poliisihallituksen ohjeen mukaisesti.¹⁹⁰

Esitutkintaviranomaisen toiminnan laillisuutta arvioivat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies ovat lukuisissa päätöksissään kiinnittäneet huomiota esitutkintaviranomaisen kirjaamisvelvollisuuteen. Heidän ratkaisukäytäntönsä on siten myös merkittävässä roolissa tulkittaessa lakia esitutkinnan kirjaamisvelvollisuuden osalta.

Poliisimies voi jatkossakin harkintansa mukaan päättää, kirjaako asiasta R- vai S-ilmoituksen. R-ilmoitus kirjataan tapauksissa, joissa on syytä epäillä rikosta ja

186 HE 222/2010 vp s. 175.

187 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 261.

188 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 267.

189 POHA - Patja 2020/2013/5231, 17.12.2013 s. 10.

190 HE 222/2010 vp s. 175 todetaan kuitenkin, että kukin ilmoitus on kirjattava omaksi asiakseen. Hyväksyttävänä ei voitaisi pitää sitä, että tutkintapyyntö kirjataan tai liitetään aikaisempaan rikoksesta tehtyyn ilmoitukseen tai kuulustelukertomukseen, jolloin myöhempi asia saattaa jäädä huomaamatta esimerkiksi esitutkinnan päättämisen yhteydessä.

S-ilmoitus kaikissa muissa tapauksissa. Ilmoituskentekijän oikeuksia ajatellen ei ole merkitystä sillä, kumpi ilmoitus asiasta tehdään, koska sittemmin esitutkinnan/poliisitutkinnan suorittajan on joka tapauksessa harkittava esitutkinnan aloittamiskynnyksiä asiassa. Poliisiin siirtyessä käyttämään Vitjaa poliisiasian kirjaamisjärjestelmään kirjaamistapa saattaa hieman muuttua, mutta periaate ilmoitusten kirjaamisesta pysyy samana.

Lainvalmistelutöiden mukaan poliisiin tulee tehdä 11 luvun 1 §:n mukainen kirjallinen päätös niissä tapauksissa, joissa rikosilmoitus jätetään kokonaan kirjaamatta. Käytännön työn kannalta on siten helpointa kirjata aina ilmoitus, kun joku haluaa jostain asiasta poliisille ilmoittaa.¹⁹¹

Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaisessa tilanteessa esitutkintaviranomaiselle asetetaan ehdoton ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus. Säännöksen 2 momentin mukaan rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin ilmoituksen perusteella esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Säännöksen 2 momentti on luettavissa niin, ettei rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta olisi, mikäli toimenpiteistä luopumisen edellytykset ovat olemassa. Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentissa on kysymys vähäisestä rikoksesta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Esitutkintaviranomainen voi kuitenkin tässä tilanteessa antaa epäillylle kirjallisen tai suullisen huomautuksen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n perusteella.

Lainvalmistelutöissä on todettu, että aikaisemmassa lainsäädännössä ei ole säädetty kirjaamisvelvollisuudesta tapauksissa, joissa rikokseksi epäilty teko tulee esitutkintaviranomaisen tietoon muuten kuin nimenomaisesti tehdyn ilmoituksen kautta. Edelleen on todettu, että käytännössä muutenkin tietoon tulleet teot on kirjattu, mutta kirjaamisvelvollisuus on selvyuden vuoksi nimenomaisesti todettava laissa. Lainvalmistelutöiden ”nykytilan arviointi” osiossa todetaan, että kirjaamisvelvollisuus ei tarpeettomana koske tapauksia, joissa poliisi luopuu toimenpiteistä.¹⁹²

Asiaa ei ole käsitelty esitutkintalain 3 luvun 1 §:n yksityiskohtaisissa perusteissa lainkaan. Tämä saattaa johtua siitä, että asia on yleisperusteluiden mukaisesti pidetty itsestään selvänä. Sitä asia ei kuitenkaan ole. Lisäksi asiaa on käsitelty oikeuskirjallisuudessa ristiriitaisesti¹⁹³.

Säännöksen sisältö on soveltajan kannalta ristiriitainen. Hyvin usein esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin tilanteissa on kysymys asianomistajan tekemän ilmoituksen perusteella tehdystä rikostutkinnasta. Hyvin tyypillinen tilanne on vähäinen liikenteessä tapahtunut yhteentörmäys, josta joku ilmoittaa poliisille. Oikeutta jättää tällaista ilmoitusta kirjaamatta ei säännöksen mukaan ole, koska tieto rikoksesta on tullut poliisiin tietoon ilmoittajan tekemänä. Sattumanvaraisesti partio voi

191 HE 222/2010 vp 237.

192 HE 222/2010 s. 38 – 39.

193 Helminen – Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2012 s. 118 on korostettu, että säännös ei oikeuta jättämään asianomistajan tai muun henkilön tekemää rikosilmoitusta kirjaamatta. Saman teoksen s. 272 todetaan, että niitä poliisiin tietoon tulleita rikoksia, joiden ilmoittamisesta poliisimies ETL 3:9,1 nojalla päättää heti luopua, ei tarvitse kirjata rikosilmoitukseksi.

valvonta- ja hälytystoiminnan yhteydessä tulla tapahtumapaikalle, mutta yhtä usein partio hälytetään onnettomuuspaikalle jommankumman osallisen taholta. Mikäli näistä sattumanvaraisesti poliisin tietoon tulleista tilanteista ei kirjata rikosilmoitusta, partion tilanteen selvittämiseen käyttämää aikaa ei kirjata tilastollisesti merkityksellisiin järjestelmiin. Yhdenvertaista kohtelua ei myöskään ole se, että auto- maattisen liikennevalvonnan kautta lyhyen ajan sisällä tapahtuneet teot vaikuttavat ajo-oikeuden menettämistä koskevassa harkinnassa, mutta ilman merkintöjä jääneet kolarit eivät, mikäli ne eivät järjestelmästä näy niistä tehtyjen rikosilmoitusten myötä. Lisäksi mielipiteen muuttuminen esimerkiksi vakuutusyhtiön vaatimusten myötä saattavat aiheuttaa hankalia tilanteita, mikäli rikosilmoitusta ei ole kirjattu lainkaan ja onnettomuuden tietoja kaivetaan epämääräisiltä keikkalapuilta. Lisäksi esitutkintalain 10 luvun 3 §:n kirjallinen huomautus on dokumentoituna merkityksellisempi kuin suullinen huomautus.

Suosittelavaa onkin, että rikosilmoitus kirjataan aina lyhyesti. Näin tulisi toimia edellä mainituista syistä myös tilanteessa, vaikka päädyttäisiin esitutkinnan toimittamatta jättämiseen esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin perusteella. Säännös antaa mahdollisuuden rikosilmoituksen kirjaamatta jättämiseen vain tilanteessa, jossa rikos on havaittu muuten kuin ilmoituksen perusteella.

3.1.4 Velvollisuus ottaa vastaan ilmoitus muualla kuin poliisilaitoksella?

Lainsäädännössä ei todeta, missä esitutkintaviranomainen on velvollinen ottamaan ilmoituksen vastaan. Tämän mukaan velvollisuus ilmoituksen vastaanottamiseen on yhtä lailla poliisilaitosten rikosilmoitusten vastaanotossa työskentelevillä henkilöillä kuin ulkona toimivilla poliisimiehilläkin. Luonnollisesti tämä velvollisuus ulkona toimivien partioiden jäsenillä on vain silloin, kun ilmoituksen kykenee ottamaan vastaan parhaillaan suoritettavien virkatoimien hoitamista vaarantamatta. Joka tapauksessa esitutkintaviranomaisen on tällöin neuvottava asiakasta niistä mahdollisuuksista, miten ilmoituksen voi tehdä ko. asiassa.¹⁹⁴

3.1.5 Kirjaamisen ajankohta

Säännöksen mukaan ilmoitus on kirjattava viipymättä. Lainvalmistelutöiden mukaan tämä tarkoittaa nopeaa kirjaamista¹⁹⁵. Yleiset laillisuusvalvojat ovat päätöksissään pohtineet näitä aikoja. Apulaisoikeusasiamies toteaa ratkaisussaan¹⁹⁶ vakiintuneesti katsotun, että tässä yhteydessä sana *viipymättä* edellyttää, että kirjaaminen ei saa viipyä montakaan päivää. Apulaisoikeuskansleri on ratkaisus-

¹⁹⁴ Ks. myös Hallintolaki (434/2003) 8 § neuvontavelvollisuudesta: Viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Neuvonta on maksutonta. Jos asia ei kuulu viranomaisen toimivaltaan, sen on pyrittävä opastamaan asiakas toimivaltaiseen viranomaiseen. Huomattava on, että esitutkinta ei kuulu hallintolain soveltamisalaan. Yleisiin periaatteisiin kuuluu kuitenkin neuvoa asiakasta myös esitutkintaan liittyvissä tilanteissa.

¹⁹⁵ HE 222/2010 vp s. 175.

¹⁹⁶ AOA 22.10.1997 Dnro 474/4/07.

saan¹⁹⁷ kiinnittänyt poliisilaitoksen huomiota rikosilmoituksen viivytyksettömään kirjaamiseen, kun ko. tapauksessa ilmoitus oli kirjattu viikon päästä sen saavuttua poliisilaitokselle, eikä ollut esitetty perusteluja sille, miksi kirjaaminen kesti niin kauan.

Viipymättä -ilmaisulle ei voida antaa yksiselitteistä määräaika. Esitutkintaviranomaisen on voitava esittää perustelut sille, jos ilmoitusta ei kirjata nopeasti.

3.2 Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:2 Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen</p> <p>Jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän on heti kirjattava asia vastaanotetuksi sekä toimitettava ilmoitus ja mahdollinen muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka on viivytyksettä kirjattava ilmoitus.</p>	<p>A esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988)</p> <p>2 § 1 mom. Ilmoituksen siirto. Jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän on kuitenkin kirjattava ilmoitus ja toimitettava se ja muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle.</p>

3.2.1 Säännös asetuksesta lakitasoiseksi

Asetuksessa ollut pykälä on tuotu lakitasolle pienin muutoksin. Säännöksen mukaan vastaanottavan viranomaisen ei ole enää pakko kirjata asiasta ilmoitusta vaan riittävää on, että asia kirjataan vastaanotetuksi. Vastaanotetuksi kirjaaminen tarkoittaa sitä, että asian saapuminen ensimmäiselle viranomaiselle tulisi voida jälkikäteen tarvittaessa todentaa.¹⁹⁸ Tämän jälkeen asia siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka velvollisuutena on viivytyksettä kirjata asiasta ilmoitus

Tyypillisesti siirrettäviä ilmoituksia ovat esimerkiksi ne, joissa ilmoittaja tekee rikosilmoituksen sellaisella poliisiasemalla, jonka toimialueella ilmoitettava rikos ei ole tapahtunut. Tällöin vastaanottava poliisimies siirtää ilmoituksen tutkittavaksi siihen poliisipiiriin, jossa rikos on tapahtunut. Monesti järkevintä on kirjata rikosilmoitus järjestelmään sen poliisipiirin numerolla, jossa rikos on tehty. Toisena esimerkkinä voidaan ottaa tilanne, jossa poliisille ilmoitetaan sähköisesti rikoksesta, joka kuuluisi tulliviranomaisen tutkittavaksi. Tällöin poliisin ei tarvitse kirjata asiasta ilmoitusta vaan asia siirretään tulliviranomaisen tutkittavaksi. Jälkikäteistä laillisuusvalvontaa varten tehty ilmoitus pitäisi ilmetä kuitenkin jostain poliisin jär-

197 AOA 16.12.2011 Dnro 1208/1/2009.

198 HE 222/2010 vp s. 176.

jestelmästä, jotta ensimmäinen vastaanottaja voidaan jälkikäteisesti todentaa. Vitja-järjestelmään luotaneen tällainen järjestelmä.

Lainvalmistelutöiden mukaan rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaanottavan viranomaisen on oltava selvillä toimivaltaisesta tutkintaviranomaisesta. Mikäli toimivaltaisuudesta ei ole varmuutta, se on tarvittaessa selvitettävä. Aiheen ilmetessä rikosilmoitus on siirrettävä toimivaltaiselle viranomaiselle. Esitutkintaviranomainen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan ilmoitusta sillä perusteella, että se on tehty toimivaltaa vailla olevalle viranomaiselle, eikä kehottaa ilmoituksen tekijää itse toimittamaan ilmoitusta toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen toiselle viranomaiselle on toimenpide, josta esitutkintalain 11 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla on mahdollisuuksien mukaan ilmoitettava asianomistajalle. Siirtämispäätös on myös saman lain 11 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu esitutkintapäätös, josta on ilmoitettava asianomistajan lisäksi muulle tiedossa olevalle asianosaiselle, jos päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.¹⁹⁹

Tältä osin voidaan todeta esitutkintaviranomaisella olevan myös hallintolain mukainen yleinen velvollisuus ohjata asiakas oikeaan paikkaan.²⁰⁰

3.3 Esitutinnan toimittaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:3 Esitutinnan toimittaminen</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.</p> <p>Ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.</p>	<p>ETL 2 § Esitutinnan toimittamisvelvollisuus</p> <p>Poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.</p>

199 HE 222/2010 vp s. 176–177.

200 Hallintolaki (434/2003) 8 § neuvonta: Viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Neuvonta on maksutonta. Jos asia ei kuulu viranomaisen toimivaltaan, sen on pyrittävä opastamaan asiakas toimivaltaiseen viranomaiseen.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.	
---	--

3.3.1 Asian päättäminen, kun esitutkinnan aloittamisen edellytyksiä ei ole

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä on uusi toinen ja kolmas momentti aiempaan säännökseen verrattuna. Muilta osin säännös vastaa siis edellisen esitutkintalain 2 §:n sääntelyä, jossa säädetään esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta. Rikosilmoitus voidaan siis päättää tämän säännöksen mukaisesti, kun asia on sellainen, ettei ole edes esitutkinnan aloittamisen edellytyksiä. Kun jutussa on tehty esitutkintatoimenpiteitä, jutun päättämisen edellytykset tulevat esitutkintalain 3 luvun 9 §:stä ja 10 §:stä sekä 10 luvun 2 §:stä.

3.3.2 Esitutkinnan aloittamisen edellytykset

Pelkkä poliisille tehty tutkintapyyntö ei edelleenkään ilman muuta johda esitutkinnan käynnistymiseen. Tämä johtuu siitä, että säännös jättää esitutkintaviranomaiselle harkintavaltaa. Esitutkintakynnystä ei kuitenkaan aseteta kovin korkealle eli varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei siis vaadita. Huomioon on esitutkinnan aloittamista harkittaessa otettava, että esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan rikosten tutkiminen eikä mahdollisten muiden oikeudellisten erimielisyyksien selvittäminen. Pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei vielä ylitä esitutkintakynnystä, vaan esitutkinnan aloittamispäätökselle on voitava esittää asianmukaiset konkreettiset perusteet. Rajatapauksissa merkitystä on selvittämisintressillä, joka korostuu vakavien rikosten kohdalla. Rikoksen selvittämisen ja toteennäyttämisen vaikeus ei voi olla riittävä syy lykätä esitutkinnan aloittamista. Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan kuitenkin suorittaa rikolliseksi epäiltyyn toimintaan kohdistuvaa tarkkailua. Esitutkintalain 3 luvun 3 § 2 momentti velvoittaa tarvittaessa tiettyyn pisteeseen asian selvittämistä ennen esitutkinnan aloittamispäätöksen tekemistä.²⁰¹

Esitutkinnan aloittaminen on kytkeyty syytä epäillä -kynnyksen ylittymiseen. Rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.²⁰²

Poliisin tehtävänä on rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaan otettuaan selvittää, onko olemassa sellainen rangaistussäännös, joka voi tulla sovellettavaksi ilmoituksessa tarkoitettua tekoa arvioitaessa. Poliisi ei ole kuitenkaan sidottu ilmoituksen tekijän esittämään rikosnimikkeeseen, vaan esitutkinnan toimittamistarvetta arvioidessa on otettava huomioon kaikki mahdolliset kyseeseen tulevat rikokset. Lisäksi poliisin tehtävänä on selvittää, vastaako ilmoituksessa esitetty teonkuvaus todellista

201 HE 222/2010 vp s. 177.

202 HE 14/1985 vp s. 16.

tapahtumien kulkua. Jos on riidatonta, että tosiseikat eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, asia ei anna aiheutta poliisin tutkintatoimenpiteisiin. Sinällään momentissa tarkoitettu rikosepäily liittyy tosiasiaseikkoihin eikä teon oikeudelliseen arviointiin.²⁰³

Poliisin oikeus asettaa tehtävät tärkeysjärjestykseen tai oikeus luopua toimenpiteestä ei vapauta suorittamasta kysymyksessä olevan asian vaatimaa esitutkintaa. Esitutinnan aloittamista harkittaessa on otettava huomioon se, onko syyteoikeus epäillystä rikoksesta vanhentunut. Tutkinnan toimittamatta jättämisen suhteen on oltava pidättyväinen, jos kysymys rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta on tulkinnanvarainen. Syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvät tulkintakysymykset kuuluvat paremminkin syyttäjäviranomaisen harkittaviksi kuin esitutkintaviranomaisen arvioitaviksi. Esitutkinta on ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen mukaan jätetty aloittamatta sellaisissakin tapauksissa, joissa on ollut tulkinnanvaraisia kysymyksiä liittyen siihen, täyttääkö tietty toiminta rikoksen tunnusmerkistön vai ei. Näiden seikkojen arviointi kuuluu viralliselle syyttäjälle, eikä esitutkintaa tulisi tulkinnanvaraisissa tapauksissa jättää toimittamatta.²⁰⁴

3.3.3 Esitutinnan uudelleen aloittaminen

Esitutkintalaissa ei säädetä erikseen esitutinnan uudelleen aloittamisesta tapauksissa, joissa se on aikaisemmin päätetty. Tarvetta esitutinnan aloittamiseen uudelleen saattaa olla esimerkiksi uuden selvityksen tai tietoon tulleen seikan vuoksi. Näissä tapauksissa sovelletaan yleisiä lain säännöksiä esitutinnan toimittamisesta. Sovellettavaksi tulevat nyt kysymyksessä olevan säännöksen lisäksi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset. Esitutkintaviranomaisen on näissä tilanteissa virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta (ETL 5:2,1). Kysymyksessä olevat asiat ovat erityisesti sellaisia, joissa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöhön ennen esitutinnan uudelleen aloittamista saattaa olla syytä.²⁰⁵

3.3.4 Selvittämismääräys ja siihen liittyvät seikat

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat. Tämä pitää tehdä kuitenkin niin, ettei ketään aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan, ja että tarvittaessa voidaan tehdä ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Lainvalmistelutöiden mukaan kenenkään ei pitäisi joutua epäillyn asemaan kevin perustein, vaikka yleensä henkilön aseman määrittäminen esitutkinnassa ei ole ongelmallista. Tässä säännöksessä selostettua rikosepäilyyn liittyviä seikkoja tulisi selvitettäväksi harvoin. Erityinen selvittämistarve voi liittyä kysymyksessä olevaan mahdolliseen rikokseen tai rikosepäilyyn epäillylle aiheuttamiin haitallisiin

203 HE 222/2010 vp s. 177.

204 HE 222/2010 vp s. 177–178.

205 HE 222/2010 vp s. 179.

seurauksiin. Kysymyksessä saattaa esimerkiksi olla harvoin käytettävän tulkinnanvaraisen rangaistussäännöksen soveltaminen, jolloin virallisen syyttäjän kuuleminen esitutkintayhteistyössä voi olla tarpeen. Joissakin tapauksissa saattaa lisäksi olla jutun piirteiden perusteella ennakoitavissa, että rikosepäilystä aiheutuu epäillylle poikkeuksellisia haittavaikutuksia esimerkiksi asian julkiseksi tulemisen yhteydessä.²⁰⁶

Niin sanotussa alustavassa selvityksessä tai esiselvityksessä noudatetaan soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä. Koska syytä epäillä -kynnys ei ole kuitenkaan tässä tilanteessa vielä ylittynyt, on selvää, ettei ketään voida kuulustella tällöin vielä rikoksesta epäiltynä. Ilmeisesti asiassa epäillyksi ilmoitetulta on kuitenkin jatkossakin mahdollisuus pyytää esimerkiksi kirjallista selvitystä asiassa. Näin toimitaan tälläkin hetkellä esimerkiksi poliisirikostutkinnassa. Jos tällaista selvitystä pyydetään, selvityksen antajaan sovelletaan tällöin rikoksesta epäillyn oikeuksia (ETL 4 luku) ja hänelle tulee ne informoida. Tyypillisimmillään alustavassa selvityksessä hankittaneen asiakirjaselvityksiä asiasta, pyydetään lausuntoja eri tahoilta ja kenties kuulustellaan henkilöitä todistajina tai asianomistajina. Alustavaa selvitystä tehtäessä on kuitenkin koko ajan mielletävä, että kyse ei ole esitutkinnasta, ja siten esitutkinnan kaikki toimivaltapykälät eivät ole myöskään käytettävissä.

Pääsäännön mukaan esitutkinnassa ei tarvitse tehdä esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisia selvittämistoimenpiteitä vaan normaalisti esitutkinnan aloittamisen tai aloittamatta jättämisen edellytykset ovat muutoinkin olemassa ja havaittavissa.

3.3.5 Esitutkinnan aloittaminen tutkinnanjohtajan päätöksellä

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 3 momentin mukainen pääsääntö on, että tutkinnanjohtaja päättää siitä, aloitetaanko asiassa esitutkinta. Lainsäädännössä on kuitenkin lukuisia erityistapauksia, joiden osalta on erityissääntelyä esitutkinnan aloittamiseen ja syyttämiseen liittyen.

Esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaan syyttäjälle ilmoitetaan kaikista rikosasioista, joissa rikoksesta epäiltynä on poliisi. Syyttäjä päättää tällöin esitutkinnan aloittamisesta, koska hän toimii näissä asioissa esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan tutkinnanjohtajana. Samoin syyttäjä päättää esitutkinnan aloittamisesta niissä tapauksissa, kun hän harkinnanvaraisessa tapauksessa päättää ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen.²⁰⁷

Perustuslain 110 § 1 momentin mukaan virkamiehistä vain oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on oikeus määrätä syyte nostettavaksi tuomarin tekemäksi epäilyistä virkarikoksesta. Sinällään asianomistaja voi itsekin nostaa syytteen asiassa perustuslain 118 §:n 3 momentin nojalla. Edellä mainitusta huolimatta kuka tahansa voi tehdä poliisille ilmoituksen tuomarin tekemäksi epäilyistä virkarikoksesta ja tällöin poliisi arvioi asiassa esitutkinnan aloittamisen edellytykset. Erityinen sääntely liittyy siten syyttämiseen eikä esitutkinnan aloittamisen edellytysten harkintaan.

206 HE 222/2010 vp s. 179.

207 HE 222/2010 vp s. 179.

Oikeuskansleri Jaakko Jonkka on kirjeessään Poliisihallitukselle²⁰⁸ todennut, että ilmoitusvelvollisuudesta ja tuomarien virkarikosasioiden tutkintaan liittyvistä toimivaltakysymyksistä on muun ohella tutkinnanjohtajien yhteydenottojen perusteella ilmennyt olevan epätietoisuutta. Syyttäjälaitoksesta annetun lain 5 §:n mukaan valtioneuvoston oikeuskansleri on erityissyyttäjä, jonka syyteoikeudesta säädetään perustuslain 110 §:ssä, kuten edellä on todettu. Oikeuskansleri syyttäjälaitoksesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettuna syyttäjänä pyytää poliisia ilmoittamaan tutkittavakseen tulleesta rikoksesta, jossa on kyse tuomarin epäilystä lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa. Ilmoitus tehdään toimittamalla oikeuskanslerinvirastoon jäljennös asiassa kirjatusta tutkintailmoituksesta. Poliisi voi harkintansa mukaan toimittaa samalla jäljennökset muista asiaan liittyvistä tuomarin menettelyn arvioimiseksi tarpeellisiksi arvioimistaan asiakirjoista. Näitä asiakirjoja voivat olla poliisille osoitettu tutkintapyyntö tai asian alustavaksi arvioimiseksi jo hankituista asiakirjoista. Ilmoitus tulee tehdä viivytyksettä asian tultua poliisiin tietoon. Esitutkinta ja sen toimittamisedellytysten arviointi kuuluu näissäkin tilanteissa normaaliin tapaan poliisiin tehtäviin ja toimivaltaan. Ilmoituksen saavuttua oikeuskanslerinvirastossa asian vastuullinen esittelijä on yhteydessä asian tutkinnanjohtajaan ja esitutkintayhteistyö tehdään normaalilla tavalla asian vastuullisen esittelijän kanssa.²⁰⁹

Valtioneuvoston jäsenten, valtioneuvoston oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen virkarikosasioiden käsittelystä on erityissäännöksiä perustuslaissa sekä valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetussa laissa²¹⁰. Valtioneuvoston jäsenten virkatoimien lainmukaisuuden tutkimiseksi aloitettavasta esitutkinnasta säädetään ministerivastuulain 4 §:ssä, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi ministerivastuuasiaa käsitellessään pyytää valtakunnansyyttäjää ryhtymään toimenpiteisiin esitutkinnan toimittamiseksi. Perustuslain 112 §:n 1 momentin nojalla oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies sinällään suorittavat valtioneuvoston jäsenten virkatoimien laillisuusvalvontaa. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain (193/2000) 5a §:n ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 §:n sekä oikeuskansleria koskevan lain esitöiden²¹¹ perusteella kummallakin laillisuusvalvojalla on oikeus käynnistää esitutkinta tutkittavanaan olevassa asiassa. Tämä ei kuitenkaan koske erikseen säänneltyjä ministerivastuuasioita, joissa ylimmät laillisuusvalvojat voivat perustuslain 115 §:n nojalla tehdä ilmoituksen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, joka päättää esitutkinnan aloittamisesta.²¹²

Perustuslain 117 §:n mukaan oikeuskanslerin, apulaisoikeuskanslerin, oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen syyttämisestä päättää eduskunta. Heidän menettelynä lainmukaisuus tutkitaan ministerivastuulain mukaisesti. Myös heidän kohdallaan sovelletaan ministerivastuulain 4 §:ää, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi pyytää esitutkinnan aloittamista. Poliisilla ei ole oikeutta oma-aloitteisesti

208 Oikeuskanslerin päätös 17.4.2014.

209 Oikeuskanslerin päätös 17.4.2014. Kirjeessä on yksityiskohtaiset menettelytavat asiassa.

210 Ministerivastuulaki 196/2000.

211 HE 175/1999 vp.

212 HE 222/2010 vp s. 178.

tutkia ylimpien laillisuusvalvojen virkatointen lainmukaisuutta, vaan tutkinta ta-
pahtuu vain ministerivastuulaissa säädetyllä tavalla.²¹³

3.4 Asianomistajarikoksen esitutinnan toimittaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:4 Asianomistajarikoksen esitutinnan toimittaminen</p> <p>Jos syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (<i>asianomistajarikos</i>), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.</p> <p>Asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymättä ilmoitettava asianomistajalle. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.</p> <p>Jos syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, esitutkinta on syyttäjän pyynnöstä toimitettava.</p> <p>Jos sen osoittaminen, että rikos on tapahtunut, on lain mukaan edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden säilyttämiseen, asianomistajarikoksen esitutkinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudessa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän ilmoitakaan vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.</p>	<p>ETL 3 §</p> <p>Jos syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (asianomistajarikos), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.</p> <p>Asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymättä ilmoitettava asianomistajalle. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.</p> <p>Jos syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, esitutkinta on syyttäjän pyynnöstä toimitettava.</p> <p>Jos sen osoittaminen, että rikos on tapahtunut, on lain mukaan edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden säilyttämiseen, asianomistajarikoksen esitutkinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudessa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän ilmoitakaan vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.</p>

213 HE 222/2010 vp s. 178–179.

3.4.1 Pakkokeinojen käyttö asianomistajarikoksissa, joissa ei ole esitetty rangaistusvaatimusta

Esitutkintalain 3 luvun 4 §:n 2 momentissa säädetään asianomistajarikoksen esitutkinnan aloittamisesta eräissä tapauksissa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan vielä tehty. Esitutkintalakia sovelletaan yleislakina myös pakkokeinojen käyttöön esitutkinnassa siltä osin kuin pakkokeinolaissa ei muuta säädetä. Näissä tapauksissa saa myös käyttää pakkokeinoja niiden käyttöedellytysten täytyessä rangaistusvaatimuksen puuttumisesta huolimatta.²¹⁴

3.4.2 Syyttämispyyntöoikeuden menettäminen

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 16 §:n 1 momentin mukaan asianomistajalla ei ole enää oikeutta esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntöä, jos hän on aiemmin tämän syyttämispyyntönsä peruuttanut. Lainvalmistelutöiden mukaan tämä koskee myös esitutkintaa²¹⁵. Esitutkintaviranomaisen tulee informoida asianomistajaa tästä säännöksestä.

3.4.3 Asianomistajan syyteoikeus

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentin²¹⁶ mukaisesti asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty. Säännöksen soveltamisalaa voidaan pitää erittäin suppeana, koska erittäin harvoin lienee sellainen tilanne, että asianomistaja voisi itse lähteä viemään rikosprosessia eteenpäin tilanteessa, jossa esitutkintakaan ei ole vielä valmis. Säännöksen soveltamisalaa voidaan pitää erittäin suppeana, koska erittäin harvoin lienee sellainen tilanne, että asianomistaja voisi itse lähteä viemään rikosprosessia eteenpäin tilanteessa, jossa esitutkintakaan ei ole vielä valmis.

214 HE 222/2010 vp s. 180.

215 HE 222/2010 vp s. 180.

216 Muutettu SK 18/2012 ja tullut voimaan 1.1.2014.

3.5 Rikollisen teon tutkinta

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:5 Rikollisen teon tutkinta</p> <p>Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, toimitetaan tarvittaessa esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettut seikat.</p> <p>Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitetaan lisäksi tarvittaessa esitutkinta:</p> <ol style="list-style-type: none">1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyin omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi;2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai3) epäiltyyn kohdistettävien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi. <p>Esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaatimusta.</p>	<p>A esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988)</p> <p>14 § Kuulusteleminen ja tutkinta, kun epäilty on viittätoista vuotta nuorempi. (677/1990)</p> <p>Kun viittätoista vuotta nuoremman lapsen epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, lasta voidaan kuulustella teon johdosta. Teon johdosta voidaan toimittaa myös tutkinta sen selvittämiseksi, onko viisitoista vuotta täyttänyt ollut osallisena rikoksessa, tai teolla menetetyin omaisuuden takaisin saamiseksi taikka jos tutkinnanjohtaja katsoo siihen olevan erityistä syytä tai jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasioissa on säädetty.</p>

3.5.1 Tutkinta alle 15-vuotiaan osalta

Aikaisemmin voimassa ollut asetustasoinen teksti on muutettu nyt lakitasoiseksi. Samalla säännöksen sanamuotoa on muutettu melko paljon.

Esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan alle 15-vuotiasta epäiltäessä rikollisesta teosta, esitutkinta toimitetaan tarvittaessa sen selvittämiseksi, onko joku 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena rikoksessa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään myös alle 15-vuotiaan osalta esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettut seikat.

Alle 15-vuotiasta voidaan kuulustella asiassa, jos riittäväksi ei ole katsottu esimerkiksi hänen puhuttelemistaan tapahtumapaikalla. Muutoinkin normaalin esitutkinnan säännöksiä sovelletaan, joskin lainvalmistelutöiden mukaan esitutkintatoimenpiteitä harkittaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös epäillyn ikään, kehitystasoon ja muihin hänen henkilönsä liittyviin vastaaviin seikkoihin. Alle 12-vuotiaan kuulusteleminen on suhtauduttava varauksellisesti. Lasta kuulusteltaessa on otettava huomioon esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaiset lasten kohtelua koskevat säännökset ja muutkin esitutkintalain 4 luvun yleiset esitutkintaperiaatteet. Myös esitutkintalain 6 luvun säännökset noudosta, kiinniottamisesta ja poistumisen estämisestä

ovat mahdollisia pykälää sovellettaessa.²¹⁷ Alle 15-vuotiaan sijoittaminen lukittuun tilaan on toisaalta kyseenalaistettu poistumista estämistä koskevan esitutkintalain 6 luvun 6 §:n yhteydessä, koska säännös sanamuodon mukaisesti tulkittuna tarkoittaa ainoastaan rikoksesta epäiltyä eikä rikollisesta teosta epäiltyä. Joka tapauksessa lain esitöidenkin mukaan alle 15 vuotiaan sijoittaminen lukittuun tilaan eli ”sumputus” näyttää selvästi olevan mahdollista.²¹⁸

On huomattava, että alle 15-vuotiaskin on mahdollista rekisteröidä rikoksesta, joskin lähtökohtaisesti alaikäisen rekisteröinnissä on käytettävä tarpeellisuusharkintaa. Rekisteröinti on syytä suorittaa ainakin niissä tapauksissa, joissa alle 15-vuotiaasta epäillään törkeästä rikoksesta. Alle 15-vuotiaiden rekisteröintien poistamisesta on erityinen säännös henkilötietojen käsittelystä poliisitoimesta annetun lain 5 luvun 22 §:n 2 momentissa²¹⁹.

Esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 2 momentissa on aiempaa säännöstä tarkemmin kerrottu niistä lisäedellytyksistä, joiden vallitessa esitutkinta voidaan tarvittaessa myös suorittaa alla 15-vuotiaan osalta.

Säännöksen 2 momentin 1 ja 2 kohta liittyvät asianomistajan omaisuuden takaisin saamiseen tai hänen vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseen sekä menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseen. Alle 15-vuotiaskin on vahingonkorvauslain mukaisessa vastuussa aiheuttamastaan vahingosta asianomistajalle. Rikoksen asianomistajalla on mahdollisuus nostaa erillinen vahingonkorvauskanne alle 15-vuotiasta vastaan ja tässä yhteydessä asianomistajalla on mahdollisuus hyödyntää tämän säännöksen mukaisella tutkinnalla saatuja tietoja. Samoin alle 15-vuotiaskin voidaan tuomita menettämisseuraamukseen rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisesti. Tällöin tutkinta saatetaan siis tehdä ainoastaan sen vuoksi, että syyttäjä pystyy vaatimaan alle 15-vuotiaalta oikeamääräistä menettämisseuraamusta tuomioistuimessa.

Säännöksen 2 momentin 3 kohta ja säännöksen 3 momentti liittyvät esitutkinnan tekemiseen asiassa lähinnä lastensuojelullisista syistä. Lainvalmistelutöiden mukaan lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittäminen tutkinnan kautta tulisi esiin käytännössä siinä yhteydessä, kun esitutkintaviranomainen ilmoittaa teosta sosiaaliviranomaiselle esitutkintalain 7 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla. Ilmoituksen saatuaan sosiaaliviranomainen voi pyytää tutkinnan toimittamista, jos esitutkintaviranomainen ei ole sitä muuten toimittamassa jollakin esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetyllä perusteella. Lapsen etu saattaa edellyttää tutkinnan toimittamista myös muiden tukitoimien, esimerkiksi terveydenhuollon toimenpiteiden tarpeen selvittämisen vuoksi. Esimerkkinä muista lapsen etuun liittyvistä tutkinnan toimittamisperusteista voidaan mainita asianomistajan vahingon-

217 HE 222/2010 vp s. 181.

218 HE 222/2010 vp s. 181.

219 Säännöksen mukaan siitä huolimatta, mitä säännöksessä muuten säädetään tietojen poistamisesta, rekisteröidyn, joka oli rikoksen tekohetkellä alle 15-vuotias, tiedot poistetaan hänen täytettyään 18 vuotta, ellei hän 15 vuotta täytettyään ole syyllistynyt rikokseen. Tietoja ei kuitenkaan tällä perusteella poisteta, jos ilmoitukseen liittyy muita syylliseksi epäiltyjä, joiden tietoja ei vielä poisteta tai jokin merkinnöistä koskee rikollista tekoa, josta on seuraamukseksi säädetty ainoastaan vankeutta.

korvausvaatimusten torjuminen sellaisessa tapauksessa, jossa asianomistaja ei ole kuitenkaan pyytänyt tutkinnan toimittamista.²²⁰

3.5.3 Harkintavalta esitutkinnan aloittamisen suhteen

Lainvalmistelutöiden mukaan esitutkintalain 3 luvun 5 §:n ilmaisu *toimitetaan tarvittaessa esitutkinta* tarkoittaisi sitä, että esitutkintaviranomaisella on harkintavaltaa sen suhteen, onko säännöksessä tarkoitettu esitutkinnan käynnistämisen edellytys olemassa. Jos asianomistaja on pyytänyt tutkinnan toimittamista, hänelle tulisi antaa kielteisestä ratkaisusta esitutkintalain 11 luvun 1 §:ssä tarkoitettu perusteltu kirjallinen esitutkintapäätös. Velvollisuus antaa asianosaiselle päätös kielteisestä ratkaisusta koskee luonnollisesti myös niitä poikkeuksellisia tapauksia, joissa epäillyn puolesta on pyydetty tutkinnan toimittamista epäillyn etuun liittyvien syiden vuoksi.²²¹

Lähtökohtana voidaan pitää, että rikollisen teon tutkinta tehdään tulevaisuudessa nykyistä useammin, koska säännökset sitä selkeästi edellyttävät. Säännöksen mukaan esitutkinta on tehtävä tarvittaessa. Käytännössä tämä tarkoittaa velvoitetta esitutkinnan toimittamiseen kohtuullisen matalalla kynnyksellä.

3.6 Ilmoitus esitutkinnan aloittamisesta

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:6 Ilmoitus esitutkinnan aloittamisesta</p> <p>Tutkinnanjohtajan on ilmoitettava esitutkinnan aloittamisesta rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitetun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten, jos virkamiestä epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkinnanjohtajalla on oikeus ilmoittaa myös virkamiehen tekemäksi epäillyn muun rikoksen esitutkinnan aloittamisesta, jos tutkittavana oleva rikos on sellainen, että sillä voidaan olettaa olevan merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta.</p>	

3.6.1 Uutta sääntelyä

Esitutkinnan aloittamisesta ilmoittamista koskeva esitutkintalain 3 luvun 6 § on kokonaan uusi säännös, joka liittyy virkamiesten tekemiksi epäiltyjen rikoksien joh-

220 HE 222/2010 vp s. 182.

221 HE 222/2010 vp s. 181.

dosta tehtäviin ilmoituksiin. Tutkinnanjohtaja toimii ilmoituksen tekijänä säännöksen mukaisissa asioissa.

Virkamiehen käsite on säännöksessä rajatumpi kuin virkarikossäännöksissä tarkoitettu virkamiehen käsite. Rikoslain 40 luvun 11 §:n 1-kohdassa tarkoitettuja virkamiehiä ovat henkilöt, jotka ovat virka- tai siihen rinnastettavassa palvelussuhteessa valtioon, kuntaan taikka kuntayhtymään tai muuhun kuntien julkisoikeudelliseen yhteistoimintaelimeen, eduskuntaan, valtion liikelaitokseen taikka evankelisluterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan tai sen seurakuntaan tai seurakuntien yhteistoimintaelimeen, Ahvenanmaan maakuntaan, Suomen Pankkiin, Kansaneläkelaitokseen, Työterveyslaitokseen, kunnalliseen eläkelaitokseen, Kuntien takauskeskukseen tai kunnalliseen työmarkkinalaitokseen. Ilmoitusvelvollisuus on säädetty sitä varten, että virkamiestä vastaan voidaan ryhtyä tarvittaessa virkamiesoikeudellisiin toimenpiteisiin rikosprosessuaalisten toimenpiteiden yhteydessä.²²²

3.6.2 Ilmoitusvelvollisuus

Tutkinnanjohtajan on ilmoitettava esitutkinnan aloittamisesta em. virkamiesten esimiehelle, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (ETL 3:6). Tällöin ei ole siis mitään harkintavaltaa siitä, tehdäänkö ilmoitus vai ei.

Esitutkintalain 6 luvun 7 §:n mukaan sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaan varten taikka vapaaksi päästämistä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee. Jos rikoksesta epäiltynä on hallintoyksikön päällikkö, ilmoitus tehdään ko. hallintoyksikön päällikön esimiehelle.

3.6.3 Harkinnanvarainen ilmoittaminen

Tutkinnanjohtajalla on oikeus ilmoittaa esitutkinnan aloittamisesta em. virkamiehen esimiehelle myös muun rikoksen johdosta, jos tutkittavana oleva rikos on sellainen, että sillä voidaan olettaa olevan merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta (ETL 3:6).

Hallituksen esityksen mukaan kynnys ilmoitusoikeudelle ei ole korkea, koska tutkinnanjohtajalta ei voida edellyttää erityistä virkamiesoikeudellista asiantuntemusta. Lisäksi harkinnanvaraisessa ilmoittamisessa tulee huomioida yleisten periaatteiden vaikutus eli hienotunteisuuden periaatteen ja vähimmän haitan periaatteen huomioiminen on tarpeen.²²³

3.6.4 Ilmoituksen sisältö

222 Teoksessa Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 s. 849 - 850 käsitellään tarkemmin ilmoittamista virkamiehen työnantajalle.

223 HE 222/2010 vp s. 182.

Lainvalmistelutöiden mukaan ilmoituksen tulee sisältää siinä määrin riittävät tiedot epäillystä rikoksesta, että virkamiesoikeudellisiin toimenpiteisiin tai virkatehtävien suorittamiseen liittyvä harkinta voidaan viranomaisessa tehdä. Pykälä oikeuttaisi tällaisten tietojen antamiseen ja vastaanottamiseen.²²⁴

3.6.5 Ilmoittaminen muiden työntekijöiden työnantajille

Esitutkintalain 3 luvun 6 § koskee vain virkamiehen tekemäksi epäillystä rikoksesta ilmoittamista. Muiden työntekijöiden osalta ilmoittamismahdollisuus määräytyy poliisilain 7 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti. Säännöksessä todetaan, että poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuus ei estä ilmaisemasta sellaisia tietoja, joiden ilmaisemiseen on yksittäistapauksessa painava syy hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman, vapautteen kohdistuneen rikoksen tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi taikka valtion turvallisuuden varmistamiseksi. Lisäksi arvioinnissa tulee ottaa huomioon JulkL:n säännökset esitutkinta-aineiston julkisuudesta.²²⁵

Kun kysymyksessä on tietojen antaminen työntekijän työnantajalle, tulee harkinta tietojen antamisesta tehdä harkiten yksittäistapausta kokonaisuutena. Samalla arvioinnissa tulee ottaa huomioon yleisten periaatteiden vaikutus eli hienotunteisuuden periaate ja vähimmän haitan periaate.

Esitutkinnan aloittamisesta virkamiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta tehtävä ilmoitus virkamiehen työnantajalle on uusi säännös. Säännös selkiyttää toivotulla tavalla ilmoitusvelvollisuutta. Muiden kuin virkamiehen määritelmän alle kuuluvan epäillyn osalta työnantajalle ilmoittaminen edellyttää tarkkaa harkintaa siitä, voidaanko tieto antaa poliisilain 7 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti eli poliisia koskevan vaitiolovelvollisuuden estämättä. Tieto voidaan antaa vain säännöksen soveltamisedellytysten täytyessä.

3.7 Asianosaisten pyytämät toimenpiteet

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:7 Asianosaisten pyytämät toimenpiteet</p> <p>Asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.</p>	<p>ETL 12 §</p> <p>Asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut tutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos asianosaisten osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.</p>

224 HE 222/2010 vp s. 182.

225 Teoksessa Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 s. 849–850 käsitellään tarkemmin ilmoituksen tekemismahdollisuutta JulkL:n 24 §:n 1 momentin 3) kohdan perusteella.

<p>Asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.</p>	<p>ETL 15 § (11.7.1997/692)</p> <p>Poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen.</p> <p>Poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Edellä 12 §:ssä tarkoitetuista asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana, huomioon ottaen, mitä 2 momentissa säädetään, tutkinnanjohtaja. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.</p>
--	---

3.7.1 Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän päätöksellä

Esitutkintalain asianosaisten pyytämiä toimenpiteitä koskeva säännös 3 luvun 7 §:n 1 momentti on pysynyt asiallisesti ennallaan. Säännöksen uusi 2 momentti täsmentää yhdessä esitutkintalain 5 luvun 2 §:n 1 momentin kanssa aiemman lain sääntelyä asiassa. Lainvalmistelutöiden mukaan esitutkintaviranomaisen pitää syyttäjän pyynnöstä toimittaa esitutkinta tai suorittaa esitutkintatoimenpide. Syyttäjä voi siis esitutkinnan aikana omasta aloitteestaan tai asianosaisen kiinnitettyä hänen huomiotaan asiaan pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan asianosaisen tarpeelliseksi katsoma esitutkintatoimenpide, ja esitutkintaviranomaisen olisi noudatettava pyyntöä.²²⁶

3.7.2 Kynnys matalalla suostua toimenpiteeseen

Lainvalmistelutöiden mukaan oikeus vaatia tutkintatoimenpiteitä katsotaan kuuluvan EIS 6 artiklan 3 kappaleen b-kohdan piiriin, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus olla riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan. Kynnys toimenpiteeseen suostumiselle ei ole siis erityisen korkea. Pyydettyllä toimenpiteellä mahdollisesti saatavalla näytöllä ei yksinään tarvitse olla ratkaisevaa tai olennaista merkitystä asian kannalta. Vähäiseltäkin tuntuva näyttö saattaa kokonaisuuteen sijoitettuna olla merkittävä. Asianosaisen tekemien pyyntöjen osalta pitää muistaa myös esitutkintalain 4 luvussa säädellyt tasapuolisuusperiaate ja syyttömyysolettama. Syytetylle ei saa muodostua sellaista kuvaa, että hänen pyyntöönsä tai tarjoamiinsa selvityksiin suhtaudutaan vähätellen tai torjuvasti hänen asemansa vuoksi. Jos pyyntöihin ei suostuta, esitutkintaviranomaisen on yleensä tehtävä kielteisestä ratkaisustaan esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukainen perusteltu päätös ja lähettää se tiedoksi asianosaiselle.²²⁷

²²⁶ HE 222/2010 vp s. 183.

²²⁷ HE 222/2010 vp s. 183.

Käytännössä tämä perustellun päätöksen tekemisvelvollisuus tuo tutkinnanjohtajalle lisää tehtäviä. Aiemmin sama asia on voitu hoitaa tekemällä merkintä asiasta perusteluineen esitutinnan merkinnät -sivulle.

Asianosaisella on oikeus saada tietyt kuulustelut tai muut esitutkintatoimenpiteet suoritetuiksi, jos niillä saattaa olla vaikutusta asiassa. Esitutkintavaiheessa on hankalaa tietää, mitkä selvitykset osoittautuvat myöhemmässä prosessissa tärkeiksi. Sen vuoksi asianosaisen pyyntöihin tulisi lähtökohtaisesti suostua, jos ei kyetä selkeästi perustelemaan sitä, että pyydetyillä toimenpiteillä ei ole vaikutusta asian käsittelyyn tai niiden suorittaminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia.

3.8 Ulkomailla tehty rikos

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:8 Ulkomailla tehty rikos</p> <p>Esitutkintaviranomainen voi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Jos tällaisen rikoksen tutkiminen Suomessa edellyttää rikoslain 1 luvun 12 §:ssä tarkoitettua valtakunnansyyttäjän syytemääräystä, syyttäjä päättää esitutinnan aloittamisesta.</p> <p>Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos esitutkintaviranomainen ei 1 momentin mukaisesti tutki rikosta. Edellytyksenä toimittamiselle on lisäksi, että asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta ja esittää vaatimuksiaan tekopaikan valtiossa tai että vakavan rikoksen ollessa kysymyksessä hän ei ole halunnut menetellä niin.</p> <p>Kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen.</p>	<p>A esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988) 2 § 2 mom. (677/1990)</p> <p>Kun asianomistaja ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos kysymys on vakavasta rikoksesta tai jos asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta tekopaikan valtiossa. (288/2002)</p>

3.8.1 Säännös asetuksesta lakitasoiseksi

Esitutkintalain 3 luvun 8 §:n 1 ja 3 momentit ovat kokonaan uusia esitutkintalaissa ja 2 momentin osalta lähes vastaava säännös on ollut aiemmin asetustasoisena. Säännöksen 3 momentti liittyy käytännössä valtioiden toisilleen antamaan oikeusapuun

sekä kansainvälisten sopimusten velvoitteisiin, jotka on Suomessa saatettu myös laeina voimaan.²²⁸ Poliisihallitus on erikseen antanut määräyksen poliisin kansainvälisestä yhteistoiminnasta rikoksen selvittämiseksi.²²⁹

3.8.2 Tutkintaoikeus

Esitutkintalain 3 luvun 8 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin esitutkintaviranomainen voi tutkia Suomessa sellaisenkin rikoksen, joka on tehty ulkomailla.

Lainvalmistelutöiden mukaan säännöksen ensimmäinen virke jättää esitutkintaviranomaiselle harkintavaltaa siltä osin, ryhtyykö se tutkintatoimenpiteisiin ulkomailla tehdyn rikoksen johdosta. Tutkinnalliset syyt ja rikosvastuun toteutumiseen liittyvät näkökohdat ovat tältä osin moninaisia. Asiaan vaikuttaa muun muassa se, missä valtiossa rikoksesta epäilty oleskelee ja missä valtiossa rikosasiaan liittyvä todistelu on parhaiten kerättävissä. Myös ulkomailla jo mahdollisesti käynnistetyllä rikostutkinnalla ja sen vaiheella on merkitystä. Rikosvastuun toteutumiseen liittyvä näkökohta on pyrkimys oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä ei välttämättä toteudu aina täysimääräisesti kaikkien valtioiden rikosprosesseissa. Kun rikos on tehty ulkomailla, esitutkintaviranomaisen pitää olla yhteydessä tekopaikan viranomaisiin sen selvittämiseksi, missä tutkinta- ja syytetoimet olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä.²³⁰

Rikoslain 1 luvun 12 §:n pääsäännön mukaan ulkomailla tehdyn rikoksen tutkinta Suomessa edellyttää valtakunnansyyttäjän syytemääräystä. Samaisessa säännöksessä on lukuisia poikkeuksia tähän. Tietyissä tapauksissa esitutkintaviranomaisella on melko laaja oikeus tutkia sellaisiakin rikoksia, jotka lähtökohtaisesti on tehty ulkomailta käsin. Tämä johtuu rikoslain 1 luvun 10 §:n tekopaikkaa koskevasta säännöksestä, jonka mukaan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmenee. Seurausrikoksissa kuten esimerkiksi petosrikoksissa vahinko ilmenee yleensä siellä, missä asianomistaja oleskelee. Rikos on siis sinällään voitu tehdä ulkomailla, mutta sen seuraus ilmenee suomalaisen asianomistajan osalta Suomessa. Tällaisissa tapauksissa esitutkinta on suoritettavissa ilman valtakunnansyyttäjän syytemääräystä. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa tilanne on toinen. Tunnusmerkistö täyttyy jo aiemmin. Nämä taas edellyttävät pääsääntöisesti valtakunnansyyttäjänviraston syytemääräystä, jotta esitutkinta voidaan suorittaa. Harkinta esitutkinnan aloittamiseksi ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen johdosta katsotaan kuuluvan poliisin ja syyttäjän välisen esitutkintayhteistyön piiriin.²³¹

Syyttäjään olisikin hyvä olla yhteydessä heti esitutkinnan alkuvaiheessa, jotta esitutkinnassa ei tulisi tehtyä turhaa työtä.

228 Tällaisia lakeja ovat mm. laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa (4/1994), laki omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa (540/2005), laki yhteisistä tutkintaryhmistä (1313/2002)

229 POHA:n 10.6.2011 antama määräys poliisin kansainvälisestä yhteistoiminnasta rikoksen selvittämiseksi (2020/2011/1507).

230 HE 222/2010 vp s. 184.

231 HE 222/2010 vp s. 184.

3.8.3 Esitutinnan siirto toiseen EU-valtioon

Momentissa mainittu vakavan rikoksen käsite tarkoittaa tässä sitä, että ilmoitus on toimitettava edelleen toisen valtion viranomaiselle esimerkiksi silloin, jos kysymyksessä on vammoja aiheuttanut pahoinpitely tai huomattava omaisuusvahinko. Vakavan rikoksen käsitettä on tulkittava asianomistajamyönteisesti. Jos tilanne on tulkinnanvarainen, lähtökohtana on ilmoituksen toimittaminen eteenpäin. Poliisin on tarvittaessa suoritettava asianomistajan ja mahdollisten todistajien kuuleminen sekä muut mahdolliset tarvittavat tutkintatoimenpiteet siinä laajuudessa kuin se asian käsittelyn kannalta on tarpeellista.²³²

Tulkinnanvaraista on, milloin asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta ja esittää vaatimuksiaan tekopaikan valtiossa. Tässäkin kohden säännöstä pitää tulkita asianomistajamyönteisesti. Esimerkki tällaisesta perusteesta voisi olla, että asianomistaja olisi myöhästynyt kotilennolta, mikäli olisi lähtenyt tekemään ilmoitusta asiasta. Asianomistaja on saattanut olla myös siten sairas tai muutoin kykenemätön tekemään ilmoitusta. Perusteeksi voitaneen hyväksyä myös se, että asianomistaja ei ole voinut kielitaidon puutteen takia tehdä ilmoitusta.

3.9 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:9 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen</p> <p>Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.</p> <p>Jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan kuitenkin vain erityisestä syystä.</p> <p>Tässä pykälässä tarkoitettut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja.</p>	<p>ETL 4 § (27.6.2003/645) 1. mom. ja 2 mom.</p> <p>Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.</p> <p>Jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan vain erityisestä syystä.</p>

3.9.1 Käytännön toimintatavan kirjaaminen säännökseen

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momenttiin on otettu selvennys, jonka mukaan säännös koskee esitutinnan lopettamista myös niissä tapauksissa, joissa esitutkinta on

232 HE 222/2010 vp s. 185.

jo aloitettu. Mikään ei käytännössä muutu, koska vastaavalla tavalla on aiemminkin toimittu. Säännöksen 3 momentti on myös uusi. Tältäkin osin mikään ei muutu, koska säännöksessä mainittuja päätöksiä ovat aiemminkin tehneet tutkinnanjohtajat.

Lainvalmistelutöiden mukaan kyseessä on selventävä säännös, joka on johdettu aiemman lain 14 §:n 1 momentista, jonka mukaan tutkinnanjohtajille kuuluu päätöksentekovalta tällaisissa asioissa.²³³

3.9.2 Asianomistajalla ei ole vaatimuksia

Lainvalmistelutöiden mukaan asianomistajan vaatimuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä rangaistusvaatimusta että yksityisoikeudellista vaatimusta. Toimenpiteistä luopuminen voi tulla kysymykseen, jos asianomistajalla ei ole kumpaakaan näistä vaatimuksista.²³⁴

3.9.3 Rikoksen vähäisyyden arviointi

Rikoksen vähäisyyden arvioinnissa keskeistä on sen vahingollisuuden tai vaarallisuuden arvioiminen. Sakolla rangaistavakin rikos voi aiheuttaa huomattavia haitallisia seurauksia. Tämä koskee asianomistajan asemaa siitakin huolimatta, että hänellä ei ole vaatimuksia säännöksessä todetulla tavalla. Lisäksi arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen. Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita parisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jotka välttämättä eivät johda sakkoa ankarampaan rangaistukseen mutta joita toistuvuutensa vuoksi ei voida pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisinä.²³⁵

3.9.4 Muun lain säännökset

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 2 momenttiin liittyen on lainsäädännössä²³⁶ lukuisa määrä säännöksiä, joiden mukaan eri viranomaisilla on oikeus jättää ryhtymättä toimenpiteisiin. Mikäli näin menetellään, niin esitutkinta suoritetaan vain erityisestä syystä. Tällaisissa tapauksissa kynnys esitutkinnan suorittamiseen pitäisi olla korkea.

3.9.5 Huomauttaminen

Jos esitutkinta lopetetaan tämän säännöksen nojalla, poliisimies tai tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voivat antaa kuitenkin rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n mukaisesti.

233 HE 222/2010 vp s. 186.

234 HE 222/2010 vp s. 185

235 HE 222/2010 vp s. 185.

236 Toimenpiteistä luopumisia koskevia säännöksiä ovat mm. rikoslaki 35:7, rikoslaki 29:3,2, tieliikennelaki (546/1999)104 §, vesiliikennelaki (463/1996) 25 §, maa-aineslaki (555/1981) 18 § 2 mom ja ympäristön-suojelulaki 94 § (1590/2009).

3.10 Esitutinnan rajoittaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:10 Esitutinnan rajoittaminen</p> <p>Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.</p> <p>Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutinnan jatkamista.</p> <p>Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.</p>	<p>ETL 4 § (27.6.2003/645) 3. mom.</p> <p>Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.</p> <p>4. mom.</p> <p>Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös määrätä, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen, taikka jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 3 momentissa mainitulla perusteella. Esitutinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutinnan jatkamista. Esitutkinta on kuitenkin aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä. (31.3.2006/245)</p>

3.10.1 Tutkinnan uudelleen aloittaminen

Rajoittamista koskeva esitutkintalain 3 luvun 10 §:n säännös ei ole muuttunut uuden lain myötä. Sen sijaan erilliseksi 3 momentiksi otettu säännös tutkinnan uudelleen aloittamisesta koskee nyt sekä säännöksen ensimmäistä että toista momenttia. Jos esitutkinta on siis tämän säännöksen nojalla jätetty toimittamatta tai lopetettu, esitutkinta voidaan aina aloittaa uudelleen, jos siihen on asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi perusteltua syytä. On huomattava myös, että jatkossakin 2 momentin mukaisessa tapauksessa on mahdollista ainoastaan lopettaa tutkinta, mutta sitä ei voi jättää kokonaan toimittamatta.

Lainvalmistelutöiden mukaan päätös uudelleen tutkintaan ottamisesta kuuluu korostetusti 5 luvun 3 §:n mukaisen esitutkintayhteistyön piiriin. Päätös esitutkinnan aloittamisesta uudelleen edellyttää käytännössä yhteydenpitoa syyttäjään. Tämä voi tarvittaessa määrätä esitutkinnan aloitettavaksi uudelleen.²³⁷

237 HE 222/2010 vp s. 188.

3.10.2 Rajoittamissäännöksen tarkoitus ja menettely

Esitutinnan rajoittaminen perustuu prosessiekonomiaan. Sillä pyritään poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen voimavarojen säästämiseen ja niiden suuntaamiseen tarkoituksenmukaisella tavalla hankalampien rikosasioiden käsittelyyn.²³⁸

Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut syyttäjille yksityiskohtaisen ohjeen esitutinnan rajoittamisesta.²³⁹

Tutkinnanjohtaja tekee rajoittamisesta perustellun esityksen syyttäjälle. Yhteydenotto syyttäjään voi tapahtua suullisesti esimerkiksi siten, että asia käsitellään esitutkintayhteistyöpalaverissa. Tarvittaessa syyttäjälle on toimitettava kirjallista aineistoa juttuun liittyen. Kirjallinen ja perusteltu rajoitusesitys toimitetaan poliisin tietojärjestelmän kautta syyttäjän asiankäsitelyjärjestelmään. Rajoitusesityksestä pitää ilmetä perusteet rajoittamiselle siten, että syyttäjä pystyy sen pohjalta tekemään asiassa kirjallisen rajoituspäätöksen. Esitutinnan rajoittamispäätökseen sovelletaan esitutkintalain 11 luvun 1 §:ssä tarkoitetun esitutkintapäätöksen säännöksiä ja menettelytapoja. Päätös tarkoittaa esitutkinnan toimittamatta jättämistä tai jo aloitetun esitutkinnan lopettamista. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 § 1 momentin mukaisesti asianomistajalla on vielä rajoittamisen jälkeen toissijaisen syyteoikeutensa nojalla oikeus itse nostaa syyte asiassa. Perustuslain 118 § 3 momentin mukaisesti asianomistajalla on myös oikeus aina nostaa syyte julkista tehtävää hoidettaessa tehdystä rikoksesta.

3.10.3 Seuraamusluonteisen rajoittamisen edellytykset

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaiset esitutkinnan toimittamatta jättämisen ja esitutkinnan lopettamisen edellytykset ovat sidoksissa niihin edellytyksiin, joilla syyttäjä saa jättää syyttämättä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 §:n tai 8 §:n nojalla. Tällöin puhutaan seuraamusluonteisista syyttämättäjättämisen perusteista.

ROL 1 luvun 7 §:n (13.5.2011/455)²⁴⁰ mukaan: *Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta:*

- 1) *milloin epäilystä rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä*
- 2) *epäilystä rikoksesta, jonka joku on tehnyt alle 18-vuotiaana, milloin siitä ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja sen katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.*

238 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 322.

239 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07.

240 Säännöstä on muutettu HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen siten, että kysymys on "epäilystä rikoksesta". Muutos on kirjattu tekstiin, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutoksen voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

Ensimmäisellä kohdalla tarkoitetaan *ns. vähäisyysperustetta*. Mikäli teko poikkeaa lievempään suuntaan tietyn rikoslajin tyyppitapauksesta, voidaan puhua vähäisestä rikoksesta. Teon haitallisuudella tarkoitetaan teon vahingollisuutta ja vaarallisuutta. Haitallisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen vahinkoon, joka teosta olisi ennalta arvioitaessa todennäköisesti syntynyt. Teon vähäisyyttä arvioitaessa kiinnitetään huomiota tekijän tahallisuuteen²⁴¹. Vähäisyysperusteen olemassaolo on usein ilmeinen jo tutkinnan alussa, jos kyse on yleiseltä luonteeltaan vähäisen rikoslajin vähäisestä teosta.²⁴²

Toisaalta rajoitettavaksi ei voida esittää vähäisyysperusteella esim. kaikkia lieviä petoksia tai näpistyksien lieviä tapauksia. Tällaiset jutut ovat tyyppitapauksia ja niitä esiintyy paljon. Yhdenvertaisuusperiaatteen noudattaminen estää kaikkien tällaisten tapausten rajoittamisen. Jos kyse olisi esimerkiksi alle 5 €:n näpistyksestä, näpistys itsessään on vähäinen. Vähäisen teon ”näpistyksen sisällä” tulisi olla todella vähäinen, että sen esittäminen rajoitettavaksi olisi mahdollista. Rajoittamisesityksen tekeminen näissä tilanteissa ei ole mahdollista senkään vuoksi, että säännönmukainen rajoittaminen johtaisi siihen, että tällainen toiminta eli tässä tapauksessa vähäinen näpistely katsottaisiin ”sallituksi”.

Toisella kohdalla tarkoitetaan *ns. nuoruusperustetta*. Rangaistusta arvioidaan vakiintuneen tuomitsemiskäytännön perusteella²⁴³. Tekijän syyllisyyden arviointi saattaa edellyttää pitkälle vietyä esitutkintaa²⁴⁴.

ROL 1 luvun 8 §:n (13.5.2011/455)²⁴⁵ mukaan: *Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin:*

- 1) *oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat; taikka*
- 2) *epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määrittämisestä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olenaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään tai*
- 3) *asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraukseen.*

Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen

241 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 324.

242 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 4.

243 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 324.

244 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s.4.

245 Säännöstä on muutettu HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksyen siten, että kysymys on ”epäilystä” ja ”epäilystä rikoksesta”. Lisäksi säännökseen on kirjattu uusi syyttämättä jättämisperuste kustannusperusteeseen liittyen. Muutokset on kirjattu tekstiin, vaikka uusi säädösnumero ja lain voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytetty ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.

Ensimmäisellä kohdalla tarkoitetaan *ns. kohtuusperustetta*. Peruste soveltuu erityisesti tilanteisiin, joissa rikosentekijä on korvannut tai muuten hyvittänyt rikoksella aiheuttamansa vahingon. Säännös soveltuu esimerkiksi sovittelumenettelyssä²⁴⁶ käsiteltyihin asioihin. Teosta on voinut aiheutua myös tekijälle muita seuraamuksia, kuten kurinpitöraangaistus, työpaikan menetys tai vakava loukkaantuminen²⁴⁷. Kohtuusperusteenkin soveltuminen saattaa edellyttää pitkälle vietyä esitutkintaa, mutta jos tekijä on esimerkiksi vakavasti loukkaantunut tai sairaalahoidossa, voidaan päätös tehdä mahdollisesti jo esitutkinnan alkuvaiheessa²⁴⁸.

Toisella kohdalla tarkoitetaan *ns. konkurrensiperustetta*. Rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan tuomioistuimien voi uutta rangaistusta määrätessään ottaa aikaisemmin tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta lieventävänä seikkana. Edellytyksenä on, että rikos on tehty ennen aikaisempaa tuomiota. Myös lainvoimaa vailla oleva aikaisempi tuomio voidaan ottaa huomioon.²⁴⁹

Konkurrensiperustetta sovellettaessa rikostapauksen erityispiirteillä ei ole samanlaista merkitystä kuin muissa perusteissa. Kysymys on tekojen keskinäisestä ajallisesta yhteydestä ja odotettavissa olevasta rangaistuksesta. Sen vuoksi tämän perusteen edellytyksiä voidaan usein arvioida jo esitutkinnan alkuvaiheessa.²⁵⁰

Kolmannella kohdalla tarkoitetaan ns. kustannusperustetta. Kysymyksessä on esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momenttia vastaavasta perusteesta. Lainvalmisteluiden mukaan on johdonmukaista, että syyttäjän mahdollisuudet luopua enemmistä toimenpiteistä ovat yhtä laajat kuin esitutkintavaiheessa tutkinnanjohtajan esityksessä tehtävässä esitutkinnan lopettamispäätöksessä.²⁵¹

3.10.4 Prosessuaalisen rajoittamisen edellytykset

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen loppuosan mukaiset esitutkinnan lopettamisen edellytykset ovat sidoksissa niihin edellytyksiin, joilla syyttäjä ensimmäisen momentissa mainittujen perusteiden lisäksi voi jättää syytteen nostamatta. Tällaisia perusteita ovat, jos syyttäjä voi todeta, ettei asiassa ole rikosta, rikokseen ei ole näyttöä, asiassa ei ole syyteoikeutta tai syyteoikeus on vanhentunut.

Ei rikosta - perusteella rajoitettaessa pitää mieltä myös rajoittamisen suhde esitutkintalain 3 luvun 3 §:n mukaiseen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä koskevaan säännökseen sekä esitutkintalain 10 luvun 2 §:n mukaiseen esitutkinnan päättämistä koskevaan säännökseen. Prosessuaalinen rajoittaminen ei ole mahdollista aloittamatta esitutkintaa. Esitutkintaviranomaisen tulee jatkossakin harkita syytää epäillä -kynnyksen ylittyminen asiassa ja siten myös esitutkinnan aloittamisen edellytykset. Syyttäjän ei tule päättää juttua ei rikosta -perusteella, jos tutkinnanjohtajan

246 Sovittelusta on seuraava ohje: POHA - Sovittelu 2020/2013/4355.

247 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 325.

248 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 4.

249 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 325.

250 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 4.

251 HE 58/2013 vp s.

rajoittamisesitys perustuu ainoastaan siihen materiaaliin, jonka nojalla on tehty päätös aloittaa esitutkinta.²⁵²

Asiaa ei pidä toimittaa syyttäjälle rajoitusesityksellä rajoitettavaksi myöskään, jos on selvää, ettei rikosta ole tapahtunut. Tutkinnanjohtaja voi tällöin itsekkin tehdä asiassa päätöksen esitutkintalain 10 luvun 2 §:n mukaisesti.

Ei näyttöä - perusteella tehtävän rajoittamisharkinnan ajatuksellinen perusta on olennaisesti erilainen verrattuna muihin prosessuaalisiin rajoittamisperusteisiin. Tällöin tehdään etukäteisarvio mahdollisesti saatavissa olevasta näytöstä ja sen mahdollisesta riittävydestä syyteharkinnassa. Lisänäytön saaminen pitää olla tiedossa olevien seikkojen perusteella varsin epätodennäköistä ja käytännössä lisänäytön hankkimisyritysten myös suuritoisia. Tällöin myös säännöksen taustalla oleva prosessitaloudellisuus puoltaa sen soveltamista ja sen vaikutus on vahvempi, mitä vähäisemmästä rikosepäilystä on kyse.²⁵³

Näytön puuttuminen - perusteella tehtävä esitutkinnan rajoittaminen on hyvin lähellä myös esitutkintalain 3 luvun 13 §:n mukaisen esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksiä. Esitutkinta saadaan keskeyttää, jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa ja asiassa ei ole rikoksesta epäiltyä. Lainvalmistelutöiden mukaan keskeyttämisestä päätettäessä on otettava huomioon erityisesti epäillyn rikoksen laatu²⁵⁴. Tämä viittaisi siihen, että keskeyttämisen edellytyksiä harkittaessa voidaan tehdä toimenpiteet suhteuttaa myös rikoksen laatuun.

Syyteoikeuden puuttumisen ja syyteoikeuden vanhentumisen käyttäminen rajoittamisperusteena on myös melko suppeaa. Tapauksen pitää olla jotenkin epäselvä ja edellä mainittujen asioiden täytyy edellyttää oikeudellista harkintaa, jotta näiden seikkojen vuoksi voi tehdä rajoitusesityksen syyttäjälle. Jos nämä vaikuttavat selviltä, tutkinnanjohtaja voi päättää itsekkin asian esitutkintalain 3 luvun 3 §:n tai 10 luvun 2 §:n mukaisesti tapauksesta riippuen.

3.10.5 Kustannusperusteinen rajoittaminen

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen alkuosassa mainitaan mahdollisuudesta lopettaa esitutkinta myös *ns. kustannusperusteisesti*.

Säännöksen keskeistä käyttöalaa ovat rikokset, joista yksittäistapauksessa suurella todennäköisyydellä seuraisi vain sakkorangaistus. Vaadittavaa epäsuhdetta arvioitaessa täytyy kiinnittää huomiota myös epäillyn rikoksen nimikkeeseen ja siihen, onko kysymyksessä oleva rikos jotenkin erityisen työläs selvitettävä muihin samannimisiin rikoksiin verrattuna. Joka tapauksessa edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seuraamuksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen määrittämistä. Harkinnassa on käytettävä kokonaisarviointia. Säännöksen soveltamistilanteet voivat liittyä joko yksittäisiin tekoihin tai laajoihin juttukokonaisuuksiin. Kustannuksiin liittyvän epäsuhteen arviointi edellyttää tutkinnanjohtajan

252 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 6.

253 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 7.

254 HE 222/2010 vp s. 190.

syyttäjälle ilmaisemaa riittävän yksilöityä ja perusteltua käsitystä tutkinnan jatkamisesta aiheutuvista kustannuksista.²⁵⁵

Muihin rajoittamisperusteisiin verrattuna kustannusperusteisen rajoittamisen soveltamisen edellytyksiä ei voi johtaa syyttämättäjättämisen normatiiviseen perustaan yksityisen ja yleisen edun tulkintaa lukuun ottamatta. Soveltamisharkinta tehdään pelkästään prosessiekonomialla. Tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset suhteutetaan tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen. On siis mahdollista, että asiassa saataisiin syytteen nostamiseen tarvittava näyttö, jos asiaa ei rajoitettaisi.²⁵⁶

3.10.6 Tärkeä yleinen etu

Esitutkinnan rajoittaminen ei ole mahdollista, mikäli tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Yleinen etu liittyy ensinnäkin rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävään luonteeseen. Järjestelmän tulee toimia yleisen oikeustajun mukaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla.²⁵⁷

Yleinen etu saattaa järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämiseksi edellyttää rikosepäilyn selvittämistä ainakin silloin, kun rikosepäily on herättänyt julkista huomiota, kun epäily on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa tai kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen. Nuorten rikoksentehtäjäiden kohdalla seuraamusluontoisesta tutkinnan rajoittamisesta tulee noudattaa pidättyvyyttä etenkin, jos asian laadun vuoksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 9 §:n 2 momentin mukaisen huomautuksen antaminen saattaa olla tarkoituksenmukaista. Yleiseen etuun liittyvät näkökohdat saattavat lisäksi koskea esimerkiksi menettämisseuraamuksen tuomitsemista tai esineen hävittämisen edellytysten toteamista, oikeuskysymyksen epäselvyyttä tai rikoksen kuulumista rikoskokonaisuuteen, jossa kaikkien osien tutkimisella on merkitystä.²⁵⁸

3.10.7 Tärkeä yksityinen etu

Esitutkinnan rajoittaminen ei ole mahdollista, mikäli tärkeä yksityinen etu vaatii syytteen nostamista.

Tärkeä yksityinen etu liittyy erityisesti asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamismahdollisuuksiin. Mitä suurempi asianomistajan taloudellinen intressi on, sitä tärkeämmästä edusta hänen kannaltaan on kysymys. Merkitystä voi olla myös osapuolten taloudellisilla oloilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa korvatuksi ilman esitutkintaa esimerkiksi vahingon aiheuttajan tai vakuutusyhtiön kautta. Vaikka yksityinen etu on tärkeätä vähäisempi, on syytä harkita tutkinnan jatkamista siihen asti, että asianomistaja saa tutkinnan kautta riittävät tiedot ja muun selvityksen vaatimuksensa toteuttamista varten. Samanlaisten rikosten

255 HE 222/2010 vp s. 187–188.

256 VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta 17.1.2007 Dnro 5/31/07, s. 7–8.

257 HE 222/2010 vp s. 187.

258 HE 222/2010 vp s. 187.

asianomistajia on lisäksi pyrittävä kohtelemaan yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuutta saattaa loukata esimerkiksi se, että toimenpiteitä jatketaan vain jotakin asianomistajaa koskevan rikoksen osalta silloin, kun samaan rikossarjaan sisältyvillä teoilla on eri asianomistajia.²⁵⁹

3.10a Esitutinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:10a Esitutinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella (HE 58/2013 vp ja EK 68/2014 vp)</p> <p>Jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihenkuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan.</p> <p>Jos esitutkintaa rajoitetaan 1 momentin nojalla tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitettua lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.</p> <p>Jos asiassa menetellään 2 momentissa tarkoitettulla tavalla, voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu sekä laatia tuomioesitys noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä säädetään.</p> <p>Päätös jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se ja syyttäjän sitoumus vaatia lievempää rangaistusta saadaan peruuttaa vain, jos 1 momentissa tarkoitettu tunnustus peruutetaan taikka asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös tai sitoumus on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.</p>	

Tämän pykälän nojalla esitutkintaa ei jätetä toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä 2 momentissa tarkoitettua sitoumusta siltä osin kuin epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7-15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimittamista.	
---	--

3.10a.1 Yleistä

Syyteneuvottelua ja syyttämättä jättämistä koskevan lainsäädäntöuudistuksen myötä myös esitutkinnan rajoittamista koskevia säännöksiä on ollut tarpeen muuttaa. Asiasta on annettu HE 58/2013 vp ja eduskunta on hyväksynyt hallituksen esityksen 18.6.2014, mutta tätä kirjoitettaessa lainmuutoksen säädösnumero ei ole tiedossa.²⁶⁰

Tavoitteena esitutkintalain 3 luvun 10a §:n esitutkinnan rajoittamisessa perusteella on ollut prosessiekonomian kannalta, että viranomaisresurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen myötä viranomaisten toiminnot tehostuvat ja rikosasioiden käsittelyä esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, kuitenkin huomioiden rikoksesta epäillyn ja asianomistajan oikeudet.²⁶¹

Prosessiekonomian kannalta suurin hyöty saadaan silloin, kun resurssit saadaan mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön jo esitutkinnan aikana. Voimavaroja vievät erityisesti vakavat talousrikokset, jotka muodostavat usein vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden sisältäen ns. päärikoksiksi luonnehdittavia törkeämpiä tekoja ja niitä lievempiä tekoja. Kokonaisuuden tutkiminen on aikaa vievää, josta on seurauksena oikeudenkäynnin kokonaiskeston piteneminen.²⁶²

Näissä tilanteissa vähäisempien tekojen tutkimatta jättäminen on usein perusteltua, jos rikoksesta epäilty myötävaikuttaa rikostensa selvittämiseen. Näin tutkinta-aika saadaan lyhyemmäksi, menettely keventyy ja nopeutuu myös syyteharkinta- ja oikeudenkäyntivaiheessa. Vähäisempien rikosten rajaaminen esitutkinnan ulkopuolelle ei myöskään välttämättä vaikuta tuomittavaan rangaistukseen yhteistä rangaistusta koskevien säännösten vuoksi. Samalla esitutkintavoimavaroja vapautuu muualle, josta yleisesti seuraa tutkinnan nopeutuminen ja voimavarojen käyttäminen myös sellaisten tekojen tutkintaan, jotka muutoin voisivat jäädä tutkimatta.²⁶³

3.10a.2 Tunnustus rajoittamisen perusteena

Esitutkintalain 3 luvun 10a §:n perusteella rajoittaminen on mahdollista tunnustamisen perusteella. Tämä on mahdollista tilanteessa, jossa esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla

260 Tässä alaluvussa olevia säännöksiä koskee mainitun HE 58/2013 perusteella, eduskunnan käsittelyssä 18.6.2014 hyväksytyt lakimuutokset. Muutokset on kirjattu alalukuun, vaikka uusi säädösnumero ja lainmuutosten voimaantulo ajankohta ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.

261 HE 58/2013 vp s. 12.

262 HE 58/2013 vp s. 12.

263 HE 58/2013 vp 12 – 13.

edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä. Tällöin syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan.

Samana säännöksen 2 momentin perusteella syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan, jos esitutkintaa rajoitetaan tunnustuksen perusteella. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.

Tunnustus esitetään otettavaksi huomioon ensinnäkin perusteena rajoittaa esitutkintaa ja samalla perusteena tietyissä tilanteissa tulla tuomituksi lievennetyn rangaistuksen mukaisesti. Syyttäjä voi tehdä vastaavasti seuraamusluonteisen syyttämättäjäntämisspäättökseen. Syyttäjä ja rikosasian epäilty tai rikosasian vastaaja voivat tunnustuksen perusteella tehdä yhdessä tuomioesityksen, joka käsiteltäisiin tuomioistuimessa kevennetyssä menettelyssä. Tässä tunnustusoikeudenkäynnissä rangaistus tuomitaan lievennetyltä rangaistusasteikolta.²⁶⁴

3.10a.3 Esitutinnan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa

Tunnustuksella saadaan mahdollisimman suuri prosessiekonominen hyöty, kun se annetaan mahdollisimman aikaisin ja asian käsittely kevenee mahdollisimman paljon. Suurin prosessiekonominen merkitys tunnustamisella on silloin, kun se annetaan esitutkintavaiheessa. Säännöksen tehokas soveltaminen edellyttää poliisin ja syyttäjän tiivistä esitutkintayhteistyötä.²⁶⁵

3.10a.4 Menettelytavat

Lähtökohtana voidaan pitää, että kun poliisilla on tutkittavanaan useita samaa epäiltyä koskevia rikoksia, joista ainakin osa on vaikeasti tai hitaasti selvitettäviä, voidaan tutkintaa rajoittaa osan rikosten kohdalla, jos epäilty tunnustaa muun tai muita rikoksia. Syyttäjä voi tällaisessa tapauksessa määrätä tutkinnanjohtajan esityksestä, ettei esitutkintaa toimiteta tai se lopetetaan joidenkin rikosten osalta. Esitutinnan rajoittaminen edellyttää, että tunnustamisesta on selvästi prosessiekonomisia etuja.²⁶⁶

Tunnustuksen vastaanottamisen osalta on tärkeää huolehtia siitä, että epäillyllä on mahdollisuus avustajaan. Mikäli epäilty luopuu avustajasta, on tätä ennen epäillylle todistettavasti tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja avustajan käyttämisestä luopuminen tulee dokumentoida.²⁶⁷

264 HE 58/2013 vp s. 13.

265 HE 58/2013 vp s. 35.

266 HE 58/2013 vp s. 35.

267 HE 58/2014 vp s. 35.

Jos asiassa päädytään rajoittamisesityksen tekemiseen, asiassa voidaan esitutkintalain 3 luvun 10a §:n mukaan järjestää neuvottelu sekä laatia tuomioesitys noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10a §:ssä säädetään.

Päätös jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se ja syyttäjän sitoumus vaatia lievempää rangaistusta saadaan peruuttaa esitutkintalain 3 luvun 10a §:n 4 momentin mukaan vain, jos tunnustus peruutetaan taikka asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös tai sitoumus on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.

Säännöksen 5 momentissa todetaan vielä selvyyden vuoksi, että esitutkintaa ei jätetä tämän rajoittamista koskevan säännöksen perusteella toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä rangaistuksen alentamiseen liittyvää sitoumusta siltä osin kuin epäillystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7-15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimittamista. Tämä edellytyksiä koskeva säännös on yhteneväinen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n tuomioesityksen edellytysten kanssa.

3.11 Esitutkinnan toimittamisaika

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:11 Esitutkinnan toimittamisaika</p> <p>Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.</p> <p>Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.</p> <p>Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.</p>	<p>ETL 6 §</p> <p>Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.</p> <p>Poliisilaki (7.4.1995/493) 3 § Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys</p> <p>Poliisin tehtävät on hoidettava mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.</p>

3.11.1 Esitutkintatoimenpiteiden tärkeysjärjestys

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n esitutkinnan toimittamisaikaa koskevassa säännöksessä on uusi toinen momentti. Esitutkintatoimenpiteiden tärkeysjärjestyksestä koskevaa kolmatta momenttia vastaava säännös on ollut poliisilaissa ja nyt se otetaan selvyyden vuoksi myös esitutkintalakiin.

3.11.2 Ilman aiheetonta viivytystä

Esitutinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on erityisesti syylliseksi epäillyn kannalta tärkeää, jotta tämä ei joudu olemaan tarpeettoman kauan rikoksesta epäillyn asemassa. Esitutinnan aiheeton viivästyminen voi synnyttää epäluuloja tutkinnan puolueettomuutta kohtaan. Tämä koskee erityisesti tapauksia, joissa poliisimies on epäiltynä rikoksesta. Poliisirikoksia koskeva asia on ilman aiheetonta viivytystä siirrettävä tutkinnanjohtajana toimivalle viralliselle syyttäjälle. Velvollisuus toimittaa esitutkintatoimenpiteet ilman aiheetonta viivytystä koskee myös ennen esitutkinnan aloittamista tapahtuvaa esitutkinnan edellytysten tutkimista.²⁶⁸

Esitutkinnan asianmukainen kesto yksittäistapauksessa riippuu asian erityispiirteistä ja kaiken muun ohessa asian laadusta ja laajuudesta. Esitutkinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen on heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa. Huomioon on otettava väitety rikoksen lievimmän mahdollisen tekemuodon syyteoikeuden vanhentuminen. Viralliselle syyttäjälle tulee myös jättää kohtuullinen aika syyteharkinnan suorittamista varten. Huomiota on syyteoikeuden vanhentumisen kannalta kiinnitettävä myös asianomistajan mahdollisuuksiin saattaa asia itse vireille tuomioistuimessa, jos esitutkintaa ei toimiteta tai saateta loppuun taikka jos syyttäjä päättää olla nostamatta syytettä. Lähtökohtaisesti samassa asiassa vireillä oleva kantelu ei saa viivästyttää tutkintaa.²⁶⁹

Esitutkinnan viivästykselle tai keskeytyksissä olemiselle voi olla hyväksyttäviä syitä. Esimerkkeinä tällaisista syistä voidaan mainita, että avaintodistajaa ei tavoiteta kuulustelua varten, tarpeellisen asiantuntijalausannon valmistuminen vie aikaa, ulkomailta oikeusaputeitse hankittava selvitys viivästyy tai joudutaan odottamaan tuomioistuimen kannanottoa tutkinnan kannalta merkittävään oikeudelliseen kysymykseen tai tosiasiakysymykseen. Tällaiset kysymykset liittyvät pääsääntöisesti esitutkintatoimenpiteiden siirtämiseen, josta säädetään esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä.²⁷⁰

Esitutkinnan kesto liittyy oleellisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa säädettyyn, jonka mukaan oikeudenkäynnin on tapahduttava kohtuullisen ajan kuluessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä ”rikossyyte” on katsottu käsitteeksi, joka käsittää myös jo esitutkintavaiheen. Oikeudenkäynti päättyy, kun asiassa on määrätty lopullinen seuraamus, esimerkiksi yhteinen vankeusrangaistus. Yleensä rikosoikeudenkäynnin katsotaan alkaneen ensimmäisestä kuulustelusta, kotietsinnästä tai kiinniottamisesta, jonka yhteydessä ilmenee henkilön asema rikoksesta epäiltynä.²⁷¹

EIT on lausunut tuomiossa B v. Itävalta (28.3.1990), että tuomioistuinkäsittelyn keston kohtuullisuutta tuli tarkastella tapauskohtaisesti, jolloin erityistä huomiota oli

268 HE 222/2010 vp s. 188.

269 HE 222/2010 vp s. 188–189.

270 HE 222/2010 vp s. 189.

271 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 76.

kiinnitettävä tapauksen monimutkaisuuteen sekä valittajan ja viranomaisten käyttäytymiseen.²⁷²

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomuksissa on tuotu esille niitä tapauksia, joissa Suomen valtio on määrätty maksamaan korvauksia oikeudenkäynnin liian pitkästä kestosta. Rikosprosessin osalta korvausvastuu on tullut pienimmillään tapauksissa, joissa prosessin kokonaiskesto on ollut kuusi vuotta. Pääasiassa tapaukset ovat sellaisia, että niiden kokonaiskesto on ollut lähempänä kymmentä vuotta tai sen ylikin. Yleisissä tuomioistuimissa 1.1.2010 käyttöön tulleet oikeussuojakeinot viivästyksiä vastaan ovat johtaneet siihen, että EIT on sittemmin jättänyt oikeudenkäynnin viivästystä koskevat suomalaiset valitukset varsin systemaattisesti tutkimatta.²⁷³ Tällä tarkoitetaan tuolloin voimaan tullutta uutta lakia oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (29.5.2009/362).

3.11.3 Esitutinnan toimittaminen kiireellisesti

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:än mukaan esitutkinta pitää suorittaa kiireellisesti alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen ja alle 15-vuotiaiden osalta tekemästään rikollisesta teosta.

Lainvalmistelutöiden mukaan tällä voi olla nuoren uusia rikoksia ehkäisevää vaikutusta, minkä vuoksi uusi sääntely on ollut tarpeellinen. Nopealla puuttumisella myös korostuu yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren tekoon.²⁷⁴

Vaikka säännöksessä ei mainita velvoitetta toimittaa esitutkinta kiireellisenä silloin, kun asianomistajana on alle 18-vuotias, voidaan esitutkinnassa pitää hyvänä lähtökohtana ja suositeltavana, että myös näissä tilanteissa pyritään esitutkinta toimittamaan kiireellisenä. On selvää, että alle 18-vuotiaan ollessa asianomistajana, hänelle on erityistä merkitystä, että häntä koskeva rikosasia käsitellään kiireellisenä. Kysymys on alle 18-vuotiaan asianomistajan oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Tässä harkinnassa ei tule antaa suurta merkitystä sille, että epäiltyä olisikin täysi-ikäisyyden saavuttanut henkilö.

3.12 Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 3:12 Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen Esitutkintatoimenpiteet saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan,	

272 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 76.

273 Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomus vuodelta 2009 s.43–48, 2010 s. 54–55 ja vuosikertomus vuodelta 2011 s. 49.

274 HE 222/2010 vp s. 43.

jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.	
--	--

3.12.1 Uutta sääntelyä esitutkintalaissa

Esitutkintatoimenpiteen siirtämistä koskeva esitutkintalain 3 luvun 12 § on kokonaan uutta sääntelyä esitutkintalaissa, joskin poliisilaissa on ollut lähes vastaava säännös toimenpiteen siirtämisestä tiedonhankintatarkoituksessa. Uudessa poliisilaissa ko. säännös on 5 luvun 46 §:ssä. Sinänsä säännöksen mukaisesti on toimittu ajoittain jo aikaisemman lain aikana, joten sääntely vahvistaa aikaisempia toimintatapoja. Myös pakkokeinolain 10 luvun 47 §:ään on otettu vastaavanlainen säännös esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä niissä tapauksissa, kun tieto rikoksesta on saatu salaisilla pakkokeinoilla. Oikeuskirjallisuuden²⁷⁵ mukaan valvottua läpilaskua koskeva sääntely (poliisilaki 5:43 ja pakkokeinolaki 10:41) on toimenpiteiden siirtämisen erityisluoto, mutta näitä säännöksiä ei käsitellä tässä enemmälti. Säännöksen johdosta myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 § 1 momenttia on muutettu siten, että asianomistaja saa nostaa syytteen rikoksesta myös silloin, kun on tehty päätös esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä.

3.12.2 Edellytykset

Esitutkintatoimenpiteen siirtämistä koskevan säännöksen soveltamisalaan kuuluvat ensinnäkin tilanteet, joissa esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaa haitata tutkittavan tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. Kysymys on tällöin yleensä siitä, että toimenpiteen suorittaminen paljastaa jollekin rikoksesta epäillylle poliisin olevan rikollisen toiminnan jäljillä. Tämä puolestaan saattaa johtaa esimerkiksi pakenemiseen tai rikoksen selvittämisen vaikeuttamiseen todisteita hävittämällä. Toinen säännöksen soveltamisen tyyppitapaus on sellainen, jossa jotakin asiaan vaikuttavaa selvitystä on saatavissa vasta pidemmän ajan kuluttua. On myös mahdollista, että asian eteenpäin viemiseksi tarvitaan jostakin ennakkokysymyksestä tuomioistuimen tai muun viranomaisen ratkaisu. Rikoksen laatu voi ohjata sitä, minkälaista selvitystä on saatavissa tai tulee hankkia. Esitutkinnalle on sinällään tyyppillistä, että esitutkintatoimenpiteiden väliin jää aikaa. Tämä liittyy erityisesti tutkintaa suorittavien poliisimiesten työtilanteeseen ja heidän mahdollisuuteensa asettaa työtehtävät tärkeysjärjestykseen. Esitutkintatoimenpiteiden siirtämissä päätöksissä tarvitsee käyttää vain tapauksissa, joissa esitutkintatoimenpiteiden väliin jää selkeästi normaalista poikkeava aika.²⁷⁶

275 Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 s. 419 ja Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 1115–1116.

276 HE 222/2010 vp s. 190.

Lainvalmistelutöiden mukaan esitutinnan siirtämistä koskevan esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukaisen päätöksen saattaminen asianosaisten tietoon saattaa olla aiheellista. On selvää, että rikoksesta epäillylle tätä päätöstä ei yleensä voi antaa.²⁷⁷

3.12.3 Esitutkintatoimenpiteen siirtämisen aika

Esitutkintatoimenpiteen siirtämiseksi tarvittavan ajan arvioiminen saattaa olla vaikeata. Siirtämispäätöksen yhteydessä ei tarvitse samalla päättää siirtämisen kestoista, vaan kohtuullinen aika riippuu tapauksesta. Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että vuosia kestävää siirtämistä ei voida pitää kohtuullisena. Keston kohtuullisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota hankittavan selvityksen laatuun ja sen edellyttämään työmäärään. Vakavien rikosten kohdalla tutkimisintressi korostuu siten, että toimenpiteen siirto voi olla voimassa pidemmän ajan kuin lievän rikoksen tutkinnassa.²⁷⁸

3.13 Esitutinnan keskeyttäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:13 Esitutinnan keskeyttäminen</p> <p>Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.</p> <p>Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheetonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole.</p>	<p>ETL 47 § (27.6.2003/645)</p> <p>Kun on päätetty, ettei esitutkintaa toimiteta tai että esitutkinta lopetetaan 4 §:n 3 momentin, 9 §:n 2 momentin tai 43 §:n 2 momentin perusteella taikka että esitutkinta keskeytetään, tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana.</p>

3.13.1 Edellytysten kirjaaminen säännökseen

Aiemmin laissa oli vain maininta siitä, että esitutkinta voidaan keskeyttää. Uudessa esitutkintalaissa on sen 3 luvun 13 §:ään kirjattu perusteet esitutinnan keskeyttämiselle ja esitutinnan jatkamiselle keskeyttämisen jälkeen.

Lainvalmistelutöiden mukaan ehdotetun säännöksen tarkoituksena on rajoittaa esitutinnan keskeyttämisen käyttämistä nykyisestä. Tältä osin mainitaan, että nykyään joutuu olemaan joskus rikoksesta epäillyn asemassa hyvin pitkiä aikoja ilman asian ratkaisemista ja tällä on haitallisia vaikutuksia henkilölle. Myös asianomistajan etu voi edellyttää esimerkiksi vahingonkorvauskysymysten selvittämisen

277 HE 222/2010 vp s. 190.

278 HE 222/2010 vp s. 190.

vuoksi, ettei tutkintaa pidetä keskeytettyinä kohtuuttoman pitkää aikaa. Esitutinnan keskeyttämisen vaihtoehdot ovat esitutinnan lopettaminen esitutkintaviranomaisen päätöksellä, esitutinnan rajoittaminen syyttäjän päätöksellä tai asian saattaminen syyteharkintaan.²⁷⁹

3.13.2 Perusteet keskeyttämiselle

Esitutinnan keskeyttäminen edellyttää kahden erilaisen edellytyksen täyttymistä. Ensimmäisenä edellytyksenä on, että rikoksesta ei epäillä ketään. Toisena edellytyksenä on, että asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa.

Ensimmäinen edellytys on melko yksiselitteinen, mutta toinen edellytys on ongelmallinen esitutkintaviranomaiselle. Pykälä kertoo lisäksi, että esitutinnan keskeyttämisestä päätettäessä on otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Lainvalmistelutöiden mukaan rikoksen laadun huomioiminen viittaa ennen kaikkea siihen, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä kauemmin ja tehokkaammin selvitystä tekijästä ja rikoksesta tulisi pyrkiä hankkimaan ennen keskeyttämisspätöksen tekemistä. Rikoksen laadulla on vaikutusta myös esimerkiksi siten, että keskeyttämisspätöksen harkitsemisen yhteydessä voitaisiin varsinkin lievien rikosten kohdalla harkita myös toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamista.²⁸⁰

Viime kädessä tutkinnanjohtajalle jää siten harkintavaltaa sen suhteen, mitkä ovat yksittäistapauksessa riittävät toimenpiteet esitutkinnassa rikoksen laatu huomioiden.

Esitutkintatoimenpiteen siirtämistä koskevan esitutkintalain 3 luvun 12 §:n perusteella esitutkintaa voidaan pitää jonkun aikaa pysähdyksissä rikostutkinnallisista syistä ilman keskeytyspätöstä.

3.13.3 Keskeytyspätöksestä ilmoittaminen

Lainvalmistelutöiden mukaan asianosaiselle on ilman aiheetonta viivytystä ilmoitettava esitutinnan keskeyttämisestä esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukaisesti. Tällä on merkitystä asianosaisen oikeusturvan kannalta, sillä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n nojalla asianomistajalla on oikeus itse nostaa syyte asiassa, jos esitutkinta on keskeytetty.²⁸¹

Toisaalta on todettavissa, että rangaistusvaatimuksen ajaminen asianomistajan toimesta voi olla hyvinkin ongelmallista, jos poliisi on keskeyttänyt jutun tutkinnan. Tämä on jutun tutkinnan kannalta tarkoittanut, ettei asian esitutkinnassa ole pystytty etenemään.

279 HE 222/2010 vp s. 191.

280 HE 222/2010 vp s. 191.

281 HE 222/2010 vp s. 191.

3.14 Suppean esitutkinan edellytykset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 3:14 Suppean esitutkinan edellytykset</p> <p>Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa esitutkinta saadaan suorittaa suppeana siten kuin siitä jäljempänä säädetään, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.</p> <p>Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.</p> <p>Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana.</p>	<p>ETL 44 § Suppea esitutkinta 1 mom.</p> <p>Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa saadaan toimittaa suppea esitutkinta, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan kuitenkin toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä. (27.6.2003/645)</p>

3.14.1 Tutkinnanjohtajan päätös esitutkinan laajuudesta

Suppean esitutkinan edellytyksiä koskevassa sääntelyssä ainoa muutos on säännöksen uusi kolmas momentti. Sen mukaan tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, suoritetaanko esitutkinta suppeana vai täydellisenä. Lähtökohtaisesti suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa.

On huomattava, että tämä pykälä koskee ainoastaan suppean esitutkinan edellytyksiä. Suppean esitutkinan sisältöä käsitellään erikseen esitutkintalain 11 luvun 2 §:ssä.

3.14.2 Yksinkertainen ja selvä asia

Lainvalmistelutöissä viitataan aiemman esitutkintalain esitöihin, joiden mukaan asiaa voidaan pitää yksinkertaisena ja selvänä ainakin, jos valvontaviranomainen on havainnut rikkomuksen tai epäilty ei kiistä sitä.²⁸²

Oikeuskirjallisuudesta²⁸³ voidaan poimia edellytyksiä, joiden perusteella suppea esitutkinta on mahdollinen ja toisaalta edellytyksiä, joiden perusteella olisi tehtävä täydellinen esitutkinta. Esitutkinan toimittaminen suppeana on yleensä mahdollista, jos näyttöpuoli hoituu yhdellä tai kahdella todistajan kuulemisella ja asiassa ei ole oikeudellisia tulkintakysymyksiä. Täydellisen esitutkinan tarpeeseen viittaa se, jos juttu vaatii erillisen asiantuntijalausannon, jutussa on oikeudellisia ongelmia, juttuun liittyy suuri vahingonkorvauskysymys, menettämisseuraamus tai hallinnollinen seuraamus.

282 HE 14/1985 vp s. 39.

283 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 41–42.

Poliisirikokset ovat poikkeuksena edellä mainitusta, koska niiden osalta suppeaa esitutkintaa saa käyttää vain säännöksen 2 momentin mukaisin edellytyksin. Säännöksen mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

4 ESITUTKINNAN PERIAATTEET

Leo Kortesalmi (ETL 4 luvun 1 - 6 §), Sanna Springare ja Satu Rantaeskola

4.1 Tasapuolisuusperiaate

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 4:1 Tasapuolisuusperiaate Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.	Yleiset periaatteet ETL 7 § 1 mom. Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

4.1.1 Tasapuolisuusperiaatteen sisältö

Esitutkintalain 4 luvun 1 §:ään on kirjattuna tasapuolisuusperiaate. Säännöksen alkuperäisissä perusteluissa todetaan (HE 14/1985 vp), että (myös objektiviteettiperiaatteeksi kutsuttu) periaate liittyy pyrkimykseen aineellisen totuuden selvittämiseen tutkittavassa asiassa. Rikoksen tutkijalla ei saa olla ennakkokäsitystä eikä hän saa nimenomaisesti pyrkiä johonkin tiettyyn lopputulokseen. Lähtökohtana on, ettei tutkijalla saa olla ennakkokäsitystä esimerkiksi henkilön katsomiseen syylliseksi kysymyksessä olevaan rikokseen.²⁸⁴

Objektiviteettiperiaate tarkoittaa yksinkertaisesti, että rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitukinnassa syyttömänä.

Joskus vain rikoksesta epäillyllä on tiedossaan seikka tai todiste, joka voi tukea hänen syyttömyyttään. Tämän vuoksi säännös liittyy voimakkaasti esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen asianosaisen pyynnöstä, mistä säädetään esitutkintalain 3 luvun 7 §:ssä. Epäillyn pyytäessä toimenpiteen suorittamista pyyntöä onkin tarkasteltava siinä pykälässä mainittujen edellytysten lisäksi erityisesti tasapuolisuusperiaatteen valossa.²⁸⁵

Mikäli asianosaisen pyytämiä toimenpiteitä ei suoriteta, on asiasta kirjoitettava esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukainen päätös.

Esitutkinnassa tulee epäiltyä kohdella myös syyttömänä. Tämän vuoksi korostuu se, että epäillyn pyytämät toimenpiteet on suoritettava tai ainakin niistä tulee tehdä merkinnät esitutkintapöytäkirjaan.

284 HE 222/2010 vp s. 192.

285 HE 222/2010 vp s. 192.

4.2 Syyttömyysolettama

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 4:2 Syyttömyysolettama Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.	ETL 7 § 2 mom. Epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

4.2.1 Syyttömyysolettaman sisältö

Esitutkintalain 4 luvun 2 §:n kirjattu syyttömyysolettama kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöihin, ja se on laajasti koko rikosprosessia koskevana ilmaistu EIS 6 artiklan 2 kappaleessa sekä kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 2 kappaleessa. Syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää toteen näyttämättä tai jopa osoittautuu vääräksi. Sen vuoksi on pyrittävä minimoimaan epäilyistä johtuvia haitallisia seuraamuksia.²⁸⁶

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan mukaan syyttömyysolettama koskee *jokaista rikoksesta syytettyä*. Ilmaisun on vakiintuneesti tulkittava tarkoittavan myös henkilöä, joka on rikoksesta epäilty, mutta joka ei kuitenkaan ole tutkittavana olevasta asiasta vielä syytteessä. Henkilön muodollinen asema ei yksin vaikuta normin soveltamiseen, vaan se tulee noudatettavaksi kaikkien sellaisten (epäiltyyn rinnastettavien) henkilöiden kohdalla, joihin esitutkinnalla on tosiasiallista vaikutusta.²⁸⁷

Esitutkinnalla voi olla tosiasiallista vaikutusta toiseen tutkintaan ja siinä käsiteltäviin asioihin ja henkilöihin, esimerkiksi poliisitutkintaan.

Syyttömyysolettamassa on kyse myös rikoksesta epäillyn ja syytetyn maineen suojaamisesta. Tämä tarkoittaa, että syyttömyysolettaman velvoittama taho ei saa esittää oikeuttamattomia vihjailuja taikka väitteitä epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä. Esitutkintalain 3 luvun 3 § 2 momentin mukaan on mahdollista tehdä ns. esiselvitys, jotta ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan. Tämä on käyttökelpoinen säännös, mutta ei tule sovellettavaksi rutiinijutuissa. Epäiltyä ja syytettyä koskevan syyttömyysolettaman lisäksi jokaisen maine ja kunnia on suojattu myös kriminalisoinnilla. Rikoslain 24 luvun 9 §:n mukaan valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen sekä henkilön muulla tavalla tapahtuva halventaminen voi tulla rangaistavaksi kunnianloukkausrikoksena.²⁸⁸

Tutkintavankeuslaissa (768/2005 myöhemmin TutkintavankeusL) toteutettujen uudistusten todettiin osaltaan johtuvan syyttömyysolettaman huomioon ottamisesta

286 HE 222/2010 vp s. 192.

287 Launiala 2010 - Syyttömyysolettama s. 14.

288 Launiala 2010 - Syyttömyysolettama s. 11–12.

ja myös eräiden kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kirjaamisesta kansalliseen lainsäädäntöön. Lainvalmistelutöissä syyttömyysolettaman vaikutukset on koottu oman otsikkonsa alle. Syyttömyysolettaman tarkoituksiksi kiteytyy sen varmistaminen, ettei tutkintavankeus muodostu tosiasiallisesti etukäteiseksi rangaistukseksi. Juuri syyttömyysolettamasta katsotaan aiheutuvan, että tutkintavankien kohtelussa ei saa käyttää enempää rajoituksia kuin itse tutkintavankeuden tarkoituksen ja säilytysvarmuuden sekä laitoksen turvallisuuden kannalta on välttämätöntä, mikä on kirjattu myös TutkintavankeusL:n 1 luvun 4 §:ään. Syyttömyysolettaman noudattamisen katsotaankin velvoittavan järjestämään tutkintavangeille vapaammat säilytysolot kuin rangaistusvangeilla on.²⁸⁹

Lainvalmistelutöissä nähdään ennen kaikkea syyttömyysolettaman vaikuttavan monella tapaa tutkintavangin konkreettisiin oikeuksiin. Näitä syyttömyysolettamasta johtuvia oikeuksia ovat muun muassa yksinäissellissä asuminen (TutkintavankeusL 3:2), oikeus omien vaatteiden käyttämiseen eräin rajoituksin (TutkintavankeusL 3:3,1), työnteon vapaaehtoisuus (TutkintavankeusL 4:1), oikeusavustajan ja läheisten tapaamismahdollisuus (TutkintavankeusL 8 ja 9 luku) sekä lehtien ja muun kirjallisuuden hankkiminen (TutkintavankeusL 7:4). Lisäksi syyttömyysolettamasta johtuu tutkintavangin vankeusvankia laajempi oikeus käyttää rahaa ja muita maksuvälineitä (TutkintavankeusL 5:4).²⁹⁰

Syyttömyysolettama tulee huomioida kaikessa toiminnassa, koska sillä on vaikutusta niin epäillyn oikeusturvaan, kuin maineeseen. Syytä epäillä -kynnys on matala, mutta sitä tulee arvioida huolellisesti ja perustellusti.

4.3 Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:3 Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen</p> <p>Rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.</p>	

4.3.1 Itsekriminointisuoja sisältö

Esitutkintalain 4 luvun 3 § oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen on uusi säännös.

289 Launiala 2010 - Syyttömyysolettama s. 22.

290 Launiala 2010 - Syyttömyysolettama s. 22.

Korkein oikeus on katsonut päätöksessään KKO 2012:45, ettei vastaajan esitutkinnassa antamia kertomuksia saanut käyttää näyttönä häntä vastaan, koska vastaajalla ei ollut avustajaa häntä esitutkinnassa kuultaessa, eikä hän ollut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan edellyttämin tavoin pätevästi luopunut tästä oikeudestaan ja siihen liittyvästä oikeudestaan olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen.²⁹¹ ”Pätevästi luopunut” tarkoittaa, että epäillylle on kerrottu riittävän tarkasti oikeudet, ja hän on itse vapaaehtoisesti oikeutensa tietäen luopunut avustajan käytöstä.

Keskeisenä kysymyksenä korkeimmassa oikeudessa käsiteltävänä olleessa asiassa on ollut se, ovatko oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluvat rikoksesta epäillyn oikeudet avustajaan ja tulkkiin toteutuneet asianmukaisesti esitutkinnassa. Tämän perusteella korkein oikeus on arvioinut, mikä merkitys mahdollisella puolustautumisoikeuksien loukkauksella on esitutkintakertomusten hyödyntämiseen oikeudenkäynnissä.²⁹²

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen keskeinen seuraamus rikosasioiden tuomioistuinkäytäntöihin tulee olemaan se, ettei epäillyn esitutkinnassa antamaa kuulustelukertomusta ilman muuta huomioida epäillyn syyllisyyttä arvioitaessa. Korkein oikeus korostaa ratkaisussaan, että epäillylle tulee antaa riittävät tiedot hänen oikeuksistaan ja häneen kohdistuvan rikosepäilyn sisällöstä ennen kuulustelun aloittamista, jotta kuulustelukertomukselle voitaisiin edellä mainittua näyttöarvoa antaa.²⁹³

Periaatetta ilmentää myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin luvun 20 §:ssä on säädetty. Esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä säädetään todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.²⁹⁴

Itsekriminointisuoja koskevassa säännöksessä (ETL 4:3) tarkoitetun oikeuden keskeisenä sisältönä on se, että rikoksesta epäillyn ei tarvitse esitutkinnassa lausua mitään ja että hänellä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta. Toisaalta tähän oikeuteen turvautuminen ei ole välttämättä epäillyn kannalta hyödyllistä, minkä vuoksi hänen on harkittava, missä määrin ja missä tilanteissa hän tähän oikeuteen turvautuu. Vaikeneminen voi näytön arvioinnin yhteydessä vaikuttaa epäillyn vahingoksi. Sama koskee myös epäillyn totuudenvastaisia kertomuksia. EIT:n tapauksen John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 8.2.1996 mukaan tuomiota ei voida perustaa yksin tai pääasiassa syytetyn vaitioloon tai todistamisesta kieltäytymiseen. Kyseisen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaan ilmeistä kuitenkin on, että syytetyn vaitiolo voidaan ottaa huomioon harkittaessa syyttäjän esittämän todistelun vakuuttavuutta, jos tilanne selvästi antaa aiheen vaatia syytetyn selitystä.²⁹⁵

291 POHA kirje 9.10.2012 (2020/2012/3834)

292 POHA kirje 9.10.2012 (2020/2012/3834)

293 POHA kirje 9.10.2012 (2020/2012/3834)

294 HE 222/2010 vp s. 192.

295 HE 222/2010 vp s. 192–193.

Oikeuteen olla myötävaikuttamatta liittyy myös se, että huomioon ei voida ottaa epäillyn muissa yhteyksissä (esimerkiksi hallintomenettely ja ulosottomenettely) myötävaikutusvelvollisuuden ja mahdollisesti totuudessa pysymisvelvollisuuden perusteella antamia kertomuksia.²⁹⁶

Keskeisenä sisältönä on se, että rikoksesta epäillyn ei tarvitse esitutkinnassa lausua mitään ja että hänellä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta²⁹⁷. Mikäli kyseeseen tulee tilanne, jossa hyödyntämiskiellon miettiminen on ajankohtaista, tulee asiasta ilmoittaa syyttäjälle. Lähtökohta on kuitenkin se, että epäilty omasta vapaasta tahdostaan antaa selvityksiä esitutkinnassa. Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen alustavien puhuttelujen yhteydessä on erittäin tärkeää, että myös alustavissa puhutteluissa saatu näyttö on käytettävissä myöhemmässä prosessissa.

Tulevan prosessin kannalta oikeuksien ilmoittamisen dokumentointi on erittäin merkityksellisessä asemassa. Tämän dokumentoinnin pitäisi tapahtua luotettavasti ja tästä syystä poliisihallitus on antanut ohjaavan kirjeen 9.10.2013 (2020/2012/3834) ja sitä täydentävän 21.1.2014 (2020/2013/5521) ohjaavan kirjeen, jossa on annettu ohjausta ja mallitekstit esitutkintaan ja alustaviin puhutteluihin liittyvien ilmoitustekstien sekä niihin liittyvien menettelyiden hoitamiseksi lainsäädännön edellyttämällä tavalla.

4.3.2 Virkamiehet

Itsekriminointisuojaan suhteeseen virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin on kiinnitetty huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijaisen eräässä ratkaisussa (7.10.2008, Dnro 1954/4/06). Sen mukaan itsekriminointisuoja rajoittaa virkamiehen velvollisuuksia myös esimiehiin nähden. Tapauksessa oli ollut kysymys epäiltyyn poliisirikokseen liittyvästä kuulemistilaisuudesta, jonka oikeudellinen luonne oli selvityksen perusteella arvioituna ollut ainakin osittain virkamiesoikeudellinen.²⁹⁸

Poliisimiestä koskevat myös samat oikeudet myös liittyen alustaviin puhutteluihin tai ns. tiedusteluihin. Lisäksi ongelmallista on kotietsinnän tai takavarikon edellytysten saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi, jossa virkamiestä kuullaan asiassa. Asema kuulemisessa on epäselvä. Tämä on käytännössä erittäin tärkeä asia virkamiesten kannalta.

Lähtökohtana on, että virkamiehellä on velvollisuus antaa tietoja laillisuusvalvontaa suorittavalle virkamiehelle. Ylimpien laillisuusvalvojen tietojensa-

296 HE 222/2010 vp s. 193.

297 HE 222/2010 vp s. 192.

298 HE 222/2010 vp s. 192–193. Rikoksesta epäillyn oikeudesta avustajaan määrätään myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c alakohdassa, jonka mukaan jokaisella syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu puolustajan olevan tarpeen ainakin silloin, kun kysymyksessä on vakava, vapausrangaistuksen uhan perustava rikos tai asiassa on vaikeita oikeus- tai tosiasiakysymyksiä (mm. Benham v. Yhdistynyt kuningaskunta, suuren jaoston tuomio 10.6.1996, kohdat 60 - 64, Katritsch v. Ranska, tuomio 4.11.2010, kohta 31).

tioikeus perustuu perustuslakiin²⁹⁹. Muiden laillisuusvalvontaa suorittavien virkamiesten tietojensaantioikeus perustuu virkamieslakiin. Kanteluasiaa käsiteltäessä virkamiehellä on lähtökohtaisesti virkavelvollisuuteen perustuva totuudessa pysymisvelvollisuus ja selvityksessä tulee tuoda esiin kaikki olennainen asiaan liittyvä. Yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden mukaan kenelläkään ei ole velvollisuutta todistaa itseään vastaan. Jos virkamies häntä kuultaessa katsoo, ettei hän voi joiltakin osin antaa pyydettyä selvitystä saattamatta itseään syytteen vaaraan, hän voi kieltäytyä selvityksen antamisesta. Riippumatta siitä, että virkamies joiltakin osin kieltäytyy syytteenvaarasuojaan vedoten antamasta selvitystä, virkamiehen on esitettävä selvitys siltä osin kuin se on syytteen vaaraan joutumatta mahdollista. Selvityksen antaminen liittyy yleensä kyseessä olevan virkatoimen tapahtumainkulkuun yleensä sekä tapahtumahetkellä vallinneisiin olosuhteisiin.³⁰⁰

POHA:n ohje³⁰¹ on kirjoitettu toiminnastaan tehtyyn kanteluun vastaavan virkamiehen näkökulmasta. Periaatteet ovat kuitenkin sovellettavissa myös muihin tilanteisiin, joissa virkamiehen tekemien toimenpiteiden lainmukaisuutta arvioidaan.

4.3.3 Kuulusteluista

Poliisihallitus on ohjeistanut asiasta kirjeessä 2020/2012/3834 seuraavasti:

Kuulustelukaavakkeella asia merkitään rastilla ja lisäksi valmiilla tekstipohjalla kuulustelun alkuun.

”Minulle on kerrottu kuulustelun alussa asemastani esitutkinnassa sekä mistä lainvastaisesta menettelystä minua epäillään ja kyseisen menettelyn seuraamukseksi säädetystä rangaistusasteikosta. Lisäksi minulle on kerrottu oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja mahdollisuudesta puolustajan määräämiseen. Tiedän, että avustajan käyttäminen kuulustelussa voisi parantaa mahdollisuuksiani puolustautua rikosepäilyä vastaan. Minulle on varattu riittävästi aikaa harkita avustajan käyttämistä kuulustelussa. Olen tietoinen, että minulla on oikeus olla myötävaikuttamatta rikosepäilyni selvittämiseen ja että mikäli kuitenkin kerron tietoja epäilyistä rikoksesta, näitä tietoja voidaan myös käyttää oikeudenkäynnissä näyttönä minua vastaan.”³⁰²

Epäillyllä on oikeus olla vastaamatta kysymyksiin, eikä sitä voi murtaa kuulustelemattomuudella tai jatkuvalla kuulustelulla³⁰³ noudattaen luonnollisesti kuulustelujen määräaikoja. Epäillyn ei tarvitse pysyä totuudessa vastatessaan kysymyksiin. Epäillyn harkintaan jää yksittäistapauksessa, haluaako hän kyseistä oikeutta käyttää. Edelleen epäillyn harkintaan jää, miten hän oikeutta käyttää.³⁰⁴

299 Perustuslain 108 § määrittää valtioneuvoston oikeuskanslerin tehtävät ja 109 § eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävät. Perustuslain 111 §:n mukaan heillä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot.

300 POHA - Laillisuusvalvonta 2020/2012/318.

301 POHA - Laillisuusvalvonta 2020/2012/318.

302 POHA 2020/2012/3834.

303 Kuulusteltavalla on velvollisuus olla läsnä kuulustelussa kuulusteluista annettujen määräaikojen puiteissa ETL 6:5 mukaisesti.

304 HE 222/2010 vp s. 46.

Jotta kysymyksessä olevalla oikeudella on merkitystä rikoksesta epäillylle, siitä olisi esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan ilmoitettava epäillylle ennen hänen kuulusteluaan. Keskeistä epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta on, että hänellä on jo tutkinnan alkuvaiheessa, lähtökohtaisesti ennen kuin poliisi ensimmäisen kerran esittää hänelle kysymyksiä, mahdollisuus tavata avustajaansa ja käydä tämän kanssa luottamuksellisia keskusteluja. Tällöin avustaja voi selvittää epäillylle tämän oikeuksia ja epäilty voi arvioida asemaansa ja oikeuksiensa käyttöä kysymyksessä olevassa asiassa. Ihmisoikeustuomioistuime ratkaisukäytännössä on korostettu, että epäillyn oikeus avustajan käyttöön esitutkinnassa toteuttaa rikoksesta epäillyn itsekriminointisuoja eli jokaisen oikeutta olla joutumatta pakotetuksi myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen³⁰⁵.

4.3.4 Alustavat puhuttelut

Alustavien puhuttelujen osalta esitutkintalain 7 luvun 20 § ei edellytä ennen kuulusteluja tehtävien ilmoitusten tekemistä. Alustavissa puhutteluissa asianosaisen kuitenkin monta kertaa puhuu asian juuri niin kuin se on tapahtunut. Hän saattaa myöntää teon tai tosiasiallisesti kiistää teon. Alustavien puhuttelujen aikana henkilö useimmiten, ajattelematta puhumisen seurauksia, kertoo tilanteen juuri niin kuin se on tapahtunut. Tämän vuoksi oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumisen näkökulmasta olisi erittäin tärkeää, että alustavat puhuttelut toteutetaan niin, että niistä saatua näyttöä pystytään käyttämään näyttönä myöhemmässä prosessissa. Mikäli henkilölle ei ole ilmoitettu hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, alustavissa puhutteluissa kerrottua voidaan käyttää tutkinnan suuntaamiseen. Tätä ei kuitenkaan voida pitää tavoiteltavana lopputuloksena tilanteissa, joissa mitään muuta näyttöä ei voida saada. Alustavien puhuttelujen toteuttamisen vaiheessa ei myöskään ole selvyyttä, minkä verran muuta näyttöä on saatavissa. Mikäli alustavat puhuttelut toteutetaan kertomatta oikeuksista ja velvollisuuksista, otetaan aina riski, ettei saatua näyttöä pystytä käyttämään.

Poliisihallitus on määritellyt tarkemmin, että avustajan käytöstä ja muista vaadittavista seikoista ilmoitetaan kiinnioton yhteydessä epäillylle määrämuotoisella lomakkeella³⁰⁶.

Tapahtumapaikalla poliisipartio selvittää tapahtuman ns. tilannekuvan puhuttamalla paikalla olevia henkilöitä. Tässä vaiheessa kyse ei ole vielä alustavista puhutteluista. Heti, kun henkilöiden asemat ovat selvinneet ja heitä puhutetaan alustavasti tapahtuman kulusta, on kyse alustavasta puhuttelusta. Tässä vaiheessa tulee huomioida myös oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen. Tähän on kiinnitetty myös poliisihallituksen taholta huomiota, kuten edellä on todettu³⁰⁷. Huomiota tulee kiinnittää erityisesti vakaviin rikoksiin, jolloin videointi on suositeltava tapa puhutuksessa.

305 KKO 2012/45.

306 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521.

307 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521.

Esitutkintalain 7 luvun 5 §:ssä säädetään kuulusteltavan kohtelusta. Epäillyn oikeuksien murtamiseksi ei saa käyttää mainitun säännöksen 1 momentissa tarkoitettuja vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.³⁰⁸

Ristiriitaisena voidaan pitää sitä, että epäilty voi toisaalta saada tuomiostaan lievennystä, mikäli hän on oma-aloitteisesti selvittänyt esitutkinnassa asioita. Toisaalta itsekriminointisuoja lähtee siitä, ettei hänen tarvitse lausua mitään. Toisaalta itsekriminointisuoja ei estä henkilöä kertomasta, mikäli hän haluaa kertoa. Tästä näkökulmasta näitä eri oikeuksia ei voida pitää ristiriitaisina.

4.4 Suhteellisuusperiaate

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:4 Suhteellisuusperiaate</p> <p>Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.</p>	

4.4.1 Suhteellisuusperiaatteen sisältö

Esitutkintalain 4 luvun 4 §:ssä määritellyn suhteellisuusperiaatteen tavoitteena on viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumisen rajaaminen asian laadun perusteella. Suhteellisuusperiaate liittyy läheisesti vähimmän haitan periaatteeseen, molempien pyrkiessä mahdollisimman vähäiseen puuttumiseen henkilön oikeuksiin.³⁰⁹

Suhteellisuusperiaate tarkoittaa, että esitutkintatoimenpiteiden mitoittamisen ja henkilöiden oikeuksiin puuttumisen kannalta on huomioon otettava rikoksen vakavuus. Selvää on, että rikoksen selvittämistä korostuu vakavien rikosten kohdalla. Mitä vakavampi rikos on selvittävänä, sitä laajempaa ja tuntuvammin oikeuksiin puuttuvaa tutkintaa saatetaan pitää perusteltuna. Toisaalta rikoksen vakavuuden lisäksi saattaa olla syytä kiinnittää huomiota asian laatuun. Lievempienkin rikosten

308 HE 222/2010 vp s. 193.

309 HE 222/2010 vp s. 193–194.

osalta tutkintatoimenpiteiden määrään ja sisältöön saattavat vaikuttaa esimerkiksi asian tai rikoksella aiheutetun vahingon laajuus.³¹⁰

Lainvalmistelutöiden mukaan toimenpiteiden laadun, laajuuden ja ankaruuden tulee viranomaistoiminnassa olla niihin käytettyjen voimavarojen ja kansalaisille mahdollisesti aiheutuvien haittaseuraamusten osalta yhteiskunnassa vallitseva arvo-maailma huomioon ottaen järjellisessä ja hyväksyttävässä suhteessa toiminnan pää-määrään ja sillä tavoiteltuihin tuloksiin.³¹¹

Toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvistä seikoista mainitaan erikseen ikä ja terveys. Esimerkiksi alaikäistä kuulusteltavaa ei tule ottaa kiinni eikä pitää kiinniotettuna muuten kuin asian sitä ehdottomasti edellyttäessä. Sairaana ja iäkkään henkilön kohdalla saattaa puolestaan tulla arvioitavaksi se, kuinka kauan hän kerrallaan jaksaa tai voi olla kuulusteltavana. Samantapaiset näkökohdat saattavat tulla kysymykseen esimerkiksi pienen lapsen yksinhuoltajan kohdalla. Henkilön oikeuksiin puuttumisen kannalta merkitystä saattaa olla myös hänen käyttäytymisellään. Tuntuvampien esitutkintatoimenpiteiden käytön tarve korostuu tilanteissa, joissa toimenpiteen kohde suhtautuu lainmukaiseen velvollisuuteensa myötävaikuttaa esitutkinnassa välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti.³¹²

Suhteellisuusperiaate liittyy läheisesti vähimmän haitan periaatteeseen molempien periaatteiden pyrkiessä mahdollisimman vähäiseen puuttumiseen henkilön oikeuksiin³¹³. Rikoksen vakavuudella ja laadulla on merkitystä arvioidessa suhteellisuusperiaatetta.

4.5 Vähimmän haitan periaate

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 4:5 Vähimmän haitan periaate Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkintatoimenpiteellä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.	ETL 8 § Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

310 HE 222/2010 vp s. 193.

311 HE 222/2010 vp s. 193–194.

312 HE 222/2010 vp s. 193–194.

313 HE 222/2010 vp s. 193.

4.5.1 Oikeuksiin puuttumisen välttämättömyys

Poliisilain, esitutkintalain ja pakkokeinolain vähimmän haitan periaatetta koskevat säännökset ovat hyvin samankaltaiset ja niiden sanamuodon mukainen soveltaminen yksittäistapauksessa johtaisi mitä ilmeisimmin samaan lopputulokseen. Tästä huolimatta lain soveltajan on tiedettävä, minkä lain säännöstä hänen on kussakin tilanteessa sovellettava. Vastaus löytyy noudattamalla *lex specialis derogat legi generali* -sääntöä³¹⁴ ja myös tarkastelemalla kunkin lain soveltamisalaa koskevaa säännöstä. Pakkokeinolaki, joka koskee ainoastaan pakkokeinojen käyttöä, on erityislaki suhteessa esitutkintalakiin, sillä esitutkintalaki puolestaan koskee koko esitutkintamenettelyä. Esitutkintamenettely suhteutettuna koko poliisitoimintaan on vain yksi osaluokka poliisin laajasta tehtäväkentästä, jolloin esitutkintalaki on erityislaki suhteessa poliisilakiin. Poliisilaki puolestaan koskee kaikkia poliisitehtäviä.³¹⁵

Esitutkintalain 4 luvun 5 §:n vähimmän haitan periaatteen soveltamisen yhteydessä esitutkintatoimenpiteeksi voidaan perustellusti katsoa mikä tahansa esitutkintaviranomaisen esitutkinnassa välittömästi tai välillisesti suorittama toimenpide, jonka päämääränä on osaltaan esitutkinnan tarkoituksen toteuttaminen.³¹⁶

Vähimmän haitan periaatteen elementit ovat ensinnäkin välttämättömyyshedellytys ja sitä päätöksentekomenettelyssä seuraava vaihtoehtoisia esitutkintatoimenpiteitä koskeva *optimointivelvollisuus*, jotka ohjaavat esitutkintaviranomaisen suorittaman toimenpiteen valintaa. Sen jälkeen, kun valittua toimenpidettä ryhdytään suorittamaan, se on suoritettava siten, että se aiheuttaa esitutkintatoimenpiteen kohteelle mahdollisimman vähän vahinkoa tai haittaa, jolloin kolmantena vähimmän haitan periaatteen elementtinä voidaan puhua vahingon ja haitan *minimointivelvollisuudesta*.³¹⁷

Viranomaisen on sovellettava vähimmän haitan periaatetta huomioiden kunkin tilanteen yksilölliset olosuhteet. Esitutkintatoimenpiteiden osalta ei kuitenkaan ole säädetty yleistä velvollisuutta kuulla rikoksesta epäiltyä tai muuta toimenpiteen kohteeksi joutuvaa henkilöä toimenpiteen edellytyksiä harkittaessa. Viranomaisella on joka tapauksessa velvollisuus selvittää päätöksentekonsa kannalta merkitykselliset seikat, jolloin kohdehenkilön kuuleminen voi olla yksi keino selvityksen hankkimiseksi. Viranomaisen selvittämisvelvollisuuden laajuus on arvioitava yksittäistapauksittain, eikä viranomaiselle voida ilman kirjoitetun lain tukea asettaa kaikkia esitutkintatoimenpiteitä koskevaa kategorista kuulemisvelvollisuutta. Lisäksi kontradiktorisuus voi toteutua myös siten, että henkilö esittää oma-aloitteisesti toivomuksensa esitutkintaviranomaiselle esitutkintatoimenpiteen suorittamistavasta.³¹⁸

Vähin haitta on huomioitava jokaisessa esitutkintatoimenpiteessä. Vähintä haittaa sovellettaessa tulee kyseeseen myös kohtuullisuus, ikä ja muut henkilökohtaiset seikat.

314 Sääntö tarkoittaa, että erityissäädökset ovat ensisijaisia yleisiin säädöksiin verrattuna.

315 Launiala 2012 - Hienotunteisuusperiaate s. 4–6.

316 Launiala 2012 - Hienotunteisuusperiaate s. 4–6.

317 Launiala 2012 - Hienotunteisuusperiaate s. 4–6.

318 Launiala 2012 - Hienotunteisuusperiaate s. 4–6.

4.6 Hienotunteisuusperiaate

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 4:6 Hienotunteisuusperiaate Esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti.	ETL 8 § 2 mom. Esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

4.6.1 Hienotunteisuusperiaatteen sisältö

Esitutkintalain 4 luvun 6 §:n hienotunteisuusperiaate koskee kaikkia esitutkintaan osallistuvia henkilöitä. Hienotunteisuuden sisältämään hienovaraisuuteen kuuluu esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen mahdollisimman pitkälle niin, että henkilö ei toimenpiteiden perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Huomioon otettavat seikat voisivat muuten liittyä esimerkiksi henkilön ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin. Tahdikkuusnäkökohdat liittyvät erityisesti arkaluonteisten tai asianomistajaan muuten voimakkaasti esimerkiksi järkytyksen kautta vaikuttaneiden rikosten asianomistajakuulusteluihin.³¹⁹

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että hienotunteinen kohtelu liittyy muihin periaatteisiin ja ehdotettavan lain säännöksiin. Periaatesäännöksistä voidaan mainita vähimmän haitan periaatetta koskeva esitutkintalain 4 luvun 5 § ja lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva esitutkintalain 4 luvun 7 §:n 1 momentti. Hienotunteisuusperiaatteen sisällön kannalta tärkeitä ovat myös esitutkintalain 7 luvun 5 § kuulusteltavan kohtelusta ja esitutkintalain 9 luvun 4 §:n 1 momentti kuulusteluolosuhteista eräissä kuulustelutilaisuuden tallentamistapauksissa.³²⁰

Esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen mahdollisimman pitkälle niin, että henkilö ei toimenpiteiden perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Huomioon otettavia seikkoja ovat esimerkiksi henkilön ikä, terveydentila, häveliäisyysnäkökohdat, arkaluonteisuus.³²¹

Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla tulee noudattaa hienotunteisuusperiaatetta koskevaa säännöstä. Esimerkiksi koululle meno puhuttamaan lasta saattaa aiheuttaa koulun sisällä kiusaamista tai muuta epäasiallista kohtelua.

Hienotunteisuusperiaate edellyttää hienotunteista kohtelua. Se on yleisluonteinen ilmaisu, jota on täsmennetty toteamalla, että se velvoittaa toimiaan tahdikkaasti sekä henkilön persoonaa ja arvoja kunnioittaen. Periaatteeseen kuuluu hienovaraisuus. Se edellyttää henkilöiden suojaamista tarpeettomalta julkisuudelta sekä myös

319 HE 222/2010 vp s. 194.

320 HE 222/2010 vp s. 194.

321 HE 222/2010 vp s. 194.

suojaamaan ihmisten kunniaa. Hienotunteisuusperiaatteen sisältö on dynaaminen ja se muotoutuu kulloinkin yhteiskunnassa vallitsevien arvojen perusteella.³²²

Tähän liittyy myös se, millä nimillä muun muassa epäiltyjä tai muita kansalaisuuksia kutsutaan. Poliisikielessä mahdollisesti käytetyt tunnetut ilmaisut romaaneihin ja epäilyihin liittyen eivät ole hienotunteisuusperiaatteen mukaisia ilmaisuja ainakaan julkisessa keskustelussa.

Lainsäätäjä on konkretisoinut hienotunteisuusperiaatetta lukuisin säännöksin, joita on annettu muun muassa esitutkinnasta tiedottamisesta, esitutkintakuulustelujen suorittamisesta, lasten kohtelusta esitutkinnassa, henkilöön kohdistuvasta etsinnästä sekä esitutkinnassa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelusta. Annettaessa tarkempaa sisältöä mainituille normeille on luonnollisesti huomioitava, että normia tulkitaan sen säätämisen taustalla vaikuttavan periaatteen mukaisesti.³²³

Hienotunteisuusperiaate korostuu monessa toiminnassa. Siihen liittyy myös se, miten poliisi tuo julkisissa keskusteluissa asioita esille niin työssä kuin vapaalla.

4.7 Lasten kohtelu esitutkinnassa

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 4:7 Lasten kohtelu esitutkinnassa</p> <p>Alle 18-vuotiaista on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.</p> <p>Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.</p>	<p>EPA 11 § Lasten kohtelu esitutkinnassa (575/1988)</p> <p>Lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.</p> <p>Lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden poliisimiesten suoritettaviksi. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.</p> <p>Viisitoista vuotta nuoremman lapsen kuulemisesta säädetään 14 §:ssä.</p>

322 Launiala 2012 - Vähemmän haitan periaate s. 24.

323 Launiala 2012 - Vähemmän haitan periaate s. 24.

4.7.1 Säännös asetuksesta lakitasoiseksi

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan alle 18-vuotiaan kuulustelu ja muut häneen kohdistuvat esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa epäillyn ominaisuudet huomioon ottavassa asianmukaisessa ilmapiirissä. Tällä menettelyllä voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja parhaassa tapauksessa kasvattavalla tavalla rikoksesta epäillyn nuoren elämään. Erityisesti epäillyn rikolliseksi leimaamisen välttämiseksi on kiinnitettävä huomiota siihen, ettei tieto tutkintatoimenpiteistä leviä hänelle tärkeässä ympäristössä. Sen vuoksi ja muutenkin tutkintatoimenpiteet tulisi pyrkiä suorittamaan esimerkiksi siten, että ne eivät haittaa epäillyn koulunkäyntiä tai työnteoa.³²⁴

Säännöksen soveltamisalan piiriin kuuluvat epäillyn lisäksi esitutkinnassa kuultavat asianomistajat ja todistajat. Alaikäisen asianomistajan hienovaraiseen kohteluun on syytä kiinnittää huomiota esimerkiksi häneen kohdistuneen väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksen tutkinnassa tällaisiin rikoksiin liittyvien traumaattisten kokemusten ja vaikutusten vuoksi. Tämä liittyy esitutkintalain 4 luvun 6 §:n mukaiseen hienotunteisuusperiaatteeseen. Tähän näkökohtaan liittyvää sääntelyä on myös kuulustelutilaisuuden tallentamista todisteena käyttämistä varten koskevassa esitutkintalain 9 luvun 4 §:ssä. Kysymyksessä ovat tapaukset, joissa kuulusteltavaa ei ole tarkoitus kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä. Tuolloin kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille.³²⁵

4.7.2 Poliisin ammattitaidon vaatimus

Lasten kohtelussa korostuvat yleiset periaatteet. Lapsen kohdistettavissa esitutkintatoimenpiteissä tulee huomioida myös muut lapsiin kohdistuvat esitutkinnan oikeudet.

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet olisi mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Säännöksen 1 momentin mukaisesta alle 18-vuotiaan erityiskohtelusta jo voidaan katsoa seuraavan, että kuulustelun tai muun toimenpiteen suorittavan poliisimiehen tulisi olla erityisesti heidän asioidensa käsittelyyn erikoistunut. Erityistä perehtyneisyyttä voidaan saada sekä erityisen koulutuksen että käytännössä hankitun kokemuksen kautta. Mikään ei estäisi sitä, että pykälässä tarkoitettujen erikoistuneiden esitutkintavirkamiesten lisäksi toimenpiteen suorittamiseen osallistuisi muita erikoistuneita ammattihenkilöitä kuten sosiaalityöntekijöitä tai psykologeja. Huomioon olisi otettava myös esitutkintalain 7 luvun säännökset asianosaista tukevien henkilöiden osallistumisesta kuulusteluun.³²⁶

Käytännössä pienten lasten kuulemiset hoitaa osaamiskeskuksen psykologi. Vaikka kuuleminen tapahtuu osaamiskeskuksessa, jutun tutkinnan johtami-

324 HE 222/2010 vp s. 194.

325 HE 222/2010 vp s. 194–195.

326 HE 222/2010 vp s. 195.

nen poliisille. Tämä tarkoittaa, että poliisi pyytää virka-apuna tällaista kuulemista. Kuulemiseen liittyvät teemat, hypoteesit ja kysymykset tehdään yhteistyössä osamiskeskuksen kanssa. Lasten kuulemisissa suositellaan käytettäväksi NICHHD-haastattelurunkoa laadun ja luotettavuuden kannalta.

Poliisin asemaa nuorten tekemien rikosten käsittelyssä korostaa se, että sen selvitettäväksi tulevat kaikki rikokset, kun taas toimenpiteistä luopumisen kautta asioiden määrä on pienempi virallisilla syyttäjillä ja tuomioistuimilla. Poliisin erikoistumiseen kuuluu myös taito ohjata rikoksesta epäilty nuori sellaisen toiminnan pariin (esimerkiksi sovittelu), jolla voidaan vaikuttaa estävästi uusien rikosten tekemiseen ja joka voi johtaa toimenpiteistä luopumiseen.³²⁷

Poliisin hallintojärjestelmän uudistamisen myötä tapahtuva suurempien yksiköiden muodostaminen on omiaan edistämään mahdollisuuksia poliisimiesten erikoistumiseen. Ehdottomasta erikoistuneita esitutkintavirkamiehiä koskevasta velvollisuudesta ei ole kuitenkaan mahdollista kaikissa käytännön tilanteissa pitää kiinni. Lisäksi poliisimiesten perusammattitaitoon kuuluu kyky tarvittaessa hoitaa kaikenikäisten kuulusteluja.³²⁸

Yksityiskohtaisemmin asiaa käsitellään teoksessa Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta.³²⁹ Poliisihallitus on myös antanut ohjeen ”Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa³³⁰” ja määräyksen ”Poliisin, lastensuojeluviranomaisen ja muiden viranomaisten yhteistoiminta koskien lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta³³¹”.

4.8 Edunvalvojan määrääminen lapselle

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:8 Edunvalvojan määrääminen lapselle</p> <p>Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, holhustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain</p>	<p>Useita mm.</p> <p>ETL 33 §</p> <p>Jos kuulusteltava ei ole täyttänyt viittätoista vuotta, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa.</p> <p>Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltava on viisitoista vuotta täyttänyt vajaavaltainen, huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa,</p>

327 HE 222/2010 vp s. 195. Sovittelua koskevaa ohjeistus POHA - Sovittelu 2020/2013/4355.

328 HE 222/2010 vp s. 195.

329 Ellonen (toim.) 2013.

330 POHA - Lapset 2020/2013/5071.

331 POHA - Ilmoitusvelvollisuus LSL, 2020/2013/5072.

<p>(710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (<i>sosiaaliviranomainen</i>). Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.</p> <p>Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.</p>	<p>jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaanvaltaisen sijasta tai ohella.</p> <p>Tutkija voi kieltää vajaanvaltaisen 1 ja 2 momentissa tarkoitettua edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta.</p> <p>Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille vajaanvaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaanvaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Tällöin vajaanvaltaisen edustajalle on ilmoitettava kuulustelusta mahdollisimman pian.</p>
---	---

4.8.1 Yleistä

Edunvalvonta tarkoittaa vajaanvaltaisen (alle 18 -vuotias tai vajaanvaltaiseksi julistettu) omaisuuden ja talouden hoitamista. Lapsen kohdalla huoltajia ovat vanhemmat tai ne, joille huolto on uskottu. Vajaanvaltainen ei voi toimia edunvalvojana. Edunvalvonta lakkaa henkilön täytettyä 18, jos tehtävä perustuu ala-ikäisyyteen. Vajaanvaltaisen tekemä oikeustoimi ei pääsääntöisesti sido häntä ellei edunvalvoja ole antanut suostumusta.³³²

Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n edunvalvojan määräämistä koskevan säännöksen keskeisiä soveltamistapauksia ovat tilanteet, joissa lapsen huoltajan epäillään syylistyneen lapseen kohdistuneeseen rikokseen tai joissa lapsen epäillään syylistyneen huoltajaan kohdistuneeseen rikokseen. Ristiriitatilanteen voi molempien huoltajien osalta katsoa usein syntyvän myös sellaisissa tapauksissa, joissa vain toista epäillään rikoksesta tai vain toinen on ollut epäillyn rikoksen kohteena. Sääntely ei koske kuitenkaan pelkästään huoltajia vaan myös muita lapsella olevia laillisia edustajia. Lapsen ja hänelle jo aikaisemmin määrätyn edunvalvojan edutkin voivat olla ristiriidassa. Säännöksen 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetyt edellytykset koskevat niin edunvalvojan hakemuksen tekemiseen oikeutettua virkamiestä ja viranomaista sen harkinnassa kuin tuomioistuinta sen päätöksenteossa.³³³

Edunvalvojaa pitää hakea myös silloin, kun lapsella on läheinen suhde henkilöön. Läheinen suhde on olemassa silloin, kun rikoksesta epäilty on esimerkiksi isovanhempi, jonka kanssa lapsi asuu, toisen vanhemman puoliso tai kun sisarukset ovat rikoksesta epäiltyinä.

Säännös ei velvoita automaattisesti ryhtymään toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi ristiriitatapauksissa, vaan jossakin määrin voidaan käyttää harkintaa. Tähän viittaa momentissa käytetyn ilmaisun on perusteltua syytä olettaa lisäksi edel-

332 HolhTL 26 §. Yleisesti vajaanvaltaisen asemasta HolhTL 4 luvussa ja edunvalvojan asemasta ja tehtävistä HolhTL 5 luvussa.

333 HE 222/2010 vp s. 196.

lytys jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Lainvalmistelutöiden mukaisesti tämä saattaa liittyä erityisesti rikoksen laatuun, jolloin rikoksen vähäisyys korostuu. Esimerkiksi vähäisen omaisuusrikoksen selvittämisessä erikseen määrättävän edunvalvojan tarvetta ei yleensä ole. Huomiota voidaan kiinnittää myös rikoksen selvittämistilanteeseen ja siihen liittyviin vahingonkorvauskysymyksiin. Edunvalvojan tarve puolestaan on lähtökohtaisesti erityisesti aina silloin, kun lapsen toista huoltajaa tai huoltajana ollutta vanhempaa epäillään lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai pahoinpitelyrikoksista, taikka lapsen epäillään surmanneen toisen vanhempansa tai vakavasti vahingoittaneen vanhempansa terveyttä.³³⁴

Edunvalvojan sijaisen määräämisen vaikutusta huoltajan puhevallan käyttämiseen ja asemaan käsitellään tässä teoksessa esitutinnan asianosaisia (ETL 2:5) käsiteltäessä.

4.8.2 Hakuprosessi

Tutkinnanjohtajan on siis tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös virallinen syyttäjä, holhoustoimesta annetussa laissa tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (sosiaaliviranomainen). Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.³³⁵

Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan lähtökohtana on tutkinnanjohtajan toimimisvelvollisuus. Hänen kanssaan rinnakkainen toimivalta hakemuksen tekemiseen on virallisella syyttäjällä, maistraatilla ja sosiaaliviranomaisella. Tutkinnanjohtaja voi myös tehdä holhoustoimesta annetun lain 91 §:n mukaisen ilmoituksen maistraatille tai sosiaaliviranomaiselle, joka voi hakea edunvalvojan määräämistä. Mainituilla viranomaisilla on kuitenkin itsenäinen tutkinnanjohtajan menettelystä tai hänen tekemistään ilmoituksista riippumaton toimivalta. Edunvalvojan nimeämistä varten tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on syytä ennen hakemuksen tekemistä olla yhteydessä holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä vastaavaan viranomaiseen, jollei tiedossa ole jo valmiiksi holhoustoimesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettua edunvalvojaksi sopivaa henkilöä.³³⁶

Esitutkintaviranomaisen hakiessa edunvalvojan sijaita, hakemuksena tulee käyttää valmista kameleon lomaketta ”Hakemus edunvalvojan määräämiseksi”. Lomakkeesta tulee käydä ilmi ainakin ristiriitatilanteen kuvailu, rikoksen laadun yksilöinti, edunvalvojan käyttöalue sekä esitutkintaviranomaisen näkemykset holhustoimilain 73 § mukaisten kuulemisten sekä edunvalvonta-asian päätöksentekoon liittyvistä yksityiskohdista (vaarantavat hallitsemattomasti käytettyinä esitutinnan tarkoituksen).

334 HE 222/2010 vp s. 196.

335 HE 222/2010 vp s. 195–197.

336 HE 222/2010 vp s. 195–197.

4.8.3 Kuulustelut

Esitutkintalain 7 luvun 14 §:ssä säädetään vajaanlaisen laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa ja saman lain 7 luvun 15 §:ssä yhteydenotosta vajaanlaisen lailliseen edustajaan.

Mikäli kuultava on alle 15-vuotias, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa. Tapaukset koskevat kaikkia asemia. Alle 15-vuotiaan kohdalla puhevaltaa käyttää vain laillinen edustaja. Rikosvastuullisen iän vuoksi tutkinta voisi kohdistua epäillyn teon korvausten selvittämiseen tai lastensuojelullisten toimenpiteiden selvittämiseen. 15 vuotta täyttäneen asianomistajan tai rikoksesta epäillyn kuulustelussa yllä mainituilla henkilöillä on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:n tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaanlaisen sijasta ja ohella.³³⁷

Mikäli rikos on kohdistunut 15 vuotta täyttäneen vajaanlaisen omaisuuteen, jota hän saa vallita tai jos rikos liittyy sellaiseen oikeustoimeen, jonka tekemiseen hänellä on kelpoisuus, oikeus ilmoittaa rikos syytteeseen pantavaksi on yksin vajaanlaisella. HolhTL 23 §:ssä säädetään vajaanlaisen oikeudesta vallita omaisuuttaan. Saman lain 25 §:ssä säädetään, miten vajaanlainen voi määrätä omalla työllään ansaitsemaansa omaisuutta.

Jos rikos kohdistuu vajaanlaiseen 15 - 18 vuotta täyttäneeseen henkilöön, hänen henkilöään koskevassa asiassa, on hänellä ja hänen huoltajallaan kummallakin erikseen oikeus ilmoittaa rikos syytteeseen. Jos rikos kohdistuu vajaanlaiseen, joka on täyttänyt 18 vuotta, mutta hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen, hänellä on oikeus käyttää yksin puhevaltaa henkilöään koskevassa asiassa.³³⁸

Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava laillisille edustajille. Esitutkintalain 7 luvun 15 §:n mukaan kaikille vajaanlaisen laillisille edustajille on tehtävä ilmoitus. Mikäli yhdellä ilmoittamisella selviää, että tieto menee muillekin laillisille edustajille, se riittää. Ilmoittamisvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta voidaan poiketa vain kiiretapauksissa, mutta sitä ennen edustajia on kohtuudella edellyttävillä toimin yritettävä tavoittaa. Jos näistä poiketaan, tulee edustajalle ilmoittaa kuulustelun toimittamisesta ja siitä, mitä kuulustelussa on kerrottu. Yksinkertaisissa asioissa asia voidaan hoitaa puhelimitse, muuten asia tulee tehdä kirjallisesti esimerkiksi lähettämällä kopio kuulustelukertomuksesta.³³⁹

Huoltajille ja muille laillisille edustajille ei kuitenkaan tarvitse kaikissa tapauksissa ilmoittaa kuulustelusta ja varata tilaisuutta osallistua siihen. Tämä voisi liittyä myös nyt kysymyksessä olevassa pykälässä tarkoitettuihin ristiriitatapauksiin. Ilmaisuu muu laillinen huoltaja liittyy tässä säännöksessä samoin kuin 7 luvun säännöksissä esimerkiksi tilanteisiin, joissa huostaan otetun lapsen huolto on järjestetty

337 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 430–433.

338 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 300 asiasta on todettu, että 18 vuotta täyttäneen oikeus käyttää puhevaltaansa olisi riippuvainen siitä mistä vajaanlaisuus johtuu. Lainsäätännön mukaan puhevallan käyttäminen on riippuvainen 18-vuotiaan vajaanlaisen kyvystä ymmärtää asian merkitys.

339 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 432.

lastensuojelulain 45 §:ssä tarkoitettulla tavalla tai joissa lapsen edustaminen ja puhevallan käyttö on järjestetty muulla tavalla.³⁴⁰

Edellä selostettuja muita puhevallan järjestämistä koskevia säännöksiä on kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011) annetun lain säännökset (39 §, 40 § ja 41 §) puhevallan käyttämisestä sekä kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 7 luvun säännökset ilman huoltajaa olevan lapsen edustamisesta.

Esitutkintalain 11 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan suppea tutkinta saadaan toimittaa noudattamatta esitutkintalain 7 luvun 14 §:n ja 7 luvun 15 §:n säännöksiä. Jos kuitenkin tulee tilanne, jossa alaikäisen etu vaatii edustajan läsnäoloa, sellainen on hyvä hankkia.³⁴¹

Esitutkintalain 7 luvun 14 §:n 3 momentin mukaan tutkija voi kieltää edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavasta rikoksesta tai jos läsnäolo muuten vaikeuttaa rikoksen selvittämistä. Esimerkiksi tällainen tilanne olisi käsillä, jos edustaja vaikuttaa lapsen kertomiseen. Tutkinnanjohtaja voi esitutkintalain 11 luvun 5 §:n mukaan kieltää edustajaa ilmaisemasta muita kuin itseään tai päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja.

4.8.4 Edunvalvojan tehtävät

Edunvalvojan määräyksen oleminen voimassa rikosasian käsittelyn loppuun asti tarkoittaisi sitä, että edunvalvoja käyttäisi lapsen puhevaltaa rikosasian käsittelyssä esitutkinnan, syyteharkinnan, käräjäoikeuskäsittelyn ja mahdollisen muutoksenhakuvaiheen ajan riippuen siitä, miten pitkälle asia etenee. Edellytyksenä määräyksen jatkumiselle esitutkinnan päättymisen jälkeen olisi luonnollisesti myös se, että edunvalvojan tehtävä ei lakkaa holhustoimesta annetun lain säännösten mukaisesti.³⁴²

Edunvalvojan tehtävänä on käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijaan tai ohessa. Edunvalvoja esittää muun muassa vaatimukset ja toimii vajaavaltaisen laillisena edustajana. HolhTL 29 §:n 1 momentin mukaan edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, jollei tuomioistuimien ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty.

4.8.5 Kulut

Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatettaisiin soveltuvin osin holhustoimesta annetun lain säännöksiä.³⁴³

Nyt kysymyksessä olevissa tapauksissa ei voida soveltaa holhustoimesta annetun lain 44 §:ää edunvalvojan palkkion ja kulujen korvaamisesta. Mainitun sään-

340 HE 222/2012 vp s. 196.

341 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 430–433.

342 HE 222/2010 vp s. 196.

343 POHA - Lapset 2020/2013/5071.

nöksen mukaan palkkio ja kulukorvaus maksetaan alaikäisen varoista. Rikoksen esitutkintaan liittyvissä tapauksissa vajaavaltaisilla ei ole yleensä tällaisia varoja. Vaikka alaikäisten syyllistyessä rikoksiin tai joutuessa rikosten uhreiksi tapauksiin liittyy lastensuojelullisia näkökohtia, ne eivät ole niin painavia, että lastensuojelulain 23 §:n tavoin olisi palkkion ja kustannusten korvauksen tultava kunnan varoista. Rikosprosessissa henkilölle määrätyn avustajankin palkkio ja kustannusten korvaus maksetaan lähtökohtaisesti valtion varoista. Edunvalvojan palkkion ja kustannusten korvausten määräämisessä sovelletaan esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 2 momentista ilmenevästi holhustoimesta annetun lain 44 §:stä ilmeneviä periaatteita. Niiden mukaan korvaus määrätään tarpeellisista kustannuksista. Lisäksi palkkion on oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden.³⁴⁴

4.8.6 Kelpoisuudet

Edunvalvoja voi olla esimerkiksi lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija tai lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Henkilön sopivuutta edunvalvojaksi arvioitaessa on otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn henkilön taito ja kokemus sekä rikosasian laatu ja laajuus³⁴⁵. Kelpoisuusehdot määritellään HolhTL 5 §:ssä.

4.8.7 Edunvalvojan/huoltajan asema rikosprosessissa

Edunvalvojan sijaisen tultua määrätyksi, huoltajalla ei ole enää puhevaltaa kyseissä rikosasiassa. Vaikka huoltajalla ei ole puhevaltaa, hänen rikosprosessuaalisessa asemassaan ei kuitenkaan tapahdu muutoksia. Tätä asiaa on käsitelty laajemmin teoksen otsikon *Esitutinnan asianosaiset alla*.

Esitutkintayhteistyö on välttämätöntä tilanteessa, jossa edunvalvojan sijaisen määrääminen tulee ajankohtaiseksi. Erityistä huomiota tulee kiinnittää esitutkintayhteistyökysymyksenä tilanteeseen, jossa on lapsen edun kannalta ns. eturistiriita. Tämä tarkoittaa sitä, että toinen huoltajista on rikoksesta epäilty tai tilanteessa on muutoin havaittavissa tahojen välillä oleva eturistiriita. Näissä tapauksissa edunvalvojan sijaisen hakemus tulee välttämättä tehdä. Huoltajan kuulemisen ja aseman osalta asiaa on käsitelty enemmän esitutinnan asianosaisia (ETL 2:5) käsiteltäessä. Säilyttäessään asianomistajan aseman, huoltajalla on oikeus saada tietoa esitutkinnasta muiden asianosaisten tavoin, vaikka hänellä ei olekaan oikeutta käyttää puhevaltaa lapsen puolesta.

4.8.8. Oikeudenkäyntiavustajan määrääminen edunvalvojan ohella

Usein lapselle määrätty edunvalvojan sijainen toimii käytännössä usein myös lapselle määrättyinä oikeudenkäyntiavustajana niin esitutkinnassa kuin myös oikeudenkäynnissä. Edunvalvojalla ja oikeudenkäyntiavustajalla on kuitenkin eri valtuudet.

344 HE 222/2010 vp s. 196 – 197.

345 HE 222/2010 vp s. 197.

Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia, että kuultaessa lasta esitutkinnassa selvitetään rikosasian kannalta kaikki olennaiset seikat ja että tutkinta etenee lapsen edun mukaisesti. Edunvalvojalle kuuluu myös päätöksen tekeminen siitä, mitä hän lapsen edustajana lapsen puolesta vaatii. Oikeudenkäyntiavustaja puolestaan esittää nämä vaatimukset ja avustaa lasta esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.³⁴⁶

Hyvä lähtökohta on, että edunvalvoja ja oikeudenkäyntiavustaja ovat eri henkilöitä; lapsen edunvalvoja voisi tällöin olla esimerkiksi lastensuojelun viranomaisen ja lapsen oikeudenkäyntiavustaja julkinen oikeusavustaja tai asianajaja. Tätä on kutsuttu *ns. tandem-malliksi*³⁴⁷. Tällä menettelyllä pyritään estämään mahdollisen eturistiriitatilanteen syntyminen tilanteessa, jossa lapsen oikeudenkäyntiavustajana toimiva henkilö on edunvalvojan sijaisena esitettävistä vaatimuksista eri mieltä kuin päämiehenä oleva lapsi. Mallissa korostuu edunvalvojan rooli lapsen mielipiteiden ja edun edustajana sekä lasta tukevana henkilönä. Edunvalvojan ja oikeusavustajan tehtävien ja niihin liittyvän asiantuntemuksen näkökulmasta onkin arvioitu, että ainakin joissain tapauksissa *tandem-malli* olisi enemmän lapsen edun mukainen toimintamalli kuin tilanne, että molemmat tehtävät annetaan yhden henkilön vastuulle.³⁴⁸

4.9 Henkilön asema esitutkinnassa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:9 Henkilön asema esitutkinnassa</p> <p>Kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, hänelle on mahdollisimman nopeasti ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Tällainen ilmoittamisvelvollisuus koskee myös asemassa tapahtuneita muutoksia.</p> <p>Henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä.</p>	<p>ETL 9 § 1 mom</p> <p>Kun jotakuta kohtaan ryhdytään toimenpiteisiin esitutkinnassa, hänelle on ilmoitettava hänen asemansa siinä niin pian kuin se on mahdollista. Jos hänen asemansa esitutkinnassa muuttuu, on siitäkin hänelle ilmoitettava.</p>

4.9.1 Epäselvä asema

Esitutkintalain 4 luvun 9 §:n vastaa osittain aikaisemman esitutkintalain 9 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä. Uudessa säännöksessä on mahdollisuus kohdella henkilöä kuultavana. Säännöksen 1 momentin toisen virkkeen uusi muotoilu ilmentää sitä, että ilmoitus aseman muutoksesta pitää tehdä mahdollisimman nopeasti.³⁴⁹

Henkilön asemalla esitutkinnassa on tärkeä merkitys, koska sen mukaan määräytyvät hänen oikeutensa ja velvollisuutensa esitutkinnassa. Esitutkinnassa voivat

³⁴⁶ Ellonen (Toim.) 2013 s. 68.

³⁴⁷ Tandem -mallista enemmän Tuominen 2012 ja Tuominen 2014.

³⁴⁸ Ellonen (Toim.) 2013 s. 68.

³⁴⁹ HE 222/2010 vp s. 197–198.

kuultaviksi tulla asianosaisina asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu asianosainen. Lisäksi voidaan kuulla asianosaisen laillista edustajaa, todistajaa ja asiantuntijaa. Usein henkilön asema on esimerkiksi alustavan puhuttelun yhteydessä epäselvä, jolloin häntä kuullaan kuultavan ominaisuudessa. Ilmaisuihin *kuultava* on mainittu edellisen esitutkintalain valmistelutöissä (HE 14/1985 vp), mutta edellinen esitutkintalaki ei sisältänyt kuultavana kuulemista. Uudessa laissa tämä käytännön menettelytapa on kirjattu selvyuden vuoksi lakiin.³⁵⁰

Henkilön aseman määrittämisessä tulee vastaan rajanvetotilanteita, jotka liittyvät henkilön asemaan rikoksesta epäiltynä, todistajana tai kuultavana. Vähäisen rikosepäilyn tapauksissa on syytä katsoa henkilö epäillyksi, koska mainittuun asemaan liittyvä oikeus olla myötävaikuttamatta kyseisen rikoksen selvittämiseen. Epäillyn asemaan liittyy lukuisia muitakin oikeuksia. Jos henkilöä ei epäselvissä tapauksissa kohdella epäiltynä ja jos rikosepäilyjen vahvistumisen myötä henkilöstä tulee kuitenkin rikoksesta epäilty, hänen todistajanaan antamat lausumat voivat olla asian selvittämisen ja epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallisia. Edellisen esitutkintalain säätämisen yhteydessä lakivaliokunta katsoi (LaVM 9/1986 vp), että tällaiseen lausumaan kohdistuu hyödyntämiskielto eli että se on jätettävä esitutkintapöytäkirjan ulkopuolelle. Tähän kysymykseen liittyy esitutkintalain 7 luvun 5 §:n 1 momentti, jonka mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia. Henkilöä ei saa siis nimetä kuultavaksi tarkoituksessa saada häneltä sellainen lausuma. Rikoksesta ilmiannettua tulee pitää epäiltynä, jollei ilmiäntöä voida pitää selvästi perättömänä.³⁵¹

Henkilön asemaan liittyvissä epäselvyyssitilanteissa häntä saattaa olla tarpeen kuulla uudestaan hänen asemansa selvittyä. Tämä liittyy perättömään lausumaan viranomaismenettelyssä, joka säädetään rangaistavaksi rikoslain 15 luvun 2 §:ssä. Tämän säännöksen 1 momentin 2 kohta koskee tapausta, jossa muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan. Mainittu kohta ei voi tulla sovellettavaksi silloin, kun ensin kuultavana kuultu sittemmin katsotaan epäillyksi. Ongelmallisempi on sijaan tilanne, jossa kuultava ilmenee asianomistajaksi tai todistajaksi. Uudelleen kuulemisen yhteydessä henkilö voi aikaisemmasta poiketen rangaistusuhkan alaisena antaa totuudenmukaisen kertomuksen, jolloin aikaisempi kertomus menettää merkityksensä. Perätöntä lausumaa koskevilla rangaistusuhilla pyritään saamaan oikeaa ja riittävää selvitystä esitutkinnassa.³⁵²

Ilmoitusta henkilön asemasta ei tarvitse tehdä kuin kerran, jollei ilmene aihetta uuteen ilmoittamiseen tai asemasta muistuttamiseen. Lisäksi ilmoittamisen osalta on otettava huomioon, mitä siitä erikseen säädetään esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 1 momentissa. Mainitun säännöksen mukaan kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Vaikka henkilölle on aikaisemmin ilmoitettu hänen asemansa, ilmoitus täytyy tehdä uudelleen ennen kuulustelua. Useis-

350 HE 222/2010 vp s. 197–198.

351 HE 222/2010 vp s. 197–198.

352 HE 222/2010 vp s. 197–198.

sa tapauksissa riittää vain yhden ilmoituksen tekeminen, koska kysymys siitä usein ajankohtaistuu ainoastaan kuulustelun yhteydessä.³⁵³

Esimerkiksi verorikostutkinnassa tulee hyvin usein kuultavaksi henkilöitä, joiden asema on epäselvä. Tämä johtuu veropetoksen tunnusmerkistön tekoajoista. Mikäli henkilö on ollut koko kuluvan vuoden ”pimeästi” töissä, hän voi syyllistyä henkilökohtaiseen veropetokseen omassa verotuksessaan, aikaisintaan seuraavan vuoden keväällä. Tästä huolimatta henkilö olisi hyvä todistaja, kun selvitetään hänen työnantajafirmassaan tehtyä verorikosta. Tällaista työntekijää pitää lähtökohtaisesti kuulla asemassa kuultava. Tämä johtuu siitä, että lähtökohtaisesti hän olisi asiassa todistajana kuultaessa häntä työnantajaansa kohdistuvasta rikoksesta, mutta mikäli hän totuudenmukaisesti kertoisi kuulustelussaan ”pimeästä” työstään, niin hänelle olisi odotettavissa asiasta jälkiverot korotuksineen. Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkittaessa jälkiverot rinnastetaan rikosoikeudelliseen rangaistukseen. Siten henkilöä ei ole kuultu asiassa todistajana vaan asemassa kuultava (eli rikoksesta epäillyn oikeuksin).

Toisen huoltajan ollessa epäiltynä lapseensa kohdistuneesta rikoksesta tulee määrättäväksi edunvalvojan sijainen. Edunvalvojan sijaisen määräämisen vaikutuksesta huoltajan puhevallan käyttämiseen ja asemaan on käsitelty esitutinnan asianosaisia koskevan säännöksen (ETL 2:5) alla.

Itsekriminointisuojaan vuoksi henkilöä on parempi kuulla rikoksesta epäillyn asemassa, jos kyseeseen tulee vähäinenkin rikosepäily. Asemaan liittyen henkilön oikeudet ja velvollisuudet ovat erilaiset.

4.10 Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:10 Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa</p> <p>Asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta on kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä. (30.12.2013/1145)</p>	<p>ETL 10 §</p> <p>Asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. Syyttäjää tai tutkinnanjohtajaa tekee tuomioistuimelle esityksen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. (11.7.1997/692)</p>

353 HE 222/2010 vp s. 197–198.

<p>HE 71/2014 on ehdotettu 1 momentti muutettavaksi:</p> <p>Asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinna. Rikoksesta epäillylle on ilmoitettava mainitusta oikeudesta siten kuin 16 ja 17 §:ssä säädetään. Asianomistajalle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinna käsiteltävä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä.</p> <p>Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, ja puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun luvun 1 §:n 3 momentin nojalla. Rikoksen luonteen sitä edellyttäessä esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko hän yhteystietojensa välittämiseen asianomistajien tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheetonta viivytystä. (30.12.2013/1145)</p> <p>Asianosaisen avustajan kelpoisuudesta ja sen ratkaisemisesta säädetään 11 luvun 3 §:ssä.</p>	<p>Rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään. (29.9.2006/842)</p>
---	--

4.10.1 Muutoksesta yleensä

Aikaisemman esitutkintalain 10 §:ssä säädetään avustajan käyttämisestä esitutkinna. Esitutkintalaissa avustajan käyttöä koskeva sääntely on erotettu kahteen säännökseen, joista esitutkintalain 4 luvun 10 § koskee oikeutta käyttää avustajaa esitutkinna ja esitutkintalain 4 luvun 11 § epäillyn yhteydenpitoa avustajaan.³⁵⁴

Oikeutta käyttää esitutkinna avustajaa koskevasta säännöksestä on poistettu tarpeettomana virke, jonka mukaan esityksen avustajan määräämisestä tilanteessa, kun ketään ei voida vielä epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. Näisäkin tapauksissa esityksen teko-oikeus on tutkinnanjohtajalla ja virallisella syyttäjällä. Esityksen teon osalta noudatetaan muutenkin noudatettavaa pääsääntöä, jonka mukaan esitutkinnan aikana esityksen avustajan määräämisestä tekee tutkinnanjohtaja ja syyteharkinnan aikana syyttäjä. Jos ketään ei voida vielä epäillä rikoksesta, ollaan käytännössä esitutkintavaiheessa, jolloin esityksen tekovelvollisuus kuuluu ensisijaisesti tutkinnanjohtajalle.³⁵⁵

354 HE 222/2010 vp s. 198–200.

355 HE 222/2010 vp s. 198–200.

Säännöstä on ehdotettu muutettavaksi (HE 71/2014) siten, että epäillylle tehtävistä ilmoituksista säädettäisiin esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä ja 17 §:ssä. Sen vuoksi tästä säännöksestä on ehdotettu poistettavaksi avustajalle ilmoittamista koskevat velvoitteet³⁵⁶.

4.10.2 Kirjallinen ilmoittaminen

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentissa säädetään, että asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta on kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.³⁵⁷

Ilmoittamisvelvollisuutta tiukentaa myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 2012/13/EU (jäljempänä tiedonsaantioikeus-direktiivi³⁵⁸). Tiedonsaantioikeus-direktiivin mukaan esitutkintalain säännöksiä on täydennetty muun muassa rikoksesta epäillylle tehtävien ilmoitusten osalta.

Edellä selostettu avustajan käyttämistä koskeva ilmoitusvelvollisuus on siis ehdotettu siirrettäväksi tämän luvun 16 §:ään ja 17 §:ään.³⁵⁹

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisen kirjallisen ilmoittamisen toteuttamistapa jää riippumaan tilanteesta. Jos asianosainen kutsuttaisiin kuulemiseen, oikeudesta avustajan käyttämiseen ilmoitetaan kirjallisessa kuulustelukutsussa, kuten jo nykyisinkin käytännössä tehdään. Jos erillistä kutsumista ei tarvita, kirjallinen ilmoitus annetaan asianosaiselle siinä vaiheessa, kun hänen kanssaan joudutaan ensimmäistä kertaa tekemisiin. Ilmoituksen antamisajankohdan osalta on otettava huomioon se, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Ilmoituksen antamisajankohdan ja kuulustelun toimitamisajankohdan väliin on siis jätävä riittävä väli.³⁶⁰

Säännöksen uudella muotoilulla ilmoittamisesta kiinniottamisen, pidättämisen ja vangitsemisen yhteydessä korostetaan, että kirjallinen ilmoitus on tehtävä heti epäillyn menettäessä vapautensa. Riittävää ei siis ole, että ilmoitus tehdään vasta vangitsemisen yhteydessä, jos, kuten yleensä on asianlaita, henkilö on ollut ennen vangitsemista jo kiinniotettuna ja pidätettynä.³⁶¹

Kaikessa selostetussa ilmoittamisessa on huomioitava kielivaatimukset, kuten esitutkintalain 4 luvun 12 §, 13 § ja 14 § edellyttävät.

356 HE 71/2014.

357 HE 71/2014.

358 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

359 HE 71/2014.

360 HE 222/2010 vp s. 198–200.

361 HE 222/2010 vp s. 198–200.

Velvollisuus ilmoittaa avustajankäyttöoikeudesta ei siis koske tapauksia, jotka käsitellään suppeassa esitutkinnassa. Sinällään suppeassakin esitutkinnassa asianosaisella olisi momentin ensimmäisen virkkeen mukaisesti oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Niissä harvinaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty otetaan kiinni suppeassa esitutkinnassa, hänelle olisi kirjallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa. Suppeassa esitutkinnassa käsitellään niin lieviä rikoksia, että momentin kolmannessa virkkeessä mainitut pidättäminen ja vangitseminen eivät tule kysymykseen näissä tapauksissa.³⁶²

Poliisihallitus on määritellyt ilmoittamisesta, että avustajan käytöstä ja muista vaadittavista seikoista ilmoitetaan kiinnioton yhteydessä epäillylle määrämuotoisella lomakkeella³⁶³. Hänelle ei muodostuisi oikeutta ottaa yhteyttä avustajaan ennen kuin tutkinnanjohtaja on arvioinut epäillyn valitseman avustajan kelpoisuuden tässä yksittäisessä tapauksessa. Mikäli henkilöä aiotaan heti kuulustella, tilanne on luonnollisesti toinen.

Alkuperäisesti säädettyä säännöstä ehdotettiin muutettavaksi (HE 14/2013) ennen sen voimaan tuloa vielä siten, että ensimmäisen momentin loppuun tuli viittaus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Muutoksen taustalla on erityisesti tarve varmistaa, että kuulusteltava henkilö ymmärtää avustajan merkityksen oikeudenkäynnin kannalta. Varmistaminen kuuluu esitutkintaviranomaisen velvollisuuksiin. Lainvalmistelutoissa viitataan ROL:n säännöksiin avustajan määräämisestä viran puolesta tilanteissa, joissa epäilty ei kykene puolustamaan itseään. Lainvalmistelutoissa korostetaan myös, että avustajan käyttöoikeuden toteutumisen kannalta merkitykselliset seikat ovat jälkikäteen todettavissa, ne tulisi tarvittaessa kirjata riittävän tarkasti, ensisijaisesti esitutkintapöytäkirjaan. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa epäilty luopuu oikeudestaan käyttää avustajaa. Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan ääni- ja kuvatallenteeseen, kysymystä avustajan käyttämisestä tulisi käsitellä myös tallenteessa, jos se on tarpeen avustajan käyttöoikeuden asianmukaisen toteutumisen arvioimiseksi.³⁶⁴

4.10.3 Oikeus avustajaan

Asianosaisen oikeus avustajan valitsemiseen täytyy siis turvata esitutkinnassa. Tämä on ollut lähtökohta jo aikaisemmankin lain aikana, vaikka valintaoikeudesta ei laisaa säädetäkään. Usein asianosainen hankkii avustajan oma-aloitteisesti, jolloin kysymykseen ei tarvitse erikseen kiinnittää huomiota. Jos asianosaisella ei ole valmiiksi tarvitsemaansa avustajaa, esitutkintavirkamiehen tulee huolehtia siitä, että oikeus valita avustaja tosiasiallisesti toteutuu. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisen tulee voida valita avustaja riittävän laajasta avustajapiiristä. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön mukaan asianmukaisena ei voida pitää esimerkiksi sitä, että poliisi suoraan ehdottaa avustajan hankittavaksi tietystä läheisestä asianajotoimistosta. Asianosaiselle voidaan antaa esimerkiksi Suomen Asianajajaliiton luettelo avustajan valitsemista var-

362 HE 222/2010 vp s. 198–200.

363 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521.

364 HE 14/2013 vp s. 35.

ten. Asianosaisen oikeutta valita avustaja rajoittaisivat esitutkintalain 11 luvun 3 §:n säännökset avustajan kelpoisuudesta. Tutkinnanjohtaja voisi evätä asianosaisen valitseman avustajan käytön, jos avustajaksi ehdotettu henkilö ei täytä mainitun säännöksen 1 momentin yleisiä kelpoisuusehtoja tai jos henkilön toimimiselle avustajana on sen säännöksen 2 momentissa säädetty erityiseen kelpoisuuteen liittyvä este.³⁶⁵

Oikeudella avustajan käyttöön ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla riittävässä määrin turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa. Tämän turvaamisen tietyistä tavoista säädetään kirjallisella ilmoittamisella oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa. Avustajan tosiasiallisen saamisen huolehtimisvelvollisuus koskisi kaikkia asianosaisia, siis myös asianomistajaa. Käytännössä avustajan käyttötarve liittyy kuitenkin erityisesti epäiltyihin. Huolehtimisvelvollisuudella pyrittäisiin siihen, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa mahdollisimman aikaisesta ajankohdasta lähtien. *Oikeus käyttää avustajaa koskee myös vaihetta, jossa esitutkinnan aloittamisen edellytyksiä tutkitaan mukaan lukien alustava puhuttelu.*³⁶⁶

Velvollisuus huolehtia avustajan käyttöä koskevan oikeuden toteutumisesta koskee puitteiden luomista avustajan käytölle. Asianosaiselle on avustajan käyttöoikeudesta ilmoittamisen lisäksi tarvittaessa kerrottava oikeusapuun ja puolustajan määräämiseen liittyvistä seikoista. Asianosaista on tarpeellisessa määrin avustettava avustajan valinnassa. Lisäksi on mahdollistettava asianosaisen yhteydenotto avustajaan tai ilmoitettava avustajalle, jos avustaja on tarpeen saada pikaisesti paikalle. Keskeisin velvollisuus koskee sitä, että esitutkintatoimenpide (lähinnä kuulustelu) olisi pyrittävä ajoittamaan niin, että avustajalla on mahdollisuus osallistua siihen. Tämä koskisi myös tilanteita, joissa tutkinnanjohtajan on ensin ratkaistava, täyttääkö avustajaksi esitetty henkilö esitutkintalain 11 luvun 3 §:ssä säädetty kelpoisuusehdot.³⁶⁷

Esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa, ei olisi ehdoton. Huolehtimisvelvollisuus ei koskisi kaikkia esitutkintoja ja esitutkintatoimenpiteitä, vaan olisi riippuvainen tapauksen olosuhteista. Viranomaisen menettelyä ohjaavina perusteina laissa mainitaan selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat.³⁶⁸

Tosiasiallisesti avustajan käytön toteutuminen ja avustajan hankkiminen tarkoittaa sitä, että henkilöllä on mahdollisuus itse päättää asiasta. Kyseeseen saattaa tulla tulkin käyttö tai muu vastaava toimenpide, jotta asia tulee ymmärretyksi. Mikäli henkilö luopuu avustajan käytöstä, siitä tulee tehdä erityisen hyvät merkinnät pöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan. Lisäksi luopumisen pätevyuden todentamiseksi tilanteen videointi olisi välttämätöntä, mikäli myöhemmin on oletettavissa tarvetta todentaa luopumisen vapaaehtoisuus.

Rikokseen liittyvä peruste koskee ennen kaikkea rikoksen vakavuutta. Lievimmät rikokset ratkaistaan usein rikesakkomenettelyssä tai rangaistusmääräysmenettelyssä, joissa, kuten muissakaan suppean esitutkinnan käyttötapauksissa, ei ole usein tarvetta kiinnittää huomiota avustajan käyttöön liittyviin kysymyksiin. Toisaalta rikoksen

365 HE 222/2010 vp s. 198–200.

366 HE 222/2010 vp s. 198–200.

367 HE 222/2010 vp s. 198–200.

368 HE 222/2010 vp s. 198–200.

laatu tai laajuus voisi lievienkin rikosten kohdalla esimerkiksi rikoksella aiheutetun huomattavan vahingon vuoksi puoltaa avustajan kytkemistä asian selvittämiseen.³⁶⁹

Syyttäjällä tulee olla käytettävissään riittävä selvitys esitutkintalain 4 luvun 3 §:ssä selostetun itsekriminointisuojaan liittyvän oikeuden toteutumisesta ja lisäksi esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaisesta avustajan käyttämistä koskevan oikeuden toteutumisesta. Tämä tarkoittaa sitä, että itsekriminointisuoja ja avustajan käytöstä on ilmoitettu epäilylle ja häneltä saatu vastaus on kirjattu ylös ja vielä varmistettu vastauksen dokumentoinnin riittävyys tulevaa oikeudenkäyntiä ajatellen. Vasta tämän jälkeen epäilty kertoo asiasta.

Keskeistä epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta on, että hänellä on jo tutkinnan alkuvaiheessa, lähtökohtaisesti ennen kuin poliisi ensimmäisen kerran esittää hänelle kysymyksiä, mahdollisuus tavata avustajaansa ja käydä tämän kanssa luottamuksellisia keskusteluja. Tällöin avustaja voi selvittää epäilylle tämän oikeuksia ja epäilty voi arvioida asemaansa ja oikeuksiensa käyttöä kysymyksessä olevassa asiassa. Näin saatua kertomusta voidaan hyödyntää rikosprosessissa. Ihmisoikeustuomioistuinten ratkaisukäytännössä on korostettu sitä, että epäillyn oikeus avustajan käyttöön esitutkinnassa toteuttaa rikoksesta epäillyn itsekriminointisuoja eli jokaisen oikeutta olla joutumatta pakotetuksi myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen.³⁷⁰

Rikoksen selvittämiseen liittyvistä asiaan vaikuttavista näkökohdista voidaan erityisesti mainita esitutkintatoimenpiteen erityinen kiireellisyys. Rikoksen selvittämisen kannalta voi olla välttämätöntä esimerkiksi puhutella ilmeistä asianosaista epäillyn rikoksen tapahtumapaikalla ilman, että avustaja ehditään saada paikalle. Joissakin tilanteissa kuulustelun kiireellisyys tai sen ajankohta saattavat vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin saada avustaja mukaan kuulustelutilaisuuteen. Samaan suuntaan voi vaikuttaa esimerkiksi kuulustelun järjestäminen syrjäisessä tai poikkeuksellisessa paikassa, mistä voi mainita esimerkkinä aluksella tapahtuvan kuulustelun. Asianosaisen henkilöön liittyvistä seikoista voidaan mainita esimerkiksi asianosaisen ikä ja asema esitutkinnassa. Avustajan tarve voi liittyä esimerkiksi asianosaisen nuoreen ikään tai asemaan nimenomaan rikoksesta epäiltynä.³⁷¹

Säännökseen on lisätty ennen sen voimaan tuloa yhteystietoja koskeva osio³⁷². Yhteystietoja koskeviin toimenpiteisiin tulisi lainvalmistelutöiden mukaan ryhtyä esimerkiksi silloin, kun rikos on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:ssä mainittu, mutta ei ole vielä selvää, onko asianomistajalla asiassa vaatimuksia, tai asian selvittäminen on muuten vielä alkuvaiheessa. Jos yhteystietoja koskevien velvoitteiden täyttämisen jälkeen voi ilmetä, että tukihenkilön määräämistä koskevat edellytykset täyttyvät. Tällöin täytyy ryhtyä toimenpiteisiin tukihenkilön määräämiseksi. Toisaalta yhteystietoja koskevaa tiedusteluvollisuutta ja tietojen välittämismääräyksiä ei ole kytketty mainitussa säännöksessä tarkoitettuihin rikoksiin, vaan ratkaisevaa olisi rikoksen luonne. Vaikka rikoslain 20, 21 tai 25 luvussa rangaistavaksi säädetty rikokset kuuluisivat olennaisesti soveltamisalaan, myös muu, esimerkiksi kotirauhaan kohdistuva rikos voisi luonteensa perusteella edellyttää yh-

369 HE 222/2010 vp s. 198–200.

370 KKO 2012:45.

371 HE 222/2010 vp s. 198–200.

372 HE 14/2013 vp.

teystietoja koskeviin toimenpiteisiin ryhtymistä. Tällöin asian arvioinnissa olennaisia ovat, paitsi rikoksen vakavuus, sen havaittavat vaikutukset asianomistajaan.³⁷³

Käytännössä yhteystietojen välittämistä koskevaa menettelyä ei tarvitse käyttää vähäisiä rikoksia koskevassa summaarisessa menettelyssä, jossa teosta määrätään rikesakko tai rangaistusmääräyksiin sakkorangaistus. Koska yhteystietojen välittämiselle tarvitaan asianomistajan suostumus, tietojen välittämistä eteenpäin ei voitaisi tehdä vastoin hänen tahtoaan. Tämä rajaa järkevällä tavalla tilanteita, joissa tukipalveluja tarjoaviin tahoihin tulee ottaa yhteyttä. Velvollisuus tiedustella suostumusta yhteystietojen välittämiseen tulee mahdollisuuksien mukaan toteuttaa silloin, kun esitutkintaviranomaisen edustaja on ensimmäistä kertaa tekemisissä asianomistajan kanssa. Yleensä tämä tapahtuu rikosilmoitusta tehtäessä. Jos asianomistajan kuulustelua ei vielä tehdä tällöin, tarve tiedustelemiseen saattaa syntyä myöhemmin. Toisaalta tarve tiedustella suostumusta saatetaan päätellä jo rikosilmoituksen tiedoista. Asianomistajan tukipalveluita tarjoavia tahoja ovat esimerkiksi rikosuhripalveluja tuottavat järjestöt samoin kuin tukipalveluja järjestävät viranomaiset. Kysymykseen voi tulla esimerkiksi terveydenhoitoalan ammattihenkilö tilanteessa, jossa rikoksen uhri on edelleen rikoksen aiheuttamassa järkytystilassa. Esitutkintalain 7 luvun 12 §:ssa säädetään muunkin asianomistajaa tukevan henkilön kuin asianomistajalle määrätyn tukihenkilön oikeudesta osallistua kuulusteluun. Asianomistajaa tukeva henkilö voidaan myöhemmin erikseen määrätä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:ssa tarkoitetuksi tukihenkilöksi. Lisäksi asianomistajalla voi olla tukihenkilön määräämisen jälkeen muikin häntä rikosprosessissa tukeva, esitutkintalain 7 luvun 12 §:ssa tarkoitettu henkilö.³⁷⁴

4.10.4 Oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentti oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämisestä poikkeaa aikaisemmin voimassa olleen lain 10 §:n 2 momentista. Ensinnäkin tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle on asetettu velvollisuus tehdä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle (”... on tehtävä ..., kun siihen on aihetta ...). Samalla velvollisuus ulotetaan koskemaan myös puolustajan määräämistä epäilylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa.³⁷⁵

ROL 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan *viran puolesta* on tehtävä esitys puolustajan määräämisestä rikoksesta epäilylle silloin, kun

- 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään;
- 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa;
- 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai
- 4) siihen on muu erityinen syy.

373 HE 14/2013 s. 36.

374 HE 14/2013 s. 36.

375 HE 222/2010 vp s. 198–200.

ROL 2 luvun lain 1 a §:n mukaan tuomioistuim voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

- 1) rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;
- 2) rikoslain 21 luvun 1 - 6 §:ssä tarkoitetussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna; sekä
- 3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

ROL 2 luvun 3 §:n mukaan sellaiselle 1 a §:ssä tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys.

4.11 Epäillyn yhteydenpito avustajaan

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:11 Epäillyn yhteydenpito avustajaan</p> <p>Rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan.</p>	<p>ETL 10 § 3 mom.</p> <p>Rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään. (29.9.2006/842).</p>

4.11.1 Yhteydenpidon sisältö

Jos rikoksesta epäilty on vapaana, hänellä on mahdollisuus järjestää yhteydenpito avustajansa kanssa haluamallaan tavalla. Jos epäilty on otettu kiinni, pidätettynä tai vangittuna, tästä aiheutuva vapaudenmenetyk rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan valmistella puolustustaan ja pitää yhteyttä avustajaansa. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n säätämiseen johtaneissa lain esitöissä onkin todettu, että vapautensa menettäneellä epäillyllä tulee aina olla oikeus puolustajaan, koska hänellä on muuten heikot mahdollisuudet järjestää puolustustaan. Esimerkiksi todistusaineiston hankkiminen voi tuottaa hänelle ylivoimaisia vaikeuksia. Puolustajan

saamisen jo esitutkinnassa on todettu olevan erityisen tärkeää silloin, kun rikoksesta epäiltyyn kohdistetaan sellaisia pakkokeinoja, jotka rajoittavat hänen mahdollisuuksiaan ryhtyä tulevaa oikeudenkäyntiä varten tarpeellisiin toimenpiteisiin.³⁷⁶

4.11.2 Yhteydenpidon toteutumisen turvaaminen

Epäillyn oikeutta pitää yhteyttä avustajaan koskeva säännös on aikaisemman ja nykyisen lain tapaan rikoksesta epäillyn näkökulmasta käsiteltävä oikeus. Oikeus pitää sisällään myös sen, että avustajalla on tosiasialliset mahdollisuudet tavata päämiestään. Kun avustajalla on asian ajamisen vuoksi tarvetta pitää yhteyttä epäiltyyn, esitutkintaviranomaisen tulisi se mahdollistaa momentissa mainittujen lakien sallimissa puitteissa.³⁷⁷

Avustajien tapaamiset tulisi järjestää mahdollisuuksien mukaan aina, kun avustaja tai epäilty sitä pyytää.

Säännöksen 2 momenttiin on otettu aikaisempaan lakiin sisällymätön säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan. Tämä koskee muitakin epäiltyjä kuin 1 momentissa tarkoitettuja vapautensa menettäneitä epäiltyjä. Luottamuksen turvaaminen koskee kaikkea esitutkintaviranomaisen vaikutuspiirissä tapahtuvaa epäillyn ja avustajan välistä yhteydenpitoa.³⁷⁸

Yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaamisen osalta on korostettava sitä, että ehdotettavan pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 1 momentin nojalla tekninen kuuntelu tai tekninen katselu ei tule missään olosuhteissa kysymykseen rikoksesta epäiltynä kiinni otetun, pidätetyn tai vangitun ja hänen avustajansa välisiin keskusteluihin kohdistuvana.³⁷⁹

4.11.3 Kirjeet ja puhelut

Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 6 luvun 4 §:n mukaan (TutkintavankeusL:ssa on vastaavat pykälät koskien tutkintavankeja) vapautensa menettäneen asianajajalleen tai muulle oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettulle oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle osoittamaa kirjettä tai muuta postilähetystä ei saa tarkastaa eikä lukea. Vapautensa menettäneelle saapunut kirje tai muu postilähetys, jonka kirjekuoresta tai muutoin käy luotettavasti ilmi, että kirjeen lähettäjä on säännöksessä tarkoitettu asiamies, saadaan vain vapautensa menettäneen läsnä ollessa avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos on syytä epäillä, että kirje sisältää poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 4 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Muutoin tarkastuksessa noudatetaan, mitä saman lain 6 luvun 1 §:n 4 momentissa säädetään aineiden ja esineiden ottamisesta poliisin säilytettäväksi.

376 HE 132/1997 vp s. 53.

377 HE 222/2010 vp s. 200.

378 HE 222/2012 vp s. 200.

379 HE 222/2012 vp s. 200.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvun 5 §:n mukaan vapautensa menettäneen lähettämä tai hänelle saapunut kirje, muu postilähetys tai viesti saadaan pidättää, jos sen perille toimittaminen vaarantaa vapauteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoituksen tai jos pidättäminen on tarpeen rikoksen estämiseksi tai säilytystilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi.

Saman lain 6 luvun 6 §:n mukaan vapautensa menettäneelle on lisäksi varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä 4 §:ssä tarkoitettuun asiamieheensä sekä muutoinkin säilytystilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella. Saman luvun 7 §:n mukaan vapautensa menettäneen ja 3 §:ssä tarkoitettun valvontaviranomaisen tai 4 §:ssä tarkoitettun asiamiehen välistä puhelua ei saa kuunnella. Jos puhelua kuunneltaessa ilmenee, että kyse on vapautensa menettäneen ja edellä mainitun henkilön välisestä yhteydestä, kuuntelu on lopettava.

4.11.4 Muut sovellettavat lait

TutkintavankeusL:n 9 luvun 1 § mukaan tutkintavangilla on aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 7 luvun 1 § mukaan vapautensa menettäneellä aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 7 luvun 5 § mukaan tapaamiskieltoa ei saa antaa lähiomaiselle, muulle läheiselle eikä vapautensa menettäneen 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettulle asiamiehelle.

4.12 Esitutinnan käsittelykieli

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:12 Esitutinnan käsittelykieli</p> <p>Esitutkinnaassa käytetään kaksikielisen esitutkintaviranomaisen virka-alueella rikoksesta epäillyn kieltä, joko suomea tai ruotsia. Jos epäillyt ovat erikielisiä tai jos epäillyn kieli ei ole suomi tai ruotsi, esitutkintaviranomainen päättää käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään esitutkintaviranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä.</p>	<p>ETL 37 §</p> <p>Kuulusteltavalla on esitutkinnaassa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sen mukaan kuin kielilain (423/2003) 10 ja 18 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei kielilain mukaan ole käytettävä epäillyn kieltä. Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnaassa säädetään saamen kielen käyttämisestä viran-</p>

<p>Esitutkinnaassa käytetään yksikielisen esitutkintaviranomaisen toimittamassa esitutkinnaassa viranomaisen virka-alueen kieltä, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättä toisen kielen käyttämisestä.</p> <p>Esitutkinnaassa jokaisella on kuitenkin oikeus 1 momentista riippumatta käyttää suomea tai ruotsia kielilain (423/2003) 10 §:ssä säädetyllä tavalla. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei ole käytettävä sen kanssa asioivan henkilön kieltä.</p> <p>Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnaassa säädetään saamen kielilaissa (1086/2003).</p> <p>Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselä on oikeus esitutkinnaassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi, sekä viittomakieliselä oikeus käyttää viittomakieltä. Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä, tarvitseeko asianosainen tulkkausta. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosainen saa tarvitsemansa tulkkauksen. Tulkkinä saa toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi tulkki, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää. Esitutkintaviranomainen voi määrätä tehtävään uuden tulkin myös muusta painavasta syystä. (8.11.2013/770)</p> <p>Tulkkaus on 2 ja 4 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa järjestettävä myös silloin, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian takia tarpeen.</p>	<p>omaisissa annetussa laissa (516/1991). Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselä kuultavalla on esitutkinnaassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomaisen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkaustarpeen täyttämisestä. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuultavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen.</p> <p>ETL 38 § Mitä 24 §:n 1 momentissa ja 27 §:ssä on säädetty, koskee myös alustavia puhutteluja rikoksen selvittämiseksi.</p>
--	---

4.12.1 Yleistä kieliasioista

Esitutkinnaassa noudatettaessa perus- ja ihmisoikeuksia ensisijaisena lähtökohtana on, että asianosainen ymmärtää, mitä käsiteltävässä asiassa tapahtuu. Poliisihallitus on määräyksellään selkeyttänyt vieraskielisen tulkkausta ja kääntämistä esitutkinnaassa ja pakkokeinoja käytettäessä³⁸⁰.

4.12.2 Suomi tai ruotsi

Vaikka esitutkinnaan käsittelykieltä koskevaa esitutkintalain 4 luvun 12 §:ää suomen ja ruotsin osalta ei asiallisesti muutetakaan verrattuna edellisen esitutkintalain 37 §:n 1 momenttiin, tässä yhteydessä on syytä korostaa eräitä näkökohtia. Kuulusteltavalla on oikeus oman vapaan valinnan mukaan käyttää suomea tai ruotsia riippumatta siitä,

380 POHA - Tulkkaus ja kääntäminen 2020/2013/4104.

kumpi mainituista kielistä on hänen äidinkielsä. Esitutkintaviranomaisen olisi kieli-lain 23 §:n mukaisesti oma-aloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien toteutu-misesta ja ilmoitettava oikeuksista kuulusteltavalle. Esitutkintavirkamies ei saa ohjata käytettävän kielen valintaa esimerkiksi omien kielellisten valmiuksiensa pohjalta.³⁸¹

Säännös koskee esitutkintamenettelyä eikä ainoastaan esitutkintaviranomai- sessa käytettävää kieltä. Tämä tarkoittaisi sitä, että säännöksiä on sovellettava riip- pumatta siitä, tapahtuuko asioiminen esitutkintavirkamiehen kanssa esitutkintavi- ranomaisen toimitiloissa (lähinnä poliisiasema) vai muualla (esimerkiksi epäillyn rikoksen tapahtumapaikka). Säännös myös koskee kaikkea esitutkintaa mukaan lu- kien suppea esitutkinta. Säännös koskee lisäksi tapahtumia ja toimenpiteitä, jotka liittyvät esitutkinnan aloittamista edeltävään aikaan (esimerkiksi rikosilmoituksen tekeminen ja alustava puhuttelu) eli siis esitutkintaa niin sanotussa laajassa merki- tyksessä.³⁸²

4.12.3 Saame

Saamen kielilain 1 §:n 3 momentin mukaan lain eräänä tarkoituksena on taata saa- melaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lakia sovelletaan 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan niihin tuomioistuimiin ja valtion piiri- ja paikallishal- linnon viranomaisiin, joiden virka-alueeseen Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Uts- joen kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat. Saamen kielellä puolestaan tarkoitetaan lain 3 §:n 1 kohdan mukaan inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen. Säännöksen 4 kohdan mukaan viranomaisella tarkoitetaan 2 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja tuomiois- tuimia ja muita viranomaisia ja paliskuntia sekä Paliskuntain yhdistystä.³⁸³

Saamen kielilain 4 §:n mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää kyseisessä laissa tarkoitettussa viranomaisessa saamen kieltä. Viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kyseisessä laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia. Lain 12 §:n 1 momentin mukaan saame- laisella on oikeus käyttää saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitettulla saa- melaisten kotiseutualueella viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. Oikeudesta käyttää ruotsin kieltä säädetään kielilaissa. Saamen kielilain 19 §:n mukaan, kun kyseisen lain nojalla käytetään asian suullisessa käsit- telyssä saamen kieltä, on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjes- tettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta. Tulkkauksen osalta on otettava huomioon edellä 2 momentin perusteluissa esitetty.³⁸⁴

381 HE 222/2010 vp s. 201.

382 HE 222/2010 vp s. 201.

383 HE 222/2010 vp s. 203.

384 HE 222/2010 vp s. 203.

4.12.4 Tulkkaus

Esitutkintalain 4 luvun 12 §:n mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi, sekä viittomakielisellä oikeus käyttää viittomakieltä. Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä, tarvitseeko asianosainen tulkkausapua. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosainen saa tarvitsemansa tulkkausavun. Tulkkina saa toimia rehellinen ja muuten kyseiseen tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi tulkki, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää tai tähän on muu painava syy.

Tulkkauksen piiriin kuuluvat myös kuulustelun yhteydessä tapahtuvat kuulusteltavan ja hänen avustajansa neuvottelut. Sen sijaan säännöksen asettama velvoite huolehtia maksuttomasta tulkkauksesta ei koske muita heidän välisiään neuvotteluita, joihin soveltuu oikeusapua koskeva sääntely. Oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvausta asian käsittelyssä tarvitsemastaan tulkkaus- ja käänösavusta. Oikeusapulain 17 §:n 1 momentin mukaan yksityiselle avustajalle maksetaan kulukorvaus, joka voi koskea esimerkiksi avustajan tulkkille maksamaa palkkiota asianajotoimistossa käydyistä neuvottelusta. Tulkkauskustannusten maksaminen valtion varoista koskee koko valtakunnan aluetta mukaan lukien Ahvenanmaan maakunta.³⁸⁵

4.12.5 Muu kieli

Ulkomaalaisen henkilön eli muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvan henkilön, kuulustelun yhteydessä tulee erityisesti harkita kuulustelutilaisuuden talentamista ääni- ja kuvatallenteeseen. Vaatimus voi tuntua kohtuuttomalta niissä esitutkintaviranomaisissa, joissa ulkomaalaisten kuulustelu on jokapäiväistä toimintaa. Esitutkintaviranomainen päättää muusta kielestä kuultavan oikeutta ja etua ajatellen. Muulla kielellä kuulusteltavalla on oikeus joka tapauksessa tulkkaukseen. Mikäli kuulustelija epäilee, että kuulustelussa saattaa syntyä kiistaa sen oikeellisuudesta vedoten kielelliseen ymmärtämättömyyteen, on ääni- ja kuvatallenteen käyttö suotavaa. Avustajan läsnäolo on myös merkittävä estämään myöhempiä väitteitä.

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi, sekä viittomakielisellä oikeus käyttää viittomakieltä. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa epäilty ei puhu tai ymmärrä esitutkinnassa käytettävää kieltä, suomea tai ruotsia. Esitutkintaviranomaisen on esitutkinnassa jo aiemman lain aikaan ollut selvitettävä epäillyn ja asianomistajan kieli ja tehtävä tästä merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Hyvä lähtökohta on, että merkintä tehdään aina, kun vain nimikin tai jokin muu seikka on ulkomaalaiseen viittaava, vaikka henkilö puhuisi suomea. Selvyyden vuoksi säännökseen on lisätty kohta, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on selvitettävä, tarvitseeko asianosainen tulkkausta. Säännöksellä pannaan osittain täytäntöön tulkkausedirektiivin 2 artik-

385 HE 222/2010 vp s. 203.

lan 4 kohta, joka edellyttää, että käytössä on menettely tai mekanismi tulkkauksen tarpeen selvittämiseksi.³⁸⁶

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä ei olisi oikeutta tulkkaukseen omalla kielellään. Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Asianosaisella tulee olla asian laatuun nähden riittävä kielitaito siten, ettei kuulustelu tällä kielellä vaaranna hänen oikeusturvaansa. Kielitaidon riittävyttä arvioitaessa merkitystä voi olla esimerkiksi sillä, onko kyse summaarisessa menettelyssä (rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettely) vai tavallisessa rikosprosessissa käsiteltävästä asiasta. Esitutkintaviranomainen voi (säännöksessä mainituin edellytyksin) siten valita käytettävän kielen niin, että tulkkauksen järjestäminen ei aiheuta viranomaiselle kohtuuttomia käytännön vaikeuksia tai kustannuksia. Tämä kieltä koskeva rajausta on sopusoinnussa myös direktiivin vaatimusten kanssa. Tulkkausdirektiivin johdanto-osan kappaleen 22 mukaan tulkkaus olisi tarjottava epäillyn äidinkielellä tai jollakin muulla kielellä, jota hän puhuu tai ymmärtää, jotta hän kykenee käyttämään täysimääräisesti oikeutaan puolustukseen ja jotta turvataan menettelyn oikeudenmukaisuus.³⁸⁷

4.12.6 Epäillyn asema

Erikielisten epäiltyjen oikeutta ja etua arvioitaessa olisi otettava huomioon esimerkiksi epäiltyjen tosiasiallinen asema asiassa, toisin sanoen heitä koskevien rikosasian osuukien laajuus ja merkitys suhteessa toisiinsa. Jos tietyn epäillyn osuuden laajuus (esimerkiksi useita epäiltyjä rikoksia verrattuna toisen epäillyn yhteen tekoon) on merkittävä suhteessa toisia epäiltyjä koskeviin osuuksiin, tämän epäillyn kielen käyttäminen esitutkinnan kielenä on perusteltua. Samoin jos esitutkintaviranomaisen arvion mukaan on odotettavissa, että tiettyä epäiltyä koskevan osuuden käsittely tulee muuten kestäämään muita epäiltyjä kauemmin (esimerkiksi vaikeasti selvittävä tai laajan selvityksen hankkimista edellyttävä rikos) tai että tietyn epäillyn osalta kuullaan laajaa joukkoa todistajia, esitutkintaviranomaisen on hyvä harkita tällaisen tietyn epäillyn kielen käyttämistä esitutkinnan kielenä.³⁸⁸

Edellä selostettu rajausta on tarkoituksenmukainen ja sopusoinnussa myös ihmis-oikeussopimusten velvoitteiden kanssa. Esitutkintaviranomainen voi valita käytettävän kielen niin, että tulkkauksen järjestäminen ei aiheuta viranomaiselle kohtuuttomia käytännön vaikeuksia ja kustannuksia. Myös tämän momentin osalta on otettava huomioon, mitä edellä todetaan tulkkauksesta.³⁸⁹

Säännöksen soveltamisalaan kuuluvaan kuulusteluun liittyy korostettu tarve huolehtia siitä, että henkilön kuulustelukertomuksen sisältö on tarkistettavissa jälkikäteen. Tulkkauksen yhteydessä saattaa esimerkiksi sattua väärinkäsityksiä, joiden vuoksi kuulustelukertomus tulee virheellisesti kirjatuksi. Tämän vuoksi ulkomaalaisen henkilön kuulustelun yhteydessä tulisi erityisesti harkita kuulustelu-

386 HE 63/2013 vp s. 27.

387 HE 63/2013 s. 29.

388 HE 222/2010 vp s. 201.

389 HE 222/2010 vp s. 203.

tilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen, mistä säädetäisiin 9 luvun 3 §:ssä. Mainitun säännöksen mukaan kuulustelutilaisuus olisi otettava kokonaan tai osittain tallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Henkilöön liittyvä syy voisi olla esimerkiksi hänen käyttämänsä vieras kieli tai muu kielitaitoonsa tai käyttämänsä kieleen liittyvä seikka.³⁹⁰

4.12.7 Tulkin kelpoisuus

Esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 4 momentissa on määritelty esitutkinnassa toimivalta tulkilta vaadittavasta kelpoisuudesta. Tulkkina saa toimia rehellinen ja muuten kyseiseen tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot.

Tulkin sopivuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon tulkin koulutus, kokemus sekä tehtävän laatu. Sopivuutta arvioitaessa tulisi myös kiinnittää huomiota siihen, onko tulkki asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, joka voisi vaikuttaa hänen puolueettomuuteensa. Tulkkauksen järjestäminen voi olla ongelmallista erityisesti harvinaisten kielten käyttämisen yhteydessä sekä kiireellisissä tilanteissa, joissa kuultavaa on rikoksen selvittämiseen liittyvistä syistä kuultava pikaisesti. Tämän vuoksi lakiin ei ole otettu säännöksiä tulkin esteellisyydestä, mutta mahdollisuuksien mukaan on kuitenkin pyrittävä siihen, että tulkkina käytetään esteetöntä henkilöä.³⁹¹

Tulkilla tulisi olla tehtävän edellyttämä riittävä kielitaito. Yleisen kielitaidon lisäksi edellytetään asian laatuun nähden riittävää oikeudellisen terminologian tuntemusta. Tehtävän edellyttämällä taidolla tarkoitetaan myös tulkkaustehtävän vaatimaa tulkkauksitaitoa. Tulkin on pystyttävä välittämään viesti muuttumattomana kieleltä toiselle. Tulkin on tulkkaustehtävää hoitaessaan oltava puolueeton ja neutraali. Tulkin tulisi olla sitä ammattitaitoisempi, mitä vaativammasta tehtävästä on kyse.³⁹²

Esitutkintaviranomaisen tulee ensisijaisesti määrätä tulkkiksi pätevä ammattitulkki. Tulkkiksi voidaan kuitenkin määrätä myös muu tehtävään sopiva ja kykenevä henkilö, jos esimerkiksi kielen harvinaisuudesta tai asian kiireellisyydestä johtuen pätevää ammattitulkkiä ei ole saatavilla. Esitutkinnassa on pyrittävä siihen, että tulkkauksista eivät suorita esitutkintavirkamiehet tai muut tulkin pätevyyttä vailla olevat

390 HE 222/2010 vp. s.203. Esitutkintalain 4 luvun 12 §:n osalta on otettava täydentävänä sääntelynä huomioon pohjoismaainen kielisopimus (SopS 11/1987), joka koskee Suomen, Ruotsin, Islannin, Norjan ja Tanskan kansalaisia ja heidän käyttämiään suomen, ruotsin, islannin, norjan ja tanskan kieliä. Sopimus koskee 1 artiklan 2 kappaleen mukaan suullista ja kirjallista kanssakäymistä viranomaisen tai muun julkisen toimielimen kanssa, ei kuitenkaan puhelinkeskusteluja. Sopimusvaltiot sitoutuvat 2 artiklan mukaan vaikuttamaan siihen, että sopimusvaltion kansalainen tarvittaessa voi käyttää omaa kieltään asioidessaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimielimissä. Tämä koskee muun ohessa poliisiviranomaisia. Sellaisten toimielinten on mikäli mahdollista huolehdittava, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisavun. Rikosasioissa on kansalaisen aina saatava tarvittava tulkitsemisapu. Sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan tulkitsemis- ja kääntämiskustannukset 2 artiklassa tarkoitettussa asiassa on korvattava julkisista varoista. Tulkitsemiskustannukset virallisen syytteen alaisessa asiassa suoritetaan aina julkisista varoista.

391 HE 222/2010 vp s. 54 ja 202 ja HE 63/2013 vp s. 27–28.

392 HE 63/2013 vp s. 28.

henkilöt. Tulkin kelpoisuutta koskeva säännös ei kuitenkaan jatkossakaan estä sitä, että esitutkintaviranomainen voi joissakin tilanteissa huolehtia itse tulkkauksesta, jos sillä on tulkkaustehtävän laatuun nähden riittävä kielitaito. Näin voidaan menettellä erityisesti rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävissä asioissa, joissa epäillyn oikeusturvan kannalta oleellista on, että epäilty ymmärtää rikesakon tai rangaistusvaatimuksen keskeisen sisällön.³⁹³

Esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 4 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi tulkki, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää. Esitutkintaviranomainen voi määrätä tehtävään uuden tulkin myös muusta painavasta syystä.

Jos asianosainen katsoo, että tulkkauksen laatu ei ole riittävä menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi, asianosainen voi pyytää, että esitutkintaviranomainen määrää tehtävään uuden tulkin. Asianosaisen nimenomaisesta pyynnöstä huolimatta tulkkiä ei kuitenkaan ole vaihdettava, jos vaihtamista ei ole pidettävä asianosaisen oikeusturvan kannalta tarpeellisena, esimerkiksi jos pyyntö on ilmeisen perusteeton. Esitutkintaviranomaisen tulee tarvittaessa myös oma-aloitteisesti ryhtyä toimenpiteisiin tulkin vaihtamiseksi, jos esitutkintaviranomainen huomaa, että tulkkauksen laatu tai tulkin muu menettely ei ole asianosaisen oikeusturvan kannalta asianmukainen. Tulkki voidaan vaihtaa myös muusta painavasta syystä, esimerkiksi rikostutkinnallisista syistä, jos esitutkintaviranomaisen tietoon tulee seikkoja, jotka antaisivat aiheen epäillä tulkin luotettavuutta.³⁹⁴

4.12.8 Etätulkkkaus

Kuten aikaisemmankin lain aikaan, tulkkkaus voidaan järjestää myös etätulkkauksena käyttämällä esimerkiksi videoneuvottelua tai puhelintulkkausta. Toisin kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa oikeudenkäynnin osalta, etätulkkauksesta ei ole otettu esitutkintalakiin nimenomaista säännöstä. Etätulkkauksen käyttö esitutkinnassa on kuitenkin mahdollista. Myös etätulkkausta käytettäessä esitutkintaviranomaisen tulee huolehtia tulkkauksen riittävästä laadusta ja asianosaisten oikeusturvasta.³⁹⁵

393 HE 222/2010 vp s. 202 ja HE 63/2013 vp 28.

394 HE 63/2013 vp s. 28.

395 HE 63/2013 vp s. 29.

4.13 Asiakirjan kääntäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:13 Asiakirjan kääntäminen (SK 8.11.2013/770)</p> <p>Asian kannalta olennainen esitutkinta-aineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa on käännettävä kohtuullisessa ajassa kirjallisesti 12 §:ssä tarkoitettulle asianosaisen käyttämälle kielelle, jos kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi.</p> <p>Asianosaiselle voidaan 1 momentissa säädetystä poiketen kääntää suullisesti olennainen asiakirja tai sen osa tai yhteenveto asiakirjasta, jollei asianosaisen oikeusturva edellytä asiakirjan kääntämistä kirjallisesti.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosainen saa riittävät tiedot oikeudestaan asiakirjan käännökseen ja tarvittaessa varmistettava, haluaako asianosainen tässä pykälässä tarkoitettua asiakirjasta käännökseen. Asianosaiselle voidaan jättää antamatta käänнос asiakirjasta, jos asianosainen luopuu oikeudestaan käännökseen.</p> <p>Tässä pykälässä tarkoitettu kääntäminen tapahtuu valtion kustannuksella, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi kääntämisestä. Kääntäjänä saa toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi kääntäjä, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää. Esitutkintaviranomainen voi määrätä tehtävään uuden kääntäjän myös muusta painavasta syystä.</p> <p>Kääntämisestä on lisäksi voimassa, mitä kääntämisestä kielilaissa ja saamen kielilaissa säädetään.</p>	<p>ETL 39 § 1 mom.</p> <p>Kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Muistakin esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.</p> <p>ETL 40 § 1. mom. 2 virke.</p> <p>Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.</p>

4.13.1 Kääntäminen

Esitutkintalain 4 luvun 13 § koskee asiakirjan kääntämistä eli asianosaisen oikeutta käännökseen olennaisesta esitutkinta-asiakirjasta. Pykälän 1 momentissa ei viitata tulkkaukseen, koska tulkin avulla tapahtuvasta suullisesta kääntämisestä säädetään 2 momentissa. Utta on vaatimus siitä, että käänнос on tehtävä kohtuullisessa ajassa. Asian kannalta olennainen esitutkinta-aineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa olisi siten käännettävä kohtuullisessa ajassa kirjallisesti asianosaisen käyttämälle kielelle,

jos kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Tulkkausdirektiivin 3 artiklan 4 kohdan mukaisesti kääntämättä voidaan jättää keskeisten asiakirjojen sellaiset kohdat, jotka eivät ole merkityksellisiä sen kannalta, että epäilty tuntee häntä vastaan vireillä olevan asian.³⁹⁶

Muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen osalta asianosaisen käyttämällä kielellä tarkoitetaan kieltä, jota asianosainen ymmärtää ja osaa puhua riittävästi.³⁹⁷

Säännös määrittelee kirjallisten käännösten laatimisvelvollisuuden. Tapauskohtaisista olosuhteista riippuu, milloin tulkkaamisen lisäksi tarvitaan asiakirjojen kääntämistä. Asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta olennaiset tiedot asiakirjoista ovat yleensä saatavissa tulkkauksen avulla. Kääntämisen kannalta erityistä merkitystä on todisteena käytettävillä asiakirjoilla. Kääntämisen tarve voi tulla vastaan laajaa asiakirjamateriaalia käsittävissä tapauksissa, joissa asianosaisen tiedontarvetta ei voida täysin tyydyttää tulkkauksen avulla. Huomioon on myös otettava oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka perusteella kääntäminen on järjestettävissä maksuttoman oikeusavun puitteissa.³⁹⁸

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) ei ole edellyttänyt, että epäillyllä olisi oikeus saada kirjallinen käännös kaikista kirjallisista todisteista tai virallisista asiakirjoista. EIT:n oikeuskäytännön mukaan epäillyllä on kuitenkin oikeus saada kirjallinen tai suullinen käännös kaikista sellaisista asiakirjoista, joiden kääntäminen on tarpeellista, jotta hän saa tiedon jutusta ja kykenee puolustautumaan. Vastaavasti tulkkausdirektiivin 3 artiklan mukainen oikeus saada keskeiset asiakirjat käännetyiksi kattaa kaikki sellaiset asiakirjat, jotka ovat keskeisiä sen varmistamisen kannalta, että epäilty kykenee käyttämään oikeuttaan puolustukseen ja että menettelyn oikeudenmukaisuus turvataan.³⁹⁹

Säännöksen mukaan käännettävä on asian kannalta olennainen esitutkintaineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa, jos kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Kääntämisvelvollisuuden laajuus riippuisi tapauskohtaisista olosuhteista. Olennaisella asiakirjalla tarkoitettaisiin asiakirjaa, jonka sisällöllä on keskeinen merkitys asiassa. Esitutkintaviranomainen voi tarvittaessa harkita kääntämisvelvollisuuden laajuutta yhteistyössä syyttäjän kanssa. Kääntämisvelvollisuus edellyttäisi lisäksi, että kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Rikoksesta epäillyn osalta ratkaisevaa on kääntämisen merkitys epäillyn puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen kannalta. Kääntäminen ei välttämättä ole tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi silloin, kun asianosaisella on mahdollisuus saada selville asiakirjan sisältö avustajansa avulla, eikä asiakirja ole sisällöltään monimutkainen tai vaikeasti ymmärrettävä. Toisaalta näissäkin tilanteissa kääntäminen voi olla tarpeen, jos asiakirja-aineisto on laaja. Kääntämisvelvollisuuden laajuutta harkittaessa huomioon voidaan ottaa myös asian laatu, asianosaisen henkilökohtaiset ominaisuudet sekä se, kuinka vakavasta rikosasiasta on kysymys.⁴⁰⁰

396 HE 63/2013 vp 29.

397 HE 63/2013 vp 29.

398 HE 222/2010 vp s. 204 ja HE 63/29.

399 HE 63/2013 vp s. 29–30.

400 HE 63/2013 vp s. 30.

Asiakirjan kääntäminen ei edellytä asianosaisen nimenomaista pyyntöä, vaan käännöksen tarpeellisuus on harkittava viran puolesta. Käännöksen tarpeellisuuteen vaikuttaa kuitenkin myös asianosaisen oma käsitys asiasta. Harkinnassa voidaan sen vuoksi ottaa huomioon myös se, onko asianosainen nimenomaisesti pyytänyt käännöstä. Asianosaisen nimenomaisesta pyynnöstä huolimatta käännös voitaisiin jättää antamatta, jos käännöstä ei ole pidettävä asianosaisen oikeuden valvomisen kannalta tarpeellisena.⁴⁰¹

Säännös edellyttää kirjallisten käännösten antamista kohtuullisessa ajassa. Käännökset olennaisista esitutkinta-aineistoon kuuluvista asiakirjoista on annettava sellaisessa ajassa, että asianosainen kykenee asianmukaisesti valvomaan oikeuksiaan rikosprosessissa. Käännösten tulee olla epäillyn saatavilla sellaisessa ajassa, että epäillylle jää riittävästi aikaa valmistella puolustustaan tulevassa oikeudenkäynnissä.⁴⁰²

4.13.2 Suullinen käännös

Esitutkintalain 4 luvun 13 §:n 2 momentti mahdollistaa kääntämisen suullisesti. Säännös määrittää, milloin olennaisesta asiakirjasta voitaisiin kirjallisen käännöksen sijasta antaa suullinen käännös. Olennainen asiakirja tai sen osa voitaisiin kääntää tulkin avulla suullisesti, jollei asianosaisen oikeusturva edellyttäisi asiakirjan kääntämistä kirjallisesti. Suullinen käännös voidaan antaa esimerkiksi kuulustelun yhteydessä. Mahdollista on myös, että asianosaiselle ei käännetä olennaista asiakirjaa tai sen osaa sellaisenaan, vaan hänelle käännetään ainoastaan esitutkintaviranomaisen laatima yhteenveto kyseisestä olennaisesta asiakirjasta. Edellytyksenä tältäkin osin on, että suullista yhteenvetoa on pidettävä asianosaisen oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta riittävänä. Ehdotettu momentti vastaa asiakirjan suullista kääntämistä koskevaa direktiivin 3 artiklan 7 kohtaa, joka sallii suullisen käännöksen tai suullisen yhteenvedon antamisen edellyttäen, että tämä ei loukkaa menettelyn oikeudenmukaisuutta.⁴⁰³

Menettely edellyttää esitutkintaviranomaiselta tapauskohtaista harkintaa sen suhteen, onko suullinen käännös asianosaisen oikeusturvan kannalta riittävä. Tässä harkinnassa tulee ottaa huomioon muun muassa asian ja asiakirjan laatu, asianosaisen henkilökohtaiset ominaisuudet ja se, onko asianosaisella avustajaa, joka huolehtii asianosaisen oikeuksien toteutumisesta. Kirjallisen käännöksen tarpeeseen vaikuttaa se, kuinka vakavasta tai monimutkaisesta rikosasiasta on kysymys tai mikä on rikoksen johdosta odotettavissa oleva rangaistus. Suullinen käännös voi olla asianosaisen oikeusturvan kannalta riittämätön asiakirjan laadun vuoksi silloin, kun asiakirja sisältää niin paljon yksityiskohtaisia tai monimutkaisia tietoja, että niitä on suullisessa muodossa vaikea ymmärtää. Direktiivin edellyttämän kääntämisvelvollisuuden kannalta keskeistä on epäillyn puolustautumisoikeuden turvaaminen. Tarvetta asiakirjan kirjalliseen kääntämiseen ei yleensä ole esimer-

401 HE 63/2013 vp s. 30.

402 HE 63/2013 vp s. 30.

403 HE 63/2013 vp s. 30.

kiksi silloin, jos poliisin ja syyttäjän välisen yhteistyön perusteella on tiedossa, ettei syyttäjä tule ajamaan syytettä.⁴⁰⁴

Esitutkintaviranomaisen on viran puolesta harkittava, onko suullinen käännös olennaisesta esitutkinta-aineistoon kuuluvasta asiakirjasta asianosaisen oikeusturvan kannalta riittävä. Asiakirja voitaisiin ehdotetun momentin nojalla kääntää siten asianosaiselle suullisesti, vaikka asianosainen nimenomaisesti pyytää kirjallista käännöstä. Esitutkintaviranomainen voi harkinnassaan kuitenkin ottaa huomioon myös asianosaisen oman käsityksen kirjallisen käännöksen tarpeellisuudesta. Direktiivissä säädetyn käännöksiä koskevan oikeuden kunnioittaminen ei johdanto-osan kappaleen 23 mukaan saisi vaikuttaa muihin prosessuaalisiin oikeuksiin. Harkittaessa valintaa kirjallisen ja suullisen käännöksen välillä voitaisiin siten ottaa huomioon myös kääntämisen vaikutus menettelyn keston ja asianosaisen oikeuteen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.⁴⁰⁵

4.13.3 Luopuminen käännöstä koskevasta oikeudesta

Esitutkintalain 4 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan asianosaiselle voidaan jättää antamatta käännös asiakirjasta, jos asianosainen luopuu oikeudestaan käännökseen. Tämä säännös tulee sovellettavaksi, jos asianosaisella on oikeus olennaisen esitutkinta-aineistoon kuuluvan asiakirjan kirjalliseen tai suulliseen käännökseen. Jotta asianosainen voi luopua oikeudestaan käännökseen, hänen on kuitenkin oltava tietoinen pykälän mukaisista oikeuksistaan. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että asianosainen saa riittävät tiedot oikeudestaan asiakirjan kirjalliseen tai suulliseen käännökseen. Riittäväillä tiedoilla tarkoitetaan samaa kuin direktiivin 3 artiklan 8 kohdassa, jonka mukaan epäilty voi luopua direktiivin mukaisesta oikeudestaan käännökseen, jos epäilty on täysin selvillä luopumisen seurauksista. Epäilylle on siten ilmoitettava pykälässä säädetystä oikeudesta asiakirjan kirjalliseen tai suulliseen käännökseen sekä käännöksen maksuttomuudesta. Direktiivin mukaan käännösoikeudesta luopumisen edellytyksenä on myös, että luopuminen on yksiselitteistä ja vapaaehtoista. Tämän esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa varmistettava asianosaiselta tai hänen asiamieheltään asiaa tiedustelemalla, haluaako asianosainen tässä pykälässä tarkoitettua asiakirjasta käännöksen.⁴⁰⁶

4.13.4 Kääntäjän kelpoisuus

Esitutkintalain 4 luvun 13 §:n 4 momentissa on kääntäjän kelpoisuutta koskeva säännös. Kääntäjänä saa toimia rehellinen ja muuten kyseiseen tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Kääntäjän sopivuutta ja kääntäjältä edellytettäviä taitoja arvioidaan vastaavasti kuin esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 4 momentissa tulkin osalta arvioidaan. Käännösten laadun turvaamiseksi esitutkintaviranomaisen

404 HE 63/2013 vp 30–31.

405 HE 63/2013 vp s. 31.

406 HE 63/2013 vp s. 31.

tulee ensisijaisesti käyttää kääntäjinä auktorisoituja kääntäjiä. Tarvittaessa kääntäjinä voitaisiin kuitenkin käyttää myös muita tehtävään sopivia ja kykeneviä henkilöitä.⁴⁰⁷

Esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi kääntäjä, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää. Esitutkintaviranomainen voi määrätä tehtävään uuden kääntäjän myös muusta painavasta syystä. Jos asianosainen katsoo, että käännöksen laatu ei ole riittävä menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi, asianosainen voi pyytää, että esitutkintaviranomainen määrää tehtävään uuden kääntäjän. Asianosaisen nimenomaisesta pyynnöstä huolimatta kääntäjää ei kuitenkaan ole vaihdettava, jos vaihtamista ei ole pidettävä asianosaisen oikeusturvan kannalta tarpeellisena, esimerkiksi jos pyyntö on ilmeisen perusteeton. Esitutkintaviranomaisen tulee tarvittaessa myös oma-aloitteisesti ryhtyä toimenpiteisiin uuden käännöksen hankkimiseksi, jos esitutkintaviranomainen huomaa, että käännöksen laatu ei ole asianosaisen oikeusturvan kannalta riittävä. Kääntäjä voidaan vaihtaa myös muusta painavasta syystä, esimerkiksi rikostutkinnallisista syistä, jos esitutkintaviranomaisen tietoon tulee seikkoja, jotka antaisivat aiheen epäillä kääntäjän luotettavuutta.⁴⁰⁸

4.13.5 Kielilain soveltaminen

Esitutkintalain 4 luvun 13 §:n 5 momentti tarkoittaa sitä, että 1 momenttia sovellettaisiin tapauksissa, joissa kielilaki tai saamen kielilaki ei tule sovellettavaksi. Oikeudesta toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen säädetään kielilain 20 §:ssä ja saamen kielilain 20 §:ssä. Kielilain mainitun säännöksen lähtökohtana on, että jos asiakirja on laadittu toisella kuin asianosaisen kielellä, valtion viranomaisen on annettava asianosaiselle pyynnöstä maksuton virallinen käännös asiakirjasta siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan. Saamen kielilaissa lähtökohta on sama lukuun ottamatta sitä, että mainittu laki koskee suomen tai ruotsin kielellä laadittuja asiakirjoja. Saamen kielilain mukaan kääntämisvelvollisuus ei ulotu tapauksiin, joissa asiakirja on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton.⁴⁰⁹

Mainitut kielilain ja saamen kielilain pykälät koskevat suomen- tai ruotsinkielisen asiakirjan kääntämistä toiselle näistä kielistä tai saamen kielelle. Kielilain säännöksen perusteluissa (HE 92/2002 vp) todetaan, että rikosasiassa säännöstä on tulkittava laajasti niin, että kääntämisvelvollisuus tarpeen mukaan ulottuu myös esitutkintaan, esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan ja mahdolliseen muuhun esitutkinnassa kertyneeseen aineistoon, jonka kääntäminen vastaajan puolustuksen tai muutoin hänen oikeusturvansa kannalta on perusteltua. Vaikka perusteluissa tältä osin puhutaan vain vastaajasta, voidaan säännöksen katsoa soveltumisalaltaan ulottuvan myös muuhun rikosasian asianosaiseen. Saamen kielilain kyseisen säännöksen perusteluissa (HE 46/2003 vp) todetaan sen vastaavan olennaiselta sisällöltään kielilain 20 §:n 1 ja 2 momenttia.⁴¹⁰

407 HE 63/2013 vp s. 31.

408 HE 63/2013 vp s. 32.

409 HE 222/2010 vp s. 204 ja HE 63/2013 vp s. 32.

410 HE 222/2010 vp s. 204.

Esitutkintalain 4 luvun 13 §:n 1—4 momentit tulisivat suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten osalta sovellettaviksi sellaisissa tapauksissa, joissa asiakirja tai sen osa on muun kuin suomen- tai ruotsinkielinen. Pykälän 1—4 momentin sääntelyllä ei voitaisi missään tapauksessa rajoittaa niitä oikeuksia, joita asianosaisella on kielilain tai saamen kielilain nojalla. Mainitut momentit voisivat kyllä tulla sovellettaviksi näiden lakien säännöksiä täydentävästi.⁴¹¹

Yhteenvedona voidaan todeta, että olennaisen esitutkinta-aineiston kääntäminen asianosaisen käyttämälle kielelle on välttämätöntä, jos kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Säännökset mahdollistavat myös suullisen kääntämisen, jollei asianosaisen oikeusturva edellytä asiakirjan kääntämistä kirjallisesti. Avustajan merkitys asianosaisen oikeusturvan kannalta on merkityksellinen. Lisäksi asianosainen voi luopua oikeudestaan käännökseen.

Oikeusturvan kannalta olennaisen materiaalin kääntämisen arvioiminen on haasteellista. Asiakkaan puolelta saattaa tulla pyyntö koko esitutkintamateriaalin kääntämiseen vedoten esimerkiksi puolustautumismahdollisuuksiin. Mikäli henkilö on käyttänyt esimerkiksi kuulustelussa avustajaa ja tulkkia, jolloin hänelle on kerrottu riittävän tarkasti kaikki seikat, voidaan kääntämisen rajoittamista harkita. Toisaalta kääntämisen suhteen voi olla syytä tehdä esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa, jotta kaikki syytettä varten tarpeelliset asiakirjat tulevat käännettyä.

4.14 Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:14 Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli</p> <p>Esitutkintaan liittyvissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa.</p> <p>Muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän.</p>	

4.14.1 Kutsut, kirjeet ja ilmoitukset

Poliisihallitus on määräyksellään selkeyttänyt vieraskielisen tulkkausta ja kääntämistä esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä⁴¹².

411 HE 222/2010 vp s. 204.

412 POHA - Tulkkauksen ja kääntämisen 2020/2013/4104.

Esitutkintalain 4 luvun 14 §:n säännös kutsuista, kirjeistä ja ilmoituksista eroaa saman luvun 13 §:stä sen verran, että tässä säännöksessä puhutaan vain ilmoituksista, kutsuista ja kirjeistä. Momentti koskee kaikille esitutkintaan osallistuville lähetettäviä ilmoituksia (esimerkiksi esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus esitutkintapäätöksestä), kutsuja (esimerkiksi kutsu kuulusteluun) ja kirjeitä. Muut kuin esitutkinnan asianosaiset olisivat viitatussa kielilain säännöksessä tarkoitettuja, joille lain mukaan olisi ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta.⁴¹³

Säännöksessä käytetty ilmaisu *mahdollisuuksien mukaan* tarkoittaa sitä, että poliisin tulisi käytettävissä olevilla keinoillaan selvittää kieli, jota vastaanottajan voi olettaa ymmärtävän. Väestöketeritiedoista selviää henkilön äidinkieli, jota yleensä voidaan pitää lähtökohtana. Sitä ei kuitenkaan tarvitsisi käyttää, jos henkilön voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän muuta kieltä. Esimerkiksi aikaisempien esitutkinnassa olleiden asioiden perusteella saatetaan tietää, että henkilö pitkään Suomessa oleskelleena ymmärtää hyvin suomen kieltä. Yleisesti käytettävänä kieleenä kysymykseen saattaa tulla englannin kieli.⁴¹⁴

Jos momentissa tarkoitettu henkilö ei kutsusta huolimatta saavu kuulusteluun, ennen turvautumista esitutkintalain 6 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun noutoon saattaa olla tarvetta kiinnittää huomiota siihen mahdollisuuteen, että henkilö ei ole ymmärtänyt saamaansa kutsua. Noutamiseen ei saa johtaa se, että esitutkintavirkamiehelle on kutsumiseen yhteydessä tapahtunut selvä kieleen liittyvä arviointivirhe.⁴¹⁵

Kielilain 19 § 3 momentin mukaan ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka sekä suomea että ruotsia.

Esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen kielellisistään oikeuksistaan.

Ennen esitutkintaan noutamista tulee varmistaa, että henkilöllä on ollut mahdollisuus ymmärtää saamansa kutsu. Ilmoitus, kutsu tai kirje on mahdollisuuksien mukaan lähetettävä kielellä, jota vastaanottajan voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Poliisihallitus on määräyksellään selkeyttänyt vieraskielisen tulkkausta ja asiakirjojen kääntämistä esitutkintatoimenpiteitä tehtäessä.⁴¹⁶

413 HE 222/2010 vp s. 205.

414 HE 222/2010 vp s. 205.

415 HE 222/2010 vp s. 205.

416 POHA - Tulkkaus ja kääntäminen 2020/2013/4104.

4.15 Asianosaisjulkisuus esitutkinassa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:15 Asianosaisjulkisuus esitutkinassa</p> <p>Asianosaisella on esitutinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinassa ilmi tulleista seikoista.</p> <p>Esitutkintaviranomainen voi esitutinnan aikana rajoittaa asianosaisen oikeutta saada tieto 1 momentissa tarkoitetuista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämislle. Huomioon on otettava myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) ja muualla laissa olevat asianosaisen tiedonsaantioikeutta koskevat rajoitukset. Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään 9 luvun 7 §:ssä.</p> <p>HE 71/2014 säännös on ehdotettu muutettavaksi:</p> <p>Asianosaisella on esitutinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinassa ilmi tulleista seikoista sekä esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn.</p> <p>Asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta ennen tutkinnan lopettamista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämislle.</p> <p>Asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta, jos tiedon antamatta jättäminen on välttämätöntä erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi. Asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitetuista yhteystiedoista.</p> <p>Kun harkitaan asianosaisen oikeutta saada tietoja tai sen rajoittamista, arvioinnissa on otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.</p> <p>Oikeuteen saada tieto salaisen pakkokeinon käytöstä sovelletaan lisäksi, mitä pakkokeinolain 10 luvun 60 ja 62 §:ssä säädetään ja oikeuteen saada tieto salaisen tiedonhankintakeinon käytöstä, mitä poliisilain 5 luvun 58 ja 60 §:ssä säädetään.</p>	<p>ETL 11 §</p> <p>Asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämislle.</p>

Asianosaisen oikeuteen saada tieto esitutkinta-aineistosta sovelletaan muutoin, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Tiedon antamiseen ääni- ja kuvatallenteesta sovelletaan kuitenkin, mitä 9 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään.	
--	--

4.15.1 Muutoksesta yleensä

Asianosaisjulkisuudella tarkoitetaan asianosaisten oikeutta saada tietoja häntä itseään koskevien asiakirjojen sisällöstä. Asiakirjalla tarkoitetaan JulkL:ssa kirjallisen ja kuvallisen esityksen lisäksi käyttönsä vuoksi yhteen kuuluvaksi kohdetta tai viestiä, joka on saatavissa automaattisen tietojenkäsittelyn tai äänen- tai kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla. Viranomaisen asiakirja on taas viranomaisen hallussa oleva asiakirja, joka liittyy kyseiseen toimialaan. Muistiinpanot eivät ole JulkL 5 §:n 3 momentin 2 kohdan mukaan viranomaisen asiakirjoja.⁴¹⁷

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 1 momentti ja 2 momentin ensimmäinen virke vastaavat aikaisemman esitutkintalain 11 §:ää kuitenkin sillä tavoin täsmennettynä, että tiedonsaantioikeus koskisi esitutkinnan aloittamisen jälkeistä aikaa ja myös esitutkintaan johtaneita seikkoja. Erityisesti rikoksesta epäillyn ja hänen puolustautumismahdollisuuksiensa kannalta merkitystä ei ole pelkästään esitutkinnassa ilmitulleilla seikoilla vaan myös sillä, millä tavalla esitutkinnan aloittamiseen on päädytty. Useissa tapauksissa tämä tosin on hänen tiedossaan muutenkin.⁴¹⁸

Tiedonsaantioikeus-direktiivi⁴¹⁹ muuttaa myös asianosaisjulkisuus esitutkinnassa säännöstä. Säännöksessä säädetään asianosaisen tiedonsaantioikeudesta myös esitutkinta-asiakirjojen osalta. Asianosaisella on oikeus saada tieto esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Tältä osin säännös vastaa aikaisemmin sovelletun JulkL:n 11 §:n säännöstä, jonka mukaan asianosaisella on oikeus saada tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Asianosaisen tiedonsaantioikeus ei ole enää sidottu JulkL:n 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuun viranomaisen asiakirjan määritelmään. Muilta osin asianosaisjulkisuuden laajuutta ei ole muutettu.⁴²⁰

Asianosaisella ei JulkL:n 11 §:n nojalla oikeutta saada tietoa sellaisesta esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, joka ei täytä JulkL:n 5 §:n 2 momentissa olevaa viranomaisen asiakirjan määritelmää⁴²¹. Muutos liittyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen, joka edellyttää, että asianosaisella on oikeus sellaiseenkin aineistoon, jota ei voida pitää JulkL:n tarkoitettuna viranomaisen asiakirjana, mutta johon asianosaisella täytyy olla mahdollisuus tutustua, jotta menettelyn oikeudenmukaisuus turvataan ja asianosainen voi valmistella puolustustaan.⁴²²

417 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 589.

418 HE 222/2010 vp s. 206.

419 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

420 HE 71/2014 vp s. 23.

421 Kts. KHO 2005:89 ja KHO 2007:64.

422 HE 71/2014 vp s. 23 – 24.

Rikoksesta ilmoittaneen henkilön osalta täytyy suorittaa tapauskohtainen harkinta siitä, mistä esitutkinta alkaa. Esimerkiksi rattijuopumustapauksessa epäily alkanee siitä, kun henkilö puhaltaa alkometriin, mikäli tulos osoittaa alkoholipitoisuutta. Mahdollista ilmoittajatietaoa ei ole välttämättä tarpeen mainita rikosilmoituksessa. Jos ilmoittaja on antanut vihjeensä luottamuksellisesti, niin kyseeseen tulee myös poliisilain 7 luvun 1 § ja 7 luvun 3 §:n soveltamistilanne, joiden mukaan poliisin ei tarvitse paljastaa luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä. Ongelmiin tullaan heti, jos kyseenomaisen ilmoittajan nimi kirjataan rikosilmoitukseen (asianosaajulkisuus). Tällöin ilmoittamatta jättämisen perusteluita pitää hakea JulkL:n 11 §:n 2 momentin 1,2 ja 7 -kohdista ja esitutkintalain 4 luvun 15 §:stä.

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä esitutkintaviranomainen velvoitetaan noudattamaan laissa säädettyjä asianosaajien tiedonsaantioikeuden rajoituksia, joihin liittyviä säännöksiä ovat JulkL:n 11 §:n 2 momentti sekä pakkokeinolain 10 luvun 60 ja 62 §. Asianosaajan tiedonsaantioikeus koskisi myös hänen edustajansa ja avustajansa tiedonsaantioikeutta.⁴²³

4.15.2 Haitta

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n mukaisesti esitutkintaviranomainen voi esitutkinnan aikana rajoittaa asianosaajan oikeutta saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnan aikana ilmi tulleista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi. *On haittaa* tarkoittaa sitä, että tutkinnanjohtajan tulee pystyä osoittamaan se haitta, joka tiedon antamisesta aiheutuisi.

Jos kyse ei ole JulkL:n mukaisesta tiedon antamisen rajoittamisesta, tulee asiaa tehdä esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukainen päätös, mikäli se vaikuttaa asiakkaan oikeuksiin, etuisuuksiin tai velvollisuuksiin.

Haittaa koskeva määrittely on pysynyt ehdotetussa muutosehdotuksessa asiallisesti ennallaan.⁴²⁴

4.15.3 Rajoittamistapauksia

JulkL:n 11 § 2 momentin asianosaajalla, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta muun muassa:

- asiakirjaan, josta tiedon antaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeätä yksityistä etua (1 kohta);
- esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi (2 kohta);
- todistajan, asianomistajan tai asianosaajan taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain 40 §:ssä tarkoitettua ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidet-

423 HE 222/2010 vp s. 206.

424 HE 71/2014 vp s. 24.

täviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia (7 kohta).

Mikäli edellä mainittu aineisto tulee oikeudenkäyntiaineistoon, asianosaisella on oikeus saada siitä tieto.

Esitutinnan aikana asianosaisjulkisuus on voitu evätä JulkL 11 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla, jos tiedon antaminen aiheuttaisi haittaa asian selvittämiseksi. Tärkeä yleinen etu, lapsen etu tai tärkeä yksityinen etu perusteella asianosaisjulkisuutta voidaan evätä esitutinnan päätyttyä aina tuomioistuimelle jättämiseen saakka.⁴²⁵

Erittäin tärkeä yleinen etu tarkoittaa lähinnä valtion turvallisuuteen liittyviä asioita. Erittäin tärkeä yksityinen etu tarkoittaa esimerkiksi psyykkiseen sairauteen liittyviä asioita ja asiakirjan sisällön tuleminen hänen tietoonsa voisi aiheuttaa haittaa hänelle itselleen tai toisen henkilön arkaluontoista terveydellistä tilaa tai taloudellista seikkaa.⁴²⁶

Lasten suojelulliset asiat liittyvät lapsen tärkeään etuun. Tieto voidaan evätä esimerkiksi silloin, kun halutaan tietää, kuka on tehnyt lastensuojeluilmoituksen tai kun lapsen ja huoltajan välillä on ristiriita (huoltaja epäiltynä).⁴²⁷

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 3 momentin mukaan asianosaisella ei ole säännöksen 1 momentissa tarkoitettua tiedonsaantioikeutta, jos tiedon antamatta jättäminen on välttämätöntä erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi. Edelleen säännöksessä todetaan, että asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa JulkL:n 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitetuista yhteystiedoista.

Edellä mainittu säännös on perussäännös siitä, millä edellytyksillä asianosaisjulkisuutta voidaan esitutkinnassa rajoittaa. Tiedonsaantioikeutta voidaan tämän säännöksen perusteella rajoittaa myös tutkinnan lopettamisen jälkeen. Säännös vastaa pitkälle esitutkinnassa aikaisemmin sovellettua JulkL:n 11 §:n 2 momentin 1) kohdan säännöstä. Asianosaisen tiedonsaantioikeutta voidaan rajoittaa kuitenkin vain välttämättömistä syistä.⁴²⁸

Asianosaisen oikeutta saada tietoja tai sen rajoittamista arvioidaan esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 4 momentin mukaan ottaen huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten hänen mahdollisuutensa asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

4.15.4 Salaiset tiedonhankinnat

Salaisten pakkokeinojen käytöstä ilmoittamiseen liittyvä asianosaisen tiedonsaantioikeus on tärkeä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys. Lisäksi erikseen on erotettava kysymys oikeudesta saada tieto salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta asiakirjasta tai tallenteesta. Asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin säädetään

425 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 607.

426 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 604.

427 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 604.

428 HE 71/2014 vp s. 24 – 25.

JulkL:n 11 §:ssä, mutta esitutkintalain 4 luvun 15 §⁴²⁹ määrittää asianosaisen tiedonsaantioikeuden esitutkinnassa. Tätä asianosaisen tiedonsaantioikeutta on käsitelty edellä tarkemmin⁴³⁰. Salaisten pakkokeinojen käytöstä ilmoittamisesta ja ilmoittamatta jättämisen edellytyksistä on säädetty tarkemmin pakkokeinolain asianomaisten pakkokeinojen yhteydessä.

4.15.5 Kuulustelun nauhoittaminen

Apulaisoikeuskanslerin päätöksessä OKV/603/1/2008 on kysymys tapauksesta, jossa kuulusteltava oli halunnut nauhoittaa kuulustelun. Apulaisoikeuskansleri totesi, että kantelijalla oli sinänsä ollut perustuslain 12 §:ssä ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (ihmisoikeussopimuksen) 10 artiklassa taattu sananvapautteen perustuva oikeus kuulustelun kuvaamiseen ja äänittämiseen. Tätä oikeutta, joka ei tässä tapauksessa kuulunut sananvapauden ydinalueeseen, voitiin kuitenkin rajoittaa lailla, kun se oli välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi ja rikollisuuden estämiseksi.⁴³¹

Esitutkinnassa tapahtuvan asian käsittely, kuten epäillyn kuulustelu, ei ollut julkista yleisölle. JulkL:n 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan esitutkinta-aineisto ja siten myös kuulusteluaineisto on esitutkinnan vireillä ollessa lähtökohtaisesti salaista. JulkL:n 11 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla tämä aineisto voidaan pitää poliisin harkinnan mukaan salassa tutkinnan lopettamiseen saakka epäillyltäkin. Näin ollen epäilty ei voinut ilman kuulustelijan lupaa tallentaa kuulustelua. Tallentamisen rajoitus perustui lakiin ja rajoittaminen oli välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi ja rikollisuuden estämiseksi.

Tätä asiaa on käsitelty myös teoksen otsikon Esitutkintatoimenpiteen tallentaminen asiakkaan toimesta alla.

4.15.6 Asiakirjapyynnön toimittaminen

JulkL:n 14 §:n mukaan asiakirjapyyntö on käsiteltävä viivytyksettä. Tämä edellyttää, että tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, viimeistään kahden viikon siit, kun pyyntö on tullut viranomaiselle. Mikäli materiaalia on paljon, tieto voidaan antaa kuukauden kuluttua.⁴³²

Asiakirjan antamisesta päättää JulkL:n 14 §:n mukaisesti se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on. Jos virkamies kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa, hänen on:

- ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisen syy,
- annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi,
- tiedusteltava asian kirjallisesti vireille saattaneelta tiedon pyytäjältä, haluaako hän asian siirrettäväksi viranomaisen ratkaistavaksi ja

429 HE 222/2010 vp s.143

430 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 605

431 Tätä asiaa on käsitelty myös teoksen otsikon Esitutkintatoimenpiteen tallentaminen asiakkaan toimesta alla.

432 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 605

- annettava tieto käsittelyn johdosta perittävistä maksuista.

Lähtökohta on asiakirjan ja tiedon julkisuus. Tiedon rajoittamista tulee harkita tapauskohtaisesti. Tässä arvioinnissa tulee huomioida JulkL:n säännökset, esitutkintalain säännökset asianosaisen tiedon saannin rajoittamisesta ja siihen liittyvä päättökäytäntövelvollisuus.

4.16 Ilmoitus epäillyn oikeuksista

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:16 Ilmoitus epäillyn oikeuksista HE 71/2014 ehdotus uudesta säännöksestä</p> <p>Kun henkilölle ilmoitetaan, että häntä epäillään rikoksesta, hänelle on viipymättä ja viimeistään ennen hänen kuulemistaan ilmoitettava:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa; 2) oikeudesta puolustajaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä säädetyillä edellytyksillä; 3) oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan oikeusapulaissa (257/2002) säädetyillä edellytyksillä; oikeudesta saada tieto rikoksesta, josta häntä epäillään, sekä tieto rikosepäilyä koskevista muutoksista; 4) oikeudesta tulkkaukseen sekä olennaisten asiakirjojen käännöksiin siten kuin 13 §:ssä, pakkokeinolain 2 luvun 16 §:ssä ja 3 luvun 21 §:ssä sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 a luvun 3 §:ssä säädetään; 5) oikeudesta vaieta ja olla muutoinkin myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. <p>Rikoksesta epäillylle on ilmoitettava 1 momentissa tarkoitetuista oikeuksista 12 §:ssä tarkoitetulla epäillyn käyttämällä kielellä. Epäillylle on ilmoitettava 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu oikeudesta kirjallisesti, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä.</p>	

4.16.1 Oikeuksien ilmoittaminen samaan säännökseen

Oikeuksista ilmoittamisvelvollisuutta on muuttanut tiedonsaantioikeus-direktiivi⁴³³. Tiedonsaantioikeus-direktiivin voimaan saattamisen myötä esitutkintalain säännöksiä on täydennetty muun muassa rikoksesta epäilylle tehtävien ilmoitusten osalta. Muutoksilla on laitettu täytäntöön tiedonsaantioikeus-direktiivin 3 artikla.

⁴³³ Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

Esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä luetellaan ne oikeudet, joista rikoksesta epäillylle on ilmoitettava viipymättä sen jälkeen, kun hänelle ilmoitetaan, että häntä epäillään rikoksesta. Näistä oikeuksista olisi ilmoitettava epäillylle viimeistään ennen hänen kuulemistaan. Ilmoittamisvelvollisuus koskee avustajan käyttämistä, oikeudesta puolustajaan ROL:ssa säädettyillä edellytyksillä, oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja oikeudesta avustajaan oikeusapulaissa säädettyillä edellytyksillä, oikeudesta saada tieto rikoksesta, josta häntä epäillään sekä tieto rikosepäilyä koskevista muutoksista, oikeudesta tulkkaukseen sekä olennaisten asiakirjojen käännöksiin sekä oikeudesta vaieta ja olla muutoinkin myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Näistä oikeuksista on vielä ilmoitettava esitutkintalain 4 luvun 12 §:ssä tarkoitetulla epäillyn käyttämällä kielellä.⁴³⁴

4.16.2 Suullinen vai kirjallinen ilmoitus

Muille kuin vapautensa menettäneille epäillyille oikeuksista voitaisiin ilmoittaa joko suullisesti tai kirjallisesti. Poikkeuksena tästä on kuitenkin ilmoitus oikeudesta käyttää avustajaa, josta on ilmoitettava kirjallisesti, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä asia. Oikeuksista tulee lisäksi ilmoittaa selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä. Kirjallinen oikeuksia koskeva ilmoitus tulee olla laadittu selkeällä yleiskielellä, jotta maallikko pystyy helposti ymmärtämään sen. Samalla tulee kiinnittää huomiota erityisesti sellaisiin epäilyihin, joilla on henkilöön liittyvien seikkojen, kuten nuoren iän tai henkisen tilan vuoksi, vaikeuksia ymmärtää oikeuksien sisältöä tai merkitystä.⁴³⁵

4.17 Kirjallinen Ilmoitus vapautensa menettäneiden oikeuksista

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 4:17 Kirjallinen ilmoitus vapautensa menettäneiden oikeuksista HE 71/2014 ehdotus uudesta säännöksestä</p> <p>Kun rikoksesta epäilty menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä, hänelle on viipymättä ilmoitettava:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 16 §:ssä tarkoitetuista oikeuksista; 2) oikeudesta tiedonsaantiin 15 §:n mukaisesti; 3) oikeudesta siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle poliisin säilyttämien henkilöiden 	

434 HE 71/2014 vp s. 25 – 26.

435 HE 71/2014 vp s. 26.

<p>kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti;</p> <p>4) oikeudesta poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 5 luvun 1 §:ssä ja tutkintavankeuslain 6 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun terveyden- ja sairaanhoitoon;</p> <p>5) oikeudesta vangitsemisasian käsittelyyn tuomioistuimessa pakkokeinolain 3 luvun 5 §:ssä säädettyssä määräajassa ja vangitun oikeudesta pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitettuun vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn.</p> <p>Ulkomaalaiselle vapautensa menettäneelle on 1 momentissa säädetyn lisäksi viipymättä ilmoitettava oikeudesta siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen tai konsuliedustustoon.</p> <p>Vapautensa menettäneelle on annettava ilmoitus 1 ja 2 momentissa tarkoitetuista oikeuksista kirjallisena 12 §:ssä tarkoitetulla epäillyn käyttämällä kielellä.</p>	
---	--

4.17.1 Vapautensa menettäneen oikeuksien ilmoittaminen samaan säännökseen

Vapautensa menettäneen oikeuksista ilmoittamisvelvollisuutta on muuttanut tiedonsaantioikeus-direktiivi⁴³⁶. Tiedonsaantioikeus-direktiivin voimaan saattamisen myötä esitutkintalain säännöksiä on täydennetty muun muassa rikoksesta epäilylle tehtävien ilmoitusten osalta. Muutoksilla on laitettu täytäntöön tiedonsaantioikeus-direktiivin 4 artikla.

Esitutkintalain 4 luvun 17 §:ssä määritellään ne asiat, joista on ilmoitettava vapautensa menettäneelle epäilylle. Näitä asioita ovat:

- esitutkintalain 4 luvun 16 §:n mukaiset oikeudet,
- oikeus tiedonsaantiin esitutkintalain 4 luvun 15 §:n mukaisesti,
- oikeudesta siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle,
- oikeudesta terveyden- ja sairaanhoitoon,
- oikeudesta vangitsemisasian käsittelyyn tuomioistuimessa määräajassa ja vangitun oikeudesta vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn.

Ulkomaalaiselle on lisäksi ilmoitettava oikeudesta, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen tai konsuliedustustoon. Nämä ilmoitukset on annettava vapautensa menettäneelle epäilylle kirjallisena esitutkintalain 4 luvun 12 §:ssä tarkoitetulla epäillyn käyttämällä kielellä.⁴³⁷

436 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

437 HE 71/2014 vp s. 26 – 28.

5 ESITUTKINTAYHTEISTYÖ

Teemu Saukoniemi ja Satu Rantaeskola

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö

Valtakunnansyyttäjänvirasto ja Poliisihallitus ovat tehneet yhteistyössä syyttäjälle ilmoitettavia rikosasioita, ilmoitusmenettelyä ja syyttäjän toimenpiteitä koskevan ohjeistuksen, joka on lähes yhteneväinen molemmissa viranomaisissa. Samoin yhteistyössä on laadittu esitutkintayhteistyötä koskeva ohje, jonka laadintaan on kuulunut laaja edustus molemmista viranomaisista.

Yhteistyön tuloksena on syntynyt ohjeet “Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet” Poha ohjeena 19.12.2013 Nro 2020/2013/1369 ja VKSV:n 12.6.2013 antamana ohjeena VKS:2013:4. Tässä teoksessa näistä ohjeista on käytetty nimitystä *Poha - Ilmoitus syyttäjälle ohje* ja *VKSV - Ilmoitus syyttäjälle ohje*.

Edellä mainittu yhteistyössä tehty esitutkintayhteistyötä yksityiskohtaisemmin käsittelevä työryhmän raportti on julkaistu “Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje”-nimellä Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarjassa nro 7. Tämä julkaisu käsittelee esitutkintayhteistyötä edellä selostettuja ohjeita yksityiskohtaisemmin. Tästä työryhmän julkaisusta on käytetty tässä teoksessa nimitystä ETY-työryhmä -raportti.

Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet -ohje pitää sisällään pitkän listan syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista, yksityiskohtaisen A- ja B-luokkaa kuvaavan ilmoitusmenettelyn sekä mitä toimenpiteitä syyttäjältä ilmoituksen saapumisen jälkeen edellytetään.

ETY työryhmä -julkaisu käsittelee tutkittavaksi tulleesta rikoksesta ilmoittamista, esitutkintayhteistyötä esitutkinnan aikana, esitutkinnan päättämistä, palautteen antamista ja kansainvälisiä liityntöjä. Lisäksi julkaisun liitteinä on erinäisiin tutkittaviin rikoksiin liittyviä erityisiä ohjeita.

Näitä ryhmiä ovat:

- Lapsiin kohdistuvat rikokset,
- Talous-, ympäristö-, työsuojelu-, virka-, korruptio-, yrityssalaisuus-, sananvapaus- ja tietotekniikkarikokset
- Ammattimainen, järjestäytynyt ja muu vakava rikollisuus sekä yksittäiset vakavat rikokset
- Erityisesti laittomaan maahantulon järjestämisen ja siihen liittyvän ihmis-kaupparikosten esitutkintayhteistyöstä

ETY työryhmä -julkaisun yksityiskohtainen käsitteleminen ei ole tässä yhteydessä tarkoituksenmukaista.

5.1 Ilmoitus syyttäjälle

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 5:1 Ilmoitus syyttäjälle</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava syyttäjälle asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jolle asiaa käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana. Syyttäjälle on lisäksi ilmoitettava tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, jonka esitutkinta- ja syyttäviviranomaiset ovat yhdessä niille kuuluvan toimivallan perusteella päättäneet kuuluvan ilmoitusvelvollisuuden piiriin tai josta syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan.</p>	<p>ETL 15 § 1. mom</p> <p>(11.7.1997/692) Poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen.</p> <p>A esitutkinnasta ja pakkokeinoista (677/1990) 7 § (1020/1997) Ilmoitus syyttäjälle.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on sen lisäksi, mitä esitutkintalain (449/1987) 15 §:n 1 momentissa säädetään, ilmoitettava syyttäjälle sellaisista rikosasioista, joista tämä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.</p>

5.1.1 Asia, jossa epäiltynä poliisimies

Esitutkintalain 5 luvun 1 §:n syyttäjälle ilmoitettavissa asioissa on uutena vaatimus ilmoittaa viipymättä syyttäjälle rikoksesta, jossa on epäiltynä poliisimies, ellei asiaa käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana. Epäilyistä poliisirikoksista on pitänyt aiemminkin ilmoittaa viralliselle syyttäjälle mutta nyt tämä koskee myös tapauksia, joissa rikoksesta epäiltynä on poliisimiehen ohella toinen henkilö.⁴³⁸

Ilmoitusvelvollisuuden sisältöön vaikuttavat esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetty virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajana toimimiseen liittyvät seikat. Kyseisen säännöksen mukaan syyttäjä ei enää toimi tutkinnanjohtajana kaikkien poliisimiehen tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnassa, vaan rikokselta edellytetään yhteyttä virkatehtävien suorittamiseen. Syyttäjällä on kuitenkin harkintavaltaa asian suhteen ja tämän harkintavallan käyttäminen edellyttää ilmoitusmenettelyn koskevan kaikkia rikosasioita (pois lukien rikesakko- tai rangaistusmääräysasiat), joissa epäilty tai joku epäilyistä on poliisimies.⁴³⁹

5.1.2 Epäilty

Aiempaan lakiin verrattuna on poistettu ilmoittamisen edellytys, jolloin jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Hallituksen esityksessä on tuotu esiin esimerkiksi henkirikos, jossa voi olla useita tutkintalinjoja ja niiden valinnassa tarvitaan syyttäjän kannanottoja, vaikka epäiltyä ei vielä olekaan⁴⁴⁰.

438 HE 222/2010 vp s. 207

439 HE 222/2010 vp s. 207.

440 HE 222/2010 vp 206

5.1.3 Yhteinen päätöksenteko

Esitutkinta- ja syyttäväviranomaiset voivat sopia toimivaltansa puitteissa rikoksista, joista syyttäjälle tulee ilmoittaa. Lainvalmistelutöiden mukaan yhteisellä päätöksenteolla voidaan varmistaa, että ilmoitettavien rikosten määrittelyssä otetaan tasapuolisesti huomioon ko. viranomaisiin liittyviä rikostutkinnallisia, voimavaroihin ja tehtäväkuvaan liittyviä näkökohtia. Sopiminen on mahdollista myös paikallisesti, lakiin otetaan aiemmin asetuksessa oleva säännös ilmoittamisesta sellaisissa rikosasioissa, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.⁴⁴¹

5.1.4 Rajoittaminen

Tarpeettoman moninkertaisen työn välttämiseksi säännöksen mukaiseen ilmoittamiseen tulisi kytkeä esitutkintalain 3 luvun 10 §:n mukainen esitutkinnan rajoittamisenmenettely. Tätä on ehdottanut myös esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmä. Tutkinnanjohtaja voi tehdä rajoittamisesityksen jo ilmoituksen yhteydessä.⁴⁴²

5.2 Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 5:2 Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.</p> <p>Syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen.</p> <p>Syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädetään 2 luvun 4 §:ssä.</p>	<p>ETL 15 § 2 ja 3 mom.</p> <p>2. mom (11.7.1997/692) Poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä.</p> <p>3. mom Edellä 12 §:ssä tarkoitetuista asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana, huomioon ottaen, mitä 2 momentissa säädetään, tutkinnanjohtaja. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.</p>

5.2.1 Esitutkintatoimenpide

Esitutkintatoimenpide määritellään tässä teoksessa esitutkintalain 2 luvun 3 §:n yhteydessä tarkemmin. Se *pitää sisällään* myös esitutkinnassa rikoksen selvittämiseksi käytettävät *pakkokeinot*.⁴⁴³

441 HE 222/2010 vp 206.

442 Komiteamietintö 2009:2 s. 326.

443 HE 222/2010 vp 207.

5.2.2 Aloite

Syyttäjä voi tehdä pyynnön esitutkinnan tai esitutkintatoimenpiteen suorittamiseksi joko *omasta aloitteestaan* tai *asianosaisen pyynnöstä*. Esitöiden mukaan tilanne voi tulla eteen, jos syyttäjä katsoo, että esitutkinta tai pyydetty toimenpide tulee suorittaa, vaikka esitutkintaviranomainen on päättänyt toisin. Esitöiden mukaan säännös *ei edellytä* esitutkintaviranomaisen kielteistä päätöstä, joten syyttäjä voi aiheen ilmetessä määrätä esitutkinnan aloitettavaksi tai esitutkintatoimenpiteen suoritettavaksi ilman päätöstäkin.⁴⁴⁴

5.2.3 Syyttäjän määräykset

Esitutkintaviranomaisen on esitutkintalain 5 luvun 2 §:n mukaan syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen tulee noudattaa syyttäjän *määräyksiä*, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaisesti. Tämä vastaa asiallisesti aikaisemman lain sisältöä. Mikäli esitutkintaviranomainen ja syyttäjä ovat tehtävistä toimenpiteistä eri mieltä, viime kädessä syyttäjä voi määrätä esitutkintaviranomaisen toimimaan tietyllä tavalla. Yleensä esitutkintayhteistyössä pystytään sopimaan, miten asiassa on parasta edetä. Mikäli joudutaan tilanteeseen, että syyttäjä määrää tietyn toimenpiteen tehtäväksi vastoin esitutkintaviranomaisen näkemystä, tulisi asiasta saada kirjallinen dokumentti esimerkiksi sähköpostilla ennen toimenpiteen suorittamista.

5.2.4 Päätösvalta

Syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian *siirryttyä* hänelle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten, selvennyksenä aiempaan tämä koskee kaikkia esitutkintatoimenpiteitä, aiemmassa säännöksessä se koski asianosaisen pyytämiä toimenpiteitä.

Esitutkintaviranomaisen on käytännössä toimittava syyttäjän ohjeiden mukaan, mikä sinänsä ei ole uutta. Näin on menetelty jutuissa, joissa yhteistyötä on tehty ja asioista keskusteltu. Lainvalmistelutöissä mainittu tilanne, jossa syyttäjä päättää esitutkinnan toimittamisesta tai yksittäisestä esitutkintatoimenpiteestä edellyttää käytännössä melko hyviä tietoja tutkittavana olevasta asiasta ja keskustelua tutkinnanjohtajan tai kielteisen päätöksen esitutkinnan toimittamisesta tehneen virkamiehen kanssa.

444 HE 222/2010 vp 208

5.3 Yhteistyövelvollisuus

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 5:3 Yhteistyövelvollisuus</p> <p>Esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Jos esitutkintaviranomainen on ilmoittanut tutkittavaksi tulleesta rikoksesta syyttäjälle, tutkinnanjohtajan on ennen esitutkinnan päättämistä kuultava syyttäjää siitä, onko asia selvitetty riittävästi 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla, jos asian laatu tai laajuus edellyttää kuulemista tai jos esitutkinta on tarkoitus päättää saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi. Pakkokeinon käyttöön liittyvästä ilmoittamisvelvollisuudesta säädetään pakkokeinolaissa.</p> <p>Syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.</p>	

5.3.1 Uusi säännös

Kiteytettynä esitutkintalain 5 luvun 3 §:n säännöksen ensimmäinen ja toinen momentti koskevat esitutkintaviranomaisten velvollisuutta pitää virallinen syyttäjä ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja syyttäjän velvollisuutta osallistua esitutkintaan. Kolmannessa momentissa säädetään edellä mainittujen viranomaisten velvollisuudesta neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.⁴⁴⁵ Asiaa on käsitetty hallituksen esityksessä varsin kattavasti ja tältä pohjalta myös kirjallisuudessa⁴⁴⁶.

Käytännön toiminnassa on hyvä huomata tutkinnanjohtajan velvollisuus kuulla syyttäjää esitutkinnan riittävydestä kyseisessä asiassa ennen esitutkinnan päättämistä niissä tilanteissa, joissa tutkittavaksi tulleesta rikoksesta on syyttäjälle ilmoitettu. Kuulemisvelvoite koskee sekä tilanteita, joissa juttu on menossa syyteharkintaan ja asian laatu ja laajuus edellyttää syyttäjän kuulemista, että tilannetta, jossa esitutkinta on tarkoitus päättää saattamatta sitä syyttäjän käsiteltäväksi.

445 He 222/2010 vp 210.

446 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 165–169. Tolvanen - Kukkonen 2012 s. 83–86.

5.3.2 Ohjeistus

Esitutkintayhteistyön käytännön toteuttamisesta on laadittu lähes samansisältöiset ohjeet molemmille viranomaisille. Ohjeet "Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet" on annettu Poha ohjeena 19.12.2013 Nro 2020/2013/1369 ja VKSV:n 12.6.2013 antamana ohjeena VKS:2013:4.

6 LÄSNÄOLO ESITUTKINNASSA

Kimmo Halme ja Satu Rantaeskola

6.1 Velvollisuus saapua esitutkintaan

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:1 Velvollisuus saapua esitutkintaan</p> <p>Jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän on velvollinen kutsusta saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan. (30.12.2013/1145)</p> <p>Kutsussa on ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.</p>	<p>ETL 17 §</p> <p>Jokainen, jolta <i>otaksutaan voitavan saada</i> selvitystä rikoksesta tai jonka läsnäolo esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muutoin tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen kihlakunnan alueella, missä hän oleskelee. (645/2003).</p> <p>Edellä 1 momentissa tarkoitettussa kutsussa on ilmoitettava sen aihe, <i>jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämislle.</i></p>

6.1.1 On syytä olettaa

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n sääntely velvollisuudesta saapua esitutkintaan on lakiteknisenä kirjauksena haluttu päivittää vanha kirjoitustapa uuteen muiden laissa olevien ilmaisujen mukaiseksi. Aiemman lain mukainen sanamuoto otaksutaan voitavan saada, on lainsäädännön uudistuksen yhteydessä nähty tarpeelliseksi muuttaa, *on syytä olettaa* -muotoon. Lain esitöiden mukaan muutoksella ei ole tavoiteltu asiallista muutosta aikaisempaan toimintamalliin.⁴⁴⁷

6.1.2 Paikka, johon henkilö on velvollinen saapumaan

Muutoksen tavoitteena on ollut muuttaa säännöstä siten, että se koskisi poliisin lisäksi muitakin esitutkintaviranomaisia. Oikeusministeriössä tehdyn havainnon mukaan säännös alkuperäisessä muodossaan on poikennut yleislinjasta, jonka mukaan säännökset on ollut tarkoitus kirjata kaikkia esitutkintaviranomaisia koskeviksi. Lähtökohtana on ollut, että uuden esitutkintalain säännökset ovat sovellettavissa poliisin lisäksi myös rajavartio-, tullijä ja sotilasviranomaisten suorittamissa esitutkinnoissa.⁴⁴⁸

447 HE 222/2010 vp s. 210.

448 OM, 42/2012 s. 14.

Säännöstä onkin ennen sen voimaan tuloa muutettu yleisempään muotoon niin, että se koskee kaikkia esitutkintaviranomaisia eli poliisin lisäksi tulli-, rajavartio- ja sotilasviranomaisia.⁴⁴⁹

Muutoksella ei ole tarkoitus puuttua toimivaltuuksiin, jotka määräävät eri esitutkintaviranomaisten toimivallasta tutkia rikoksia. *Lähin toimipaikka* riippuisi ensisijaisesti siitä, mikä viranomainen esitutkinnan toimittaa ja miten tämä viranomainen on järjestänyt toimintansa alueellisesti.⁴⁵⁰

Säännöksen alkuperäisen sanamuodon mukaan henkilö oli velvollinen saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee. Säännöstä muutettiin⁴⁵¹ ennen sen voimaan tuloa ja henkilö on siis velvollinen saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan. Lain esitöissä on todettu, että poliisilaitoksen toimialue voi olla hyvinkin laaja⁴⁵². Velvoitettaessa henkilöä saapumaan esitutkintaan, on otettava huomioon *vähimmän haitan periaate*. Henkilö tulisi velvoittaa saapumaan ensisijaisesti oleskelupaikkaansa lähimmälle poliisiasemalle, mutta henkilö voidaan velvoittaa saapumaan saman poliisilaitoksen alueella myös jollekin muulle poliisiasemalle. Näin voidaan toimia esimerkiksi silloin, kun henkilöä tulisi kuulemaan vaativassa rikostutkinnassa, jota suoritetaan vain tietyillä poliisiasemilla. Vastaavaan tapaan henkilön oma mielipide on otettava huomioon erityisesti silloin, kun hän haluaa tulla kuulluksi jollakin muulla poliisiasemalla, joka ei sijaitse lähimpänä hänen asuinpaikkaansa.⁴⁵³

Lähin esitutkintaviranomaisen toimipaikka on syytä ymmärtää toimipaikaksi, joka sijaitsee lähinnä saapumisvelvollisen oleskelupaikkaa. Saapumisvelvollisuus liittyy tavanomaisemmin kuulusteluiden suorittamiseen, jotka voidaan toimittaa esitutkintaviranomaisen lähimmässä toimipaikassa riippumatta siitä, suoritetaanko ko. paikassa kyseisen rikoksen tutkintaa vai ei.⁴⁵⁴

Henkilön oleskelupaikalla on tarkoitettu paikkaa, jossa esitutkintaan saapumaan velvoitettu asuu tai muuten pitkäaikaisemmin oleskelee⁴⁵⁵. Oikeuskirjallisuudessa oleskelupaikkaa on arvioitu noudon edellytysten yhteydessä siten, että henkilön lyhytaikainenkin oleskelu paikalla täyttäisi oleskelupaikan kriteerit, mutta oleskelun tulisi kuitenkin olla muuta kuin pelkkä läpikulkumatka⁴⁵⁶.

Tilanteessa, jossa henkilön oleskelupaikkaa ei voida osoittaa tai hänellä voidaan todeta olevan useita vaihtoehtoisia oleskelupaikkoja, voi esitutkintaviranomainen käyttää sille annettua harkinnanvaraa sen suhteen, mihin toimipaikkaan henkilö kutsutaan. Toisaalta esitutkintaan saapumaan velvoitettu voi pyytää, että häntä kuullaan

449 HE 14/2013 vp. 36–37.

450 OM, 42/2012 s. 41.

451 SK 1145/2013.

452 Tässä yhteydessä on todettava, että lainvalmistelutöiden kirjaus on tehty viimeistään heinäkuussa 2011, jolloin hallituksen esitys uudesta esitutkintalaista on annettu ja julkaistu. Vuonna 2012 on käynnistetyt PORA III hallintorakennemuutosten yhteydessä poliisilaitosten toimialueet tulevat suurenemaan entistään.

453 HE 222/2010 vp s. 211.

454 OM, 42/2012 s. 15.

455 OM, 42/2012 s. 41.

456 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 754.

muussa kuin oleskelupaikkaansa lähimmässä toimipaikassa. Harkittaessa pyyntöön suostumista esitutkintaviranomaisen on otettava huomioon esitutkintalain yleiset periaatteet ja erityisesti vähimmän haitan periaate sekä rikostutkinnalliset tarpeet.⁴⁵⁷

Ennen uuden esitutkintalain voimaan saattamista oikeusministeriössä valmisteltiin hallituksen esitys, jossa alkuperäistä uutta esitutkintalain 6 luvun 1 §:ää nähtiin tarpeelliseksi muuttaa. Muutetun säännöksen mukaan henkilö on velvollinen kutsusta saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan.⁴⁵⁸

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mukainen lähtökohta on vähimmän haitan periaatteen mukaisesti, että henkilön on saavuttava oleskelupaikkansa huomioon ottaen lähimpään esitutkintaviranomaisen toimipaikkaan. Oleskelupaikalla tarkoitetaan paikkaa, jossa esitutkintaan saapuva asuu tai muuten pitkäaikaisemmin oleskelee. Toimipaikka myös on yleensä esitutkinnan toimittavan ja esitutkintaan kutsuvan esitutkintaviranomaisen toimipaikka. *Tarkoitukseen soveltuva* tarkoittaa sitä, että eräissä tilanteissa lähin toimipaikka ei ole esimerkiksi kuulustelun toimittamismahdollisuuksia silmällä pitäen asianmukainen. Kaikkien esitutkintaviranomaisten kaikissa toimipaikoissa ei välttämättä ole sen kaltaisia tiloja, joissa kuulustelut voidaan suorittaa, eikä kuulustelujen suorittamiseen tarvittavaa välineistöä, esimerkiksi kuulustelutilaisuuden tallennuslaitteistoa. Kuulusteluun saattaa myös liittyä toimenpiteitä, joita ei voida suorittaa kaikissa toimipaikoissa (esimerkiksi kiinniottaminen ja henkilötuntomerkkien ottaminen). Joissakin tilanteissa lähin sopiva toimipaikka voi olla muun kuin tutkinnan suorittavan ja kutsun esittävän esitutkintaviranomaisen toimipaikka, jolloin kysymykseen saattaa tulla myös eri hallinnonalan esitutkintaviranomaisen toimipaikka. Tämän vuoksi momenttiin tehty muutos mahdollistaa sen, että henkilö voidaan velvoittaa saapumaan myös lähimpään muun esitutkintaviranomaisen tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan.⁴⁵⁹

Muutoksella ei ole tarkoitettu puuttua esitutkintaviranomaisten niihin toimivaltuuksiin, joiden mukaan määräytyy se, mikä esitutkintaviranomainen on toimivaltainen tutkimaan rikoksen. Lähin toimipaikka riippuu siitä, miten esitutkintaviranomaisen toiminta on alueellisesti järjestetty. Momentti ei myöskään perusta oikeutta käyttää toisen hallinnonalan esitutkintaviranomaisen toimipaikkaa, vaan tällaisesta käyttämisestä on syytä sopia erikseen, jos siihen joudutaan turvautumaan. Kutsua valmistellessaan esitutkintaviranomainen harkitsee sen, mikä on momentissa tarkoitettu tarkoitukseen sopiva toimipaikka, ja kutsuu henkilön sinne. Esitutkintaan saapumaan velvollinen voi halutessaan pyytää, että häntä kuullaan muussa kuin oleskelupaikkaansa lähimmässä toimipaikassa. Henkilö saattaa esimerkiksi tilapäisesti oleskella tai tietynä päivänä käydä jollakin paikkakunnalla, jossa olevaa esitutkintaviranomaisen toimipaikkaa voitaisiin käyttää. Tällaisessa tilanteessa myös kyseinen toimipaikka saattaa olla lähin tarkoitukseen sopiva toimipaikka. Pyyntöön

457 OM 42/2012 s. 41.

458 HE 14/2013 vp 36–37.

459 HE 14/2013 vp s. 36–37.

suostumista harkittaessa on otettava huomioon vähimmän haitan periaate. Toisaalta edellä todetun mukaisesti toimipaikan sopivuuteen vaikuttavat myös muut seikat kuin se, että toimipaikka saapumisvelvollisuuden hetkellä on saapumaan velvollista lähinnä oleva toimipaikka.⁴⁶⁰

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mukaan henkilölle voidaan antaa tai toimittaa kutsu saapumaan esitutkintaan joko suullisesti tai kirjallisesti. Henkilö on velvollinen kutsusta saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen toimipaikkaan.

6.1.3 Kutsun sisällön täsmentäminen

Kutsuttaessa henkilöä esitutkintaan on tälle ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja asema esitutkinnassa. Näiden vähimmäisvaatimusten lisäksi kutsun sisältö on arvioitava tapauskohtaisesti. Aiemman lain mukaiset rikostutkinnallisten seikat on yhä otettava huomioon kutsua kirjattaessa tai muuten annettaessa. Kutsun sisältöä arvioidaessa on otettava huomioon ainakin henkilön asema esitutkinnassa, kuinka tuttu asia on kutsuttavalle sekä asianosaisjulkisuuteen liittyvät seikat.⁴⁶¹

Esitutkintalaissa ei ole edelleenkään säädetty kutsumistapaa. Suullisesti suoritettu kutsu on yhtä pätevä kuin kirjallisesti henkilön kotiosoitteeseen suljetussa kirjekuoressa toimitettu kutsu. Kutsutavasta riippumatta kuulusteltavalla pitää olla mahdollisuus valmistautua kuulusteluun.

Säännöksen vähimmäisedellytysten lisäksi kutsun yhteydessä olisi hyvä todeta asianosaisen oikeudesta käyttää esitutkinnassa valitsemaansa avustajaa. Aikaisemmin laissa puhuttiin ilmoitettavasta aiheesta, mikä on nykyiseen lainsäädäntöön verrattuna epätarkempi kuvaus asiasta. Mikäli rikosta ei voida ilmoittaa kutsussa tarkemmin tutkinnallisista syistä, on tutkinnanjohtajalla mahdollisuus siirtää kuulustelua esitutkintalain 3 luvun 12 §:n mukaisesti.

6.2 Nouto esitutkintaan

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:2 Nouto esitutkintaan</p> <p>Jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syitä epäillä, että hän</p>	<p>ETL 18 §</p> <p>Jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Epäilty voidaan kutsuttakin noutaa esitutkintaan, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua tai että hän kutsun saatuaan ryhtyy</p>

460 HE 14/2013 vp s. 36–37.

461 HE 222/2010 vp s. 211.

<p>kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.</p> <p>Noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Noudosta on annettava noudettavaksi määrätulle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisuuden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.</p> <p>Etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädetään pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä.</p>	<p>pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.</p> <p>Noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Noudosta on annettava kirjallinen määräys.</p> <p>Poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni.</p> <p>Vangin lähettämisestä esitutkintaan säädetään erikseen.</p>
--	--

6.2.1 Syytä epäillä -kynnys vaikeuttamisvaaran yhteyteen

Rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan kutsutta, jos tutkittavana olevasta rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan myös silloin, jos tutkittavana olevasta rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on syytä epäillä, että epäilty kutsun saatuaan vaikeuttaa esitutkintaa.⁴⁶²

Uuteen pakkokeinolaikiin ei ole enää sisällytetty momenttia, jonka mukaan poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni. Lain esitoissa on todettu, että sääntelyä voidaan pitää näiltä osin tarpeettomana, koska kiinniotto-oikeus sisältyy itsestään selvästi oikeuteen käyttää noutoa⁴⁶³. Oikeuskirjallisuudessa on kiinniotto-oikeuden osalta todettu, että noudon yhteydessä kiinniottaminen voi tapahtua vasta sen jälkeen, kun noutomääräys on annettu⁴⁶⁴.

Pakkokeinolain esitoissa ei ole selvitetty tarkemmin, mitä jo aiemmassa esitutkintalaissa käytetyllä ilmaisulla *rikoksesta saattaa seurata vankeutta* tarkoitetaan. Kyseessä on erityisesti noutomääräyksen perusteluiden osalta merkittävä seikka. Oikeuskirjallisuudessa asia on selvennetty seuraavaan tapaan: ”Edellytyksenä on, että *rikoksesta enimmäisrangaistuksena saattaa seurata vankeutta* ja on todennäköistä, ettei epäilty noudata kutsua jne.”⁴⁶⁵. Asiaa ei siis ole oikeuskirjallisuudessa avattu tämän tarkemmin.

Rikoksesta epäilty on mahdollista noutaa ilman kutsua silloin, kun päätös on lain mukaan perusteltavissa. Lähtökohtana voidaan pitää, että rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan ilman kutsua silloin, kun tutkittavana olevasta rikoksesta saattaa seurata vankeutta Näin ollen tutkinnanjohtajan tarvitsee arvioida tutkittavana olevasta rikoksesta mahdollisesti seuraavan rangaistuksen laatua tai määrää noudon perusteena olevan rikoksen perusteella eli onko siitä säädettyä rangaistuksena vankeutta. Tässä arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota säännöksen sanamuotoon “saattaa seurata vankeutta”, jolloin arviointi joudutaan tekemään. Noutomääräyksen

462 HE 222/2010 vp s. 211.

463 HE 222/2010 vp s. 212.

464 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 408.

465 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 755.

perusteluihin liittyvän nimenomaisen muutoksen myötä esitutkintalaki ei enää edellytä todennäköisiä syitä epäillä, että kutsun saatuaan epäilty ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Todettakoon tässä yhteydessä vielä, että noudosta tehtävän päätöksen perustelujen kirjaamiseen on kiinnitettävä huomiota niin asiakkaan kuin päätöksentekijän oman oikeusturvan varmistamiseksi.

6.2.2 Hyväksyttävä syy estää noudon

Noutaminen on pakkokeino, jolla henkilö fyysistä pakkoa käyttäen tuodaan viranomaisen toimipaikkaan silloin, kun hän kutsun saatuaan ei noudata kutsua eli niskoittelee. Esitutkintalain 6 luvun 1 §:ssä säädetään siitä paikasta, johon henkilö on velvollinen saapumaan esitutkintaan ja hänet voidaan kutsua esitutkintaan. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että noutoon voidaan ryhtyä esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mainitun alueen ulkopuoleltakin, koska esitutkintaan varta vasten pakoileva henkilö saattaa paeta esimerkiksi poliisilaitoksen toimialueen ulkopuolelle. Toisaalta on huomioitava, että annetun noutomääräyksen toimeenpanoon ei pidä ryhtyä jos joku painava hyväksyttävä syy estää henkilön noutamisen esitutkintaan.⁴⁶⁶

Kutsuttaessa henkilö esitutkintaan on huomioitava se paikka, johon henkilö on esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mukaan velvollinen saapumaan esitutkintaan. Henkilöä voidaan yrittää kutsua myös muuhun esitutkintaviranomaisen toimipaikkaan, mutta kutsulla ei voida velvoittaa henkilöä saapumaan kuin esitutkintalain 6 luvun 1 §:ssä mainittuun kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan.⁴⁶⁷

Tässä yhteydessä on huomioitava, että esitutkintaan noutamista koskeva säännös 6 luvun 2 § muuttui sisällöllisesti, vaikka suoranainen muutos kohdistui vain esitutkintalain 6 luvun 1 §:ään.

6.2.3 Noudosta päättää tutkinnanjohtaja

Esitutkintalain 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Aiemmin voimassa olleen lain mukaan noudosta päätti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkinnanjohtajalla katsotaan olevan parhaat mahdollisuudet selvittää noudon tarve. Toisaalta päätöksentekijän virka-asemaan liittyvää muutosta on perusteltu lain uudistuksen yhteydessä johdonmukaisuussyillä.⁴⁶⁸

Tutkinnanjohtajan määräytyminen on yksittäisissä rikosasioissa jätetty esitutkintaviranomaisten sisäisten hallinnollisten määräysten varaan. Toisaalta on todettavissa, että tutkinnanjohtajan ei tarvitse olla koko ajan sama henkilö. Laki ei muun muassa aseta estettä sille, että tutkinnanjohtajan tehtävät vaihtuvat pidättämiseen

466 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 406–408 ja 754–756. Hyväksyttävä syy voi olla muukin kuin OK 12:28,1 määrätty laillinen este. Synn on oltava joka tapauksessa sellainen, että kutsuttavalta ei voida kohtuudella edellyttää saapumista esitutkintaan.

467 HE 14/2013 vp.

468 HE 222/2010 vp s. 211–212.

oikeutettujen virkamiesten työvuorojen vaihtuessa. Tutkinnanjohtajan määräytymisessä tulisi huomioida muun muassa tutkinnan joutuisuusvaatimus, joka edellyttää tutkinnanjohtajan toimivaltaan kuuluvat tehtävät voidaan tehdä nopeasti.⁴⁶⁹

Rajoitetut tutkinnanjohto-oikeudet voidaan myöntää esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan (rikos)ylikonstaapelin virassa toimivalle esitutkintavirkamiehelle, joka ei ole pidättämiseen oikeutettu virkamies. Koska alipäällystöön kuuluvalla tutkinnanjohtajalla ei ole pidättämisoikeutta, tutkinnanjohtaja ei voi tehdä kaikkia esitutkinnan edellyttämiä päätöksiä. Rajoitetuilla tutkinnanjohto-oikeuksilla varustetun tutkinnanjohtajan on tarvittaessa siirrettävä osa pakkokeinojen käyttämisestä koskevista asioista pidättämiseen oikeutetuille virkamiehille⁴⁷⁰.

Yleisjohtaja voi myös päättää noudosta, koska on esitutkintalain 6 luvun 2 §:n mukainen tutkinnanjohtaja. Yleisjohtaja toimii tehtävässään myös yleisesti tutkinnanjohtajana. Tämä voidaan päätellä siitä, että esitutkintalain 2 luvun 2 §:n lainvalmistelutöissä todetaan, että tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan tutkinnanjohtajaksi kelpoista poliisimiestä, joka tulee ryhtymään tai ainakin voisi ryhtyä kysymyksessä olevan asian tutkinnanjohtajaksi⁴⁷¹.

6.2.4 Kirjallinen noutomääräys on aina annettava noudettavalle

Noudosta on noudettavan oikeusturvasyistä annettava kirjallinen määräys. Kiireellisessä tapauksessa noutoon voidaan ryhtyä ilman kirjallistakin määräystä, mutta tässä tapauksessa *kirjallinen noutomääräys on annettava noudetulle jälkikäteen*. Noudettaessa henkilöä ilman kirjallista määräystä on määräys ja sen perusteena olevat seikat aina vähintään kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.⁴⁷²

6.2.5 Etsintä henkilön tavoittamiseksi

Noutomääräys siis ei oikeuta noudon suorittamista kotirauhan piiriin kuuluvassa asunnossa tms. Yksityiseltä paikalta noudettaessa henkilön tavoittaminen tapahtuu tarvittaessa etsintää koskevien (PKL 8:3 ja 8:4 sekä PolL 2:4) säännösten perusteella.

Lakiteknisenä muutoksena uudesta esitutkintalaista on jätetty pois tarpeettomana nähdyt kirjaukset poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta sekä vangin lähettämisestä esitutkintaan (VankeusL 6:5 ja TutkintavankeusL 3:8) liittyvät säännökset. Etsinnästä kuulusteluun noutoa varten on viittaus pakkokeinolain etsintää koskevaan säännökseen. Viittaussäännöksen mukaan etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädetään pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentissa ja 8 luvun 4 §:ssä.

Lain esitöistä ei käy ilmi, miksi pakkokeinolain säännös on haluttu tuoda esiin noudon yhteydessä. On kuitenkin todettavissa, että noudettavan henkilön tavoitta-

469 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 145–146.

470 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 143–146.

471 HE 222/2010 vp s. 166.

472 HE 222/2010 vp s. 212.

miseksi saadaan toimittaa pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n ja 8 luvun 4 §:n sekä PolL 2 luvun 4 §:n mukaiset yleinen kotietsintä ja paikanetsintä⁴⁷³.

Poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi (PKL 8:15,3). AOA on ottanut asiaan kantaa ratkaisussaan⁴⁷⁴ ja toteaa puheena olevasta lainkohdasta (aikaisemman pakkokeinolain 5:3) ilmenevän, että poliisimies voi toimittaa kotietsinnän ilman määräystä kiinniottettavan henkilön tavoittamiseksi. Sen sijaan anastetuksi epäillyn esineen takavarikoimiseksi edellytetään, että tätä esinettä on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verekseltään.

Poliisimiehellä on PolL:n 2 luvun 4 §:n mukaan oikeus poliisitutkintaan noudettavan henkilön löytämiseksi toimittaa kotietsintä tai paikanetsintä siten kuin pakkokeinolain 8 luvussa säädetään. Etsinnästä päättää päällystöön kuuluva poliisimies. Muu poliisimies voi ilman päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöstä toimittaa etsinnän silloin, kun sen välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

Esitutkintalain mukaisen esitutkintaan noutamisen ja poliisilain mukaisen poliisitutkintaan noutamisen välillä on siis eroavaisuutta, milloin poliisimies voi päättää noutamisesta.

6.3 Välitön kuuleminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:3 Välitön kuuleminen</p> <p>Rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on rikosten esitutkintaa suorittavan esitutkintavirkamiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi virkamiehen edustaman esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, asianomainen virkamies voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi. (30.12.2013/1145)</p> <p>Rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitettua kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.</p>	<p>ETL 19 § (27.6.2003/645)</p> <p>Rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman kihlakunnan alueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisimies voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi.</p> <p>Henkilö, jonka havaitaan poistuvan rikospaikalta, saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitettua kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, ettei kehotusta voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.</p>

473 AOA Dnro 2811/4708.

474 AOA Dnro 2811/4708.

6.3.1 Kihlakunnasta poliisilaitos

Lakiteknisenä muutoksena uuteen esitutkintalakiin on tehty joidenkin lain kirjaamistapaan liittyvien muutosten lisäksi poliisin organisaatorakenteen muutokseen liittyvät kirjaukset poliisin toimipaikkojen nimien osalta. Säännökseen tehdyillä teknisillä muutoksilla ei ole tavoiteltu muutosta aikaisempaan tilanteeseen. Uusien entistä laajempien poliisilaitosten perustamisen yhteydessä henkilön velvollisuus saapua välittömästi muuhun saman poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan saattaa tarkoittaa useiden satojen kilometrien matkustamista.⁴⁷⁵

6.3.2 Vähimmän haitan periaatteen mukainen toiminta

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mukaista velvollisuutta saapua esitutkintaan on varmistettu saman luvun 2 §:ssä mainituin edellytyksin noutaa henkilö esitutkintaan. Esitutkintalain 6 luvun 3 §:n mukainen välitön kuuleminen tulee sovelletuksi eri tilanteissa, mutta sen tavoitteena on vastaavaan tapaan tehostaa esitutkintalain 6 luvun 1 §:ssä säädettyä yleistä velvollisuutta myötävaikuttaa rikoksen selvittämiseen⁴⁷⁶.

Merkillepantavaa on, että esitutkintalain velvollisuutta saapua esitutkintaan, noutoa esitutkintaan tai välitöntä kuulemista koskevien säännöksiä toimialaa ei pääsäännön osalta ole rajattu henkilön asemaan liittyväksi. Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n perusteella esitutkintaan ovat velvollisia saapumaan todistaja, asianomistaja sekä rikoksesta epäilty. Esitutkintalain 6 luvun 3 §:n perusteella rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on jäätävä paikalle tai saavuttava välittömästi virkamiehen edustaman esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla.

Välitöntä kuulemista koskeva säännös antaa mahdollisuuden suorittaa henkilön välitön kuuleminen virkamiehen edustaman esitutkintaviranomaisen lähimmässä tarkoitukseen sopivaan toimipaikassa tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavassa toimipaikassa. Välittömän kuulemisen yhteydessä on aina otettava huomioon vähimmän haitan periaate (ETL 4:5). Lainvalmistelutöiden mukaan henkilö voidaan velvoittaa jäämään paikalle tai saapumaan heti muualle kuultavaksi vain, jos on olemassa tarve kuulla henkilöä välittömästi. Henkilön kuuleminen tulisi tapahtua lähimmässä mahdollisessa paikassa, jollei häntä voida kuulla paikan päällä esimerkiksi poliisiautossa tai muussa kuulustelukäyttöön sopivassa tilapäisessä paikassa. Lainvalmistelutöissä on suositeltu, että erityisesti vähäisten rikkomusten tutkinta suoritetaan ensimmäisen partion toimesta itse paikalla suppeana esitutkintana.⁴⁷⁷

475 HE 222/2010 vp s. 212.

476 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 754.

477 LaVM 9/1986 vp s. 6.

6.4 Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 6:4 Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen Esitutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi henkilö on kutsusta saapunut tai noudeutu esitutkintaan taikka on 3 §:n nojalla määrätty jäämään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä.	ETL 20 § Tutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi joku on saapunut tai noudeutu esitutkintaan taikka on 19 §:n nojalla määrätty jäämään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava viipymättä.

6.4.1 Oma-aloitteisesti esitutkintaan saapunut henkilö

Esitutkintalain 6 luvun 4 §:n muutoksella esitutkintaviranomaisen toimintavelvollisuus tutkintatoimenpiteiden viivytyksettömän aloittamisen osalta rajoitetaan yksinomaan säännöksessä kirjattuihin henkilöihin. Säännöksen ulkopuolelle on jätetty kutsumatta esitutkintaan saapuneet henkilöt.⁴⁷⁸

Esitutkintaan kutsumatta tai muuten velvoittamatta eli oma-aloitteisesti saapuneen henkilön osalta esitutkintatoimenpiteiden aloittaminen jää esitutkintavirkamiehen harkinnan varaan. Harkinnassa on otettava huomioon esitutkintalain 3 luvun yleiset säännökset sekä esitutkintalain 4 luvun esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet. Lain esitöissä on erityisesti mainittu esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentti, jonka mukaan esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteet huomioon ottaen asettaa tärkeysjärjestykseen⁴⁷⁹.

Yleisten periaatteiden mukaisesti jos henkilö saapuu oma-aloitteisesti esitutkintaan, esitutkinnassa tulisi pyrkiä siihen, että hänen kuulemisensa toteutetaan, mikäli se vain on mahdollista.

6.4.2 Ilman aiheetonta viivytystä

Esitutkintaa suorittavalle virkamiehelle annetaan uudistetussa esitutkintalaissa mahdollisuus saattaa kesken olevat kiireelliset esitutkintatoimenpiteet päätökseen ennen uuden asian käsittelyä. Säännöksen mukaan esitutkintaan kutsutun tai muuten velvoitetun henkilön edellyttämät esitutkintatoimenpiteet tulee aloittaa ilman aiheetonta viivytystä.⁴⁸⁰

Voidaanko ko. esitutkintalain 6 luvun 4 §:ää soveltaa aamuyöstä tapahtuneisiin vähäisempiin rikoksiin, kun on haluttu kuulla epäilty mahdollisimman nopeasti pois? Onko esimerkiksi mahdollista, että klo 5 aikaan tapahtuneen epäillyn rattijuopumuksen täysi-ikäinen epäilty sijoitetaan sumppuun odottamaan kuulustelua, jos

478 HE 222/2010 vp s. 212.

479 HE 222/2010 vp s. 212.

480 HE 222/2010 vp s. 212.

epäillyn osoite on ollut vähän epäselvä tai on vähän entisyyttä poliisin karttamisesta ja ajatellaan, että tutkinta tulee klo 7 töihin ja hoitaa epäillyn kuulustelun? Voidaan-ko todeta, että tämä 2–3 tunnin viive on laillinen menettely? Tällöin tulee harkintaan ottaa myös esitutkintalain 7 luvun 5 §:n säännös, jonka mukaan kuulustelun saa toimittaa 22–7 välisenä aikana ainoastaan, jos kuulusteltava sitä pyytää tai kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

Kuulustelun siirtäminen aamuun ei ole yleensä mahdollista. Tällainen toimintamalli ei perustu lakiin. Kiinniottanut partio voi kuulustella epäillyn tai kuulustelun voi suorittaa joku muu poliisimies. Mikäli muulla poliisimiehellä on jokin muu työtehtävä, hän voi hoitaa tuon työtehtävän ensin ja sen jälkeen ryhtyä viipymättä kuulustelutyöhön. Kotoa kiinnioton aikaan nukkumassa ollut töihin myöhemmin tuleva tutkija ei voi olla tällainen virkamies.

Edellä mainittua kysymystä harkittaessa tulee ottaa huomioon, että lainvalmistelutöiden mukaan kuulustelun suorittajalla saattaa olla kuulusteltavan saapuessa poliisiasemalle suoritettavanaan jokin välttämätön kiireellinen toimenpide, joka viivästyttää kuulustelun aloittamista. Lain esitöissä korostetaan sitä, että henkilöä ei tulisi noutaa, jos häntä koskevien esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen ei päästä nopeasti. Vaikka pykälässä mainittaisiin vain esitutkintatoimenpiteiden aloittaminen, on itsestään selvää, että toimenpide olisi myös saatettava loppuun ilman aiheutonta viivytystä.⁴⁸¹

Vähemmän haitan periaatteen mukaisesti esitutkintaan ei tulisi noutaa tai kutsua henkilöä tilanteessa, jossa tutkija ei pysty muiden kiireellisten asioiden johdosta suorittamaan noudetun henkilön edellyttämiä esitutkintatoimenpiteitä.

6.5 Läsnaolon kesto

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:5 Läsnaolon kesto</p> <p>Ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä.</p> <p>Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia.</p>	<p>ETL 21 §</p> <p>Ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä.</p> <p>Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia. Toimenpiteistä, joihin saadaan ryhtyä epäillyn poistumisen estämiseksi, säädetään pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä.</p>

481 HE 222/2010 vp s. 212.

Esitutkinnaissa ollutta ei saa ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana siitä, kun hän on poistunut esitutkinnaasta.	Esitutkinnaissa ollutta ei saa ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana. <i>Ks. PakkokeinoL 450/1987 1 luku 3 § ja 6 luku 1 §. Ks. myös A esitutkinnaasta ja pakkokeinoista 575/1988 19 §.</i>
--	---

6.5.1 Rikollisesta teosta epäilty

Esitutkintalain 6 luvun 5 § säätelee läsnäolon kestoja. Säännökseen on kirjattu läsnäolon kestoja esitutkinnaissa säätelevään pykälään oma erityinen virke alle 15-vuotiaita koskevan rikollisen teon osalta. Rikollisesta teosta ei voida pidättää, joten tästä syystä yli 12 tunnin ja enintään 24 tunnin läsnäolovelvollisuus alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta epäillyn henkilön osalta edellyttää aina *erittäin painavia syitä*. Lain esitöiden mukaan erityiseksi syyksi riittäisi vakavan teon tutkinnan sotkemisvaara. Toisaalta lastensuojelulliset näkökulmat voivat puoltaa rikollisesta teosta epäillyn henkilön säilyttämisen poliisin tiloissa yli 12 tunnin ajan.⁴⁸²

6.5.2 Lakitekniset muutokset

Uuden esitutkintalain säätämisen yhteydessä säännöksestä on jätetty pois viittaukset pakkokeinolain säännöksiin epäillyn poistumisen estämisen osalta. Toimivaltuus näiltä osin on otettu huomioon uudistetun pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n säädetyt poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskevan säännöksen yhteydessä.⁴⁸³

6.6 Poistumisen estäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:6 Poistumisen estäminen</p> <p>Rikoksesta epäiltyä, joka on 5 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnaissa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnaissa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi.</p>	<p>Pakkokeinolaki 6:1 Poistumisen estäminen (450/1987)</p> <p>Rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnaissa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnaissa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. Häntä ei saa kuitenkaan sijoittaa pidätettyjen säilytysluoneeseen, ellei pidättämiseen ole 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä.</p>

482 HE 222/2010 vp s. 213.

483 HE 222/2010 vp s. 213. Mainittakoon tässä yhteydessä, että lain esitöiden mukaan henkilön suostumuksella voidaan enimmäisaikoja pidentää esimerkiksi sen vuoksi, että asiakkaan ei tarvitse saapua useita kertoja esitutkintaan. Henkilön suostumuksella tapahtunut lain asettamien määräaikojen ylittäminen on mahdollista vain silloin, kun henkilön vapautta ei ole rajoitettu. Vapautensa menettänyttä ei voida suostumuksellakaan pitää esitutkinnaissa säännöksessä mainittuja määräaikoja pidempään. Näin ollen esim. rikoksesta epäilty ei voi antaa suostumusta yli 24 h läsnäoloon esitutkinnaissa.

6.6.1 Lain kirjaamistavan muutos

Aiemmin pakkokeinolakiin kirjattu säännös poistumisen estämisestä on siirretty asiayhteytensä vuoksi paremmin sopivana esitutkintalain puolelle. Lakiin ei ole nähty tarpeelliseksi ottaa säilyttämisen yksityiskohtia säätelevää virkettä, sillä kyseinen säätely on keskitetty lakiin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta eli ns. putkalakiin.⁴⁸⁴

6.6.2 Alle 15-vuotiaan sijoittaminen ”sumppuun”

Periaatteessa muuttumattomana pysyneen säännöksen käytön tulkinnassa on ollut epäselvyyttä alle 15-vuotiaiden osalta. Lain esitöissä⁴⁸⁵ on tuotu esiin Eduskunnan apulaisoikeuskanslerin vuonna 2004 antama yksittäistapausta koskeva päätös⁴⁸⁶, jossa AOA on todennut alle 14-vuotiaan lapsen sijoittamisen poliisiaseman ”sumppuun” olevan selvästi virheellistä ja lainvastaista. Päätöksessään AOA on todennut lukittuun tilaan sijoittamisen koskevan yksinomaan rikoksesta epäiltyä henkilöä.

Lainvalmistelutöiden mainitseman tapauksen lisäksi asiaa on ollut esillä seuraavissa lainvalvojan käsittelyssä olevissa tapauksissa.

AOA Dnro 986/4/07 ratkaisussa on ollut kyse 10-vuotiaista pojista ja näpistysrikoksesta. Ratkaisun perusteluissa viitataan vähimmän haitan periaatteen noudattamiseen. Esitetyt perustelut eivät ole oikeuttaneet viemään lapsia kuultavaksi poliisiasemalle. Heidän kuulemisensa olisi tullut tapahtua paikan päällä tai esimerkiksi läheisyyteen pysäköidyssä poliisiautossa. Poliisilaitokselle kuljettaminen on alle 15-vuotiaan epäillyn kohdalla ollut niin ankara pakkokeino, että sen käyttöön olisi tullut suhteellisuusperiaatteen mukaan suhtautua pidättyvästi. Merkitystä on ollut annettava sille, miten lapsi kokee tilanteen. Selvitys ei anna viitteitä siitä, että lasten käytös, esimerkiksi heidän kieltäytymisensä antamasta henkilötietojaan tai pyrkimys paeta tilanteesta olisi ollut perusteena heidän viemiseen poliisilaitokselle.

AOA Dnro 249/4/03 tapauksessa on ollut kyse kolmesta alaikäisestä (ilmeisesti alle 15-vuotiaasta) ja näpistyksestä. Tilanteessa ei ollut saatu syntymäaikoja selvitettyä. Pojat ovat olleet rauhattomia ja käyttäytyneet asiattomasti, eikä tilanne huomautuksesta huolimatta ole rauhoittunut. Heidän kiinniottamiseen on ollut oikeus PolL henkilöllisyyden selvittämissäännöksen perusteella. Vrt. tätä ratkaisua edelliseen ratkaisuun nähden, tässä tapauksessa kiinni ottaminen on ollut mahdollista.

AOA 27.9.2004 Dnro 1416/4/02 tapauksessa on ollut kyse tilanteesta, että 14-vuotias poika on otettu kiinni ja viety poliisiasemalle. Kiinniottaminen on alle 15-vuotiaan epäillyn kohdalla niin ankara pakkokeino, että pakkokeinojen käyttämisessä sovellettavan suhteellisuusperiaatteen mukaan sen käyttöön tulee suhtautua

484 HE 222/2010 vp s. 214.

485 HE 222/2010 vp 214.

486 AOA 27.9.2004 Dnro 1416/4/02. AOA piti selvästi virheellisenä ja lainvastaisena sitä, että 14-vuotias lapsi oli sijoitettu ”sumppuun”. Selvityksessä ei ollut tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella olisi ollut aihetta epäillä, että poika olisi poistunut ilman valvontaa. Kiinniottamista oli perusteltu esitutkintalain mukaisella kuulemisella asian selvittämiseksi ja poliisilain mukaisella henkilöllisyyden varmistamisella. Nämä perusteet eivät oikeuttaneet ”sumppuun” sijoittamista, mikä voi koskea vain rikoksesta epäiltyä, välittömän poistumisen estämiseksi.

pidättyvästi. ”Sumppuun” sijoittaminen oli selvästi virheellistä ja lainvastaista. Selvityksessä ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella olisi ollut aihetta epäillä, että poika olisi poistunut ilman valvontaa.

Viimeisen ratkaisun perusteluista on luettavissa, että ”sumppuun” laittaminen olisi siis voinut olla mahdollista, jos olisi ilmennyt sellaisia seikkoja, että poika olisi poistunut ilman valvontaa. Toisaalta ratkaisussa todetaan se itsestäänselvyys, että ETL säännöksellä kuulemisella asian selvittämiseksi ja PoL:n säännöksellä henkilöllisyyden varmistamisesta lukittuun tilaan laittaminen ei ole mahdollista.⁴⁸⁷

Lainvalmistelutöissä todetaan toisaalta myös, että ikäryhmään kuuluvien kohdalla (käsitellään rikollisesta teosta epäiltyjä eli alle 15-vuotiaita) sovellettaisiin myös epäillyn läsnäoloa koskevia 6 luvun säännöksiä, jotka mahdollistaisivat noudon, kiinniottamisen ja poistumisen estämisen.⁴⁸⁸

Lähtökohtana on, että 6 luvun säännöksiä sovellettaisiin kaikenikäisiin esitutkinnassa kuultaviin ja epäiltyjen osalta alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn. Tämä tarkoittaa sitä, että ääritapauksissa voidaan turvautua noutamiseen, kiinniottamiseen ja poistumisen estämiseen. Tämä ei aiheuttaisi muutosta nykytilanteeseen, koska näin entisiä esitutkintalain 17—21 §:ää on tulkittu.⁴⁸⁹

Toisaalta esitöissä on mainittu, että alle 18-vuotiaan vapautensa menettänyt henkilö tulee pitää (putkalaki 3:1,1) erillään muista vapautensa menettäneistä, jollei hänen oma etunsa muuta vaadi.⁴⁹⁰

Esitutkintalain 6 luvun 5 §:n mukaan rikolliseen tekoon syyllistynyt alle 15-vuotias henkilö on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan esitutkinnassa läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia.

Esitutkintalain 6 luvun 6 § mahdollistaa rikoksesta epäillyn ja rikollisesta teosta epäillyn pitämisen lukitussa tilassa poistumisen estämiseksi. Pakkokeinolaista esitutkintalain puolelle siirretty säännös saattaa olla käyttökelpoinen peruste henkilön kiinniotolle esimerkiksi silloin, kun henkilö otetaan kiinni ja hänen kuulustelunsa aloitetaan välittömästi kiinnioton jälkeen. Kiinniottoperuste on taas tarvittaessa muutettavissa pakkokeinolain puolelle, mikäli henkilön kiinni pitäminen pidättämisen myötä tulee jatkumaan yli 24 tuntia. Esitutkintalain 6 luvun 6 §:n perusteella kiinniotettu henkilö voidaan sijoittaa pidätettyjen säilytystilaan, mutta kiinniotto ei voi kestää yli 24 tuntia. Yli 12 tunnin kiinniotto esitutkintalain 6 luvun 6 §:n nojalla edellyttää kuitenkin pidättämisen edellytysten olemassaoloa vastaavaan tapaan, kuin pakkokeinolain mukainen kiinniotto.

Selvää on, että alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta epäillyn henkilön sijoittamisessa lukittuun tilaan tulee noudattaa suurta harkintaa ja mahdollisuuksien mukaan pyrkiä varmistamaan hänen poistumisensa poliisin tiloista muulla tavoin.

Poistumisen estämiseksi tehty toimenpide tulee aina perustella ja kirjata poliisiasiaihin tietojärjestelmään. Lainvalmistelutöissä tuodaan esille ylempään lailli-

487 Edellä mainittuja ratkaisuja on käsitelty Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 410–411 ja 738–739.

488 HE 222/2010 vp s. 181.

489 HE 222/2010 vp s. 210.

490 HE 222/2010 vp s. 214.

suusvalvojan ratkaisu⁴⁹¹, jonka mukaan kuulusteltavan poistumisen estäminen on perusteltavissa silloin, kun kuulusteltavan voidaan osoittaa olevan aikeissa poistua poliisilaitokselta kesken kuulusteluiden.

6.7 Ilmoitus sotilasviranomaiselle

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 6:7 Ilmoitus sotilasviranomaiselle</p> <p>Sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.</p>	<p>EPA (575/1988) 11a § (1261/1999) Ilmoitus sotilasviranomaiselle toimenpiteistä.</p> <p>Kun sotilas noudetaan esitutkintaan, otetaan kiinni, pidätetään, vangitaan tai päästetään vapaaksi, on siitä ilmoitettava viipymättä sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.</p>

6.7.1 Lain kirjaamistavan muutos

Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi ilmoituksesta sotilasviranomaisille säädetään jatkossa esitutkintalaissa 6 luvun 7 §:ssä.⁴⁹²

Esitutkintalain mukaan sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

On teoriassa mahdollista, että poliisi noutaa hallintoyksikön päällikön tai ottaa tämän kiinni esitutkintaa varten (esimerkiksi rattijuopumus). Lain kirjauksen mukaan noudosta tai kiinniotosta tulee ilmoittaa hänelle itselleen myös säännöksen tarkoituksessa. Säännös ei näyttäisi sallivan ilmoittamista ylempää esikuntaan tai hallintoyksikön päällikön alaiselle kyseessä olevassa hallintoyksikössä.

Toisaalta esitutkintalain 3 luvun 6 § antaa tutkinnanjohtajalle mahdollisuuden tehdä ilmoitus virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten. Tämän yleissäännöksen perusteella ilmoitus myös asianomaisen virkamiehen esimiehelle on tehtävissä.

491 AOA 16.5.2008 Dnro 993/1/06.

492 HE 222/2010 vp s. 214. Todettakoon, että vastaavankaltainen säännös löytyy PKL 11 luvusta. Pakkokeinolain mukaan sotilaan kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta tai vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

7 KUULUSTELUT

Kimmo Halme ja Satu Rantaeskola

7.1 Kuulusteltavan läsnäolo

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:1 Kuulusteltavan läsnäolo</p> <p>Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.</p> <p>Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.</p> <p>Asianosaiselta ja todistajalta on otettava vastaan heidän tarjoamansa kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset.</p>	<p>ETL 22 § (27.6.2003/645)</p> <p>Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.</p> <p>Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa kuitenkin antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäillyn osalta edellytyksenä on lisäksi, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä.</p> <p>Asianosaiselta on otettava vastaan hänen tarjoamansa, kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset. Erityisistä syistä tällaisia selvityksiä voidaan ottaa vastaan myös todistajalta tätä kuulusteltaessa.</p>

7.1.1 Puhelinkuulusteluiden yms. käytön laajentaminen

Esitutkintalain 7 luvun 1 §:n mukaan asianosainen tai todistaja saadaan kuulla puhelimitse, jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta⁴⁹³. Haittaa puhelimitse kuulustelu saattaa aiheuttaa ainakin kuultavan oikeusturvalle, mistä syystä kuulusteltavalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi henkilökohtaisesti, jos hän sitä haluaa. Tutkinnan luotettavuus tulee varmistaa, joten tutkijan tulee pystyä varmistamaan kuulusteltavan henkilöllisyys riittävällä tavalla. Aiemman lain mukaan rikoksesta epäillyn kuulusteleminen puhelimitse edellytti lisäksi, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oi-

⁴⁹³ Näin on todettu jo HE 52/2002 vp.

keellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritettujen kuulustelujen vähäinen täydentäminen.⁴⁹⁴

Esitutkintalain säännös tuo selkeän helpotuksen erityisesti rikoksesta epäillyn kuulustelemiseen puhelimitse tai muuta tiedonsiirtotapaa hyväksikäyttäen. Tutkijan vastuulla on arvioida niitä haittoja ja tutkinnan luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja, joita puhelimitse tapahtuva kuulustelu voi tuoda mukanaan. Puhelinkuulustelu on kuitenkin usein suositeltava tapa hoitaa kuulustelut esitutkintalain 3 luvun 11 §:ssä edellytettävän viivytyksettömän esitutkinnan toimittamiseksi.

Lain esitöissä tai oikeuskirjallisuudessa ei ole tuotu esiin seikkoja, joiden mukaan puhelimitse suoritettu kuulustelu olisi mahdollista suorittaa ottamatta huomioon esitutkintalain 4 luvun yleisiä periaatteita tai esitutkintalain 7 luvun säännöksiä kuulusteluista. On todettavissa, että esitutkintalain säännöksiä on noudatettava riippumatta siitä suoritetaanko kuulustelu puhelimitse vai henkilökohtaisesti. Näin ollen esitutkintalain 7 luvun 10 §:ssä mainitut ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset on tehtävä myös ennen puhelimitse suoritettavaa kuulustelua.

Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnaissa ja hänen kielelliset oikeutensa sekä rikoksesta epäillylle hänen oikeutensa olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Puhelinkuulustelun yhteydessä ”paikalle” ei voida pyytää kuulustelutodistajaa.

Puhelimitse kuulusteltavalle rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Puhelinkuulustelun yhteydessä on myös selostettava avustajaa ja puolustajaa koskevat oikeudet. Mikäli henkilö haluaa itselleen avustajan, puhelinkuuleminen ei ole mahdollista.

Puhelimitse kuulusteltavalle asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. Tällaisen kuulustelun toimittaminen puhelimitse on kuitenkin harvinaista.

Ennen puhelimitse tapahtuvaa kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta. Perätön lausumasta viranomaismenettelyssä (RL 15:2) ei tule kyseeseen puhelimitse tapahtuvan kuulustelun yhteydessä, joten rangaistusuhasta ei tarvitse ilmoittaa kuulusteltavalle.

Ennen puhelimitse tapahtuvaa kuulustelua todistajalta on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä ja 7 luvun 9 §:ssä säädetään.

Puhelinkuulustelu suorittamisessa on otettava huomioon erityisesti seuraavat lainkohdat:

- Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnaissa (ETL 4:10)
- Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen (ETL 4:3)
- Kuulusteltavan läsnäolo (ETL 7:1)
- Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus (RL 15:2 ja ETL 7:6)

494 HE 222/2010 vp s. 215.

- Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta (ETL 7:8)
- Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset (ETL 7:10)
- Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen (ETL 9:2)

Lähtökohdiana voidaan pitää, että kuulustelu suoritetaan puhelimitse, kun tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Ajatuksena on, että puhelimitse ei suoriteta kuulusteluja, joissa on konkreettinen mahdollisuus kuultavan kielellisten oikeuksien vaarantumiselle tai rikoksesta epäillyn puolustajan sekä asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämiselle.

Näistä lähtökohdista on esitettävissä, että puhelinkuulustelun alkuun kirjataan seuraava kirjaus:

Rikoksesta epäillyn osalta: “Minulle on kerrottu asemastani esitutkinnassa, mistä rikoksesta minua epäillään ja kyseisen rikoksen rangaistusasteikosta. Lisäksi minulle on kerrottu oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Olen tietoinen, että minulla on oikeus olla myötävaikuttamatta syyllisyyteni selvittämiseen. Tiedän, että avustajan käyttäminen kuulustelussa voisi parantaa mahdollisuuksiani puolustautua rikosepäilyjä vastaan. Minulle on varattu riittävästi aikaa harkita avustajan käyttämistä kuulustelussa. Luovun vapaaehtoisesti avustajan käyttämisestä kuulustelussa. Katson, että kuulustelun suorittaminen puhelimitse ei aiheuta haittaa eikä vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Puhelimitse kuultuna kerron asiasta seuraavaa:”

Asianomistajan, tämän laillisen edustajan ja asiamiehen osalta: “Minulle on kerrottu asemastani esitutkinnassa. Minulle on ennen kuulustelua ilmoitettu asianomistajan totuusvelvollisuudesta. Lisäksi minulle on kerrottu oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Minulle on varattu riittävästi aikaa harkita avustajan käyttämistä kuulustelussa. Luovun vapaaehtoisesti avustajan käyttämisestä kuulustelussa. Katson, että kuulustelun suorittaminen puhelimitse ei aiheuta haittaa eikä vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Puhelimitse kuultuna kerron asiasta seuraavaa:”

Todistajan osalta: “Minulle on kerrottu asemastani esitutkinnassa. Minulle on ennen kuulustelua ilmoitettu todistajan totuusvelvollisuudesta. Minulta on tiedusteltu seikat, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat minua kieltäytymään todistamasta. Katson, että kuulustelun suorittaminen puhelimitse ei aiheuta haittaa eikä vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Puhelimitse kuultuna kerron asiasta seuraavaa:”

7.1.2 Täsmennyksiä asiamiehen käyttöön rikoksesta epäillyn kuulustelussa

Rikoksesta epäillyn osalta lakiin on tehty muutos asiamiehen käytön osalta. Rikoksesta epäillyn kuuleminen asiamiehen välityksellä on mahdollista vain kun rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai 6 kk vankeutta.⁴⁹⁵

495 HE 222/2010 vp s. 215.

7.1.3 Todistajan tarjoama materiaali

Esitutkintalain 7 luvun 1 §:n 2 momentin myötä asianosaisen lisäksi myös todistajalta tulee ottaa vastaan kuulustellun tarjoamat kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset. Todistajan osalta tämä on tapahtunut vanhan lain aikaan vain erityisistä syistä.⁴⁹⁶

Esitutkintalain myötä kuulusteltavalta tulee ottaa vastaan lähtökohtaisesti kaikki se kirjallinen materiaali, mitä hän tarjoaa kuulustelukertomustaan täydentävänä kirjallisena selvityksenä. Sen päättäminen, mikä materiaali liitetään esitutkintapöytäkirjaan kuulustelukertomusta täydentävänä materiaalina, on syytä pohtia erikseen esitutkintayhteistyössä tutkijan, tutkinnanjohtajan ja syyttäjän kanssa. Esitutkintapöytäkirjan laadinnasta annetun ohjeen mukaan siitä kuultavan tarjoamasta aineistosta, jota ei ole asiaan kuulumattomana otettu esitutkintapöytäkirjaan on tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjan “Merkitään -sivulle”⁴⁹⁷.

7.1.4 Kuulustelupöytäkirjan sisällön sääntely

Esitutkintalain säännöksestä on jätetty pois kuulustelupöytäkirjan sisältöön liittyvät viittaukset. Nämä asiat on säädetty esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 3 momentissa, johon sääntely sopii asiayhteytensä vuoksi paremmin.

7.2 Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:2 Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset Asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.	ETL 23 § Asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat.

496 HE 222/2010 vp s. 215.

497 POHA - Esitutkintapöytäkirja 2020/2013/5229 Liite 1 s. 15.

7.2.1 Asianomistajakuulustelun harkinnanvaraisuuden laajentaminen

Aikaisempaan esitutkintalakiin verrattuna asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää asianomistajan omasta aktiivisuudesta riippuvaiseksi, jos asian laatu asianomistajien suuren määrän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää. Lain esitöiden mukaan asianomistaja voidaan jättää kuulematta myös lukumäärältään vähäisempien rikoskokonaisuuksien tutkinnassa tilanteessa, jossa asianomistajan henkilöllisyys on selvittely-yrityksistä huolimatta jäänyt epäselväksi.⁴⁹⁸

Asianomistajan kuulustelun toteuttamisen harkinnanvaraisuus esimerkiksi laajojen rikossarjojen tutkinnan yhteydessä on selkeä parannus vanhaan lakiin verrattuna ja helpottaa näiden rikoskokonaisuuksien käsittelyä oleellisesti.

Asianomistajan omasta ilmoittautumisesta tapahtuva kuuleminen voidaan toteuttaa ainakin seuraavanlaisin lähtökohtaisesti syyttäjän kanssa sovittavin toimenpitein:

- 1) lähetetään kirje kaikille tiedossa oleville asianomistajille,
- 2) laitetaan sanomalehteen tai muuhun viestintävälineeseen ilmoitus tai
- 3) kuullaan vain osa tiedossa olevista asianomistajista.

7.3 Päihtyneen kuulusteleminen

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 7:3 Päihtyneen kuulusteleminen</p> <p>Jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudelleen tarkastaa kertomuksensa siten kuin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta jäljempänä säädetään.</p>	<p>EPA (575/1988) 12 § Päihtyneen kuulusteleminen:</p> <p>Jos joku on siinä määrin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voidaan olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä.</p> <p>Kuulustelupöytäkirjaan on tällöin tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudestaan tarkastaa kertomuksensa. Sen tarkastamisesta on voimassa, mitä esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa säädetään.</p>

73.1 Lakitekniset muutokset

Esitutkintalain 7 luvun 3 § määrittää päihtyneen kuulustelemisen. Lakiteknisenä muutoksena esitutkintalakiin on liitetty aiemmin asetuksen tasoinen säännös kuuluvan oikeusturvaan liittyvien syiden johdosta. Lakiin on myös tehty lain kirjaamistapaan liit-

⁴⁹⁸ HE 222/2010 vp s. 215–216.

tyviä muutoksia, joilla ei ole tavoiteltu muutosta nykytilaan. Muutosten avulla muun muassa päihtyneen kuulustelun edellytys pyritään kuvaamaan entistä paremmin.⁴⁹⁹

Kuulustelupöytäkirjaan tulee yhä tehdä kirjaukset päihtymystilasta ja siitä, miksi päihtynyttä on ollut tarpeen kuulla. Kuultavalle on varattava tilaisuus tarkastaa kertomus ja varaamisen mahdollisuus on hyvä kirjata kuulustelupöytäkirjaan.

Vastaavaan tapaan kuin esitutkintalain 7 luvun 1 §:n osalta kuulustelupöytäkirjaan tehtävät kirjaukset on sijoitettu asiayhteytensä puolesta paremmin sopivaan säännökseen (ETL 9:1,3). Lain esitöissä kuitenkin korostetaan, että näiden merkintöjen tekemistä asianmukaisesti ja riittävästi on syytä korostaa tässäkin yhteydessä.⁵⁰⁰

Lain esitöissä lähdetään siitä, että päihtyneen henkilön kuulusteleminen tulisi suhtautua pidättyvästi. Kuulustelun merkityksen ymmärtämisen lisäksi kuulusteltavan on kyettävä vapaasti harkitsemaan kertomuksensa sisältö. Toisaalta kuulustelun tarpeen edellytysten osalta on arvioitava sitä, kuinka tärkeää kiireellinen kuulustelu on teon selvittämisen kannalta. Vastakkain ovat siis yksilön oikeusturvaintressi ja sekä rikoksen selvittämisintressi.⁵⁰¹

Päihtyneen henkilön kuulusteleminen on siis lähtökohtaisesti aina mahdollista silloin, kun henkilön voidaan olettaa ymmärtävän kuulustelun merkityksen. Toisaalta erittäin vahvasti päihtyneen henkilönkin kuulusteleminen on lain mukaan mahdollista, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Jossakin tilanteessa harkittavaksi tulee myös kuulustelun taltioiminen ääni- ja kuvatalentteeseen myöhempien väitteiden varalta.⁵⁰²

Mainittakoon vielä, että päihtyneelle rikoksesta epäillylle on mahdollista antaa rikesakkosakkomääräys tai rangaistusvaatimus, jos voidaan olettaa henkilön ymmärtävän, mistä on kysymys.⁵⁰³

7.4 Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 7:4 Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen</p> <p>Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään. Kuulusteleminen on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.</p>	<p>EPA (575/1988) 13 § Sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulusteleminen:</p> <p>Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä sieluntoiminnan häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 12 §:ssä on säädetty. Kuulusteleminen on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.</p>

499 HE 222/2010 vp s. 216.

500 HE 222/2010 vp s. 216.

501 HE 222/2010 vp s. 216.

502 HE 222/2010 vp s. 216.

503 HE 222/2010 vp s. 216–217.

7.4.1 Lakitekniset muutokset

Esitutkintalain 7 luvun 4 § määrittää mielentilaltaan häiriintyneen henkilön kuulemisen. Lakiteknisenä muutoksena uuteen esitutkintalakiin on liitetty aiemmin asetuksen tasoinen säännös kuultavan oikeusturvaan liittyvien syiden johdosta. Toisaalta muutokset liittyvät säännöksen otsikon ja sisällön ajanmukaistamiseen.⁵⁰⁴

Säännöksen tulkinnassa ja soveltamisessa on otettava huomioon vastaavat seikat kuin kuultaessa päihtynyttä henkilöä. Näin ollen myös mielentilaltaan häiriintyneen henkilön kuulemispöytäkirjaan on merkittävä kuulemistavan tila ja se, miksi kuulemista ei ole voitu lykätä esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 3 momentin mukaisesti.

Mielentilaltaan häiriintyneen henkilön kuuleminen on lähtökohtaisesti aina mahdollista silloin, kun henkilön voidaan olettaa ymmärtävän kuulemistun merkityksen. Toisaalta kuulemistun merkityksen ymmärtämiseen vaikuttavan mielenterveyden häiriön vaikutuksen alaisena olevan henkilönkin kuuleminen on yhä mahdollista, jos kuulemistua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

Mielentilaltaan häiriintyneen kuulemistun taltioiminen ääni- ja kuvataallenteeseen saattaa olla tarpeen myöhempien väitteiden varalta.

7.5 Kuulemistavan kohtelu

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:5 Kuulemistavan kohtelu Kuulemistavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulemistavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulemistavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Kuulemistun saa toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana ainoastaan, jos: 1) kuulemistava sitä pyytää;	ETL 24 § Kuulemistavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan käyvän lausuman saamiseksi kuulemistavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulemistavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Kuulemistua ei saa toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana, paitsi: 1) kuulemistavan pyynnöstä;

504 HE 222/2010 vp s. 217. Lain esitoissa todetaan kuulemistun suorittamisesta seuraavaa: Mielenterveyden häiriöllä tarkoitettaisiin tilapäistä häiriötä. Pitkäaikaisten tai pysyväksi luonnehdittavien häiriöiden tapauksissa henkilöä voitaisiin kuulemistella, jos se on rikoksen selvittämiseksi tarpeen. Tällöin kysymyksessä saattaa olla tapaus, jossa kuulemistutilaisuus on tallennettava ääni- ja kuvataallenteelle 9 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisesti, koska kuulemistukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulemistavaa voida todennäköisesti häiritä kuulemistavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Vaikka kertomusta ei olisi tarkoitus käyttää todisteena, kuulemistutilaisuuden tallentaminen saattaa olla kuitenkin tarpeen 9 luvun 3 §:n nojalla.

<p>2) asia tutkitaan suppeassa esitutkinnassa, johon kuulusteltava on 6 luvun 3 §:n mukaan velvollinen heti jäämään tai saapumaan; tai</p> <p>3) kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.</p> <p>Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon.</p>	<p>2) suppeassa esitutkinnassa, johon kuulusteltava on 19 §:n mukaan velvollinen heti jäämään tai saapumaan; tai</p> <p>3) jos siihen on muu erityinen syy.</p> <p>Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon. (27.6.2003/645)</p>
--	---

7.5.1 Rikoksen selvittämistä vaarantamatta

Kuulustelun saa esitutkintalain 7 luvun 5 §:n perusteella toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana vain kuulusteltavan pyynnöstä, suppeassa tutkinnassa, kun välittömän kuulemisen edellytykset ovat olemassa tai kun kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Lainsäätäjällä on pitänyt *muusta erityisestä syystä* -perustetta epämääräisenä ja on halunnut selkeyttää lainsäädäntöä. Sanalla *vaarantamatta* lainsäätäjällä korostaa sitä, että kuulustelun toimittamiskynnyksen tulee olla yöaikaan tavanomaista kuulustelukynnystä korkeammalla.⁵⁰⁵

Lainsäätäjällä on halunnut selkeyttää lainsäädäntöä lakiin kirjatulla täsmennyksellä, mutta sen tarkoituksena ei ole ollut vähentää tai vaikeuttaa kuulusteluiden suorittamista yöaikaan.

Lainvalmistelutöihin on kirjattu uuden selkeämmin kirjatun kuulusteluperusteen käyttöön liittyvä esimerkki, jossa kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Esimerkin mukaisesti kuulustelun toteuttaminen on klo 22–07 välisenä aikana sallittu, jos kuulustelua ei rikoksen selvittämistä vaarantamatta voida siirtää aamuun. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun epäilty tavataan yöllä rikospaikalta ja on syytä epäillä hänellä olleen rikoskumppaneita, jotka ovat päässeet pakoon.⁵⁰⁶

Kokonaan toinen asia on se miten kuulustelut yöaikaan poliisilaitoksilla järjestetään. Lainsäätäjällä on jo vuonna 1995 esitutkintalakia edellisen kerran valmisteltaessa kuvailut rikospaikalta tavattuun henkilöön liittyvää esimerkkiä kuulustelun toimittamiseen liittyen. Lienee kuitenkin niin, että ko. tilanteissa ei kuulusteluja ole poliisilaitoksilla ainakaan pääsääntöisesti pystytty yöaikaan järjestämään. Toisaalta monin paikoin toimivaksi käytännöksi poliisilaitoksilla on muovautunut käytäntö, jonka mukaan klo 22–07 välisenä aikana tavattua rattijuopumukseen epäiltyä henkilöä on kuulusteltu epäillyn rattijuopon tavanneen partion toimesta heti tarkkuusalkometrikokeen jälkeen. Lainsäädännön selkeyttämisen myötä poliisilaitoksille tarjoutuu entistä paremmat mahdollisuudet ohjeistaa yöaikaan toimitettavien kuulusteluiden toteuttamista.

Yhden kosketuksen periaatetta noudattamalla säästetään huomattava määrä resursseja. Yhden kosketuksen periaatteen mukaisesti asia pitäisi jo ensipartion toimesta hoitaa niin valmiiksi asti kuin se suinkin on mahdollista.

⁵⁰⁵ HE 222/2010 vp s. 217. Tässä yhteydessä on hyvä mainita lain esitöissä annettu ohje kuulustelun suorittamista varten. Ensin vapaa kerronta ja sen jälkeen kuulustelukertomusta täydennetään tai selvennetään kuulustelijan esittämällä kysymyksillä.

⁵⁰⁶ HE 222/2010 vp s. 217.

7.6 Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:6 Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus Asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.	ETL 25 § Asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.

7.6.1 Säännös pysyy ennallaan

Esitutkintalain 7 luvun 6 § on vastaava kuin aiemmin voimassa olleen esitutkintalain 25 §.⁵⁰⁷

7.6.2 Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus

Asianomistajan ja tämän laillisen edustajan sekä asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Asianomistajalla ei ole oma-aloitteista ilmaisovelvollisuutta, eikä hänen tarvitse vastata esitettyyn kysymykseen, mutta jos asianomistaja haluaa kertoa itse tai vastata kysymykseen, hänen pitää puhua totta.⁵⁰⁸

Ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle tai asiamiehelle on esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistuksesta. Asianomistajan osalta perätön lausuma on kysymyksessä silloin, kun asianomistaja valehtelee eli vääristelee tosiseikkoja tai esittää olemattomia seikkoja. Salaamisen osalta asianomistaja voi syyllistyä perättömään lausumaan vain silloin, kun hän salaa jonkin asiaan vaikuttavan seikan kertoessaan asiasta oma-aloitteisesti tai vastatessaan hänelle esitettyihin kysymyksiin. Perättömään lausumaan viranomaismenettelyssä (RL 15:2) voi syyllistyä vain henkilökohtaisesti kuulustelussa läsnä olevana.⁵⁰⁹

Asianomistajan negatiivinen totuudessa pysymisvelvollisuus on huomioitava arvioitaessa mahdollisuutta suorittaa asianomistajan kuulustelu puhelimitse tai muuta tiedonsiirtovälinettä hyväksikäyttäen. Esitutkintalain 7 luvun 1 §:ssä säädetään ne edellytykset, jolloin asianomistaja voidaan tutkinnan luotettavuutta vaarantamatta kuulla muuten kuin henkilökohtaisesti esitutkintaviranomaisen luona.

507 HE 222/2010 vp s. 218.

508 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 386.

509 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 386–388.

7.6.3 Alustavat puhuttelut

Alustavia puhutteluja käsittelevässä esitutkintalain 7 luvun 20 §:ssä ei käsitellä asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuutta viittaussäännöksen perusteella. Säännöksen mukaan rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutte- luissa on noudatettava, mitä säädetään kuulusteltavan kohtelusta (ETL 7:5) sekä todistajan ilmaisuvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta (ETL 7:8). Lain mukaan asianomistajan alustavissa puhutteluissa on näin ollen otettava huomioon erityisesti kuultavan kohteluun liittyvät seikat.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että alustavat puhuttelut eroavat varsinaisista kuulusteluista siinä, ettei niiden suorittamisessa tarvitse vielä ottaa huomioon kaikkia esitutkintalain muotomääräyksiä. Alustavissa puhutteluissa pyritään yleensä selvittämään henkilön asema esitutkinnassa ja se on ilmoitettava kohdehenkilölle mahdollisimman pian. Mikäli henkilön asema on tiedossa alustavissa puhutteluissa, määräytyvät myös hänen oikeutensa ja velvollisuutensa tämän aseman mukaisesti. Näin ollen myös asianomistajalla on alustavissa puhutteluissa totuudessa pysymis- velvollisuus tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessa kysymyksiin.⁵¹⁰

Vastaavaan tapaan kuin puhelimitse suoritetuissa kuulusteluissa, alustavissa puhutteluissa asianomistajana asemassa puhuteltu henkilö ei voi syyllistyä perättö- mään lausumaan viranomaismenettelyssä (RL 15:2). Kyseinen rangaistussäännös ei ole sovellettavissa alustavassa puhuttelussa annettuun lausumaan, vaikka asianomis- tajalle olisi ilmoitettu hänen velvollisuutensa pysyä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.⁵¹¹

Joissakin tapauksissa alustavissa puhutteluissa sekä puhelimitse toimitettavissa kuulusteluissa saattaa tulla sovellettavaksi niskoittelusäännös (RL 16:4). Näin voi käydä esimerkiksi tilanteessa, jossa alustavissa puhutteluissa asianomistajan ase- massa puhuteltu henkilö antaa vääriä tietoja ja vaikeuttaa näin poliisin toimintaa.⁵¹²

Edellä mainituin perusteluin on todettavissa, että asianomistajan asemassa alus- tavassa puhuttelussa puhuteltavalle *henkilölle tulisi ilmoittaa* hänen asemansa esitut- kinnassa sekä oikeutensa ja velvollisuutensa. Asianomistajan asemassa puhutettavan henkilön on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastates- saan esitettyihin kysymyksiin. Asianomistajan asemassa puhuteltavalla henkilöllä ei ole oma-aloitteista ilmaisuvollisuutta, eikä hänen tarvitse vastata esitettyyn kysy- mykseen, mutta jos henkilö haluaa kertoa itse tai vastata kysymykseen, hänen pitää puhua totta.

Poliisihallitus on määritellyt avustajan käytöstä ja muista vaadittavista seikoista ilmoitetaan kiinnioton yhteydessä epäillylle määrämuotoisella lomakkeella⁵¹³.

510 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 35.

511 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 375.

512 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 388.

513 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521.

7.6.4 Asianomistajan negatiivinen totuudessa pysymisvelvollisuus

Esitutinnan suorittamisen yhteydessä ongelmaksi on noussut kysymys siitä, onko asianomistajalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n mukainen oikeus olla ilmaisematta sellaista seikkaa tai olla vastaamatta kysymykseen, jos hän ei voisi tehdä sitä saattamatta itseään tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettua lähio- maistaan syytteen vaaraan.

Asianomistajalla ei ole oma-aloitteista ilmaisuvollisuutta, eikä hänen tarvitse vastata esitettyyn kysymykseen, mutta jos hän vastaa, hänen on pysyttävä totuudessa. Asianomistajalla on negatiivinen totuudessa pysymisvelvollisuus.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta 1987:93 ilmenevästi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n mukaista vaitiolo-oikeutta sovelletaan myös asianomistajana kuulutavaan henkilöön. KKO:n mukaan, jos asianomistaja kuitenkin haluaa kertoa asiasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n antamasta vaitiolo-oikeudesta huolimatta, hänen tulisi pysyä totuudessa. KKO:n mukaan asianomistajalla on myös vaitiolo- velvollisuus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaisissa tapauksissa.⁵¹⁴

Toisaalta asianomistajaa kuultaessa todistelutarkoituksessa on korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2000:71⁵¹⁵ todennut, että asianomistajan ei tarvitse häntä todistelutarkoituksessa kuulusteltaessa kertoa mitään eikä vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin. Korkein oikeus on käsitellyt samaa asiaa ratkaisussaan KKO 2010:279, jossa tämä sama periaate on korkeimman oikeuden taholta vielä uudelleen todennettu.

Nämä ratkaisut ja säännökset tarkoittavat, että toisaalta asianomistajalla on vaitiolo-oikeus (OK 17:24) sellaisista seikoista, jotka voisivat saattaa hänet itsensä tai hänen läheisensä syytteen vaaraan. Toisaalta asianomistajalla on negatiivinen totuudessa pysymisvelvollisuus eli hänen ei ole pakko vastata kysymyksiin, mutta vastatessaan hänen on pysyttävä totuudessa.

Kuten edellä on mainittu, asianomistajan asemassa kuulusteltavan on esitutkintalain 7 luvun 6 §:n mukaisesti pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Asianomistajalla ei ole oma-aloitteista ilmaisuvollisuutta, eikä hänen tarvitse vastata esitettyyn kysymykseen, mutta jos asianomistaja haluaa kertoa itse tai vastata kysymykseen, hänen pitää puhua totta. Asianomistajaan ei KKO 2000:71 ilmenevällä tavalla sovelleta todistajaa koskevaa läheisen kieltäytymisoikeutta koskevaa säännöstä. Asianomistajalla on kuitenkin oikeus olla vastaamatta kysymyksiin ja siten oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 § häntä itseään ja läheistä koskeva vaitiolo-oikeutta koskeva säännös käytännössä toteutuu.

514 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 387.

515 Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2000:71 käsitellyt tapausta, jossa asianomistaja B, jolla ei ollut asianomistajana vaatimuksia A:ta kohtaan, katsoi, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä säädetty todistajan kokonaiskieltäytymisoikeus koski häntä A:n kihlattuna. Esitutkinnassa annetun kuulustelukertomuksen hyödyntämisestä Korkein oikeus on todennut seuraavaa: Kuulusteltaessa asianosaista todistelutarkoituksessa noudatetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan soveltuvien osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:ssä säädetään todistajan kuulustelamisesta. Viimeksi mainitun lainkohdan 2 momentin mukaan todistajan aikaisemmin poliisiviranomaiselle antama kertomus saadaan lukea todistajaa kuulusteltaessa tuomioistuimessa muun muassa silloin, kun todistaja kuulustelussa selittää, että hän ei voi tai halua lausua mitään asiassa. Kun B on käräjäoikeudessa tapahtuneessa kuulustelussa selittänyt, ettei hän halua lausua mitään asiassa, B:n esitutkintakertomus on saatu lukea käräjäoikeuden pääkäsitelyssä.

7.7 Todistajana kuulemisen este

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:7 Todistajana kuulemisen esteet Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.	ETL 26 § Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

7.7.1 Todistelutarkoituksessa

Esitutkintalain 7 luvun 7 säännös todistajana kuulemisen esteistä vastaa pääosin aiemmin voimassa olleen lain 26 §:ää todistelutarkoituksessa kuulemista koskevalla täydennyksellä⁵¹⁶. Ilmaisulla *todistelutarkoituksessa* tarkoitetaan jonkun muun kuin todistajan kuulemistä asian selvittämiseksi. Tavallisemmin kysymyksessä on asianomistajan kuulusteleminen asian selvittämiseksi.⁵¹⁷

Käytännössä muutos tarkoittaa sitä, että henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan esitutkinnassa kuulla tutkinnanjohtajan päätöksellä myös todistelutarkoituksessa esimerkiksi asianomistajan asemassa.

Tutkinnanjohtajan tehtävänä on valvoa, että esitutkinnassa ei kuulla todistajan asemassa jutun asianosaista (OK 17:18) eikä asianosaisen laillista edustajaa (OK 17:64). Toisaalta tutkinnanjohtajan on päätettävä, kuullaanko henkilöä, joka ei ole

⁵¹⁶ HE 222/2010 vp s. 218.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 1 momentissa säädetään todistajan yleisistä kelpoisuusehdoista. Säännöksen mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos 1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys ja 2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Kysymyksessä olevat esteperusteet ovat siis aina harkinnanvaraisia, ja harkinnan suorittaa tutkinnanjohtaja.

Säännöksen soveltamisen kannalta merkittäviä ovat myös todistajan erityistä kelpoisuutta koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 1 ja 2 momentissa sekä 64 §:ssä. Lähtökohtana on, että muut kuin jutun asianosaiset kelpaavat todistajiksi. Mainittujen säännösten perusteella esitutkinnassa eivät todistajiksi kelpaa

- asianosaiset mukaan lukien sellaisetkin asianomistajat, jotka eivät käytä puhevaltaa,
- se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen teokseen, jota syyte koskee,
- se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko edellisessä kohdassa tarkoitettusta teosta,
- se, jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta ja asianosaisen laillinen edustaja.

⁵¹⁷ Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 388.

täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt todistajana tai todistelutarkoituksessa esimerkiksi asianomistajan asemassa. Harkinnassaan tutkinnanjohtajan on arvioitava seuraavia asioita:

- henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys ja
- kuuleminen ei aiheuta henkilölle sellaista haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Näissä tilanteissa on erityisesti syytä tehdä esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa. Tällöin koko rikosprosessin kannalta tulee arvioitua tarve henkilön kuulemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esimerkiksi asianomistajan asemassa. Tämä johtuu siitä, että viimekädessä tuomioistuimien päättää siitä, voidaanko alle 15-vuotiasta tai henkilöä, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa asianomistajana. Tällöin on luonnollista, että tutkinnanjohtaja asiaa arvioidessaan on yhteydessä syyttäjään, joka sitten esittää kyseisen henkilön kuulemista ja viimekädessä asiasta päättää tuomioistuimien oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n mukaisesti.

7.8 Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:8 Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta</p> <p>Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.</p> <p>Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.</p> <p>Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun säännöksen 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen.</p>	<p>ETL 27 § (11.5.2007/542)</p> <p>Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos tutkittavana olevasta rikoksesta nostettaisiin syyte, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.</p> <p>Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.</p> <p>Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman säännöksen 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.</p>

<p>Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun säännöksen 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan säännöksen 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnaissa, jos tutkittavana on tämän säännöksen 3 momentissa tarkoitettu rikos.</p>	<p>Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman säännöksen 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan säännöksen 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnaissa, jos tutkittavana on edellä tässä momentissa tarkoitettu rikos.</p>
---	--

7.8.1 Osallisuus ja yritys huomioitu

Esitutkintalain todistajan ilmaisuvelvollisuutta ja kieltäytymistä todistamasta koskeva 7 luvun 8 § vastaa pääosin aiemmin voimassa olleen lain 27 §:ää. Muutoksena vanhaan lakiin on tehty muutos, jossa 3 momentin sisältö on yhtenäistetty oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin kanssa. Yhtenäistämisen seurauksena henkilö voidaan esitutkinnaissa velvoittaa todistamaan tai vastaamaan kysymykseen, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai *osallisuus siihen*.⁵¹⁸

7.8.2 Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Todistajan asemassa kuulusteltavalta henkilöltä on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta (ETL 7:10,4). Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta on säädetty (ETL 7:8 ja 7:9).⁵¹⁹

Lainvalmistelutöiden mukaan todistamisesta kieltäytymiseen liittyvillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla ei ole merkitystä, jos todistaja ei ole tietoinen niistä⁵²⁰. Käytännössä tämä tapahtuu siten, että sanallisesti annetun selvityksen lisäksi kuulustelija antaa todistajalle asiakirjan, jossa todistajan oikeudet ja velvollisuudet on mainittu⁵²¹.

Todistajana kuulusteltavalle henkilölle on aina ilmoitettava hänen oikeutensa ja velvollisuutensa ennen kuulustelua. Tutkijan on myös syytä arvioida esitutkintalain 7 luvun 1 §:n mukaisesti, onko todistajaa mahdollista kuulla puhelimitse tutkinnan luotettavuuden näkökulmasta arvioituna.

518 HE 222/2010 vp s. 218.

519 HE 222/2010 vp s. 219.

520 HE 222/2010 vp s. 219.

521 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 394.

7.8.3 Alustavat puhuttelut

Esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä todistajan ilmaisuvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta ei käsitellä alustavia puhutteluja. Sen sijaan esitutkintalain 7 luvun 20 §:n mukaan on alustavien puhutteluiden osalta todettu, että alustavissa puhutteluissa on noudatettava, mitä esitutkintalain 7 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulus-teltavan kohtelusta sekä esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä todistajan ilmaisuvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.⁵²²

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että alustavat puhuttelut eroavat varsinaisista kuulusteluista siinä, ettei niiden suorittamisessa tarvitse vielä ottaa huomioon kaikkia esitutkintalain muotomääräyksiä. Alustavissa puhutteluissa pyritään yleensä selvittämään henkilön asema esitutkinnassa ja se on ilmoitettava kohdehenkilölle mahdollisimman pian. Mikäli henkilön asema on tiedossa alustavissa puhutteluissa, määräytyvät myös hänen oikeutensa ja vullisuutensa tämän aseman mukaisesti. Näin ollen myös todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta.⁵²³

Lainvalmistelutöissä on todistajan osalta esitutkintalain 7 luvun 8 §:n yhteydessä todettu, että todistamiseen kieltäytymiseen liittyvillä oikeuksilla ja vullisuuksilla ei ole merkitystä, jos todistaja ei ole niistä tietoinen. Näin ollen alustavien puhutteluiden yhteydessä todistajalta tulisi tiedustella sellaisia seikkoja, jotka oikeuttaisivat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Lainvalmistelutöiden mukaan alustavilla puhutteluilla ei myöskään tule mitätöidä todistajan oikeuksia esimerkiksi kieltäytyä todistamasta.⁵²⁴

Esitutkinnassa on huomioitava oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa esitetty, jonka mukaan todistajan kokonaan kieltäytymisoikeutta (OK 17:20) ei saa kiertää esimerkiksi kuulustelemalla alustavan puhuttelun suorittanutta virkamiestä.⁵²⁵

Vastaavaan tapaan kuin puhelimitse suoritetuissa kuulusteluissa, alustavissa puhutteluissa todistajan asemassa puhuteltu henkilö ei voi syyllistyä rikoslain 15 luvun 2 §:n mukaiseen perättömään lausumaan viranomaismenettelyssä. Kyseinen rangaistussäännös ei ole sovellettavissa alustavassa puhuttelussa annettuun lausumaan, vaikka todistajalle olisi ilmoitettu vullisuudesta ilmaista totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta.⁵²⁶

Joissakin tapauksissa alustavissa puhutteluissa sekä puhelimitse toimitettavissa kuulusteluissa saattaa tulla sovellettavaksi rikoslain 16 luvun 4 §:n niskoittelusäännös. Näin voi käydä esimerkiksi tilanteessa, jossa alustavissa puhutteluissa todistajan asemassa puhuteltu henkilö antaa vääriä tietoja ja vaikeuttaa näin poliisin toimintaa.⁵²⁷

522 HE 222/2010 vp s. 219.

523 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 35.

524 HE 222/2010 vp s. 219. KKO 1995:66 vastaajan OK 17:20 tarkoitettu lähiomainen oli kieltäytynyt todistamasta oikeudenkäynnissä. Todistajana oli kuultu lähiomaista esitutkinnassa puhutellutta poliisia, joka oli kertonut, mitä lähiomainen oli alustavassa puhuttelussa kertonut syytteesä tarkoitettusta teosta. Todistajankertomusta ei voitu käyttää näyttönä jutussa.

525 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 531.

526 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 375.

527 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 388.

Edellä mainituin perusteluin on todettavissa, että todistajan asemassa alustavassa puhutellussa puhuteltavalle *henkilölle tulisi ilmoittaa* hänen asemansa esitutkinnaissa sekä oikeutensa ja velvollisuutensa. Alustavissa puhuteluissa todistajan asemassa puhutellun henkilön on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Todistajan asemassa puhutellulta henkilöltä on tiedusteltava (ETL 7:10,4) sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä todistajan ilmaisovelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta sekä todistajankuulustelusta tuomioistuimessa (ETL 7:8 ja 7:9) säädetään.

Poliisihallitus on määritellyt, että avustajan käytöstä ja muista vaadittavista seikoista ilmoitetaan kiinnioton yhteydessä epäillylle määrämuotoisella lomakkeella⁵²⁸.

7.9 Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:9 Todistajankuulustelu tuomioistuimessa</p> <p>Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen tai 8 §:n 3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutettu, kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan tuomioistuimessa, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.</p> <p>Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös todistajaan, joka kieltäytyy esittämästä asiakirjaa tai muuta todistusaineistoa.</p> <p>Todistajankuulustelu voidaan toimittaa siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Todistajankuulustelussa on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaarsa säädetään todistelun vastaanottamisesta pääkäsitelyn ulkopuolella. Rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeudesta olla läsnä todistajaa kuulusteltaessa on voimassa, mitä 13 ja 18 §:ssä säädetään. Läsnäolo-oikeudesta päättää tuomioistuimessa tutkinnanjohtajaa kuultuaan.</p>	<p>ETL 28 § (11.7.1997/692)</p> <p>Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän olisi siihen velvollinen tai 27 §:n 3 momentin mukaan oikeutettu, todistajan kuulustelu toimitetaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa. (11.5.2007/542)</p> <p>Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös todistajaan, joka kieltäytyy esittämästä asiakirjaa tai muuta todistusaineistoa. (11.5.2007/542)</p> <p>Todistajan kuulustelu voidaan toimittaa siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Todistajan kuulustelussa on soveltuvin osin voimassa, mitä todistelun vastaanottamisesta pääkäsitelyn ulkopuolella oikeudenkäymiskaarsa säädetään. Epäillyn ja hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeudesta olla läsnä todistajaa kuulusteltaessa on voimassa, mitä 32 ja 35 §:ssä säädetään. Läsnäolo-oikeudesta päättää tuomioistuimessa tutkinnanjohtajaa kuultuaan.</p>

528 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhutellut 2020/2013/5521.

<p>Todistajalla on oikeus saada korvausta taloudellisesta menetyksestä sekä matka- ja toimeentulokustannuksista niiden perusteiden mukaan, joista säädetään valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972). Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos tuomioistuin katsoo, että todistajan kieltäytyminen on ollut ilmeisen aiheeton.</p>	<p>Todistajalla on oikeus saada korvausta taloudellisesta menetyksestä sekä matka- ja toimeentulokustannuksista niiden perusteiden mukaan, joista säädetään valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/72). Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos tuomioistuin katsoo, että todistajan kieltäytyminen on ollut ilmeisen aiheeton.</p>
---	---

7.9.1 Selvennys tuomioistuinkäsittelyn sisällöstä

Esitutkintalain 7 luvun 9 §:n säännös todistajankuulustelusta tuomioistuimessa vastaa pääosin aiemmin voimassa olleen lain 28 §:ää. Säännöksen 1 momentin loppuun on lisätty selvyuden vuoksi lause, joka kuvaa selkeällä tavalla sen, mistä tuomioistuimessa käsiteltävissä asioissa on itse asiassa kysymys.⁵²⁹

7.10 Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:10 Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset</p> <p>Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeutensa pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielelliset oikeutensa sekä rikoksesta epäillylle hänen oikeutensa olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen.</p> <p>HE 71/2014 on ehdotettu 1 momentti muutettavaksi:</p> <p>Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeutensa pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielelliset oikeutensa.</p> <p>Rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Samalla epäilylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus voidaan jättää tekemättä, jos se on 4 luvun 10 §:n nojalla jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.</p>	<p>ETL 29 §</p> <p>Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Epäillylle on samalla ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. (27.6.2003/645)</p> <p>Epäillylle on ennen kuulustelua myös tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. (6.2.1998/108)</p> <p>Ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on tehtävä selkoa totuusvelvollisuudesta sekä perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. (6.2.1998/108)</p> <p>Todistajalta on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat</p>

⁵²⁹ HE 222/2010 vp s. 219.

<p>HE 71/2014 on ehdotettu 2 momentti muutettavaksi:</p> <p>Rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Epäillylle on lisäksi ilmoitettava hänen oikeuksistaan siten kuin 4 luvun 16 §:ssä säädetään, jollei ilmoitusta ole jo aiemmin tehty. Epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava oikeudesta vaieta ja olla muutoinkin myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen, vaikka ilmoitus tästä oikeudesta olisi jo aiemmin tehty. Epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava myös oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja, vaikka ilmoitus näistä oikeuksista olisi jo aiemmin tehty, ellei uudelleen ilmoittaminen ole ilmeisen tarpeetonta.</p> <p>Ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.</p> <p>Todistajalta on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään.</p>	<p>hänet kieltäytymään todistamasta. Milloin aihetta on, todistajalle on ilmoitettava, mitä 27 ja 28 §:ssä säädetään. (11.7.1997/692)</p>
---	---

7.10.1 Selonteko korvattu sanalla ilmoittaminen

Esitutkintalain 7 luvun 10 § vastaa osittain aiemmin voimassa olleen lain 29 §:ssä ollutta sääntelyä. Yksinkertaistamisen vuoksi eräät aikaisemmin säännöksessä olleet *tehdä selkoa* koskevat ilmaisut on korvattu ilmaisulla *ilmoittaa*. Kysymys ei ole asiallisesta muutoksesta, koska ilmoittamisella voidaan näissä tapauksissa katsoa samalla olevan selonteollinen merkitys.⁵³⁰

Tiedonsaantioikeus-direktiivin⁵³¹ voimaan tulon myötä ilmoitusvelvollisuudesta säädetään esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä.⁵³²

530 HE 222/2010 vp s. 219.

531 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

532 HE 71/2014 vp s. 28.

7.10.2 Kuulusteltavalle ilmoitettavat asiat

Esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 1 momenttiin on selvyiden vuoksi kerätty kaikki kuulusteltavalle ilmoitettavat asiat tiedonsaantioikeus-direktiivin edellyttämällä tavalla⁵³³. Aiemmin voimassa olleessa säännöksessä mainittiin ainoastaan ilmoittaminen asemasta⁵³⁴.

7.10.3 Kielelliset oikeudet

Kielellisten oikeuksien toteutumisen varmistaminen edellyttää niistä ilmoittamista ennen kuulustelua. Esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädetään esitutkintalain 4 luvun 12 §:ssä. Lähtökohtana on, että kuulusteltavan ennen kuulustelua käyttämästä kielestä ei tehtäisi johtopäätöksiä, vaan kysymys kuulustelukielestä on käsiteltävä erikseen. Henkilöllä voi olla oikeus ja halua käyttää toista kieltä kuin sitä, jota hän on käyttänyt kuulustelua edeltävässä keskustelussa tai muussa yhteydenpidossa.⁵³⁵

Esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä on erikseen lueteltu ilmoittamisesta oikeudesta tulkkaukseen sekä olennaisten asiakirjojen käännöksiin ja että muun muassa tästä oikeudesta on ilmoitettava esitutkintalain 4 luvun 12 §:n tarkoitetulla epäillyn käytämällä kielellä.

7.10.4 Epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen

Rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen oikeutensa olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Uuteen esitutkintalakiin kirjattu lisäys liittyy rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (ETL 4:3). Oikeuden käyttäminen tai käyttämättä jättäminen jää näin ollen henkilölle tehdyn ilmoituksen jälkeen rikoksesta epäillyn itsensä harkintaan.⁵³⁶

Epäillylle on ilmoitettava oikeudesta vaieta ja olla muutoinkin myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen esitutkintalain 4 luvun 16 §:n mukaisesti.

7.10.5 Epäillylle on yksilöitävä teko, josta häntä epäillään

Rikoksesta epäillylle on esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Aiemmin voimassa olleen lain 29 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan epäillylle oli ennen kuulustelua ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Muutoksella on haluttu täsmentää sitä ilmoitusta, joka epäillylle on tehtävä ennen kuulustelun alkua tutkittavana olevaan rikoksen yksilöinnin osalta.⁵³⁷

533 HE 71/2014 vp s. 28.

534 HE 222/2010 vp s. 219.

535 HE 222/2010 vp s. 219.

536 HE 222/2010 vp s. 219.

537 HE 222/2010 vp s. 220.

Rikoksen yksilöinnin osalta on toimittava vastaavin periaattein kuin kutsun osalta on toimittava (ETL 6:1,2). Rikoksen yksilöiminen riippuu aina tapauskohdaisista olosuhteista. Rikoksesta epäillyn puolustautumismahdollisuuksiin liittyvien näkökohtien lisäksi teon yksilöinnissä ennen kuulustelun alkua on mahdollista ottaa huomioon rikoksen selvittämiseen liittyvät näkökohdat.⁵³⁸

7.10.6 Oikeuksien uudelleen ilmoittaminen

Esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ilmoitettava hänen esitutkintalain 4 luvun 16 §:n mukaisista oikeuksistaan, jollei ilmoitusta ole jo aiemmin tehty. Epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava oikeudesta vaieta ja olla muutoinkin myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen, vaikka ilmoitus tästä oikeudesta olisi jo aiemmin tehty.⁵³⁹

7.10.7 Ilmoitus avustajasta ja tukihenkilöstä, ellei ilmeisen tarpeetonta

Esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Esitutkintalaki antaa mahdollisuuden jättää avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus tekemättä, jos se on jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.⁵⁴⁰

Lainvalmistelutöiden mukaan avustajasta ja puolustajasta ilmoittaminen saattaa olla ennen kuulustelua ilmeisen tarpeetonta muun muassa silloin, kun rikoksesta epäillylle on jo lain velvoittamana kirjallisesti ilmoitettu oikeudesta käyttää esitutkinnassa valitsemaansa avustajaa esimerkiksi kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus olisi ilmeisen tarpeeton myös esimerkiksi silloin, kun epäillyllä on valmiiksi avustaja mukanaan hänen tullessaan kuulusteluun.⁵⁴¹

7.10.8 Rangaistusuhka perättömästä lausumasta

Esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Laki ei ole näiltä osin muuttunut, mutta velvoitteen tulkinnasta on erityisesti puhelimitse suoritetun kuulustelun osalta ollut erilaisia tulkintoja.

Esitutkintalain 7 luvun 1 §:n käsittelyn yhteydessä on todettu, että ennen puhelimitse tapahtuvaa kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta. Perätön lau-

538 HE 222/2010 vp s. 220.

539 HE 71/2014 vp s. 28.

540 HE 222/2010 vp s. 219.

541 HE 222/2010 vp s. 219.

suma viranomaismenettelyssä (RL 15:2) ei tule kyseeseen puhelimitse tapahtuvan kuulustelun yhteydessä, joten rangaistusuhasta ei tarvitse ilmoittaa kuulusteltavalle.

7.11 Kuulustelutodistaja

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:11 Kuulustelutodistaja</p> <p>Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.</p> <p>Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.</p>	<p>ETL 30 §</p> <p>Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan saapuville. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta pitää ilman todistajaa. Kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaalilautakunnan edustaja. (27.6.2003/645)</p> <p>Ennen kuulustelua kuulusteltavalle on ilmoitettava hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle.</p>

7.11.1 Lakitekninen muutos

Esitutkintalain 7 luvun 11 § kuulustelutodistajasta vastaa aiemman esitutkintalain 30 §:ää sillä erotuksella, että esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavalle hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle säädetään esitutkintalain 7 luvun 10 §:n 1 momentissa, johon on koottu kaikki kuulusteltavalle ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset.⁵⁴²

7.11.2 Kuulustelutodistajan valinta

Lainvalmistelutöistä käy ilmi, että ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkökohtia siitä, mihin seikkoihin pitäisi kiinnittää huomiota kuulustelutodistajaa valittaessa. Ne koskevat tapauksia, joissa ei ole kysymys kuulustelutodistajan esteellisyydestä vaan kuulustelun puolueettomaan toimittamiseen ja kuulustelutodistajan todistusarvoon liittyvistä seikoista.⁵⁴³

542 HE 222/2010 vp s. 220.
543 HE 222/2010 vp s. 220.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on yhtynyt eduskunnan lakivaliokunnan ja hallintovaliokunnan kannanottoihin ja oikeuskirjallisuudessa esitettyyn kantaan, joiden mukaan *on suhtauduttava varauksellisesti siihen, että jutun tutkija toimii samassa jutussa myös kuulustelutodistajana*. Tämä liittyy viranomaistoimintaan kohdistuvaan puolueettomuusvaatimukseen ja siihen, että kuulustelutodistajan käytöllä pyritään nimenomaan varmistumaan siitä, että kuulustelut suoritetaan luotettavasti ja puolueettomasti. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännön⁵⁴⁴ mukaan saman poliisimiehen ei tulisi myöskään vuorotella samassa kuulustelussa kuulustelutodistajana ja kuulustelijana. Muissakin kuin edellä mainituissa tapauksissa on tutkinnan puolueettomuuden turvaamiseen liittyvien näkökohtien vuoksi syytä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan käyttämään kuulustelutodistajina muita henkilöitä kuin poliisimiehiä.⁵⁴⁵

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu, että käytännössä pitäisi välttää käytämästä kuulustelutodistajana henkilöä, jota luultavasti tultaisiin kuulemaan todistajana tutkittavana olevassa asiassa. Suoritettaessa kuulusteluja koulussa, vankilassa tai muussa vastaavassa laitoksessa pitäisi kuulustelutodistajana käyttää mieluummin jotakuta muuta kuin asianomaisen laitoksen henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä. Kuulustelutodistajaksi olisi ensi sijassa valittava sellainen henkilö, johon kuulusteltava voi luottaa. Jos kuulustelutodistajaksi otetaan muu henkilö kuin poliisiorganisaatioon kuuluva virkamies, tulisi kuulustelutodistajan olla ennen kaikkea kuulusteltavan hyväksymä henkilö.⁵⁴⁶

Selvää on, että poliisihallinnon ulkopuolisen todistajan käyttämisessä on omat rajoitteensa. Ulkopuolisen henkilön tulisi olla luotettava ja vielä esteetön kysymyksessä olevassa asiassa. Jos kuulusteltava nimeää jonkun tahon kuulustelutodistajaksi, hän ei välttämättä täyty kuulustelutodistajalle asetettavia vaatimuksia ja kuulustelijan on hankala varmistua ulkopuolisen kuulustelutodistajaehdokkaan esteettömyydestä. Kuulustelutodistajaksi tulisi saada ensi sijassa sellainen henkilö, johon kuultava luottaa. Tutkijan on hyvä harkita tarkkaan oman oikeusturvansa kannalta erityisesti ne tilanteet, joissa kuulustelussa on läsnä epäillyn lisäksi hänen avustajansa tai muu laillinen edustajansa sekä epäillyn valitsema kuulustelutodistaja.

7.11.3 Kuulustelun tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen

Esitutkintalaki antaa mahdollisuuden korvata kuulustelutodistajan käyttö kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen. Tallennuksen avulla tulisi riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat. Säännös liittyy esitutkintalain 9 luvun 3 §:ään, jonka mukaan kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelun tallentamiselle ääni- ja kuvatallenteeseen ei ole säädetty mitään erityisiä

544 EOA 11.10.2006 Dnro 3199/4/04.

545 HE 222/2010 vp s. 220–221.

546 HE 222/2010 vp s. 220–221.

edellytyksiä. Kuulustelutodistajan korvaamiseen liittyvissä tapauksissa edellytykset on kirjattu käsiteltävään esitutkintalain 7 luvun 11 §:n 2 momenttiin.⁵⁴⁷

Kuulustelutilaisuuden tallentamista on korostettu kuulustelutapahtumien todentamisen helppoudella, mikäli tilaisuus on tallennettu. Rikosprosessin myöhempien väitteiden välttämiseksi kuulustelutilaisuuden tallentamisen tulisi olla tavallinen toimenpide.

Tutkijan tulee arvioida kuulustelutilaisuuden tallentamisen sekä kuulustelutodistajan käyttämisen tarve kussakin tapauksessa erikseen. On mahdollista todeta, että käytännössä kuulustelun tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen tulee toteutettavaksi silloin, kun poliisin henkilökuntaan kuuluvan henkilön työaikaa ei ole käytettävissä kuulustelutodistajan tehtävään ja viranomaisen on varustanut kuulustelutilat toimivalla tallennustekniikalla.

7.12 Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:12 Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo</p> <p>Asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä hänen päämiestään kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä. Tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta.</p>	<p>ETL 31 § (11.7.1997/692)</p> <p>Asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä.</p>

7.12.1 Tutkijan toimivallan laajentaminen

Tutkijalla on mahdollisuus esitutkintalain 7 luvun 12 §:n perusteella pyynnöstä sallia avustajan ja tukihenkilön lisäksi muunkin kuultavaa tukevan henkilön läsnäolo kuulustelussa. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi muut alaikäisen kuultavan lähisukulaiset kuin huoltajat ja rikosten uhreja tukevien järjestöjen edustajat. Kuulustelussa läsnä oleva henkilö toimii kuultavaa tukevana henkilönä, ennen kuin hänet on määrätty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaiseksi tukihenkilöksi.⁵⁴⁸

Rikoksen selvittämisen vaarantuminen liittyy yleensä siihen, että kuultavaa tukeva henkilö saattaisi vaikuttaa tavalla tai toisella kuultavan kertomukseen. Lainvalmistelutöiden mukaan rikoksen selvittämiseen liittyvällä rajoitusperusteella kyn-

547 HE 222/2010 vp s. 221.

548 HE 222/2010 vp s. 222.

nyksen sallia kuultavaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun ei pitäisi olla kuitenkaan korkealla. Kuulustelua häiritsevä henkilö on mahdollista poistaa kuulustelusta (ETL 7:18). Toisaalta salassapitovelvollisuuden merkitystä arvioitaessa on otettava huomioon se, että myös kuultavaa tukevalle henkilölle on mahdollista määrätä ilmaisukielto (ETL 11:5).⁵⁴⁹

Tutkijan tulisi suhtautua hänelle esitettyyn pyyntöön jonkun muun henkilön läsnäoloon lähtökohtaisesti erittäin suopeasti. Kuitenkin peruste henkilön läsnäololle tulee olla selvä. Muun tukihenkilön aiheuttamat haitat rikoksen selvittämiseksi ovat lähtökohtaisesti kokonaan pois suljettavissa kuulustelusta poistamisen ja ilmaisukiellon määräämisen avulla.

7.13 Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:13 Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun</p> <p>Tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava lisäksi huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle.</p> <p>Syyttäjällä on oikeus osallistua kuulusteluun.</p>	<p>ETL 32 §</p> <p>Tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä taikka asianomistajalle määrätyn tukihenkilön olla läsnä toista asianosaista tai todistajaa kuulusteltaessa, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. (11.7.1997/692)</p> <p>Syyttäjällä on oikeus olla läsnä kuulustelussa.</p> <p>Eräiden virkamiesten läsnäolosta kuulustelussa on säädetty erikseen.</p>

7.13.1 Läsnäolo laajennetaan osallistumiseen

Esitutkintalain 7 luvun 13 §:n 1 momentti vastaa aiemman lain 32 §:ää kahdella muutoksella. Ensinnäkin aikaisemmin voimassa olleen säännöksen ilmaisu *läsnä* on korvattu ilmaisulla *osallistua*. Muutoksen kautta säännös koskee myös kuulusteluja, joissa hyödynnetään videoneuvottelua tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa.⁵⁵⁰

7.13.2 Tukihenkilön tarve liittyy päämiehen tukemiseen

Säännökseen tehty toinen muutos on tehty selventämään säännöksen tavoitetta, jonka mukaan tukihenkilön tarve liittyy nimenomaan hänen päämiehensä tukemiseen.

⁵⁴⁹ HE 222/2010 vp s. 221–222.

⁵⁵⁰ HE 222/2010 vp s. 222.

Uudelleen kirjoitetun säännöksen mukaan asianomistajalle määrätty tukihenkilö saa osallistua vain asianomistajan kanssa toisen henkilön kuulusteluun.⁵⁵¹

7.13.3 Hienotunteisuusperiaatteen huomioon ottaminen

Esitutkintalain 7 luvun 13 §:n 1 momentin loppuosa on aikaisempaan lakiin verrattuna uusi. Rikoksen selvittämisen haittaamisen lisäksi esitutkintalain säännös antaa tukijalle mahdollisuuden evätä osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun hienotunteisuusnäkökohtien perusteella.

Lain esitöiden mukaan epäillyn läsnäolo asianomistajan kuulustelussa tutkittaessa seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia saattaa aiheuttaa asianomistajalle kärsimystä tai muuta vastaavaa haittaa.⁵⁵²

Tutkijalle on annettu hyvät mahdollisuudet evätä pyynnöt ylimääräisten henkilöiden ottamisesta kuulusteluun.

7.14 Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:14 Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa</p> <p>Jos kuulusteltava on alle 15-vuotias, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa.</p> <p>Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltavana on 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen, laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.</p> <p>Tutkija voi kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä.</p>	<p>ETL 33 § (27.6.2003/645) (1.-3. mom)</p> <p>Jos kuulusteltava ei ole täyttänyt viittätoista vuotta, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa.</p> <p>Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltava on viisitoista vuotta täyttänyt vajaavaltainen, huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.</p> <p>Tutkija voi kieltää vajaavaltaisen 1 ja 2 momentissa tarkoitetun edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta.</p>

551 HE 222/2010 vp s. 222.

552 HE 222/2010 vp s. 222–223.

7.14.1 Läsnäolo kuulustelussa vaikeuttaa rikoksen selvittämistä

Esitutkintalain 7 luvun 14 § vastaa aiemmin voimassa olleen esitutkintalain 33 §:ää yhdellä muutoksella. Säännöksen 3 momentin mukaan tutkijalla on mahdollisuus kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä. Aiemmin voimassa olleessa laissa ei ollut rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta.⁵⁵³

Rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta on mahdollista soveltaa erityisesti perheen sisäisten lapsiin kohdistuneiden pahoinpitely- ja hyväksikäyttörikosten tutkinnassa. Perheen sisäisten tai muuten lähipiirissä tapahtuneiden rikosten tutkinnassa laillisen edustajan läsnäolon voidaan olettaa vaikuttavan haitallisella tavalla kuulusteltavan lapsen kertomukseen esimerkiksi siten, että hänen kertomuksensa ei vastaa totuutta tai että hän jättää jotakin asian selvittämisen kannalta olennaista kertomatta. Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi asianomistajakuulustelussa laillisen edustajan läheinen suhde sukulaisuuden kautta tai muuten rikoksesta epäiltyyn. Uuden rajoitusperusteen käyttämiskynnyksen tulisi olla korkealla, koska kuulustelua häiritsevä laillinen edustaja on mahdollista poistaa kuulustelusta (ETL 7:18).⁵⁵⁴

Mainittakoon vielä erikseen, että edunvalvojan sijaisen määrittämisestä lapselle säädetään esitutkintalain 4 luvun 8 §:ssä.

Laillisen edustajan läsnäolon kokonaan kieltämisen sijaan tutkijalla on tietyissä tilanteissa mahdollisuus hyväksyä (mahdollinen vaikeuttamisvaara ym. seikat huomioiden) vajaavaltaisen laillisen edustajan osallistumisen kuulusteluun ilman fyysistä läsnäoloa esimerkiksi peilin takaa tai videoneuvottelulaitteiston välityksellä.

7.15 Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 7:15 Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan</p> <p>Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava 14 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetuille läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen laillisille edustajille ja ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa.</p> <p>Ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon voidaan poiketa vain, jos laillista edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos</p>	<p>ETL 33 § (27.6.2003/645) 4. mom.</p> <p>Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Tällöin vajaavaltaisen edustajalle on ilmoitettava kuulustelusta mahdollisimman pian.</p>

553 HE 222/2010 vp s. 223.

554 HE 222/2010 vp s. 223.

ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava.

Kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle.

7.15.1 Tarkennuksia ilmoitusvelvollisuudesta poikkeamiseen

Esitutkintalain 7 luvun 15 § määrittää yhteydenottovelvoitteen vajaanvaltaisen lailliseen edustajaan. Säännöksen 2 momenttiin kirjatuilla muutoksilla pyritään aiemmin voimassa olevaan lakiin verrattuna täsmentämään ja tiukentamaan niitä edellytyksiä, joiden vallitessa ilmoitus- ja tilaisuudenvaraamisvelvollisuudesta voidaan poiketa. Muutostarve liittyy erityisesti tapauksiin, joissa kuulusteltava on rikoksesta epäilty. Huoltajan läsnäoloa kuulustelussa voidaan pitää tärkeänä lapselle näin tulevan tuen vuoksi. Samalla huoltaja tulee kytketyksi asian käsittelyyn tavalla, joka voi estää lasta tekemästä uusia rikoksia.⁵⁵⁵

7.15.2 Ilmoitus kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä

Kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on esitutkintalain 7 luvun 15 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle. Kuulustelukertomuksen sisällöstä kertominen lapsen lailliselle edustajalle voidaan toteuttaa lähettämällä tälle kopio vajaanvaltaisen kirjallisessa muodossa olevasta kuulustelukertomuksesta. Yksinkertaisessa tapauksessa kuulustelukertomuksen sisältö on mahdollista ilmoittaa edustajalle myös puhelimitse.⁵⁵⁶

Ilmoitusvelvollisuuksien toteuttamisesta tai poikkeamista on syytä tehdä selkeät merkinnät vähintään jutun tutkintamuistioon. Tarvittaessa ilmoittamisista olisi hyvä tehdä merkintä asianosaisten kuulustelulomakkeeseen ja/tai pöytäkirjan merkintälehdelle.

555 HE 222/2010 vp s. 223–224.

556 HE 222/2010 vp s. 223–224.

7.16 Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 7:16 Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun</p> <p>Kun alle 18-vuotiaasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle.</p>	<p>EPA (575/1988) 15 § (677/1990)</p> <p>Ilmoitus kuulustelusta ja pöytäkirjan toimittaminen sosiaalilautakunnalle.</p> <p>Kun <i>lasta</i> kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle.</p>

7.16.1 Asetuksen tasoinen säännös lakiin

Sosiaaliviranomaisia koskevasta tilaisuuden varaamis- ja kuulustelupöytäkirjan toimittamisvelvollisuudesta säädettiin aiemmin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 §:ssä. *Asian merkitys erityisesti lapsen edun kannalta sekä johdonmukaisuusnäkökohdat* (vajaavaltaisen laillisen edustajan kytkemisestä rikosasian käsittelyyn säädetään laissa) puhuvat sen puolesta, että sosiaaliviranomaisten osallistumista esitutkintaan koskevat säännökset on otettu laintasoisina esitutkintalain 7 luvun 16 §:ään.⁵⁵⁷

7.16.2 Alle 18-vuotiaan tekemäksi epäilty rikos tai alle 15-vuotiaan tekemä rikollinen teko

Säännöksessä korostetaan selvyiden vuoksi erottelua alle 15-vuotiaana tehtyihin rikollisiin tekoihin ja 15–17-vuotiaana tehtyihin rikoksiin. Tilaisuuden varaamista koskeva velvollisuus koskee molempia ikäryhmiä sekä tekotyyppjä.⁵⁵⁸

7.16.3 Sosiaalilautakunnasta sosiaaliviranomainen

Lainsäädännössä ei enää käytetä nimitystä ”sosiaalilautakunta”. Esitutkintalain 7 luvun 16 §:n myötä esitutkintaviranomaisen tulee toimia yhteistyössä ”sosiaaliviranomaisen” kanssa.⁵⁵⁹

557 HE 222/2010 vp s. 224.

558 HE 222/2010 vp s. 225.

559 HE 222/2010 vp s. 224–225.

7.16.4 Poliisilla on velvollisuus ilmoittaa, sosiaaliviranomainen harkitsee

Säännöksen uudelleen muotoilulla tarkoitetaan erottaa poliisille asetettu velvollisuus ilmoittaa kuulustelusta ja sosiaaliviranomaiselle harkinta siitä, onko sosiaaliviranomaisen edustajan tarpeellista osallistua kuulusteluun.

Harkinnan sosiaaliviranomaisen läsnäolon tarpeellisuudesta (tai ilmeisestä tarpeettomuudesta) tekee lähtökohtaisesti poliisin sijaan sosiaaliviranomainen sille tehdyn ilmoituksen sekä lastensuojelulain 24 §:n 2 momentin perusteella. Esitutkintaviranomaisen sekä sosiaaliviranomaisen vastuunjako on pyritty korostamaan jättämällä säännöksestä pois viittaus lastensuojelulain säännökseen.

Sosiaaliviranomaisella ei ole mahdollisuutta harkita asiaa, jollei sille ilmoiteta alle 18-vuotiaan tekemäksi epäilyä rikoksesta tai rikollisesta teosta ennen kuulustelua. Näin ollen esitutkintaviranomaisen tulee ilmoittaa viipymättä sosiaaliviranomaiselle, kun alle 18-vuotiasta epäillään rikollisesta teosta tai rikoksesta.

Tilaisuuden varaamisella tarkoitetaan sitä, että sosiaaliviranomaisen edustajan toiveet kuulustelun ajankohdasta ja mahdollisuudet päästä siihen otetaan huomioon ajankohdasta päätettäessä.⁵⁶⁰

Ilmoitus teosta on tehtävä hyvissä ajoin ennen kuulustelua, jotta sosiaaliviranomaiselle on mahdollisuus lähettää edustajansa kuulusteluun. Ilmoituksen ja tilaisuuden varaamisen lisäksi esitutkintaviranomaisen on toimitettava lapsen kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaisen edustajalle viipymättä kuulustelun jälkeen.

7.17 Kysymysten tekeminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:17 Kysymysten tekeminen Asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä voivat kuulustelussa tutkijan luvalla esittää kuulusteltavalle kysymyksiä asian selvittämiseksi. Tutkija saa päättää, että kysymykset on esitettävä hänen välityksellään. Myös syyttäjän voi esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Asianosaisella, hänen avustajallaan ja asiamiehellään on muulloinkin oikeus pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta asian selvittämiseksi tarpeellisia seikkoja.	ETL 34 § (11.7.1997/692) Asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä voi kuulustelussa tutkijan luvalla esittää kuulusteltavalle kysymyksiä asian selvittämiseksi. Tutkija saa päättää, että kysymykset on esitettävä hänen välityksellään. Myös syyttäjän voi esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Asianosaisella, hänen avustajallaan ja asiamiehellään on muulloinkin oikeus pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta asian selvittämiseksi tarpeellisia seikkoja.

7.17.1 Säännös pysyy ennallaan

Esitutkintalain 7 luvun 17 § kysymysten tekemisestä kuulusteltavalle on vastaava kuin aiemmin voimassa olleen lain 34 §.⁵⁶¹

⁵⁶⁰ HE 222/2010 vp s. 225.

⁵⁶¹ HE 222/2010 vp s. 225.

7.18 Henkilön poistaminen kuulustelusta

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:18 Henkilön poistaminen kuulustelusta Tutkija saa poistaa kuulustelutilaisuudesta henkilön , joka käytöksellään häiritsee kuulustelua tai jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä.	ETL 35 § Tutkija saa poistaa kuulustelutilaisuudesta sen, joka käytöksellään häiritsee kuulustelua tai jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä.

7.18.1 Säännös pysyy ennallaan

Esitutkintalain henkilön poistamista kuulustelusta koskeva 7 luvun 18 § on vastaava kuin aiemmin voimassa olleen lain 35 §.⁵⁶²

7.19 Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:19 Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on siitä poistettu, on varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä kysymyksiä niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi.	ETL 36 § Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on sieltä poistettu, on varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä tarvittavat kysymykset niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi.

7.19.1 Säännös pysyy ennallaan

Esitutkintalain 7 luvun 19 §:n säännös kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeuksista on vastaava kuin aiemmin voimassa olleen lain 36 §.⁵⁶³

562 HE 222/2010 vp s. 225.

563 HE 222/2010 vp s. 225.

7.20 Alustavat puhuttelut

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 7:20 Alustavat puhuttelut Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa on noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.	ETL 38 § Mitä 24 §:n 1 momentissa ja 27 §:ssä on säädetty, koskee myös alustavia puhutteluita rikoksen selvittämiseksi.

7.20.1 Säännös pysyy ennallaan

Esitutkintalain alustavia puhutteluita koskeva 7 luvun 20 § on vastaava kuin aiemmin voimassa olleen lain 36 § sillä erotuksella, että uudessa pykälässä on otettu huomioon viittaussäännöksiin tehdyt muutokset.⁵⁶⁴

7.20.2 Oikeus avustajaan ja itsekriminointisuoja alustavissa puhutteluissa

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaan asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta on kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus huolehtia asianosaisen oikeudesta käyttää avustajaa ei ole ehdoton. Huolehtimisvelvollisuus on aina riippuvainen tapauksen olosuhteista, joihin vaikuttavat rikoksen selvittämiseen sekä asianosaiseen henkilöön liittyvät seikat.⁵⁶⁵

Lainvalmistelutöiden mukaan esitutkintaviranomaiselle säädetyllä huolehtimisvelvollisuudella pyritään siihen, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa mahdollisimman aikaisesta ajankohdasta lähtien. Lain esitöiden mukaan oikeudella avustajan käyttöön ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla riittävässä määrin turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa. Oikeus käyttää avustajaa koskee lain esitöiden mukaan myös alustavia puhutteluita.⁵⁶⁶

564 HE 222/2010 vp s. 225.

565 HE 222/2010 vp s. 199.

566 HE 222/2010 vp s. 198–200.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut vuonna 2012 ohjeen, jossa todetaan muun muassa seuraavaa:

“Ainakin sellaiselle alustavassa puhuttelussa kuultavalle henkilölle, joka käytössä olevien tietojen perusteella voisi olla rikoksen tekijä, tulisi ilmoittaa oikeudesta avustajaan ja itsekriminointisuojaan keskeisestä sisällöstä. Muutoin vaarana on, ettei alustavassa kuuhustelussa käytettyjä tietoja voida käyttää todisteena rikosoikeudenkäynnissä.”

ja

*“Rikoksen tapahtumapaikalla tai muuten äkillisesti järjestettävään alustavaan puhutteluun on avustajan läsnäolon järjestäminen usein käytännössä mahdotonta. Tämä korostaa sen tärkeyttä, että alustavassa puhuttelussa kuultavalle annetaan riittävä tieto itsekriminointisuojaan sisällöstä”.*⁵⁶⁷

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu EIT:n soveltamiskäytännön mukaan *oikeus olla edistämättä oman syyllisyyden selvittämistä* eli itsekriminointisuoja.⁵⁶⁸ Uudessa esitutkintalaissa itsekriminointisuoja on säädetty yhdeksi esitutkintaperiaatteeksi (ETL 4:3). Esitutkintalain mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

Rikoksen selvittämiseksi toimitettavia alustavia puhutteluja on mahdollista käyttää tutkinnan suuntaamiseen sekä näyttönä esitutkinnassa. Erityisesti silloin, kun tarkoituksena on käyttää alustavissa puhutteluissa saatuja tietoja näyttönä rikoksen oikeuskäsittelyssä, tulisi puhutettavalle epäillylle ilmoittaa hänen oikeudestaan:

- avustajaan sekä
- olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään,
- mahdolliset kielelliset oikeudet huomioiden.

Erityisesti kannattaa huomioida, että alustavien puhuttelujen vaiheessa ei voi olla minkäänlaista käsitystä siitä, kuinka merkittävään asemaan alustavat puhuttelut myöhemmin rikosprosessissa tulevat.

Oikeuksista ilmoittamisen dokumentointi on erityisen tärkeää, että prosessin myöhemmissä vaiheissa voidaan todentaa oikeuksista ilmoittamisen tapahtuneen asianmukaisesti.

Poliisihallitus on määritellyt tarkemmin, että avustajan käytöstä ja muista vaadittavista seikoista ilmoitetaan kiinnioton yhteydessä epäillylle määrämuotoisella lomakkeella⁵⁶⁹.

567 VKSV - Oikeus avustajaan ja itsekriminointisuoja 26.6.2012 s. 4.

568 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 83–84.

569 POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521.

8 RYHMÄTUNNISTUS

Johanna Parviainen ja Satu Rantaeskola

Yleistä ryhmätunnistukseen liittyvistä säännöksistä

Ryhmätunnistusta koskeva sääntely on otettu aiempaan esitutkintalakiin (449/1987) vuoden 2004 alusta lain muutoksella 645/2003⁵⁷⁰. Ryhmätunnista koskeva sääntely on näin ollen ollut yksi käytännön tarpeisiin liittyvistä lisäyksistä⁵⁷¹. Ryhmätunnistuksen järjestämisen- ja tallentamistavasta tuli säätää lailla, koska sen tavoitteena oli *varmistaa sekä epäiltyjen oikeusturvaa että esitutkinnan luotettavuutta*.⁵⁷² Merkittävänä käytännön tarpeena on pidetty myös sitä, että esitutkinnassa rikosentekijän tunnistamiseksi järjestettävään tilaisuuteen on voitava velvoittaa sivullisia henkilöitä saapumaan vertailuhenkilöinä heihin kohdistuvien havaintojen tekemistä varten.⁵⁷³

Esitutkintalain ryhmätunnistusta koskevat 8 luvun säännökset vastaavat pääosin aiemman esitutkintalain 38 a – c §:ien säännöksiä. Lakiin on kuitenkin tehty joitakin säännöksiä selventäviä tarkennuksia ja täsmennyksiä, vaikka säännösten muuttamistarvetta ei olekaan mainittavasti ilmennyt säännösten säätämisen jälkeen.⁵⁷⁴ Käytännössä ryhmätunnistusta koskevien laintasoisten säännösten täydentäminen on tapahtunut aiemman asetuksen⁵⁷⁵ säännöksillä, joista juuri ryhmätunnistuksen järjestämistä koskeva edellytys (*voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä*) sekä ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättävä esitutkintavirkamies (*tutkinnanjohtaja*) ovat merkityksellisimmät⁵⁷⁶ täsmennykset lakitasoisessa tekstissä.

Ryhmätunnistuksesta on säädetty erikseen annetulla valtioneuvoston asetuksella, jolla täsmennetään muun muassa sitä, missä tilanteissa ryhmätunnistus tulisi järjestää, miten se tulisi järjestää, että se olisi mahdollisimman luotettava ja miten se tulisi dokumentoida ja tallentaa⁵⁷⁷. Ryhmätunnistuksen nähdään olevan sellainen asiaryhmä, josta on syytä edelleenkin säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella⁵⁷⁸. Ryhmätunnistus onkin huomioitu esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (122/2014) 1 luvun säännöksissä. Asetuksella on säädetty ryhmätunnistusmenetelmistä (asetuksen 1:5), tunnistustilaisuuden luotettavuudesta (asetuksen 1:6), tunnistajan perusteluista tunnistuksesta (asetuksen 1:7) ja ryhmätunnistuksesta laadittavasta pöytäkirjasta (asetuksen 1:8).

570 Muutokseen liittyvä HE 52/2002 vp.

571 HE 222/2010 vp s. 25. HE 52/2002 vp s. 15–16. Erityisesti Suomen Asianajajaliitto on korostanut ryhmätunnistuksen säätämisen tarpeellisuutta sen järjestämisen- ja tallentamistavan osalta. Myös PeVL 36/2002 vp lausunnossa on kiinnitetty huomioita siihen, että ryhmätunnistusta koskeva lakitasoinen sääntely merkitsee myönteistä uudistusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta.

572 HE 52/2002 vp s. 15–16, HE 222/2010 vp s. 16, 226 ja ETL 8:4.

573 HE 222/2010 vp s. 62.

574 VNA ryhmätunnistuksesta 8/2004, joka on säädetty aiemman lain 38 a §:n 5 momentin nojalla.

575 HE 222/2010 vp s. 148.

576 HE 52/2002 vp s. 41 ja 73.

577 Ks. HE 222/2010 vp s. 70.

578 SMA valtion varoista ryhmätunnistamistilaisuuteen osallistuvalla sivullisella maksettavista korvauksista 55/2004, joka on säädetty aiemman lain 38 b §:n 2 momentin nojalla.

Ryhmätunnistukseen osallistuneen sivullisen *kohtuullisen korvauksen määräs- tä on säädetty* aiemminkin sisäasiainministeriön antamalla asetuksella⁵⁷⁹. Vastaava sääntelyn mahdollistava säännös on myös esitutkintalain 8 luvun 4 §:n 2 momentis- sa, koska edelleen katsotaan perustelluksi voitavan säätää korvauksen määrästä sisä- asiainministeriön asetuksella, jotta tarvittavat rahamäärän muutokset voidaan tehdä mahdollisimman yksinkertaisessa menettelyssä⁵⁸⁰.

Lisäksi tunnistamismenettelyistä on annettu poliisille 2014 Poliisihallituksen määräys (POL-2014-4004) perustuen poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 4 §:ään⁵⁸¹. Määräys on voimassa 30.4.2019 saakka. Määräyksessä on huomioitu tun- nistamismenettelyistä ja erityisesti ryhmätunnistustilaisuuden järjestämiseen liitty- viä käytännön asioita seikkaperäisemmin sekä erikseen *kenttätunnistus*, sen suorit- taminen ja järjestämisessä huomioitavat seikat sekä kenttätunnistuksen kirjaaminen. Lisäksi määräyksessä käsitellään *tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamista*. Määräyksen tavoitteena on sekä ohjata poliisin menettelyä rikoksesta epäillyn tun- nistamisessa eri tunnistusmuotoja käyttäen että varmistaa tunnistettavuuden luotet- tavuutta ja rikosprosessin onnistumista taaten samalla tunnistetun henkilön oikeus- turva.⁵⁸²

Kenttätunnistusta ja tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamista kos- kevat menettelyt sekä *esinetunnistus* käsitellään tässä teoksessa ryhmätunnistusta koskevan luvun lopussa erillisinä teemoina, koska tunnistusmenetelmiä käytetään käytännön työssä toistuvasti erilaisissa tilanteissa tunnistusmuotoina ja suositeltujen menettelytapojen esiin nostaminen on tämän vuoksi perusteltua.

Asiallisia muutoksia ei aiempaan sääntelyyn verraten juuri tule, mutta yksit- täiset muutokset tarkentavat ja täsmentävät entisestään aiempaa sääntelyä. Suosi- teltujen menettelytapojen ja niiden oikeaan toteuttamiseen tähtäävän otteen vuoksi tunnistamista käsitellään kuitenkin tässä yhteydessä suhteellisen laajasti.

8.1 Ryhmätunnistuksen määritelmä

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 8:1 Ryhmätunnistuksen määritelmä</p> <p><i>Ryhmätunnistuksella</i> tarkoitetaan rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenki- löitä.</p>	<p>Muut esitutkintatoimenpiteet ETL 38 a § 1 mom. (645/2003)</p> <p>Rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi asianomista- ja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana tilaisuuteen, jossa tunnistettavan rikoksesta epäillyn lisäksi käytetään vertailuhen- kilöitä (<i>ryhmätunnistus</i>).</p>

579 HE 222/2010 vp s. 70.

580 Määräyksellä kumottiin Rikoksesta epäillyn tunnistuksesta poliisille vuonna 2011 annettu Poliisihallituk- sen määräys (2020/2011/1807).

581 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 s. 1–7.

582 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 s. 1–7.

	<p>VNA ryhmätunnistuksesta 1 § 1 mom. (8/2004)</p> <p>Ryhmätunnistuksella tarkoitetaan rikoksenteijän tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa tunnistettavan rikoksesta epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä.</p>
--	---

8.1.1 Määrittely lain tasoiseksi

Ryhmätunnistuksen määritelmä säilyy asiallisesti sellaisenaan esitutkintalain 8 luvun 1 §:ssä kuin mitä siitä on käytännössä säädetty vuodesta 2004 entisen esitutkintalain 38 a §:n 1 momentissa ja täsmällisemmin aiemman lain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksen (8/2004) 1 § 1 momentissa⁵⁸³.

8.2 Ryhmätunnistuksen edellytykset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 8:2 Ryhmätunnistuksen edellytykset</p> <p>Ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.</p> <p>Asianomistaja ja todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajina ryhmätunnistukseen.</p> <p>Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja.</p>	<p>ETL 38 a § 1 mom. (645/2003)</p> <p>Rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi asianomistaja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana tilaisuuteen, jossa tunnistettavan rikoksesta epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä (<i>ryhmätunnistus</i>).</p> <p>VNA ryhmätunnistuksesta 1 § 2 momentti (8/2004)</p> <p>Ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.</p> <p>VNA 1 § 4 momentti (8/2004)</p> <p>Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja.</p>

8.2.1 Edellytysten määrittely tarkemmin

Ryhmätunnistuksen edellytyksiä koskeva esitutkintalain 8 luvun 2 § yhdistää aiemman lain 38 a §:n 1 momentin (asianomistajan ja todistajan velvoittaminen tunnistajana) sekä ryhmätunnistuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 ja 4 momentissa (voidaan olettaa olevan merkitystä ja järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja) olevan sääntely⁵⁸⁴.

583 HE 222/2010 vp s. 16, 225.

584 HE 222/2010 vp s. 225.

Lainsäädännön selkiyttämiseksi aiempien säännösten sisällöt on jaettu kahteen eri pykälään siten, että 8 luvun 2 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksen edellytyksistä ja 8 luvun 3 §:ssä ryhmätunnistuksen järjestämisestä. Ryhmätunnistuksen edellytyksenä aiemmassa valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 momentissa säädetty esitutkintatoimenpiteen edellytys; voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämiseksi, on otettu laintasoisiksi säännökseksi asian merkityksen ja samantapaisiin säännöksiin liittyvän johdonmukaisuuden vuoksi.⁵⁸⁵

Ryhmätunnistusta voidaan siis käyttää, mikäli *sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä*. Tunnistamisella on aiemminkin katsottu olevan muuta todistelua tai esitutkintatoimenpiteitä varmistava ja vahvistava rooli⁵⁸⁶.

Tunnistamistilaisuutta ei edelleenkaan säädetä velvollisuudeksi käyttää, eikä tilaisuuden järjestämistä sidota rikoksen vakavuuteen tai laatuun, sillä ryhmätunnistuksella *ei välttämättä ole merkitystä* vakavankaan rikoksen selvittämisessä. Vastavasti taas hyvin vähäisen rikoksen kohdalla tulee harkittavaksi erityisesti 4 luvun 4 §:n *suhteellisuusperiaate*.⁵⁸⁷

Rikoksen laatu voi kuitenkin vaikuttaa siihen, että ryhmätunnistamiseen turvautuminen voi olla tärkeää, jos asianomistaja tai todistaja on joutunut rikoksentehtäjän kanssa tekemisiin lähietäisyydeltä, kuten esimerkiksi erilaisissa väkivalta- ja siveellisyysrikoksissa. Kaikkinensa ryhmätunnistuksen *käyttämisen tärkeyttä tulee arvioida rikoksen selvittämisen, rikoksesta säädetyn rangaistuksen ja rikoksen selvittämiseen yksittäistapauksissa käytettävissä olevien muiden keinojen kannalta*.⁵⁸⁸

Ryhmätunnistusta voi käyttää myös, jos kyseessä on esimerkiksi tilanne, jossa on useampi osallinen rikoksesta epäillyn asemassa, mutta samalla myös asianomistajan asemassa. Tällainen konkreettinen tapaus voi olla ns. joukkotappelutilanne, jossa on useita osallisia ja tutkittavana samaan tapaukseen liittyen on käsiteltävänä useampia teonnimikkeitä, joissa tappeluosallisten roolit menevät ristiin (sama henkilö on epäiltynä pahoinpitelytekoon 1, mutta onkin samalla pahoinpitelyteon 2 asianomistaja).

Tällaisissa tilanteissa on kuitenkin huomioitava yksi ryhmätunnistuksen järjestämiseen liittyvä perussääntö eli se, että vain yksi epäilty voidaan sijoittaa kuhunkin tunnistusryhmään.⁵⁸⁹ Tästä johtuu se, että tällaisessa tilanteessa *mahdollisia tunnistusryhmiä tulee käyttää tarvittaessa useampia*. Tätä taas helposti rajoittavat prosessiekonomiset seikat, mutta toisaaltahan on täysin mahdollista, että tunnistamisella voitaisiin saada selvyyttäkin vain juuri tietyn teonnimikkeen osalta (esimerkiksi vain teko 3), eikä näin ole edes tarvetta käyttää tunnistamista kutakin epäiltyä tekoa selvittäessä (teot 1 ja 2).

Toinen perussääntö, joka tällaisissa tilanteissa tulee erityisesti huomioida, on se, että asianomistaja ja todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistustilaisuuteen vain tunnistajina (ETL 8:2,2). Näin ollen samaan tapaukseen liittyviä

585 HE 222/2010 vp s. 61–63.

586 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 545 - 546.

587 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 547. Ks. ETL 4:4.

588 HE 52/2002 vp s. 42.

589 POHA, määräys POL-2014 - 4004, s. 2.

henkilöitä ei voida käyttää tunnistusriveissä vertailuhenkilöinä, vaan vertailuhenkilöiden on oltava tapauksen ulkopuolisia, selvittävään tekoon kuulumattomia, joko poliisimiehistä saatuja vertailuhenkilöitä tai mikäli edellytykset täyttyvät sivullisina velvoitettuja vertailuhenkilöitä (ETL 8:4).

Se, missä tilanteessa joukkotappelussa tällainen selvittämisintressi aktualisoituu, jää tapauskohtaisesti arvioitavaksi. Tällöin on erityisen tärkeää huolehtia myös esitutkintalain 5 luvun tarkoittamasta esitutkintayhteistyöstä kuin esitutkintalain 8 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesta tilaisuuden varaamisesta syyttäjälle olla läsnä järjestettävässä ryhmätunnistustilaisuudessa. Kyse on siis näytön arvioinnista kokonaisuudessaan sekä mahdollisesti tunnistamisella saatavissa olevasta näytöstä, mutta myös siitä huolehtimisesta, etteivät osallisten rikosprosessuaaliset asemat sekoitu keskenään suhteessa ryhmätunnistuksesta erikseen säädettyyn. Jos joku tappeluosapuolista saa surmansa (kuolemantuottamus) pahoinpitelyn seurauksena, voisi selvittämisintressi puoltaa myös epäselvien osallisuuksien selvittämispyrkimyksen osalta mahdollisuutta harkita ryhmätunnistuksen käyttämistä yhtenä esitutkintatoimenpiteenä.

Vastaavalla tavalla, koska ryhmätunnistuksesta säädettyä (ETL 8:5) sovelletaan soveltuvin osin myös tunnistukseen, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvataallennetta, tulee huomioida edellä esitetty tällaisten useiden “ristiin menevien” osallisuuksien tekojen esitutkinnassa myös tilanteissa, joissa tunnistaminen tehdään valokuvia tai kuvataallenteita käyttäen. Valokuvakoostettakaan käytettäessä yhteen ja samaan kuvakoosteeseen ei voida sijoittaa kuin yksi epäilty. Prosessiekonomisesti ja oikein toteutettuna valokuva- ja/tai kuvataallennetunnistus voi olla aivan yhtä onnistunut ja näyttöarvoltaan yhtä vahva.

Tapauskohtaisesti ei myöskään ole mitään lähtökohtaista estettä sille, etteikö ryhmätunnistustilaisuutta voisi järjestää tilanteessa, jossa joko tunnistettavana, tunnistajana taikka sivullisena vertailuhenkilönä olisi alle 15-vuotias. Alle 15-vuotiaita tai alle 18-vuotiaitakaan ei ole rajattu ryhmätunnistussäännösten soveltamisen ulkopuolelle, kuten ei myöskään esitutkintalain 6 luvun 1 §:n (henkilöltä saatavissa oleva selvitys) säännöksen ulkopuolelle.

Kuitenkin alle 15-vuotiaiden ja alle 18-vuotiaidenkin osalta, on *erityisesti huomioitava esitutkintaperiaatteiden korostuneempi asema ja lasten kohtelusta erikseen säädetty*⁵⁹⁰. Kyse on siis tasapainottelusta rikoksen vakavuusasteen, selvittämisintressin, ryhmätunnistuksella mahdollisesti asiaan saatavissa olevan selvityksen, lapsen iän ja kehitystason sekä oikeudenkäymiskaaren säännöksillä liittyen vastakuulustelumahdollisuuteen (OK 17:11) ja tuomioistuimen harkintaan alle 15-vuotiaan kuulemisesta todistajana (OK 17:21).

Esitutkintayhteistyön tekeminen syyttäjän kanssa korostuu tällaisissa tilanteissa, joissa prosessin etenemistä tulee kyetä arvioimaan pitemmälle koko rikosprosessiin. Lisäksi tulevaisuudessa on otettava huomioon erikseen se, muuttuvatko todistamiseen liittyvät seikat ja niiden arviointi. Yleisesti ottaen rikollisen teon tutkinnan osalta alle 15-vuotiaiden osalta on harkittava suoritettavan rikollisen teon esitutkinnassa se, missä laajuudessa asiaa on tarpeen selvittää. Tällöin tulee erityi-

590 HE 222/2010 s. 210.

sesti ottaa huomioon myös esitutinnan kiireellinen toimittaminen, preventio sekä epäillyn teon laatu. Ryhmätunnistuksen käyttö lienee tarpeen tällaisissa tilanteissa vain sellaisten tekojen selvittämisessä, joilla on selkeästi korostunut yhteiskunnallinen selvittämisintressi (esimerkiksi vakavat henkeen ja/tai terveyteen kohdistuneet teot tai suuri omaisuusvahinko).

Rikollisen teon tutkintaa voi olla tarpeen suorittaa myös vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseksi. Tämä voi edellyttää jatkossa yleisesti ottaenkin aiempaa laajempaa aiheutuneiden vahinkojen selvittämistä⁵⁹¹, mutta myös sitä, että vailla rikosoikeudellista vastuuta olevien tekemien rikosten osalta rikollisen teon tutkintaa tehdään nimenomaisesti vain vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseksi (ETL 3:5). Luonnollisesti ryhmätunnistuksesta erikseen säädetyn on täytyttävä, mikäli sitä aiotaan käyttää esitutkintatoimenpiteenä rikollisen teon selvittämisessä.

8.2.2 Asianomistajan ja todistajan velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen

Asianomistajan ja todistajan ryhmätunnistustilaisuuteen tunnistajina velvoittava säännös on otettu aiemman lain 38 a §:n 1 momentin ns. määritelmäsäännöksen sisällöstä omaksi momentikseen esitutkintalain 8 luvun 2 §:n 2 momenttiin. Säännöksen soveltamisalaan ei kuitenkaan sisälly asiallista muutosta aiempaan verraten.

Asianomistajan ja todistajan velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen tunnistajina perustuu tämän nimenomaisen säännöksen lisäksi myös yleiseen esitutkintaan saapumisvelvollisuuteen eli läsnäolo esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi (ETL 6:1,1). Saapumisvelvollisuuden osalta on kuitenkin huomioitava, että poliisilaitoksen toimialue voi olla hyvinkin laaja ja velvoitettaessa henkilö saapumaan esitutkintaan, on huomioitava *vähimmän haitan periaate*. Tällöin henkilöön liittyvät saapumisvelvollisuuden alaiset toimet tulisi suorittaa lähtökohtaisesti lähimmällä poliisiasemalla, mutta henkilö voi halutessaan toki saapua myös poliisiasemalle, joka ei ole hänen asuin- tai oleskelupaikansa lähin poliisiasema. Vähimmän haitan periaatteesta seuraa, että vaikka henkilöllä on velvollisuus saapua esitutkintaan, on viranomaisen arvioitava ja otettava huomioon ne haitat, joita kutsuttavalle paikalle tulosta aiheutuu.⁵⁹²

8.2.3 Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja

Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättäminen on yksi uudessa laissa nimenomaisesti mainituista, aiempaa lakia kattavammin säädettyistä ja lakiin perustuvista tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kuuluvista asioista. Yksittäisenä täsmennyksenä

591 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 113.: "Esimerkiksi seksuaalirikosten yhteydessä voi olla tarpeen hankkia esitutkinnassa lääketieteellistä selvitystä myös uhrille koituneista psyykkisistä vahingoista, vaikka se ei rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen osoittamiseksi olisikaan tarpeen."

592 HE 222/2010 vp s. 211. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 402–404.

säännös liittyy siis laajempaan tutkinnanjohtajan asemaan ja päätöksentekovaltaan sisältyvään johdonmukaisuussäätelyyn.⁵⁹³

Ryhmätunnistustilanteen järjestämistarpeesta voi tarvittaessa neuvotella etukäteen syyttäjän kanssa⁵⁹⁴ liittyen erityisesti ryhmätunnistustilaisuuden näyttöarvoon todistelukeinona. Vaikka tutkinnanjohtaja päättää säännöksen nojalla ryhmätunnistuksen käyttämisestä, on tarpeellista tapauskohtaisesti keskustella ryhmätunnistusmenetelmän käytöstä yhtenä esitutkintatoimenpiteenä ja siihen liittyvästä päätöksestä sekä ryhmätunnistusmenetelmän näyttöarvon merkityksestä myös syyttäjän kanssa. Tällöin samalla tulevat huomioiduksi myös syyttäjälle tehtävä ilmoitus ryhmätunnistuksen käyttämisestä ja tilaisuuden varaaminen syyttäjälle olla läsnä järjestettävässä ryhmätunnistustilanteessa. Erikseen jäljempänä säädetysti (8 luvun 3 § 2 momentti) syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa.

Esitutkintayhteistyön merkitystä on korostettu myös POHA:n määräyksessä Tunnistamismenettelyistä. Sen mukaan myös video- ja valokuvatunnistuksessa noudatetaan, mitä on lausuttu ryhmätunnistuksesta vertailuhenkilöiden valinnasta, avustajan käyttämisestä, tunnistuksen suorittamisesta (perättäistunnistus) sekä tunnustustilaisuudessa läsnä oloa koskevan tilaisuuden varaamisesta syyttäjälle asioissa, joissa tehdään esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus.⁵⁹⁵

8.3 Ryhmätunnistuksen järjestäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 8:3 Ryhmätunnistuksen järjestäminen</p> <p>Ryhmätunnistus on järjestettävä siten, että sen tulos on mahdollisimman luotettava. Vertailuhenkilöinä ei saa käyttää henkilöitä, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla. Vertailuhenkilöitä on ryhmätunnistuksessa oltava vähintään viisi.</p> <p>Tutkija voi sallia asianosaisen, hänen avustajansa tai asiamiehensä ja asianomistajan kanssa hänelle määrätyn tukihenkilön olla läsnä ryhmätunnistuksessa, jollei siitä aiheudu haittaa tunnistamiselle. Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa.</p>	<p>ETL 38 a § 2 – 4 mom. (645/2003)</p> <p>Ryhmätunnistus on järjestettävä siten, että sen tulos on mahdollisimman luotettava. Vertailuhenkilöinä ei saa käyttää henkilöitä, joiden ulkonäkö poikkeaa epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla. Vertailuhenkilöitä ryhmätunnistuksessa on oltava vähintään viisi.</p> <p>Muiden henkilöiden, kuten avustajan, oikeudesta olla läsnä ryhmätunnistuksessa on voimassa, mitä kuulustelusta säädetään.</p>

593 HE 222/2010 vp s. 61–63, 165–166. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 148.

594 HE 222/2010 vp s. 226. Ks. myös HE 222/201 vp s. 209: Ryhmätunnistuksen edellytysten voidaan tulkita liittyvän myös syyttäjälle tehtävien ilmoitusten piiriin, koska ilmoitusvelvollisuus voi koskea tapauksesta riippuen monenlaisia esitutkintatoimenpiteitä tai tutkinnan edistymiseen liittyviä seikkoja. Vaikkei ryhmätunnistuksen edellytyksistä tai sen järjestämisestä velvoiteta ilmoittamaan laissa nimenomaisesti säädetynä ilmoituksena, on ryhmätunnistuksen edellytykset mainittu kuitenkin hallituksen esityksessä muiden ilmoittamistapausten yhtenä esimerkkinä.

595 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5.

Ryhmätunnistuksesta on laadittava pöytäkirja, minkä lisäksi tunnistamis tilaisuus on tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen.	Ryhmätunnistamisesta on laadittava pöytäkirja, minkä lisäksi tilaisuus on tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen.
--	--

8.3.1 Ryhmätunnistuksen järjestäminen ja sen luotettavuus

Esitutkintalain 8 luvun 3 § vastaa aiemman lain 38 a §:n 2–4 momenttia jaettuna omaan säännökseensä. Lisäksi 2 momentin läsnäolo-oikeuteen ryhmätunnistustilanteessa liittyvää sääntelyä on täsmennetty uudessa laissa.⁵⁹⁶

Ryhmätunnistus on *järjestettävä siten, että sen tulos on mahdollisimman luotettava*. Säännöksessä on erikseen kiinnitetty huomiota kahteen keskeiseen seikkaan eli vertailuryhmän rakenteeseen ja vertailuhenkilöiden lukumäärään, mutta *kaikkiin luotettavuuden kannalta olennaisiin seikkoihin on kiinnitettävä huomiota*, vaikkei jotakin seikkaa säännöksissä nimenomaisesti mainittaisikaan.⁵⁹⁷

Vertailuryhmän jäsenet on valittava sen perusteella, *kuinka hyvin he sopivat tunnistajan aiemmin antamaan kuvaukseen*, ei sen perusteella, että he olisivat mahdollisimman yhdennäköisiä tai muutoin epäiltyä muistuttavia henkilöitä⁵⁹⁸. Jos vertailuhenkilöt ovat esimerkiksi eri sukupuolta, kuuluvat etniseltä alkuperältään eri ryhmiin tai ovat selvästi muuten selvästi erinäköisiä kuin epäilty, vähenee tunnistamisen luotettavuus olennaisesti.⁵⁹⁹

Kokoonpano (1+5) on luotettavuudeltaan sellainen, että tilastollinen erehtymisriski on tällöin riittävän pieni, mutta vertailuryhmään vaadittavien henkilöiden lukumäärä ei vielä olennaisesti vaikeuta ryhmätunnistuksen käyttöä⁶⁰⁰. Viiden vertailuhenkilön määrä on vähimmäisvaatimus ja kussakin ryhmätunnistuksessa tulee olla enintään yksi epäilty henkilö. Mikäli tunnistajalle on tarve esittää useita tunnistusryhmiä, joissa kussakin on eri epäilty, ei tunnistusryhmissä saa käyttää samalle tunnistajalle samoja vertailuhenkilöitä.⁶⁰¹

Vertailuhenkilöiden *valintaan erilaisissa tilanteissa* on kiinnitettävä erikseen huomiota. Tunnistajan aiemmin rikoksesta epäilystä antamaan kuvaukseen *sopiisuus* tarkoittaa sitä, että vertailuhenkilöiden on sovittava pääpiirteittään tunnistajan kuvaukseen eli vertailuhenkilöt voivat olla erilaisia sellaisten piirteiden suhteen, joita tunnistaja ei ole kuvauksessaan maininnut.

Jos epäillyn ulkonäkö poikkeaa huomattavasti mahdollisen tunnistajan rikoksen tekijästä antamasta kuvauksesta, vertailuhenkilöt tulee valita huomioiden sekä mah-

596 HE 222/2010 vp s. 226.

597 HE 52/2002 vp s. 40–41. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548.: Käyttämällä hyväksi jatkuvasti kehittyvää todistajanpsykologista tietoa sekä alan tutkimuksia, voidaan myös pyrkiä lisäämään ryhmätunnistuksen luotettavuutta. Ks. tarkemmin esimerkiksi; Haapasalo – Niemi-Kiesiläinen, 2000: Todistajan psykologia ja todistajan kuulustelu. Lisätietoa on myös saatavissa kyseisessä teoksessa viitatuista lähteistä.

598 Erityisesti PeVL 36/2002 vp vuoden 2004 alusta voimaan tullutta säännöstöä koskevassa aiemmassa lausunnossaan kiinnittänyt huomioita siihen, että vertailuhenkilöiden valinnan tulisi 38 a §:n 2 momentissa perustua silminnäkijöiden kuvauksiin tekijästä eikä siihen, kuka on epäiltynä esitutkinnassa. Tämä tulkinta on jäänyt aiempaa lainsäädännöstä ohjaavaksi ja säilyy edelleen uusissa säännöksissä.

599 HE 52/2002 vp s. 40. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548.

600 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 s. 3.

601 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 s. 2–3.

dollisen tunnistajan antama kuvaus että epäillyn ulkonäkö poikkeaa niiden piirteiden osalta, jotka tunnistaja on maininnut kuvauksessaan, eivät vertailuhenkilöt saa erota epäilystä näiden piirteiden suhteen. Vastaavasti taas ne piirteet, joita tunnistaja ei ole maininnut kuvauksessaan, voivat vaihdella epäillyn ja vertailuhenkilöiden välillä. Jos taas epäilyllä on jokin ainutlaatuinen tai erityinen piirre, jota tunnistaja ei ole maininnut antamassaan kuvauksessa, ei vertailuhenkilöllä tarvitse välttämättä olla tätä piirrettä, koska vaihtelu sellaisissa piirteissä, joita tunnistaja ei ole kuvauksessaan maininnut, edistää mahdollisen tunnistuksen perustamista tunnistajan muistiin. Ryhmätunnistustilaisuutta ei ole tarpeen järjestää, jos tunnistaja kuvaa jonkin sellaisen epäillyn ainutlaatuisen piirteen, että vertailuhenkilöiden löytyminen on käytännössä mahdotonta. Tällöin epäilty voidaan suoraan esittää mahdolliselle tunnistajalle noudattaen kenttätunnistuksesta annettuja ohjeita.⁶⁰²

Tunnistajalle tulee kertoa ennen ryhmätunnistusta annettavina ohjeina muun muassa tunnistuksen tarkoituksesta (yksi esitutkintatoimenpide, jolla kerätään todistusaineistoa ja jolla voidaan kohdentaa rikoksesta epäilty ja/tai sulkea pois tutkinnasta syyttömät henkilöt), tunnistuksen menettelytavasta (rivi- tai perättäistunnistus taikka näiden yhdistelmä) ja siitä, että häntä pyydetään katsomaan joitakin henkilöitä tai henkilöryhmää. Lisäksi tunnistajalle on kerrottava, että mahdollinen epäilty tai kukaan muukaan esitettävä henkilö ei näe häntä tilanteessa (tunnistus tapahtuu peililasin läpi) ja, ettei epäilty välttämättä ole ryhmässä lainkaan taikka, että epäillyn ulkonäkö on voinut muuttua rikoksentekehetken jälkeen. Tunnistajalla on asianosaisena (asianomistajana) oikeus käyttää tunnistustilaisuudessa oikeudenkäyntiavustajaa taikka tukihenkilöä tai hänelle voidaan ne määrätä tietyissä tapauksissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain nojalla. Lisäksi tunnistajalle on syytä kertoa siitä, että tunnistustilaisuus taltioidaan videotallenteelle tai muulle kuvallenteelle ja hänet kuvataan tallenteelle tunnistajana ja, että tunnistustilaisuudessa voi olla läsnä myös muita henkilöitä (syyttäjä, epäillyn puolustaja). Tunnistuksen jälkeinen lausunto tai perättäistunnistuksessa kunkin henkilön jälkeen, tunnistajan tulee perustella havaintonsa tallenteelle. Tallenteen lisäksi häneltä otetaan vielä erillinen kuulustelukertomus, johon kirjataan vastaavat tiedot ja hänelle esitetään kuulustelutilanteessa tunnistustilaisuudessa esitetyt henkilöt valokuvattuina siinä järjestyksessä kuin henkilöt on esitetty ryhmätunnistuksessa. Tunnistajalle tulee kertoa myös, että poliisi jatkaa rikoksen tutkintaa tunnistuksen lopputuloksesta riippumatta ja mahdollinen tunnistus on yksi todiste muussa todistusaineistossa. Ennen tunnistustilaisuutta annettavina ohjeina on hyvä kertoa erikseen siitä, ettei ryhmätunnistuksen järjestäjä saa ilmaista tunnistajalle mitään, mikä voi vaikuttaa tunnistuksen luotettavuuteen ja varmistaa lopuksi, että tunnistaja on ymmärtänyt, mitä häneltä odotetaan.⁶⁰³

Tunnistettavalle tulee kertoa ennen ryhmätunnistusta annettavina ohjeina tunnistuksen tarkoituksesta ja siitä, että hänellä (rikoksesta epäiltynä) on oikeus käyttää

602 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 2011 s. 3–5.

603 OK 17:11. Kyse on ns. vastakuulustelumahdollisuuden varaamisesta jo esitutkinnan kuluessa, vaikka todennäköisesti tunnistaja (asianomistaja ja / tai todistaja) on kuultava myöhemmin myös tuomioistuinkäsittelyssä, jossa osallisten on myös mahdollisuus esittää yksityiskohtaisempia tunnistamiseen ja tunnistustilaisuuteen liittyviä tarkempia kysymyksiä.

avustajaa myös tunnistustilaisuudessa, koska kysymys on esitutkinnasta ja yhdestä esitutkintatoimenpiteestä. Käytännössä hän saa olla ennen ryhmätunnistusta yhteydessä avustajaansa ja neuvotella tämän kanssa ja lisäksi avustaja saa olla läsnä ryhmätunnistustilaisuudessa, ellei tutkinnanjohtaja ole kieltänyt tai kiellä tätä painavista rikostutkinnallisista syistä. Tunnistaja näkee tunnistettavan peililasin läpi, mutta tunnistettava ei näe tunnistajaa tässä vaiheessa. Tunnistustilaisuus taltioidaan videotallenteelle tai muulle kuvatalenteella siten, että taltiointiin kuvataan myös tunnistaja sekä kaikki tunnistusryhmässä olevat henkilöt (epäilty ja vertailuhenkilöt). Taltiointille tallennetaan myös tunnistajan tunnistus perusteluineen ja kaikki hänen tekemänsä havainnot tunnistettavista. Epäillyllä on oikeus nähdä tallenne myöhemmin ja esittää joko itsenäisesti tai avustajansa avustuksella tutkijan välityksellä kysymyksiä tunnistajalle⁶⁰⁴. Epäilylle on kerrottava myös siitä, että hän voi itse valita satunnaisjärjestyksessä oman paikkansa tunnistusryhmässä ja mikäli vertailuhenkilöitä on enemmän kuin viisi, hänellä itsellään on mahdollisuus valita keiden viiden kanssa hän menee tunnistusryhmään.⁶⁰⁵

Myös vertailuhenkilönä osallistuvia (sivullinen, poliisimies) tulee opastaa tunnistustilaisuuden järjestämisestä, kulusta sekä tarkoituksesta tunnistamistilaisuuden onnistumisen kannalta riittävällä tavalla.

8.3.2 Tunnistamisen luotettavuudesta

Tunnistamisen luotettavuutta ei voida sitoa yksinomaan käytettävään tunnistamistapaan tai tiettyyn muotoon, eikä tunnistamismuodoista säädetä laissa, voidaan ryhmätunnistus toteuttaa tapauskohtaisesti eri tavoin. Menetelmän käyttöä on kuitenkin syytä korostaa tilanteissa, joissa tunnistamisella on erityinen *näyttöarvo*. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, joissa *näyttö perustuu yksinomaan tai ratkaisevassa määrin tunnistamiseen sekä tilanteet, joissa tunnistaja ei tunne ennestään tunnistettavaa henkilöä ja luotettava tunnistus on muun näytön vähäisyyden vuoksi merkittävässä asemassa*.⁶⁰⁶

Ratkaisussa KKO 2004:60 on osaltaan kysymys tunnistamisen näyttöarvosta, mutta kyseistä esitutkintaa koskien varsinaisesta ratkaisusta ilmenee monia muitakin näkökulmia, jotka huolellisessa esitutkinnassa tulee ottaa huomioon.

Käytännössä tunnistamismuotoja ovat sekä *rivitunnistus* että *perättäistunnistus* taikka *näiden yhdistelmä*. Rivitunnistuksessa epäilty sijoitetaan riviin yhtä aikaa vertailuhenkilöiden kanssa, kun taas perättäistunnistuksessa henkilöt näytetään yksitellen tunnistajalle. Perättäistunnistamista pidetään rivitunnistusta luotettavampana menetelmänä, koska se ehkäisee tunnistajan taipumusta valita joukosta paras vaihtoehto vertailemalla rivissä olevia henkilöitä keskenään.⁶⁰⁷

604 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 s. 3.

605 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 547.

606 HE 52/2002 vp s. 41. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 547 – 548. I-SHO on antanut 7.3.2013 ratkaisun Dnro R 12/118.

607 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 2011 s. 3–4.

Perättäistunnistuksessa tunnistajan on ilmoitettava aina yhden henkilön nähtyään, onko hänelle esitetty henkilö hänen havaitsemansa rikoksen tekijä, ennen kuin hänelle näytetään seuraava henkilö. Lisäksi perättäistunnistuksen jälkeen tunnistajalla on mahdollisuus nähdä henkilöt yhtenä ryhmänä. Kaikissa tunnistusmuodoissa vertailuryhmän jokaisesta jäsenestä voidaan valmistaa valokuva ja valokuvat voidaan tunnituksen varmentamiseksi esittää esimerkiksi tunnistuslausuntoa kirjattaessa tunnistajan kuulustelupöytäkirjaan tunnistajalle samassa järjestyksessä, kuin henkilöt esitettiin tunnistustilaisuudessa. Vaikka rivitunnistuksessa tunnistettavat esitetään tunnistajalle yhtenä ryhmänä, voi tunnistaja pyytää henkilöitä kääntyilemään, pyytää saada liikkumis- ja ääninäytteen tai pyytää henkilöitä tulemaan lähemmäksi (ks. ETL 8:5). Yhdistämällä nämä molemmat tunnistustavat, tunnistustilaisuus voidaan järjestää esimerkiksi siten, että henkilöt tulevat yksitellen, antavat liikkumis- ja/tai ääninäytteen ja asettuvat rivistöön tunnistettaviksi. Molemmissa tunnistusmuodoissa tunnistettavat ovat satunnaisjärjestyksessä, eikä tunnistukseen käytettävää aikaa ole rajoitettu.⁶⁰⁸

Perättäistunnistus pidetään luotettavampana rivitunnistukseen nähden sen vuoksi, että perättäistunnistus ehkäisee tunnistajan taipumusta valita joukosta paras vaihtoehto vertailemalla rivissä olevia henkilöitä. Perättäistunnistus on ensisijainen vaihtoehto erityisesti tilanteissa, jossa tunnistaja on tehnyt havaintonsa hetkellisen tilanteen perusteella. Tunnistamisen toteuttamisen muoto tulee mahdollisuuksien mukaan valita siten, että se vastaa mahdollisimman hyvin tunnistajan kertomia havaintoja tilanteesta.⁶⁰⁹

Ryhmätunnistuksen, valokuvatunnistuksen tai muun tunnistamistavan käyttö jää käytännössä tutkinnanjohtajan ja tutkijoiden tapauskohtaiseen harkintaan. Ennen ryhmätilaisuuden järjestämistä on kuitenkin arvioitava, *ovatko edellytykset luotettavalle ja objektiiviselle tunnistamiselle olemassa*. Kun tilaisuuden järjestäjä ei tiedä, kuka ryhmän jäsenistä on epäilty, voidaan pyrkiä tehokkaasti vähentämään tunnistajan tahatonta tai tahallista johdattelua. Tunnistajaa voidaan ennen tunnistamista ohjeistaa painottamalla sitä, ettei epäilty välttämättä ole ryhmässä. Myös tunnistajan oman käsityksen muuttumista ajan kuluessa voidaan vähentää, kun tunnistajalta otetaan tunnituksen varmuutta koskeva lausunto heti tunnistamistilaisuuden jälkeen.⁶¹⁰

Ryhmätunnistusta ei siis saa lainkaan järjestää, jos sopivia vertailuhenkilöitä ei löydy tarvittavaa määrää. Tällöin ryhmätunnistuksen asemasta tulee käyttää esimerkiksi valokuva- tai videotunnistusta, mikäli näin on saatavissa riittävä vertailuryhmä (5 + 1). Myös jos jokin ryhmätunnistuksen epäluotettavuutta lisäävä seikka on jo entuudestaan tiedossa, ei ryhmätunnistusta tule lainkaan käyttää. Esimerkiksi tilanne, jossa tunnistaja on aiemmin tunnistanut väärin tai jos tunnistaja tuntee entuudestaan epäillyn (ks. *tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistaminen*), on tunnituksen epäluotettavuutta lisäävä seikka ja este ryhmätunnistuksen järjestämiselle. Myös jo

608 POHA - Tunnistamismenettelystä POL-2014-4004 2011 s. 4.

609 HE 52/2002 vp s. 41. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 549.

610 HE 52/2002 vp s. 40–41. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548–549.

aloitettu ryhmätunnistustilaisuus on keskeytettävä, mikäli jokin tällainen seikka ilmenee ryhmätunnistustilaisuuden aikana.⁶¹¹

8.3.3 Läsnäolo ryhmätunnistustilanteessa

Asianosainen, hänen avustajansa tai asiamiehensä ja asianomistajan kanssa hänelle määrätty tukihenkilö saa olla läsnä ryhmätunnistuksessa. Tutkija voi sallia läsnäolon, jollei läsnäolosta aiheudu haittaa tunnistamiselle. Ryhmätunnistuksen järjestäminen on juuri yksi näistä nimenomaisesti mainituista säännöksistä, joilla avustajaa ja tukihenkilöä koskeva sääntely muodostuu laissa kattavaksi, informatiiviseksi ja johdonmukaiseksi muiden vastaavien säännösten rinnalla.⁶¹²

Aiemman säännöksen yhteydessä säännöksen yhteydessä muilla henkilöillä nimenomaisesti viitattiin esimerkiksi huoltajaan, edunvalvojan tai lailliseen edustajaan. Nytemmin lakiin otettu säännös vastaa aiempaa tulkintaa, jonka mukaan avustajalla ja muilla henkilöillä katsottiin olevan kuulustelujen kaltainen oikeus olla läsnä ryhmätunnistuksessa, vaikka vain kuulustelua koskevasta läsnäolo-oikeudesta oli säädetty erikseen. Säännöksestä katsottiin myös seuraavan, että tutkinnanjohtaja voisi painavista rikostutkinnallisista syistä kieltää avustajan läsnäolon myös ryhmätunnistuksessa.⁶¹³ Tämä tulkinta säilyy aiemman kaltaisena ja koskee myös tukihenkilöä sekä tutkijan oikeutta poistaa tunnistustilaisuudesta henkilö, joka käytöksellään häiritsee tilaisuutta tai jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä (ETL 7:12 ja 7:18).

Viralliselle syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa. Syyttäjän kytkeminen ryhmätunnistuksen käyttämiseen liittyy *ryhmätunnistuksen merkitykseen todistelukeinona*. Käytännössä syyttäjälle on siinä määrin hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava tunnistamistilaisuuden järjestämisestä, jotta syyttäjä halutessaan kykenee osallistumaan ja että syyttäjällä on myös tosiasiallinen mahdollisuus osallistua siihen. Aiempaan esitutkintalakiin verraten säännös on uusi, mutta käytännössä aiemman esitutkintalain 38 a §:n 3 momentin nojalla syyttäjällä katsottiin olleen oikeus olla läsnä myös ryhmätunnistuksessa.

Tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta säädetään erikseen selvyiden vuoksi ja asian tärkeyden painottamiseksi nimenomaisena, vaikka tilaisuuden varaamisvelvollisuuden voi periaatteessa katsoa aiheutuvan jo 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesta yhteistyövelvollisuuden piiriin liittyvästä esitutkintaviranomaisen ilmoitus-

611 HE 222/2010 vp s. 171. Avustajaan liittyvää nimenomaista säännöstöä uudessa esitutkintalaissa ovat esimerkiksi oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa (4:10), epäillyn oikeus pitää yhteyttä avustajaan (4:11), todistajankuulustelu tuomioistuimessa (7:9), ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset (7:10), avustajan läsnäolo kuulustelussa (7:12) jne. Lisäksi on huomioitava, että lukuisten esitutkintalain säännösten katsotaan koskevan avustajan käyttömahdollisuutta, vaikkei sitä nimenomaisesti säännöksessä olisi mainittukaan. Ks. myös Poliisihallituksen määräys (2020/2011/1870), 2011, s. 1, 4: Koska tunnistaminen on esitutkintaa, on asianosaisella oikeus käyttää avustajaa ja tarvittaessa asianosaiselle on määrättävä puolustaja tai oikeudenkäyntiavustaja taikka asianomistajalle tukihenkilö rikosasioissa annetun lain mukaisesti.

612 HE 52/2002 vp s. 41.

613 HE 222/2010 vp s. 30, 62, 165, 226 ja 230.

velvollisuudesta, mutta jättämistä yksinomaan yleisten säännösten varaan ei pidetty riittävänä.⁶¹⁴

Tutkija voi sallia tiettyjen tahojen läsnäolon ryhmätunnistustilaisuudessa (ETL 8:3,2), jollei siitä aiheudu haittaa tunnistamiselle. Tunnistajan (asianomistaja tai todistaja) osalta mahdolliset tunnistamiseen liittyvät yksityiskohtaiset lisäkysymykset voitaneen esittää useissa tapauksissa myös suullisessa oikeudenkäynnissä tuomioistuinkäsittelyssä. Myös tunnistustilaisuudesta laadittavasta pöytäkirja- ja tallennemateriaalista voidaan tehdä niin tunnistamistilaisuuteen kuin tunnistamistilaisuudessa tehtyihin havaintoihin liittyviä arvioita. Jos epäillyn avustaja on paikalla tunnistustilaisuudessa, voidaan hänen sallia tehdä kysymyksiä tunnistajalle joko suoraan tai tunnistustilaisuuden järjestäjän kautta. Tarvittaessa joissakin tilanteissa voi tulla harkittavaksi myös ns. vastakuulustelumahdollisuuden varaaminen, jonka yhteydessä epäilty voi jo esitutkinnan kuluessa tarkastaa myös tunnistamistilaisuutta koskevan tallenteen ja esittää tutkijan välityksellä tunnistajalle tarvittaessa lisäkysymyksiä jo ennen oikeudenkäynti-istuntoa (OK 17:11).⁶¹⁵

8.3.4 Ryhmätunnistuksesta laadittava pöytäkirja sekä video- tai muu kuvatalenne

Viime kädessä ryhmätunnistuksen *luotettavuus* tulee tuomioistuimessa näytön harkinnan yhteydessä arvioitavaksi⁶¹⁶. Tunnistamistilaisuuden tallentaminen videotallenteeseen (videotallennetekniikka) tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen (liikkuvan kuvan ja äänen tallennusmuoto) on tärkeää tunnistamisen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten⁶¹⁷. Ryhmätunnistustilaisuus on tallennettava sen lopputuloksesta riippumatta.⁶¹⁸

Tallentaminen tulee lisäksi tehdä niin, että *tallenteessa näkyvät sekä tunnustaja että tunnistettavat*. Tallenteelle on myös otettava *tunnistajalle annetut ohjeet ja välittömästi tunnistuksen jälkeen tunnistajalta otettu lausunto tunnistuksen perusteluista*. Tallenteen lisäksi tunnistajan lausunto on kirjattava *tätä koskevaan kuulustelupöytäkirjaan*, johon on ennen tunnistustilaisuutta kirjattava tunnistajan kuvaus epäillystä henkilöstä, tunnistuslausunto perusteluineen sekä tunnistettavan kanta tunnistamistilaisuuden luotettavuuteen (voidaan kirjata myös muuhun esitutkinta-asiakirjaan). Tallenteen ja kuulustelupöytäkirjan *lisäksi* tunnistamistilaisuudesta on *laadittava erillinen pöytäkirja*, josta ilmenee ainakin tunnistustilaisuuden päivämäärä, kellonaika ja paikka, tunnistuksen järjestämisestä päättäneen tutkinnanjohtajan nimi ja virka-asema, epäillyn nimi ja henkilötunnus, tutkittavana oleva rikos, vertailuhenkilöiden nimet, epäillyn avustajan tai puolustajan nimi, jos epäillyllä on

614 Kyseistä asiaa on käsitelty Ponnistushankkeessa olemalla yhteydessä lainvalmistelijoihin, joiden kannanottojen pohjalta kyseisen johtopäätös on kirjattu kappaleessa esitetystä muodosta.

615 HE 52/2002 vp s. 41. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548.

616 Ks. VKSV Dnro 23/42/09: Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijaisen ratkaisu, jossa kysymys muun muassa siitä, onko ryhmätunnistuksen osalta toimittu lainvastaisesti.

617 HE 52/2002 vp s. 41. HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 550.

618POHA - Tunnistamisenettelystä POL-2014-4004 s. 5.

avustaja tai puolustaja, tieto siitä, mitä tunnistamismenettelyä on käytetty (rivi- tai peräkkäistunnistus taikka näiden yhdistelmä), ryhmätunnistuksen järjestäjien poliisimiesten nimet, tiedot mahdollisista muista tilaisuudessa mukana olleista henkilöistä ja mahdollisen ryhmätunnistuksen keskeytyksen syy. Ryhmätunnistustallenne ja tunnistuksesta laadittava pöytäkirja toimitetaan aina syyttäjälle, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä.⁶¹⁹

Videotallenteen lisäksi on yleensä tarkoituksenmukaista ottaa tunnistusryhmästä *valokuva*, joka on liitettävä säännöksen nojalla esitutkintapöytäkirjan liitteeksi (ETL 9:6,2). Valokuvaa voidaan hyödyntää myös tunnistajalle tunnistuksen jälkeisessä kuulustelussa, jossa hänelle voidaan esittää valokuva tai yksittäiset valokuvat siinä järjestyksessä kuin henkilöt esitettiin hänelle tunnistustilaisuudessa sen varmentamiseksi, että henkilö tarkoittaa juuri tiettyä henkilöä kullakin lausunnolla. Kun tunnistusryhmästä on käytettävissä valokuva, ei videotallenteen katsominen ole myöskään myöhemmissä prosessivaiheissa välttämättä tarpeen. Kaikki tallenteet ovat usein arkaluonteista aineistoa rikosepäilyyn nähden sekä liittyen niihin henkilöihin, joita ei edes epäillä rikoksesta. Sen vuoksi aineiston suojaamiseen tulee kiinnittää huomiota hyödyntämällä esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston salassapitomahdollisuuksia.⁶²⁰

8.4 Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 8:4 Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen</p> <p>Sivullinen voidaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa.</p> <p>Ryhmätunnistukseen osallistuneella sivullisella on oikeus saada siitä kohtuullinen korvaus. Korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella.</p>	<p>ETL 38 b § (645/2003)</p> <p>Sivullinen henkilö voidaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa. Ryhmätunnistukseen osallistuneella sivullisella on oikeus saada siitä kohtuullinen korvaus. Korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella.</p>

619 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548, 550. Ks. tarkemmin JulKL (621/1999) 24 § 1 mom. 3, 4, 26 kohdat (suojaustaso III).

620 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548, 550. Ks. tarkemmin JulKL (621/1999) 24 § 1 mom. 3, 4, 26 kohdat (suojaustaso III).

8.4.1 Velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen

Esitutkintalain 8 luvun 4 §:ssä säädetään sivullisen velvoittamisesta osallistumaan ryhmätunnistukseen aiemman esitutkintalain 38 b §:n tapaan⁶²¹.

Ryhmätunnistamisessa tarvittavat vertailuhenkilöt voidaan saada usein poliisin henkilöstöstä, mutta poliisin henkilöstöä ei voida käyttää, jos rikoksesta epäillyn fyysiset ominaisuudet poikkeavat olennaisesti valtaväestöstä taikka rikoksesta epäilty poikkeaa selvästi poliisin henkilöstöstä (ikä tai ruumiinrakenne). Säännöksestä seuraa kuitenkin lähtökohtaisesti, että ketkä tahansa rikoksesta epäiltyä riittävästi muistuttavat henkilöt voitaisiin velvoittaa saapumaan ryhmätunnistamiseen vertailuhenkilöiksi, jos heidän läsnäolonsa on tarpeen uskottavan tunnistamistilaisuuden järjestämiseksi ja siten rikoksen selvittämiseksi. Tämän nimenomaisen säännöksen lisäksi säännös nojaa esitutkintalain 6 luvun 1 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisen, jonka läsnäolo esitutkintatoimenpidettä varten on tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee⁶²². Käytännössä siis tutkittavaan asiaan mitenkään liittymättömän henkilön (muu kuin asianosainen tai todistaja) läsnäolo vertailuhenkilönä edistää rikoksen selvittämistä, mutta vain sillä edellytyksellä, että se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi.⁶²³

Vertailuhenkilöksi kutsuttu *sivullinen voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta ryhmätunnistustilaisuuteen*, jos osallistuminen aiheuttaa hänelle *kohtuutonta haittaa*. Säännöksen tarkoituksena ei siis ole ulottaa kohtuutonta rajoituksetonta saapumisvelvollisuutta sivullisiin ja viranomaisen on arvioitava ja otettava huomioon ne haitat, jotka sivulliselle aiheutuisi paikalle tulosta.⁶²⁴

8.4.2 Ryhmätunnistukseen osallistuneen sivullisen oikeus kohtuulliseen korvaukseen

Ryhmätunnistukseen osallistuneella sivullisella on oikeus saada aiemman lain tavoin ryhmätunnistukseen osallistumisesta kohtuullinen korvaus, jonka määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella⁶²⁵. Korvauksen suorittamisen järkevänä lähtökohtana pidetään sitä, että korvaus suoritetaan samoin perustein ja samansuuruisina kuin valtion varoista tuomioistuimessa todistajana kuulluille henkilöille maksettavat korvaukset. Ryhmätunnistamiseen osallistumisesta maksetaan siis tutkinnanjohtajan päätöksellä asetuksella säädetyn mukainen kohtuullinen korvaus ryhmätunnistukseen osallistuneelle sivulliselle, mutta ei asianosaiselle, todistajalle eikä poliisimiehelle.⁶²⁶

621 HE 222/2010 vp s. 226.

622 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 549.

623 HE 52/2002 vp s. 42.

624 HE 52/2002 vp s. 42. Vrt. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 403 – 404. Huomioitava siis vähimmän haitan periaate (ETL 4:5,2).

625 HE 222/2010 vp s. 226. S.Ma valtion varoista ryhmätunnistamistilaisuuteen osallistuvalla sivulliselle maksettavista korvauksista 55/2004.

626 HE 52/2002 vp s. 42 ja 73.

8.5 Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
ETL 8:5 Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen Mitä 1–4 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltuvin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatalennetta taikka näköhavaintojen lisäksi tai ohella muita aistihavaintoja.	ETL 38 c § (645/2003) Mitä 38 a §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltuvin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatalennetta.

8.5.1 Valokuvatunnistus ja videotunnistus

Esitutkintalain 8 luvun 5 §:n säännös perustuu osittain aiemman lain 38 c §:ään⁶²⁷. Valokuva- ja videotunnistamiseen sovelletaan soveltuvin osin mitä 8 luvun 1–4 §:ssä on säädetty ryhmätunnistuksesta⁶²⁸.

Valokuva- tai muun kuvatalennetunnistuksen (esimerkiksi videotallennetunnistus) osalta vertailukuvissa ei saa käyttää myöskään sellaisten henkilöiden kuvia, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla⁶²⁹.

Valokuvatunnistuksessa tunnistajalle näytetään valokuvia tunnistajan kuvauksen perusteella epäillystä ja epäiltyä muistuttavista henkilöistä. Jos epäillystä on saatavissa useita valokuvia, tulee ensisijaisesti käyttää kuvaa, joka muistuttaa tunnistajan rikokseen syyllistyneestä antamaa kuvausta tai epäillyn ulkonäköä rikoksen tapahtuma-aikaan. Esitetyt valokuvat tulee yksilöidä tunnistajan kuulustelukertomuksessa ja mikäli yksilöinnistä ilmenee muita kuin asianosaisia koskevia tietoja, on tietoja käsiteltävä ehdottomasti JulkL:n 24 luvun 1 §:n 26 kohdan mukaisesti salassa pidettävinä. Myös valokuvatunnistuksen luotettavuusarvio tulee kirjata kuulustelu-*pöytäkirjaan* tai muuhun esitutkinta-asiakirjaan.⁶³⁰ Valokuvatunnistuksessa käytetyt valokuvat tai kuvakooste eli vertailukuvat ovat esitutkintapöytäkirjan liitteitä⁶³¹.

Videotunnistuksessa tunnistajalle näytetään videolle taltioidut epäilty ja vertailuhenkilöt käyttäen numerotunnisteita⁶³². Valokuva- ja videotunnistuksen luotettavuuteen vaikuttavat samat tilaisuuden järjestämiseen, vertailuhenkilöiden määrään ja vertailuryhmän rakenteeseen liittyvät seikat kuin mitä edellä on todettu ryhmätunnistamistilaisuuteen liittyen, samoin se, että tunnistamisen luotettavuus tulee viime kädessä tuomioistuimessa näytönharkinnassa arvioitaviksi. Tästä syystä säännös

627 HE 222/2010 vp s. 226. Vrt. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548.

628 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 547.

629 HE 222/2010 vp s. 226.

630 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5–6.

631 HE 222/2010 vp s. 231, ETL 9:6,2. Ks. POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5. Videotallenteet on toimitettava syyttäjälle (ohesimateriaalina), mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä syyteharkinnassa tai oikeudenkäynnissä.

632 HE 52/2002 vp s. 42. POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5.

osaltaan kuvastaa vastaavien periaatteiden noudattamista soveltuvilta osin kaikessa tunnistamisessa.⁶³³

Näin ollen myös valokuvatunnistuksessa on oltava valittuna vähintään viisi vertailuhenkilöiden valokuvaa (1+5) ja valokuvatunnistuksessa käytetyt valokuvat on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan tunnistuksen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten (ETL 9:6,2). Koska valokuvat liittyvät rikosepäilyyn ja osa valokuvista koskee myös henkilöitä, joita ei edes epäillä rikoksesta, ovat valokuva- ja muun tallennetun tunnistuksen valokuvat arkaluonteista aineistoa. Näin ollen aineiston suojaamiseen on kiinnitettävä huomiota ja hyödynnettävä esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston salassapitomahdollisuuksia.⁶³⁴

Näköhavaintojen lisäksi ja ohella säännöksessä on nimenomaisesti huomioitu *muiden aistihavaintojen* käyttö tarkoittaen esimerkiksi *kuulo-, haju- tai tuntoaistihavaintoja*. Aiemman lain voimassa olleessa säännöksessä ryhmätunnistusta koskevat säännökset oli kirjoitettu siten, että niiden voitiin tulkita koskevan ainoastaan näköhavainnoin tunnistamista, vaikka tosiasiallisesti merkitystä voi näköhavaintojen ohella tai lisäksi olla muillakin aistihavainnoilla, joka on nyt täsmennetty uuteen säännökseen⁶³⁵. Tunnistaminen voi siis tapahtua esimerkiksi henkilön äänen tai hajun taikka hänen tunnustelemiseensa perustuvana havaintona. Tunnistaja voi siis pyytää tunnistustilaisuudessa henkilöitä kääntyilemään tai pyytää saada näiltä liikkumis- ja ääninäytteen⁶³⁶. Hajun perusteella tapahtuvassa tunnistamisessa voidaan käyttää erityisesti koulutettua koiraa, eikä uuden sääntelyn myötä tunnistajan tarvitse olla näin ollen ihminen.⁶³⁷

8.5.2 Kenttätunnistus

Koska tunnistamismuodoista ei säädetä laissa eikä ryhmätunnistusta ole sidottu mihinkään tiettyyn muotoon eikä tunnistamisen luotettavuutta voida sitoa yksinomaan käytettävään tunnistamistapaan, yksi erittäin tärkeä rikoksen selvittämiskeino saattaa olla myös *verekseltään kiinni otetun epäillyn välitön näyttäminen todistajalle tai asianomistajalle*.⁶³⁸

Kenttätunnistuksella tarkoitetaan juuri menettelyä, jossa rikoksen ja / tai rikoksesta epäillyn nähneelle henkilölle esitetään rikoksen tapahtumisen jälkeen epäilty henkilö tai henkilöitä ilman vertailuhenkilöitä. Kenttätunnistus on suhteessa ryhmätunnistukseen toissijainen ja sitä tulee käyttää harkiten, koska se voi vaarantaa ensisijaisena tunnistamiskeinona käytettävän ryhmätunnistuksen käytön luotettavuuden. Kenttätunnistuksen toissijaisuus edellyttää erityisen perusteen olemassaoloa. Erityisenä perusteena kenttätunnistuksen käyttämiselle voidaan pitää rikoksesta epäillyn kiinniottamiseksi toteutettavaa välitöntä henkilön tunnistamista, mutta kenttätunnistusta ei tule tehdä, jos epäillyn kiinniottamiselle on ilman tunnistusta riittävät perus-

633 HE 52/2002 vp s. 42.

634 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548 ja 550.

635 HE 222/2010 vp s. 62–63.

636 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5.

637 HE 222/2010 vp s. 226; Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 547.

638 HE 222/2010 vp s. 226.

teet. Kenttätunnistuksesta päättää tutkinnanjohtaja, mutta ellei asia siedä viivytystä, kenttätunnistuksesta päättää tapahtumapaikalla oleva poliisimies.⁶³⁹

Ennen kenttätunnistuksen suorittamista tunnistajalle tulee kertoa hänen asemansa sekä siitä aiheutuvat oikeudet ja velvollisuudet. Lisäksi tunnistajalta on pyydettävä tunnistettavan henkilön kuvaus ennen kenttätunnistuksen suorittamista. Jos kenttätunnistustilanteessa on useita tunnistajia, heidät on pidettävä mahdollisuuksien mukaan erillään tai heitä on kiellettävä keskustelemasta tapauksesta keskenään. Tunnistukset on myös järjestettävä toisistaan erillisinä siten, etteivät tunnistajat saa tietoa toistensa tunnistusten tuloksista. Tunnistustilanteessa tunnistajalle on myös erikseen ilmoitettava, että epäilty voi olla tunnistettavana, muttei välttämättä ole rikoksen tekijä. Jos joku tunnistajista (useasta tunnistajasta) tunnistaa epäillyn henkilön, muille tunnistajille voidaan järjestää ryhmätunnistustilaisuus sitä koskevien ohjeiden mukaisesti.⁶⁴⁰

Kenttätunnistus on kirjattava siten, että tunnistajalta pyydetään tunnistuksen jälkeen *suullinen lausunto tunnistuksen perusteluista*, jotka kirjataan asiasta laadittavaan rikosilmoitukseen, tunnistajan kuuhustelukertomukseen tai muuhun esitutkinta-asiakirjaan. Lisäksi kenttätunnistuksesta tulee kirjata vähintään seuraavat tiedot; *kenttätunnistuksen aika ja paikka, tunnistustilanteessa läsnä olleiden henkilöiden tiedot sekä tunnistajan ennen tunnistusta antama kuvaus tunnistettavasta henkilöstä*.⁶⁴¹

Jos tunnistaja kuvaa ryhmätunnistustilannetta valmisteltaessa jonkin sellaisen epäillyn ainutlaatuisen piirteen, että vertailuhenkilöiden löytyminen on käytännössä mahdotonta, ryhmätunnistuksen järjestäminen ei ole välttämätöntä. Tällöin epäilty voidaan suoraan esittää mahdolliselle tunnistajalle noudattaen kenttätunnistuksesta annettuja ohjeita.⁶⁴²

8.5.3 Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistaminen

Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamisessa ei ole kysymys kenttä- tai ryhmätunnistuksen yhteydessä mainituista tunnistustavoista. Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistaminen liittyy erityisesti tunnistamisen perustarkoitukseen, jossa tunnistamisella tarkoitetaan sellaista esitutkintatoimenpidettä, jossa henkilö tunnistamistarkoituksessa yksilöidään eli tarkoituksena on selvittää, *onko joku tietty henkilö juuri se, jota esitutkinnassa tarkoitetaan*.⁶⁴³

Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistaminen on mahdollista toteuttaa vain tilanteissa, joissa tunnistaminen kohdistuu ennalta jonkin tiedon tai seikan perusteella tiettyyn yksilöitävässä olevaan henkilöön eli tarkoitukseen varmistua siitä, että toimijat (asianosainen tai todistaja ja esitutkintaviranomainen) puhuvat juuri samasta ihmisestä.⁶⁴⁴

639 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 1 - 2.

640 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 2.

641 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 2.

642 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 3.

643 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 6.

644 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 6.

Tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamisessa tunnistaja pystyy kertomaan tunnistettavasta sellaisia tietoja ja tuntomerkkejä, että voidaan olla varmoja, että kysymys on esimerkiksi tietyssä R-kioskissa toimivasta myyjästä. Tunnistaja ei kuitenkaan tiedä kyseisen henkilön nimeä.

Tunnetun henkilön henkilöllisyys voidaan varmistaa esittämällä tunnistajalle henkilön rekisteröintivalokuva tai muulla vastaavalla tavalla. Henkilöllisyyden varmistaminen tulee kirjata asianmukaisella tavalla.⁶⁴⁵

8.5.4 Yhden kuvan näyttäminen

Erityisen tärkeää on, että yhden kuvan näyttäminen kuulusteltavalle tunnistustarkoituksessa ei ole mahdollista missään muussa tilanteessa kuin tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamisessa.

Edellä mainitussa tilanteessa tunnetun henkilön henkilöllisyyden varmistamisessa ennen kuvan näyttämistä on kuitenkin erikseen kirjattava näkyville, miten tunnistaja kuvailee tunnistettavan henkilön henkilöllisyyttä tai tunnistettavan ainutlaatuisista piirrettä. Mikäli näitä tietoja ei ole kirjattu tunnistamisen yhteyteen asianmukaisella tavalla, oikeudenkäynnissä pystytään kyseenalaistamaan tunnistamisen merkitys näyttönä.

8.5.5 Todistusaineistona käytettävien kuvien tarkastelu

Tapahtumapaikalta voidaan ottaa valokuvia, että myöhemmin pystytään paremmin todentamaan, keitä on ollut paikalla. Tämä on perusteltua tilanteessa, jossa tekijöitä ja ylipäätään henkilöitä on enemmän paikalla. Näitä kuvia voidaan hyvin käyttää kuulustelun yhteydessä todentamaan, kuka on kukin siten, että kuulusteltava viittaa kuvassa olevaan punatakkiseen henkilöön ym. Tällöin kysymys ei ole tunnistamisesta, vaan todistusaineistona olevien kuvien tarkastelusta ja niiden hyödyntämisestä kuulustelussa. Näistä kuvista laaditaan siis asianmukainen valokuvaliite, joka liitetään esitutkinta-aineistoon.

8.5.6 Esinetunnistus

Esinetunnistuksella tarkoitetaan toimenpidettä, jossa esineestä saatuja tietoja verrataan tunnistamisen kohteena olevaan esineeseen tai sen yksityiskohtiin. Esinetunnistusta ei ole säännelty esitutkintalainsäädännössä. Tunnistamisen tarkoituksena on tehdä tuntematon esine tunnetuksi, ja tunnistamisessa verrataan aikaisemmin tehtyjä havaintoja senhetkisiin havaintoihin. Esineen numeroinnit, kaiverrukset tai muut tiedot ovat esimerkiksi esineitä yksilöiviä, tunnistamisen mahdollistavia tietoja siitkin huolimatta, että esineiden teollinen valmistaminen on standardoinut esineitä. Esitut-

645 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 6.

kinnassa esinetunnistusta voidaan käsitellä joko tunnistamisena taikka katselmukse-
na, jonka kohteena voi olla mikä tahansa aineellinen esine.⁶⁴⁶

Esitutkintaviranomaisen suorittamassa esinetunnistuksessa ei ole kyse todiste-
luna tapahtuvasta tunnistamisesta, vaan esitutkinnan suorittamiseen liittyvästä toi-
menpiteestä, joka voi liittyä sekä taktiseen että tekniseen rikostutkinnan suorittami-
seen. Myös esinetunnistuksessa todistelupäätelmiä tekevät asianosaiset tai todistajat.
Mikäli esitutkintavirkamiestä on tarve kuulla oikeudenkäynnissä todistamassa niistä
seikoista, jotka esitutkinnan aikana ovat käyneet ilmi, kuullaan esitutkintavirkamies-
tä oikeudenkäynnissä (asiantuntevana) todistajana niistä tunnistetiedoista, jotka esi-
tutkinnassa ovat käyneet selville.⁶⁴⁷

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava selostus tutkintatoimenpiteiden yhteydessä
tehdystä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista, mikäli niillä
voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa (ETL 9:6,2). Tämän voi katsoa soveltuvan
myös esinetunnistukseen, koska selostuksen kohteena voi olla mikä tahansa esitut-
kintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1–3 kohdissa tarkoitettuihin asioihin liittyvä
seikka (esinetunnistus liittyy useimmiten rikoksella saadun omaisuuden palaut-
tamiseen). Usein havaintojen kirjaamisen ohella esineen valokuvaaminen myös sitä
tarkentavine yksilöivine tunnistekuvineen on perusteltua. Myös tutkinnassa kerty-
neet valokuvat tulee liittää esitutkintapöytäkirjaan, koska valokuvilla on usein tärkeä
merkitys rikosasioiden todisteena.⁶⁴⁸

8.5.2 Muuta yleisesti huomioitavaa ryhmätunnistuksessa (ilmaisukielto ja julkisuus)

Tunnistajalle voidaan antaa esitutkintalain mukainen ilmaisukielto kertoa tunnistuk-
sen tuloksista (ETL 11:5)⁶⁴⁹.

Tunnistamisessa käytetyt tallenteet ja kuvakoosteet ovat arkaluonteista aineis-
toa liittyen sekä rikosepäilyyn että osin henkilöihin, joita ei edes epäillä rikoksesta,
jolloin aineiston suojaamiseen tulee kiinnittää huomiota hyödyntämällä esitutkinta-
ja oikeudenkäyntiaineiston salassapitomahdollisuuksia⁶⁵⁰. Ryhmätunnistuksen sisäl-

646 Ks. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 550–551 ja 566–567. Onko kyse tunnistamisesta vai katselmuksesta, ratkeaa useimmiten toimenpiteellä tarkoitettua tehtävän kautta. Katselmuksen kohde on aina ennen katselmusta selvillä ja katselmuksessa tarkoituksena on tarkastella jotain tiettyä aineellista esinettä, josta katselmukseen osallistuvat pyrkivät muodostamaan itselleen käsityksen. Tunnistaminen kohdistuu joko selvillä olevaan tai selvittämättömään kohteeseen. Tilanteissa, joissa tunnistamisen kohde ei ole selvillä, pyritään tunnistamisella juuri tekemään tuntematon esine tunnetuksi ja tilanteissa, joissa kohde on selvillä, pyritään varmistumaan siitä, että kohteena on juuri se toimenpiteen kohteena oleva esine. Toisaalta katselmuksen kohde voi olla itse rikospaikkakin taikka asiakirja, jota käytetään selaisenaan esimerkiksi mahdollisen väärennyksen toteamiseksi. Katselmuksessa siis itse katselmuksen tarkastaminen johtaa viranomaisen välittömään yhteyteen sen toiseikaston kanssa, josta hän tahtoo saada varmuuden.

647 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 550–551. Esineen tunnistaminen voi nousta esiin esimerkiksi PKL 8:5,3 mukaisesti, koska etsinnän toimittaja voi käyttää apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja tunnistamalla juuri esimerkiksi tietty esine tarkoitetuksi.

648 HE 222/2010 vp s. 231.

649 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 2.

650 HE 222/2010 vp s. 226. Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 548 ja 550. Ks. tarkemmin JulkL (621/1999) 24 § 1 mom. 3, 4, 26 kohdat (suojaustaso III).

tävä tallenne sekä tunnistustilaisuudesta laadittu pöytäkirja, valokuvatunnistuksessa käytetyt valokuvat ja/tai kuvakoosteet sekä videotunnistuksessa käytetty videotallenne ovat kuitenkin asianosaisjulkisia. Asianosaiselle tieto annetaan antamalla asiakirjat nähtäväksi viranomaisen luona. Kaikki tallenteet on säilytettävä arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti.⁶⁵¹

651 POHA - Tunnistamismenettelyistä POL-2014-4004 s. 5.

9 KUULUSTELUIHIN LIITTYVÄT TOIMENPITEET

Sanna Springare ja Satu Rantaeskola

9.1 Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 9:1 Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja</p> <p>Esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä.</p> <p>Kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laaditaan 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä.</p> <p>Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitettussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan on tehtävä merkintä kuulustellun tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä.</p>	<p>ETL 39 § 1. mom. 2 virke. (6.6.2003/427)</p> <p>Muistakin esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.</p> <p>ETL 39 § 1. mom. 1 virke.</p> <p>Kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä.</p> <p>ETL 22 §:n 2 mom. (27.6.2003/645)</p> <p>Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa kuitenkin antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäillyn osalta edellytyksenä on lisäksi, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritettun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä.</p> <p>EPA 12 § (575/1988) Päähtyneen kuulusteleminen</p> <p>Jos joku on siinä määrin päähtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä. Kuulustelupöytäkirjaan on tällöin tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta jasiitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudestaan tarkastaa kertomuksensa.</p>

	<p>Sen tarkastamisesta on voimassa, mitä esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa säädetään.</p> <p>EPA 13 § 575/1988) Sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulusteleminen</p> <p>Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä sieluntoiminnan häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 12 §:ssä on säädetty. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.</p>
--	--

9.1.1 Pöytäkirja

Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan *esitutkintatoimenpiteistä* olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä. Momentti vastaa alkuosaltaan entisen esitutkintalain 39 §:n 1 momentin toista virkettä. Laissa erikseen säätämistä koskeva osa on lisäys. Tämä liittyy siihen, että poliisilla on erityissäännösten nojalla oikeus pitää salassa käyttämiensä keinoja tai tutkintamenetelmiä. Pöytäkirja tai asiakirja on otettava 9 luvun 6 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintapöytäkirjaan tai sen liitteeksi, jos esitutkintatoimenpidettä koskevilla tiedoilla voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.⁶⁵²

Merkinän tekeminen muuhun asiakirjaan liittyy lähinnä tapauksiin, joissa esitutkintapöytäkirjaa ei laadita. Tämä tulee esimerkiksi kysymykseen suppeassa esitutkinnassa. Tällöin merkintä voidaan tehdä ilmoitusosaan. Olennaista on se, että toimenpide tulee jälkikäteen todennettavalla tavalla merkityksi asiakirjaan.⁶⁵³

Esitutkintatoimenpiteillä tarkoitetaan kaikkea esitutkintaan liittyvää toimenpidettä. Pykälä velvoittaa vähintään kirjaamaan toimenpiteen muuhun asiakirjaan. Tämä tarkoittaa sitä, että suoritettu toimenpide, esimerkiksi kopion lähettäminen jollekin, tulee merkitä johonkin. Kirjaamisella pystytään jälkikäteen näyttämään suoritettut esitutkintatoimenpiteet, vaikka niitä ei liitettäisikään esitutkintapöytäkirjaan. Kirjallisuudessa esitutkintatoimenpiteelle ei ole varsinaista määritelmää.

Poliisihallitus on laatinut käsikirjan esitutkintapöytäkirjaan laadinnasta. Säännöksen suurin muutos on se, että esitutkintatoimenpiteiden kirjaamiselle on laajempi velvollisuus. Nykyinen ns. kirjaamaton tieto tulee jatkossa kirjata ylös esitutkintapöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan.

9.1.2 Kuulustelupöytäkirjan kieli

Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään, että kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laaditaan esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Säännös korvaa

652 HE 222/2010 vp s. 227.

653 HE 222/2010 vp s. 227.

aikaisemmin voimassa olleen lain 39 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen, jonka mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä ja joka puutteellisena on aiheuttanut tulkintaongelmia. Tältä osin kysymys on täsmennyksestä eikä asiallisesta muutoksesta.⁶⁵⁴

Säännöksen sisältöön vaikuttavat myös kuulusteltavan oikeusturvaan ja taroituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyvät kysymykset. Säännös tarkoittaa sitä, että kuulustelupöytäkirja laaditaan esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan määräytyvällä esitutkinnan käsittelykielellä myös silloin, kun kuulusteltavalla on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä. Näissä tapauksissa on saamen kielilain 19 ja 20 §:n mukaisesti huolehdittava tarvittavista tulkkauspalveluista ja asiakirjojen kääntämisestä.⁶⁵⁵

9.1.3 Toimitustapa

Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitettussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan on tehtävä merkintä kuulustellun tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä. Mainitut pykälät koskevat päihtyneen ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemista. Momenttiin on keskitetty kuulustelupöytäkirjaa koskeva sääntely, joka on vanhan esitutkintalain 22 §:n 2 momentissa sekä aikaisemman esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä.⁶⁵⁶

Päihtyneen tai muuten sekavassa tilassa olevan henkilön kohdalla tulee kuulustelu mahdollisuuksien mukaan antaa tarkastettavaksi jälkikäteen, kun kyseinen päihtymys tai sekavatila on hävinnyt.

9.2 Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 9:2 Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen</p> <p>Heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tarkastaminen voidaan toimittaa kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen äänen lukemisella kuulusteltavalle, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista.</p>	<p>ETL 39 § (6.6.2003/427) 2. mom.</p> <p>Pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole</p>

654 HE 222/2010 vp s. 227.

655 HE 222/2010 vp s. 227.

656 HE 222/2010 vp s. 227.

<p>Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä kuulustellun pyytämät asiaankuuluvat lisäykset ja korjaukset.</p> <p>Kuulustelupöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetty korjaukset ja lisäykset on tehty.</p>	<p>muutettu. Pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetty korjaukset ja lisäykset on tehty.</p>
--	---

9.2.1 Kuulustelupöytäkirja

Esitutkintalain 9 luvun 2 §:ssä säädetään kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta ja korjaamisesta tavalla, joka osittain vastaa aikaisemmin voimassa olleen lain 39 §:n 2 momenttia. Säännös on erotettu lainsäädännön selkeyden ja havainnollisuuden edistämiseksi omaksi pykäläkseen. Muutos verrattuna aikaisemmin voimassa olleeseen säännökseen on se, että pykälä on muutettu koskemaan kuulustelukertomuksen asemesta kuulustelupöytäkirjaa. Tämä liittyy siihen, että kuulustelupöytäkirja sisältää kuulustelukertomuksen kirjaamisen oikeellisuuden ja kuulusteluolosuhteiden arvioinnin kannalta merkityksellisiä tietoja. Koska kuulustelupöytäkirjaan tehdään merkintöjä myös kuulusteluolosuhteista (esimerkiksi kuulustelun ajankohta), tarkastaminen ja korjaaminen koskevat myös olosuhteita.⁶⁵⁷

9.2.2 Ääneen lukeminen

Aikaisemmin voimassa olleen kuulustelupöytäkirjan tarkastamista koskevan säännöksen mukaan pöytäkirjattu kertomus oli heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Esitutkintalain 9 luvun 2 §:n mukaan kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen lukeminen kuulusteltavalle on tapa, jolla voitaisiin korvata se, että kuulusteltava itse lukee kertomuksen ja pöytäkirjan. Lukemista kuulusteltavalle voidaan käyttää myös tämän itse suorittaman lukemisen ohella. Tarkastamisesta huolehtivan esitutkintavirkamiehen päätettäväksi jää se, miten tarkastaminen tehdään. Merkitystä voidaan antaa myös kuulusteltavan omalle mielipiteelle tarkastamisen suorittamistavasta.⁶⁵⁸

9.2.3 Tarkastaminen

Tapauksesta riippuen tarkastaminen voitaisiin tehdä lukemalla kuulustelukertomus ääneen (esimerkiksi lyhyt kuulustelukertomus), antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi tai käyttämällä molempia tapoja samalla. Yleensä kuulustelupöytäkirjan muiden merkintöjen kuin kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuisi siten, että kuulusteltu itse katsoo kuulustelupöytäkirjan läpi, jolloin hän samalla yleensä myös lukisi kertomuksensa. Kuulustelukertomuksen kannalta olennaista olisi se, että kuulusteltu voisi kertomuksensa laatu ja laajuus huomioon ottaen

657 HE 222/2010 vp s. 228.

658 HE 222/2010 vp s. 228.

perehtyä kertomukseen riittävällä tavalla. Puhelinkuulustelun yhteydessä kuulustelupöytäkirjan tarkastuttaminen tapahtuisi pääsääntöisesti kertomus ja tiedot kuulustellulle ääneen lukemalla, ellei ole syytä tarjota hänelle tilaisuutta tulla tutustumaan kirjallisessa muodossa olevaan kuulustelupöytäkirjaan.⁶⁵⁹

Videokuulustelu tarkastetaan samalla tavalla heti kuulustelun päätyttyä. Kyseiseen videoon tehdään korjaukset ja muutokset uudelleen videoimalla alkuperäisen videon perään. Videon päälle ei siis nauhoiteta korjauksia. Mikäli videokuulustelu litteroidaan, litteroitu teksti annetaan myös tarkastettavaksi ja allekirjoitettavaksi, ellei tämä ole kuulusteltavan nuori ikä tai hänen henkinen toimintansa häiriintyneisyys huomioon ottaen (ETL 9:4) selvästi tarkoituksetonta.

9.2.4 Korjaukset

Korjauksia ja lisäyksiä koskevien merkintöjen suorittamistapa riippuu yksittäistapauksesta. Joissakin tapauksissa ne voidaan sisällyttää kuulusteltavan kuulustelukertomukseen muuttamalla tai täydentämällä kertomusta. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa kuulusteltavan huomautukset koskevat kuulustelupöytäkirjan muita merkintöjä kuin kuulustelukertomusta, korjaus tai lisäys voidaan tehdä myös muuhun paikkaan kuulustelupöytäkirjassa. Kuten itse kuulustelukertomuksen kirjaamisessa, myös korjausten ja lisäysten kirjaamisessa voidaan käyttää harkintaa sen suhteen, kuuluuko kuulusteltavan kertoma seikka tai esittämä huomautus ollenkaan asiaan. Asiaankuulumattomia korjauksia ja lisäyksiä ei tarvitse tehdä. Kynnys tekemättä jättämiselle on kuitenkin korkea.⁶⁶⁰

Kuulusteltavan aiemmin kertomaa asiaa, jonka hän haluaa poistettavan, mutta poistamiselle ei ole perusteita, jätetään kuulustelupöytäkirjaan näkyville ja haluttu muutos kirjataan ylös ns. Merkittiin, että - kirjauksella.

Pykälä velvoittaa esitutkintaviranomaista toimimaan siinä säädetyllä tavalla. Kuulusteltavalla ei ole velvollisuutta tarkastaa tarkastettavaksi annettavaa kuulustelupöytäkirjaa. Jos kuulusteltava ei halua käyttää tarkastamisoikeuttaan, siitä tulee tehdä merkintä kuulustelupöytäkirjaan.⁶⁶¹

659 HE 222/2010 vp s. 228.

660 HE 222/2010 vp s. 228.

661 HE 222/2010 vp s. 228.

9.3 Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatalenteeseen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 9:3 Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatalenteeseen</p> <p>Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatalenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.</p>	<p>ETL 39 § (6.6.2003/427) 3. mom. 1-virke. Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatalenteeseen.</p> <p>EPA 17 § Kuulustelukertomus voidaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- tai kuvatalenteeseen. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.</p>

9.3.1 Tallentaminen samaan säännökseen

Esitutkintalain 9 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäinen virke vastaa aikaisemmin voimassa olleen esitutkintalain 39 §:n 3 momentin ensimmäistä virkettä sekä esitutkintalain 17 §:ää kuitenkin sikäli muutettuna, että nyt edellytetään sekä äänen että kuvan käyttämistä tallentamisessa. Myös velvollisuudesta ilmoittaa tallentamisesta säädettiin aikaisemmin mainitussa asetuksen pykälässä.⁶⁶²

Esitutkintalain säännöksessä on aikaisempaan sääntelyyn verrattuna uutta se, että säännöksen toisessa virkkeessä asetetaan velvollisuus tallentamiseen tietyissä tapauksissa. Tarkoituksena ei ole, että kynnys kuulustelutilaisuuden ottamiseen ääni- ja kuvatalenteeseen on korkea. Lainvalmistelutöiden mukaan tallentamisen käyttöä on syytä edistää. Tämän mahdollistaa myös tallennustekniikan ja edullisten tallennustapojen yleistyminen. Toisaalta tallennuksenkin käytössä on käytettävä järkevää harkintaa, jolloin esimerkiksi vähäiset, selvät ja rutiiniluonteiset rikosasiat jäävät yleensä tallentamisen ulkopuolelle.⁶⁶³

9.3.2 Tapauskohtainen harkinta

Esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä tarkoitettu asian laatuun liittyvä seikka voi olla rikoksen vakavuus. Tallentaminen voi olla aiheellista myös esimerkiksi silloin, kun alustavien puhuttelujen perusteella tai muuten on aihetta olettaa, että todistajat tulevat kertomaan asiasta ristiriitaisesti. Kuulusteltavan henkilöä koskevia syitä voivat olla esimerkiksi nuori ikä, päihtyneisyys, mielentilan häiriintyneisyys tai ulkomalaisuus. Tiedossa voi myös olla esimerkiksi kuulusteltavan käyttäytymisen vuoksi,

662 HE 222/2010 vp s. 228–229.

663 HE 222/2010 vp s. 228.

että hän suhtautuu kielteisesti kuulusteluun liittyviin velvollisuuksiinsa niin, että hän ei halua kertoa jostakin asiasta, josta hänellä olisi velvollisuus kertoa.⁶⁶⁴

Edellä selostettujen tilanteiden ja erityisesti kielihaasteiden vuoksi videointi on hyvä vaihtoehto jälkikäteisten väitteiden torjumiseksi.

Asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät syyt eivät kuitenkaan yksinään edellytä kuulustelutilaisuuden tallentamista. Siihen on oltava syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tällöin kuulusteluolosuhteiden tai kuulusteltavan käyttäytymisen perusteella on aihetta varautua siihen, että kuulustelua koskevia jälkikäteisiä väitteitä tullaan tekemään tai että kuulusteltavan kertomuksen tosiasiallinen sisältö joudutaan tarkistamaan. Tämä koskee niin syyteharkintaa kuin tuomioistuinkäsittelyä. Eräänä erityistapauksena voidaan mainita tilanteet, joissa kuulusteltavaa henkilöä ei ilmeisesti voida kuulla pääkäsittelyssä (esimerkiksi todistaja on vakavasti sairas). Jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella, tuomioistuin voi sallia, että tallennettu lausuma voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon (OK 17:11,3).⁶⁶⁵

Kuulustelun tallentamistarpeen arviointiin liittyy myös kuulustelutodistajan käyttö (ETL 7:11). Tallentaminen voi korvata kuulustelutodistajan käytön. Toisaalta kuulustelutodistajaa ja tallentamista voidaan käyttää tarvittaessa samanaikaisesti. Yleensä tallentamistarve liittyy samanlaisiin näkökohtiin kuin tarve käyttää kuulustelutodistajaa, minkä vuoksi tallentamisella voidaan pääsääntöisesti korvata kuulustelutodistajan käyttö.⁶⁶⁶

Videokuulustelua voidaan käyttää myös ns. koontikuulusteluna vakavammissa tapahtumissa. Koontikuulustelu liitetään videoineen esitutkintapöytäkirjaan. Jos myöhemmin prosessissa tulee kiistaa aikaisempien kertomusten ja koontikuulustelun sisällöstä, koontikuulustelun videointi on helppo tapa todentaa koontikuulustelun tapahtumat.

9.3.3 Litterointi

Lainvalmistelutöissä todetaan, että lähtökohtaisesti tallenteeseen otettua kuulustelukertomusta ei tarvitsisi purkaa sanatakkasti kirjalliseen muotoon. Joissakin tapauksissa tämä saattaa olla tarpeen esimerkiksi syyteharkintaa varten.⁶⁶⁷

Kuulustelukertomuksen litterointi pelkästään kuulustelutapahtumien todentamisen vuoksi ei ole tarpeellista.

Litterointi tehdään pääsäännön mukaan käyttäen poliisin omaa henkilöstöä. Litterointi tehdään ulkopuolisen, luotettavuudeltaan varmistetun tahon toimesta vain poikkeustapauksissa. Ulkopuolisia tahoja käytettäessä tulee varmistua siitä, ettei salassa pidettävää aineistoa joudu ulkopuolisten tahojen käsiin. Lisäksi ulkopuoli-

664 HE 222/2010 vp s. 228–229.

665 HE 222/2010 vp s. 229.

666 HE 222/2010 vp s. 229.

667 HE 222/2010 vp s. 229.

selta toimijalta olisi suositeltavaa ottaa kirjallinen vaitiolositoumus ennen palvelun käyttämistä.

Kuva- ja äänitallenteen käytössä noudatetaan samoja kielivaatimuksia, kuin muutoin esitutkinnassa. Kuva- ja äänitallenteen käyttöä tulisi lisätä, koska sillä on hyvä todistearvo.

9.4 Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 9:4 Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten</p> <p>Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.</p> <p>Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muikin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.</p> <p>Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.</p>	<p>ETL 39 a § (27.6.2003/645)</p> <p>Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muikin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymykset kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.</p> <p>EPA 17 § 1 momentin 2 virke. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.</p>

9.4.1 Esitutkintayhteistyö

Esitutkintalain 9 luvun 4 §:n kuulustelujen tallentamisessa on kysymys tallenteen käyttämisestä todisteena tuomioistuimen käsittelyssä. Säännös vastaa sisällöltään

aikaisemmin voimassa ollutta säännöstä, mutta sitä ei välttämättä ole sovellettu käytännössä aivan siten kuin säännös olisi edellyttänyt.

Säännöksen 3 momentissa on lisäksi aikaisemmin voimassa olleeseen lakiin nähden uusi säännös, jonka mukaan viralliselle syyttäjälle olisi varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä. Esimerkiksi lasten kuulustelun kohdalla asia tulee esille tutkintasuunnitelmaa laadittaessa.

Tilaisuuden varaamisvelvollisuuden voi periaatteessa katsoa aiheutuvan jo yhteistyövelvollisuuteen liittyvästä esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta (ETL 5:3,1). Selvyyden vuoksi ja asian korostamiseksi tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta säädetään erikseen. Kuten ryhmätunnistukseenkin liittyvän tilaisuuden varaamisen (ETL 8:3,2) osalta, viralliselle syyttäjälle tulisi ilmoittaa tallennettavan kuulustelutilaisuuden järjestämisestä siinä määrin etukäteen, että hänellä on tosiasiallisesti mahdollisuus osallistua kuulusteluun ja esittää tai saada siinä esitettyjä kysymyksiä kuulusteltavalle. Vaikka momentti ei velvoita syyttäjää osallistumaan tallennettavaan kuulustelutilaisuuteen, osallistuminen on yleensä tarpeen asian selvittämisen näkökulmasta ja mahdollisten tarpeettomien uusintakuulustelujen välttämiseksi.⁶⁶⁸

9.4.2 Rikoksesta epäillyn oikeudet kysymyksiin

Esitutkintalain 9 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Kysymys on tältä osin oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, johon liittyen kysymystenteko-oikeudesta määrätään EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohdassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen d kohdassa.⁶⁶⁹

Kysymysten tekemisen varaamisesta tulee tehdä merkintä, jossa näkyy epäillyn mielipide asiaan. Mikäli epäilty haluaa esittää kysymyksiä, kysymykset tehdään kirjallisesti ja liitetään pöytäkirjaan.

Kysymystenteko-oikeuteen liittyy korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 2006:107, joka koskee epäillyn seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneen lapsen kertomuksen tallentamista videotallenteelle ilman, että rikoksesta epäillylle oli varattu tilaisuutta esittää lapselle kysymyksiä. Lasta ei voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tällaista videotallennetta saadaan lähtökohtaisesti käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on tässä yksittäistapauksessa katsottu vastoin pääsääntöä, että videotallenne on ollut hyödynnettävissä. Ratkaisussa on mahdollisuuden varaamisen osalta kiinnitetty huomiota siihen, että vastaajalla oli ollut lainoppinut avus-

668 HE 222/2010 vp s. 230.

669 HE 222/2010 vp s. 229. Kysymystenteko-oikeutta koskevia EIT:n ratkaisuja on useita. Niiden joukossa on Suomea koskevia ratkaisuja, jotka liittyvät lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen selvittämiseen. Tältä osin voidaan mainita tapaukset E.H. v. Suomi 4.4.2006, B. v. Suomi 24.4.2007, W. v. Suomi 24.4.2007 ja A.H. v. Suomi 10.5.2007.

taja, ja hänellä olisi ollut tosiasiallinen mahdollisuus vielä esitutkinnan päättymisen jälkeen ennen käräjäoikeudessa tapahtuvaa pääkäsittelyä vaatia lisätutkintaa, jossa hänelle olisi varattu tilaisuus esittää kysymyksiä asianomistajalle.⁶⁷⁰

Edellä selostettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun liittyen voidaan todeta, että lähtökohtana nyt kysymyksessä olevan kaltaisessa mahdollisuuden varaamisessa on viranomaisaloitteisuus. Esitutkintaviranomaisen tulee huolehtia siitä, että laissa säädettyjä menettelytapoja noudatetaan. Tämä tarkoittaa nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa sitä, että epäillylle tulisi nimenomaisesti tarjota mahdollisuutta kysymysten esittämiseen.⁶⁷¹

Koska kuulustelutilaisuuden tallentamisella korvataan kuuleminen tuomioistuimessa ja koska kysymyksessä on yleensä vakavaa rikosta koskeva epäily, rikoksesta epäillyllä tulisi olla avustaja jo tallennettavaa kuulustelutilaisuutta varten. Näissä tapauksissa korostuisivat esitutkintaviranomaiselle esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä (oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa) asetetut velvollisuudet. Tämä koskee, paitsi tarvittaessa avustajan hankkimista epäillylle, myös kuulustelutilaisuuden järjestämistä niin, että avustaja voi siihen osallistua. Myös asianomistajan avustamiseen ja tukihenkilön hankkimiseen hänelle tulisi näissä tapauksissa kiinnittää erityistä huomiota.⁶⁷²

9.4.3 Litterointi

Vaikka kuulustelukertomus voitaisiin tarvittaessa tarkastaa tallenne kuuntelemalla ja katselemalla, kysymyksessä olevissa tapauksissa kertomus (todisteena käytettävä) pitää kirjata sanatarkasti. Tällä vältettäisiin tarpeettomat 9 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintaviranomaisen luona tapahtuvat tallenteeseen perehtymiset⁶⁷³. Samalla helpotettaisiin 5 §:n mukaista ääni- ja kuvatallenteen tarkastamista.⁶⁷⁴

Kun kysymys on tilanteesta, jossa kuulustelutilaisuus tallennetaan todisteena käyttämistä varten, kertomus tulee litteroida kokonaisuudessaan⁶⁷⁵. Kuulustelujen litterointi sanatarkasti tehdään silloin, kun videolta nähtävissä oleva kertomus on todisteena oikeudenkäynnissä, mutta kuulusteltavaa ei kuulla tuomioistuimessa henkilökohtaisesti. Tämä on tarpeellista sen vuoksi, että sanatarkkojen lausuminen löytäminen videolta on käytännössä mahdotonta.

Litterointi tehdään pääsäännön mukaan käyttäen poliisin omaa henkilöstöä. Litteroinnin suorittaminen ulkopuolisen, luotettavuudeltaan varmistetun tahon toimesta voi tapahtua vain poikkeustapauksissa.

670 HE 222/2010 vp s. 229.

671 HE 222/2010 vp s. 230.

672 HE 222/2010 vp s. 230.

673 POHA - Esitutkintapöytäkirja 2020/2013/5229, Liite 1 s. 19.

674 HE 222/2010 vp s. 229–230.

675 POHA - Esitutkintapöytäkirja 2020/2013/5229, Liite 1 s. 19.

9.4.4 Lapsen kuuleminen

Alle 15-vuotias lapsi kuullaan aina video- ja äänitallenteelle, jos kuulustelua on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tutkinnanjohtaja voi päättää kuulustelun taltioinnista muulla tavoin. Alle 6-vuotiaan kuulustelusta poliisi neuvottelee asiantuntijan kanssa (esimerkiksi osaamiskeskus). Vaikka lapsen kuulemisen suorittaisi joku muu viranomainen, tutkinta on aina poliisijohtoinen.

Poliisihallituksen ohjeessa lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa 2020/2013/5071 on yksityiskohtaisemmin ohjeistettu asiasta. Lisäksi teoksessa Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkiminen⁶⁷⁶ käsitellään näitä kysymyksiä yksityiskohtaisesti.

Rikoksesta epäilylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä. Kysymysten varaamisesta tulee tehdä merkintä, jossa näkyy epäillyn mielipide asiaan. Mikäli epäilty haluaa esittää kysymyksiä, kysymykset tehdään kirjallisesti ja liitetään pöytäkirjaan. Syyttäjällä on oikeus olla läsnä ja esittää kuultavalle kysymyksiä. Alle 15-vuotias lapsi kuullaan aina video- ja äänitallenteelle. Tällainen todisteena käytettävä video- ja äänitallenne litteroidaan aina sanasta sanaan, koska tallennetta käytetään todisteena oikeudenkäynnissä.

9.5 Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 9:5 Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen</p> <p>Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan 3 tai 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla, kuulustellulle on kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus kuunnella ja katsella tallenne ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset, jollei tämä ole kuulusteltavan nuori ikä tai hänen henkisen toimintansa häiriintyneisyys huomioon ottaen selvästi tarkoituksetonta. Kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuu 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.</p>	<p>EPA 18 §</p> <p>Jos kuulustelukertomus otetaan ääni- tai kuvatallenteeseen, kuulusteltavan on kuulustelun päätyttyä annettava kuunnella äänitys ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset.</p> <p>Jos kuulustelukertomus tallennetaan tai kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen myöhempiä kirjoittamista varten, kuulustelukertomus tarkastetaan kuulusteltavan valinnan mukaan 1 momentissa säädettyin tavoin tai kuten kirjoitettu kuulustelukertomus.</p>

9.5.1 Korjausten tekeminen

Esitutkintalain 9 luvun 5 § vastaa osittain aikaisemmin voimassa olleen esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 18 §:ssä olevaa sääntelyä ääni- ja kuvatallenteen tarkastamisesta. Kuulustelukertomuksen korjaamiseen ja siihen tehtäviin lisäyksiin sekä kertomuksen tarkastamiseen liittyvät näkökohdat koskettavat kuulusteltavan

676 Ellonen (toim.) 2013.

oikeusturvaa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Tämän ja johdonmukaisuuden vuoksi sääntely on siirretty asetuksesta lakiin. Kuulustelukertomuksen tarkastamisesta ja korjaamisesta säädetään muutenkin laissa eli esitutkintalain 9 luvun 2 §:ssä. Momentissa ei aikaisemmin voimassa olleen asetuksen tavoin säädetä kuulustelukertomuksen tarkastamisesta tapauksessa, jossa kuulustelukertomus kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen. Tällaiseen menettelyyn ei pitäisi turvautua, vaan kuulusteltavan kertomus tulisi suoraan ottaa tallenteeseen. Esitutkintalain 9 luvun 2 §:n mukaisesti tämäkään säännös ei aseta kuulusteltavalle mitään velvollisuutta kuunnella ja katsella tallennetta, jos hän ei sitä halua.⁶⁷⁷

9.5.2 Tilaisuuden varaamatta jättäminen

Lähtökohtana on ääni- ja kuvallenteen tarkastaminen kuulustellun taholta. Kynnys tilaisuuden varaamatta jättämiseen kuulusteltavan nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi on tarkoitettu korkeaksi, mitä ilmentää säännöksessä käytettävä ilmaus ”selvästi”. Arvioitaessa tilaisuuden varaamisen tarvetta tällaisissa tapauksissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, onko tallenteen läpikäyminen kuulusteltavalle henkisesti raskasta ja onko suoritettun kuulustelun perusteella mahdollisia epäselviä kohtia, joihin asian selvittämisen kannalta on syytä saada täsmennystä. Erityisesti pieniin lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen seksuaalirikosten osalta on syytä korostaa sitä, että kuulustelujen tarpeettomasta pitkittymisestä voi aiheutua uhrille ahdistusta, jopa kärsimykseksi luonnehdittavia tunnetiloja. Lähinnä tilaisuuden varaamatta jättäminen tulee kysymykseen esitutkintalain 9 luvun 4 §:n mukaisissa tilanteissa, joissa tallentaminen tehdään todisteena käyttämistä varten.⁶⁷⁸

Säännöksen jälkimmäiseen virkkeeseen liittyy se, että tallennettu kuulustelukertomus olisi syytä ottaa kattavasti ja riittävän tarkasti kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelupöytäkirjan laatimiseen on myös eduskunnan hallintovaliokunta kiinnittänyt huomiota edellisen esitutkintalain 39 §:n muuttamisen yhteydessä (HaVL 38/2002 vp). Viittaaminen ETL 9 luvun 2 §:n 1 momenttiin ei tallentamistapauksissa tarkoita välttämättä sitä, että pöytäkirjattu kuulustelukertomus olisi heti kuulustelun päätyttyä annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Vaikka tulisi pyrkiä siihen, että kuulustelupöytäkirja on valmis jo heti kuulustelun jälkeen, siihen ei välttämättä kyettä. Tällöin kuulustellulle olisi erikseen tarjottava tilaisuus kuulustelukertomuksen ja muutenkin kuulustelupöytäkirjan tarkastamiseen. Tämä olisi tehtävä niin, että kuulustellulle aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa erillisestä tarkastamisesta.⁶⁷⁹

Mikäli tallenteeseen halutaan tehdä korjauksia, olisi siitä tehtävä uusi tallenne vanhan perään muutoksien kohdalta. Tilaisuuden varaamisesta on hyvä tehdä kysymys tallenteen loppuun, jotta se näkyy tallenteessa. Mikäli tilaisuutta tallenteen tarkastamiseen ei anneta, tulisi tästäkin tehdä asianmukaiset merkinnät. Mikään ei estä esittämästä kysymystä lapselle. Lasten kohdalla kyse saattaa olla enemmänkin mielenkiinnosta tallennetta kohtaan kuin itse korjauksen tekemisestä tai tarkastamisesta.

677 HE 222/2010 vp s. 230–231.

678 HE 222/2010 vp s. 231.

679 HE 222/2010 vp s. 231.

9.6 Esitutkintapöytäkirja

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 9:6 Esitutkintapöytäkirja</p> <p>Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittely-kielillä pöytäkirja (esitutkintapöytäkirja), jos se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten.</p> <p>Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä ja niiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa ja jos laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirjaan on kirjattava ylimääräisen tiedon käyttäminen rikoksen selvittämisessä. (30.12.2013/1145)</p> <p>Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli. Jos asianosaista on kuultu tai kuulusteltu tulkin avustuksella, 4 luvun 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu olennainen asiakirja taikka asiakirjan osa tai yhteenveto asiakirjasta on käännetty asianosaiselle suullisesti tai asianosainen on luopunut oikeudestaan asiakirjan käännökseen, tästä on tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan. (8.11.2013/770)</p> <p>Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä.</p> <p>Rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.</p>	<p>ETL 40 § (6.6.2003/427)</p> <p>Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (esitutkintapöytäkirja), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.</p>

9.6.1 Kieli

Esitutkintalain 9 luvun 6 §:n 3 momentti poikkeaa muotoilultaan aikaisemmin voimassa olleen lain 40 §:n 1 momentista, jonka toisen virkkeen mukaan esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja ruotsin kielellä. Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti kuulusteltavan kuulustelupöytäkirja voitaisiin kirjata hänen käyttämäl-

lään kielellä, joka voisi poiketa esitutkinnassa muuten käytettävästä kielestä. Tämä koskisi esimerkiksi tapauksia, joissa esitutkinnan käsittelykieli olisi esitutkintalain 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisesti suomi, mutta joissa kuulusteltava on käyttänyt kuulustelussa ruotsia.⁶⁸⁰

Muutos merkitsisi myös velvollisuutta kaikkien esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kielen merkitsemisestä. Edellisen esitutkintalain mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn kieli. Rajaamista näihin henkilöihin on pidettävä liian suppeana, koska esimerkiksi todistajat jäisivät kielikirjauksen ulkopuolelle.⁶⁸¹

Kielen käyttämistä koskeva lause siirrettiin ennen lain voimaantuloa samaan momenttiin, jossa säädetään myös muiden tulkkausta ja kääntämistä koskevien tietojen merkitsemisestä esitutkintapöytäkirjaan.⁶⁸²

Esitutkintapöytäkirjaan on tehtävä merkintä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kielen lisäksi tulkkausdirektiivin 7 artiklassa mainituista seikoista. Esitutkintapöytäkirjaan on tehtävä merkintä, jos asianosaista on kuultu tai kuulusteltu tulkin avustuksella, asianosaiselle on käännetty suullisesti 4 luvun 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu olennainen asiakirja tai sen osa tai yhteenveto taikka asianosainen on luopunut oikeudestaan käännökseen. Merkintä voitaisiin tehdä myös muuhun soveltuvaan asiakirjaan. Olennaista on, että momentissa mainitut seikat ovat jälkikäteen todennettavissa.⁶⁸³

9.6.2 Selostukset ja havainnot

Ensinnäkin esitutkintapöytäkirjaan olisi lain mukaan otettava myös selostukset tutkintatoimenpiteiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Lisäksi samalla edellytyksellä pöytäkirjaan tulisi liittää myös tutkinnassa kertyneet valokuvat, joita nykyisessä säännöksessä ei erikseen mainita. Valokuvia ei voida pitää aikaisemman esitutkintalain 40 §:n 2 momentissa tarkoitettuina asiakirjoina. Edellä on jo 8 luvun 5 §:n perusteluissa käsitelty sitä, että esitutkintapöytäkirjaan liitettäviä valokuvia ovat esimerkiksi valokuvista tapahtuvassa tunnistamisessa käytetyt vertailukuvat. Muutenkin valokuvilla on tärkeä merkitys rikosasioiden todisteena. Esimerkkeinä voidaan mainita rikospaikasta tai pahoinpitelyrikoksen uhrista otetut valokuvat.⁶⁸⁴

Tunnistuskuvasarja liitetään pöytäkirjaan, mutta se leimataan salassa pidettäväksi. Kyseinen kuvasarja kopioidaan ainoastaan syyttäjälle ja tuomioistuimelle. Asianosaiset voivat käydä poliisilaitoksella tutustumassa kyseiseen kuvasarjaan, mutta siitä ei anneta kopiota.

Havaintojen selostamista koskevan lisäyksen ottaminen lakiin ei ole aiheuttanut merkittävää muutosta esitutkintapöytäkirjojen nykyiseen laatimistapaan. Tällaisia selostuksia esitutkintapöytäkirjoissa on ollut aikaisemminkin esimerkiksi niiden

680 HE 222/2010 vp s. 231.

681 HE 222/2010 vp s. 232.

682 HE 63/2013 vp s. 32.

683 HE 63/2013 vp s. 32.

684 HE 222/2010 vp s. 231.

johdannoissa. Selostuksen laatimisen käytännön toteutus jäisi esitutkintaviranomaisille annettavan ohjeistuksen varaan. Havainnot saattavat liittyä esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteisiin tai rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Selostuksen kohteena voisi kuitenkin olla mikä tahansa 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 - 3 kohdassa tarkoitettuihin asioihin liittyvä seikka, joka voisi koskea esimerkiksi tietoja rikoksella saadun omaisuuden palauttamismahdollisuuksista tai menettämisseuraamuksen täytäntöönpanomahdollisuuksista. Laissa toisin säätämismahdollisuutta koskeva täydennys liittyisi siihen, että rajoituksista säädettäisiin esimerkiksi salaista tiedonhankintaa koskien.⁶⁸⁵

Laki velvoittaa kirjaamaan ylös myös muut havainnot, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Tässä yhteydessä korostuu asiakkaan pyytämät toimenpiteet ja niiden kirjaamisen merkitys. Mikäli asiakkaan pyytämään toimenpiteeseen ei ole suostuttu, siitä tulee tehdä merkintä. Myös esitutkintayhteistyön näkökulmasta on merkitystä, onko havainto merkittävä vai ei koko jutun prosessin näkökulmasta.

Tutkintailmoituksella ei kuitenkaan sinänsä ole näyttöarvoa. Näytön tulee ilmetä kirjallisista todisteista ja kuulustelukertomuksista. Ns. havainnot eivät saa jäädä vain tutkintailmoitustasoisiksi, koska niihin syyttäjä ei voi vedota istunnossa.

9.6.3 Muu aineisto

Säännöksen 3 ja 4 momentissa olisi aikaisemman esitutkintalain 40 §:n 3 ja 4 momenttia vastaava sääntely. Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, olisi tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä. Myös tähän liittyviä kysymyksiä voitaisiin tarkemmin säännellä valtioneuvoston asetuksella ja esitutkintaviranomaisille annettavalla ohjeistuksella. Jos aineisto esimerkiksi liittyy selvästi perusteettomaksi osoittautuneeseen tutkintalinjaan, se voitaisiin jättää merkitsemättä. Merkitsemättä aineisto tulisi jättää myös niissä tapauksissa, joissa merkintää ei salassapitovelvollisuuden tai muusta syystä aiheutuvan tiedonsaantioikeuden rajoituksen vuoksi tule tehdä. Jälkimmäisen momentin mukaan rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätylle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätylle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.⁶⁸⁶

9.6.4 Jäljennös

Esitutkintapöytäkirjasta on lähetettävä jäljennös säännöksen mukaisesti. Paikallises-ti tulee sopia, kuka lähettää tai mikä on paras lähetystapa.

Laki velvoittaa kirjaamaan ylös myös muut havainnot, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Tässä yhteydessä korostuu asiakkaan pyytämät toimenpiteet ja niiden kirjaamisen merkitys. Mikäli asiakkaan pyytämään toimenpi-

685 HE 222/2010 vp s. 232.

686 HE 222/2010 vp s. 232.

teeseen ei ole suostuttu, siitä tulee tehdä merkintä. Myös esitutkintayhteistyössä on merkitystä, onko havainto merkittävä vai ei.

Esitutkintapöytäkirjan laatimiseen tulee muutoinkin kiinnittää erityistä huomiota. Esitutkinnassa ilmi tulleet asiat eivät muutoin välity oikeudenkäyntiin, ellei niistä tehdä merkintää. Lain edellytys ”jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa” täyttyy alhaisella kynnyksellä.

Kielikysymykset ja niihin liittyvät erityiset tilanteet ovat erityisen tärkeitä asianomaisen henkilön kuulustelukertomukseen tai merkintälehdelle merkittäviä asioita.

9.7 Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 9:7 Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus</p> <p>Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa.</p> <p>HE 71/2014 on ehdotettu 1 momentti muutettavaksi:</p> <p>Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa. Asianosaisjulkisuuden osalta sovelletaan, mitä 4 luvun 15 §:ssä säädetään.</p> <p>Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.</p>	<p>ETL 41 §</p> <p>Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta on säädetty erikseen.</p>

9.7.1 Julkisuuteen liittyvistä kysymyksistä

JulkL:ssa on määritelty esitutkinta-aineiston julkisuuteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Tässä yhteydessä on esitelty keskeisiä asioita.⁶⁸⁷

JulkL:n 5 §:ssä määritellään viranomaisen asiakirja ja mitä ei pidetä viranomaisen asiakirjana. JulkL:n 6 §:ssä säädetään viranomaisen laatiman asiakirjan julkiseksi tulemisesta. JulkL:n 7 §:ssä on määritetty viranomaiselle toimitetun asiakirjan julkiseksi tulemisesta. JulkL:n 3 luvussa on määritelty tiedonsaantioikeus, jota käsitellään tarkemmin ETL 4 luvun 15 § yhteydessä.

⁶⁸⁷ Yksityiskohtaisemmin julkisuusasioita on käsitelty esimerkiksi teoksessa Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 s. 495 - 542.

Julkl:n 22 §:n mukaan viranomaisen asiakirja on pidettävä salassa, jos se tässä tai muussa laissa on säädetty salassa pidettäväksi tai jos viranomainen lain nojalla on määrännyt sen salassa pidettäväksi taikka jos se sisältää tietoja, joista on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus. Salassa pidettävää viranomaisen asiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi. Ilmaisukieltoa on käsitelty ETL 11 luvun 5 § yhteydessä.

Asiakirjalla tarkoitetaan Julkl:n 5 §:n mukaan kirjallisen ja kuvallisen esityksen lisäksi sellaista käyttönsä vuoksi yhteen kuuluviksi tarkoitetuista merkeistä muodostuvaa tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaa viestiä, joka on saatavissa selville vain automaattisen tietojenkäsittelyn tai äänen- ja kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla.

Viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan Julkl:n 5 §:n mukaan viranomaisen hallussa olevaa asiakirjaa, jonka viranomainen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa. Viranomaisen laatimana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta, ja viranomaiselle toimitettuna asiakirjana asiakirjaa, joka on annettu viranomaisen toimeksiannosta tai muuten sen lukuun toimivalle toimeksiantotehtävän suorittamista varten.

Viranomaisen asiakirjana ei pidetä Julkl:n 5 §:n 5 momentissa säädettyin poikkeuksin:

- 1) viranomaisen palveluksessa olevalle tai luottamushenkilölle hänen muun tehtävänsä tai asemansa vuoksi lähetettyä kirjettä tai muuta asiakirjaa;
- 2) viranomaisen palveluksessa olevan tai viranomaisen toimeksiannosta toimivan laatimia muistiinpanoja taikka sellaisia luonnoksia, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten;
- 3) viranomaisen sisäistä koulutusta, tiedonhakua tai muuta niihin verrattavaa sisäistä käyttöä varten hankittuja asiakirjoja;
- 4) asiakirjaa, joka on annettu viranomaiselle yksityisen lukuun suoritettavaa tehtävää varten tai laadittu sen suorittamiseksi;
- 5) viranomaiselle löytötavarana jäänyttä tai toimitettua asiakirjaa.

Asianosaisen tiedonsaantioikeus ei ole enää tiedonsaantioikeus-direktiivin⁶⁸⁸ voimaan saattamisen ja esitutkintalain 4 luvun 15 §:n muutoksen myötä ole sidottu Julkl:n 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuun viranomaisen asiakirjan määritelmään⁶⁸⁹. Asianosaisen tiedonsaantioikeutta on käsitelty tämän teoksen esitutkintalain 4 luvun 15 §:ää käsiteltäessä tarkemmin.

Julkl:n 6 § määrittää viranomaisen laatiman asiakirjan julkiseksi tulemisen. Viranomaisen laatima asiakirja tulee Julkl:n 6 §:n mukaan julkiseksi, jollei asiakirjan julkisuudesta taikka salassapidosta tai muusta tietojen saantia koskevasta rajoituksesta tässä tai muussa laissa säädetä, seuraavasti:

688 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

689 HE 71/2014 vp s. 23.

- 1) jatkuvasti ylläpidettävän diaarin ja muun luettelon merkintä, kun se on tehty; syyttäjän diaarin tiedot epäillyistä tulevat kuitenkin julkisiksi vasta, kun epäiltyä koskeva haastehakemus tai syyttäjän haaste on allekirjoitettu tai sitä vastaavalla tavalla varmennettu taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen;
- 2) tarjous-, selvitys- ja lausuntopyyntö sekä esitys, ehdotus, aloite, ilmoitus tai hakemus liiteasiakirjoineen muissa kuin 3 ja 4 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, kun se on allekirjoitettu tai sitä vastaavalla tavalla varmennettu;
- 3) hankintaa ja urakkaa samoin kuin muuta tarjousten perusteella ratkaistavaa oikeustointia koskeva tarjouksen täydennyspyyntö ja tarjousasian käsittelyä varten laaditut selvitykset ja muut asiakirjat, kun sopimus asiassa on tehty;
- 4) ministeriöiden ja niiden hallinnonalaan kuuluvien virastojen ja laitosten talousarvioehdotukset, kun valtiovarainministeriö on allekirjoittanut ensimmäisen kannanottonsa talousarvioehdotukseksi, ja tämän jälkeen ministeriöiden valtiovarainministeriölle lähettämät ehdotukset sekä muut talousarvioesityksen valmistelua varten laaditut ja siihen sisällytetyt ehdotukset, kun esitys on annettu eduskunnalle;
- 5) tutkimus ja tilasto sekä niihin verrattavissa oleva yleisesti merkittävän ratkaisun tai suunnitelman esillä olevia vaihtoehtoja, niiden perusteita ja vaikutuksia kuvaava itsenäisen kokonaisuuden muodostava selvitys, silloinkin kun se liittyy muuten keskeneräiseen asiaan, kun se on valmis käyttötarkoitukseensa;
- 6) pöytäkirja, kun se tarkastuksen jälkeen on allekirjoitettu tai sitä vastaavalla tavalla varmennettu, jollei sitä ole laadittu asian valmistelemiseksi tai viranomaisen sisäistä työskentelyä varten;
- 7) tuomioistuimen päätös ja tuomio, kun ratkaisu on annettu tai kun se on asianosaisen saatavissa;
- 8) päätös, lausunto, toimituskirja ja viranomaisen sopimusosapuolena tekemä ratkaisu sekä niiden käsittelyä varten viranomaisessa laaditut muistiot, pöytäkirjat ja muut kuin 1–3 tai 5–7 kohdassa tarkoitettut asiakirjat, kun päätös, lausunto, toimituskirja tai sopimus on allekirjoitettu tai sitä vastaavalla tavalla varmennettu;
- 9) muu kuin 1–3 sekä 5–8 kohdassa tarkoitettu asiakirja, kun asia, jota se koskee, on siinä viranomaisessa käsitelty loppuun.

Komiteanmietintö, selvitys tai muu vastaava yleiseen jakeluun tarkoitettu asiakirja tulee 1 momentista poiketen julkiseksi, kun se on viranomaisen hallussa jake-lua varten.

Jos asiassa annetaan toimituskirja tai muu asiakirja, viranomaisen on huolehdit-tava mahdollisuuksiensa mukaan tarvittaessa siitä, että asianosainen voi saada asia-kirjan sisällöstä tiedon ennen sen julkiseksi tuleamista.

JulkL:n 7 § määrittää viranomaiselle toimitetun asiakirjan julkiseksi tulemisen. Säännöksen mukaan viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa toimitettu asiakirja tulee julkiseksi, kun viranomai-nen on sen saanut, jollei asiakirjan julkisuudesta taikka salassapidosta tai muusta

tietojen saantia koskevasta rajoituksesta tässä tai muussa laissa säädetä. Asiantuntijalausunnat ja muut sellaiset asiakirjat, jotka on päätetty avata tietyssä ajankohtana tai tietyn määräajan jälkeen, tulevat 1 momentissa tarkoitettuun rajoitukseen julkiseksi, kun ne avataan. Julkista hankintaa koskevat osallistumishakemukset, tarjoukset sekä muut hankintaa koskevat asiakirjat tulevat 1 momentissa tarkoitettuun rajoitukseen julkiseksi vasta, kun sopimus on tehty. Asiakirja, jonka sisältö on saatavissa selville vain apuvälinein, tulee julkiseksi, jollei salassapitosäännöksistä tai muista tietojen saantia koskevista rajoituksista muuta johdu, aikaisintaan silloin, kun se on viranomaisen tai tämän lukuun toimivan käytettävissä.

9.7.2 Esitutkinta-aineiston julkiseksi tuleminen

JulkL:n 24 §:ssä on mainittu salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat. Kyseisen säännöksen 1 momentin 3 kohdan mukaan salassa pidettäviä ovat, ellei erikseen toisin säädetä, poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille ja syyttäjälle sekä tarkastus- ja valvontaviranomaisille tehty ilmoitukset rikoksesta, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat sekä haastehakemus, haaste ja siihen annettu vastaus rikosasiassa,

- kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka
- kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai
- kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (myöhemmin OikJulkL, 370/2007) mukaan.

Huomionarvoista on, että esitutkinta-aineisto voi edellä selostetun esitutkinta-aineiston julkiseksi tulemisen ajankohdan jälkeen olla edelleen salassa pidettävä jollakin muulla perusteella.

Esitutkintapöytäkirjan julkisuus määräytyy JulkL:n ja mahdollisten erityissäännösten perusteella. Edellä selostetun JulkL:n 24 §:n 1 mom 3 kohdan merkityksestä aineiston yleisen salassapidon päättymiselle (säännöksessä mainittuihin asian käsittelyn vaiheisiin) on ns. esitutkinta-aineiston salassapidon pääsääntö.

Esitutkinta-asiakirjojen salassapitovelvollisuus lakkaa siten normaalisti rikosasian pääkäsittelyn alkaessa, tai jos asiassa suoritetaan poikkeuksellisesti suullinen valmistelu, tämän alkaessa. Jos syyttäjä päätyy tekemään asiassa syyttämättäjättämispäätöksen, tulisivat esitutkinta-asiakirjat tästä ajankohdasta lukien julkiseksi. Esitutkintaviranomainen voi lopettaa esitutkinnan myös asiaa syyteharkintaan viemättä, ja tarkastus- tai valvontaviranomainen voi jättää rikosasiaa koskevan ilmoituksen sikseen. Tällöin ehdotuksen mukaan esitutkintaan tai ilmoitukseen liittyvien asiakirjojen salassapitovelvollisuus lakkaa pääsäännön mukaan, kun asian käsittelyn lopettamisesta on tehty päätös.⁶⁹⁰

690 HE 30/1998 vp s. 87.

Lainkohdan tarkoituksena on varmistaa esitutinnan onnistuminen, estää esitutkintatietojen ennen aikaisesta julkiseksi tulosta rikoksesta epäillylle aiheutuvat vahingot sekä turvata tuomioistuimelle mahdollisuus käyttää sille kuuluvaa oikeutta määrätä asiakirjojen salassapidosta⁶⁹¹. Säännöksessä on kysymys ajallisesti rajoitusta salassapitovelvollisuudesta.

Säännöksessä käytetyn vahinkoedellytyslausekkeen mukaan olettamana on esitutkinta-asiakirjojen salaisuus. Asiakirjojen salassapitovelvollisuus ei olisi kuitenkaan ehdoton. Esitutkintaviranomaiset, syyttäjä ja tuomioistuin voisivat siten antaa tietoja kohdassa tarkoitetuista asiakirjoista, jos on ilmeistä, etteivät esitutinnan tavoitteet tai tuomioistuimen mahdollisuudet määrätä oikeudenkäyntiasiakirjat salassa pidettäviksi taikka rikoksesta epäillyn edut vaarannu.⁶⁹²

Esitutkintapöytäkirja voi olla salassa pidettävä edellä tarkoitettujen ajankohdan jälkeenkin, jos asiakirjaan sisältyy muun säännöksen perusteella salassa pidettäviä tietoja⁶⁹³.

JulkL:n 24 §:n 1 momentissa säädetyt salassapitoa määrittelevät kohdat eivät yleisemminkään ole toisiaan poissulkevia, vaan samaan asiakirjaan voi sisältyä eri kohtien mukaan salassa pidettäviä osia⁶⁹⁴. Sama kanta ilmenee selkeästi myös oikeuskäytännöstä.

KHO:n ratkaisussa 9.5.2005 T 1071 on ollut kysymys asiakirjapyynnöstä yleisöjulkisuuden perusteella. Asia on käsitelty käräjäoikeudessa tiettyinä päivinä. Näin ollen esitutkintapöytäkirjaa koskeva JulkL:n 24 §:n 1 mom 3) kohdassa tarkoitettu pääsääntöinen salassapitoperuste on lakannut. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö pöytäkirja saattaisi sisältää muita JulkL:n tai muun lain mukaisia salassapitoperusteita. Sillä seikalla, ettei käräjäoikeus ole päättänyt käsitellä rikosasiaa suljetuin ovin eikä erikseen määrännyt esitutkintapöytäkirjaan sisältyviä tietoja OikJulkL:n 9 §:n 2 momentin nojalla salassa pidettäviksi, ei ole merkitystä arvioitaessa kysymystä siitä, ovatko puheena olevat poliisin hallussa olevan esitutkintapöytäkirjan liitännäisineen kohdat salassa pidettäviä JulkL:n 24 §:n 1 momentin 23, 25, 26 ja 32 kohdan mukaisesti. Poliisilaitos on voinut ratkaista salassapidon JulkL:n säännösten perusteella riippumatta OikJulkL:sta annetun lain sääntelystä.

JulkL:n 24 § 1 momentin 3 kohta voi tilannekohtaisesti tulla esitutkintaviranomaisessa tai syyttäväviranomaisessa sovellettavaksi tilanteessa, jossa esitutkinta on päättynyt ja asian käsittely on edennyt edellä mainitussa lainkohdassa mainittuun vaiheeseen. Julkisuusarvioinnin kohteena oleva esitutkintapöytäkirja saattaa sisältää sellaisia tietoja rikoksesta (rikosilmoitustiedot, osa kuulusteluista jne.), jonka esitutkintaa julkisuusarvioinnin kohteena oleva esitutkintapöytäkirja ei koske, koska ne kuuluvat myös toiseen asiaan ja julkisuusarviointi tehdään tämän toisen asian mukaan. Tällaisesta tilanteesta on kysymys esimerkiksi sarjarikoksessa. Jos samaan rikosilmoitukseen on sisällytetty useita rikoksia, voidaan mainituista rikoksista laa-

691 HE 30/1998 vp s. 87.

692 HE 30/1998 vp s. 88.

693 HE 30/1998 vp s. 90.

694 HE 30/1998 vp s. 87.

tia erilliset esitutkimusraportit. JulkL:n mukainen julkisuusarviointi on asiakirjakohtaista.

KHO:n ratkaisussa 17.10.2005 T 2621 oli kysymys toimittajan valituksesta apulaisvaltakunnansyyttäjän päätökseen, jolla oli kieltäydytty antamasta tietoja laajaan asiakokonaisuuteen liittyvistä ja useita eri epäiltyjä koskevista esitutkimusraporttien osista, vaikka osa epäiltyihin kohdistuneesta esitutkimuksesta olikin päättynyt syyttäjän syyttämättä jättämistä koskevaan ratkaisuun. Yhtä epäiltyä koskeva asia oli vireillä tuomioistuimessa, mutta asia ei ollut vielä ollut esillä tuomioistuimen istunnossa. Pyydettyihin syyttämättä jättämistä koskeviin ratkaisuihin liittyviin raportteihin sisältyi vireillä olevaan syytteesseen liittyvää todisteluaineistoa. HaO hylkäsi toimittajan valituksen. KHO katsoi, että HaO:n päätöksen lopputulosta ei ole syytä muuttaa. KHO:n päätöksen mukaan ”JulkL:n 24 §:n 1 mom 3) sääntelyn kohteina ovat nekin asiakirjat, jotka voivat olla esitutkimusraportin osia. Kohdassa käytetty muodollinen ja asiakirjojen tietosisällöstä riippumaton sanamuoto ei salli raporttikohtaista tarkastelua vaan edellyttää asiakirjakohtaista tarkastelua.”

Vaikka asia on saavuttanut julkisuuden ajankohdan käräjäoikeuden suullisen käsittelyn myötä, käräjäoikeus on voinut määrätä koko asian käsittelystä tai jonkin asiakirjan salassa pidosta toisin. Juuri tämän takia JulkL:n 24 § 1 momentin 3 kohdassa on säädetty vahinkoedellytyslauseke ennen yleistä julkiseksi tulemisen ajankohtaa, ettei esitutkimusviranomaisen estä tuomioistuinta käyttämästä tätä tuomioistuimen oikeutta määrätä asiakirjojen salassapidosta OikJulkL:n mukaan. Tätä ”estämistä” esitutkimusviranomaisen ei tule tehdä myöskään käräjäoikeuden käsittelyn alkamisen jälkeen, määrittämällä asiakirjojen salassa pidosta toisin kuin mitä käräjäoikeus on salassa pidosta määrännyt. Vaikka esitutkimusviranomaisen tekee tässä vaiheessa rikosprosessia JulkL:n perusteella itsenäisen ratkaisun, esitutkimusviranomaisen ei tule tehdä tyhjäksi käräjäoikeuden samassa asiassa antamaa salassapitopäätöstä, kun asiakirjoja pyydetään siltä yleisöjulkisuuden perusteella. Tässä arvioinnissa tulee huomioida JulkL:n 22 §:n säännös asiakirjajulkisuudesta eli viranomaisen asiakirja on pidettävä salassa, jos se JulkL:ssa tai muussa laissa on säädetty salassa pidettäväksi tai jos viranomaisen lain nojalla on määrännyt sen salassa pidettäväksi taikka jos se sisältää tietoja, joista on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus.

Asiakirjasalaisuus voi perustua myös viranomaisen määräykseen. JulkL:n ei säädetty yleisten asiakirjojen julkisuudesta annetun lain 9 §:n 3 momenttia vastaavaa säännöstä, joka oikeutti valtioneuvoston ja tasavallan presidentin yksittäistapauksessa määräämään asiakirjat salassa pidettäväksi. Siten JulkL:n 22 §:ssä tarkoitetaan vain sellaisia tilanteita, joissa viranomaisella erityislain nojalla on oikeus yksittäistapauksessa antaa salassapitomääräys. Salassapitomääräyksen antamista koskevia säännöksiä on ollut JulkL:n 22 §:ää säädettyessä oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa ja tasavallan presidentin kansliasta annetussa laissa sekä valtiopäiväjärjestyksessä. Myöhemmin vastaavat säännökset ovat siirtyneet muihin säännöksiin. JulkL:n 22 §:n valmisteluasiakirjoissa todetaan, että erityissäännöksiä saattaa olla tarpeellista antaa myös vastaisuudessa. Näistä syistä momentissa todetaan määräys asiakirjasalaisuuden perusteena. Lainkohdassa tarkoitettuna määräyksenä ei

lainvalmistelutöiden mukaan pidetä salassapitosäännöksen tulkintaa, toisin sanoen sitä, että viranomaisen laissa olevan salassapitosäännöksen perusteella toteaa asiakirjan salassa pidettäväksi.⁶⁹⁵

KHO:n ratkaisussa 17.10.2005 T 2621 on myös ollut muun ohella kysymys JulkL:n ja OikJulkL:n soveltamisesta toisiinsa nähden. Ratkaisun sivulla 13 todetaan, että: "Asiakirjojen julkistaminen ennen asian käsittelyä tuomioistuimessa olisi voinut vaarantaa tuomioistuimen mahdollisuuden määrätä asiakirjojen julkisuudesta. Tähän nähden asiakirjapyyntöä ratkaistaessa ei ole ollut ilmeistä, että tiedon antaminen asiakirjoista ei estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta OikJulkL:n mukaan."

9.7.3 Tallenteen luovuttaminen

Esitutkintalain 9 luvun 7 §:n 2 momentissa on aikaisemmin voimassa olleeseen lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan ääni- ja kuvatallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkamiseen. Momentti koskee ainoastaan tällaisen tallenteen nähtäväksi antamista. Tallenteen salassapidon edellytyksiä koskee säännöksen 1 momentti ja erityisesti siinä viitatu säännökset.⁶⁹⁶

Säännöstä vastaava on tuomioistuimien osalta OikJulkL:n 13 §:n 2 momentissa. Tällainen tallenteiden pitäminen esitutkintaviranomaisen kontrollissa liittyisi tallenteissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojaamiseen. Säännöksen soveltaminen tarkoittaisi siis sitä, että kukaan ei voisi saada tallenteesta kopiota, vaikka sen sisältämät tiedot olisivat julkisia. Säännöstä tulisi soveltaa siten, että tallenteen näkemistä helpotettaisiin mahdollisuuksien mukaan. Ilmaisuuksien esitutkintaviranomaisen luona ei tarkoittaisi sitä, että katsomisen on välttämättä tapahduttava poliisiasemalla. Esitutkintaviranomaisen kontrolli toteutuisi myös niin, että poliisimies on muualla paikalla tallennetta katsottaessa ja katsomisen jälkeen ottaa tallenteen välittömästi haltuunsa. Jos tallentaminen on tehty muualla kuin sitä henkilöä lähimpänä olevalla poliisiasemalla, joka haluaa tallenteen nähtäväksi, tallenne voitaisiin hänen pyynnöstään toimittaa katsottavaksi häntä lähinnä olevalle poliisiasemalle.⁶⁹⁷

Tallenteesta tehdään merkintä esitutkintapöytäkirjaan esimerkiksi merkinnällä, että tallennetta säilytetään pöytäkirjan yhteydessä säilytettävissä materiaaleissa.

695 HE 30/1998 JulkL:n 22 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa.

696 HE 222/2010 vp s. 233.

697 HE 222/2010 vp s. 233.

10 ESITUTKINNAN PÄÄTTÄMINEN

Kaarle Lönnroth ja Satu Rantaeskola

10.1 Loppulausunto

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 10:1 Loppulausunto</p> <p>Ennen esitutkinna päätämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävästä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta.</p> <p>Loppulausuntopyyntö on tarvittaessa yksilöitävä. Loppulausunnon antamista varten on varattava aikaa niin, että lausunnon antaja ehtii riittävästi perehtymään asiaan ja että asian käsittelyä ei kuitenkaan tarpeettomasti viivytetä. Esitutkintaviranomaisen on loppulausunnon saatuaan harkittava, antaako lausunto aihetta esitutkinna täydentämiseen.</p> <p>Tutkinnanjohtaja päättää loppulausunnon pyytamisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Tarvittaessa syyttäjää on kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisudesta ja sisällöstä.</p>	<p>ETL 42 §</p> <p>Ennen esitutkinna päätämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lausunto on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan.</p>

10.1.1 Loppulausunnon kohde

Esitutkintalain 10 luvun 1 § määrittää loppulausuntomenettelyä. Aiemman esitutkintalain ilmaisu *kertynyt aineisto* on muuttunut yksityiskohtaisemmaksi ja loppulausunnon kohteena on esitutkinta-aineiston riittävyys, näytön arviointi, oikeuskysymykset ja muut asian käsittelyn kannalta tärkeät seikat. Aiempikin ilmaisu on kattanut kaikki nykyisen esitutkintalain loppulausunnon kohteet, mutta nyt lakiin on kirjattu tärkeimmät asiat, joista loppulausunnon antajan toivotaan lausuvan.

10.1.2 Loppulausunnon pakollisuus

Loppulausunntomenettely ei ole pakollinen. Esitutkintalain 10 luvun 1 §:ssä todetaan, että asianosaisille varataan mahdollisuus antaa lausunto, jollei sen pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut seikat huomioon ottaen syyteharkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Aiempaan lakiin verrattuna on nyt huomioitu myös se, että loppulausuntoa voidaan käyttää apuna myös syyteharkinnassa.

Lainvalmistelutöiden mukaan ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on todettu, että tilaisuus loppulausunnon antamiseen tulee yleensä antaa, mikäli sitä nimenomaisesti pyydetään. Tätä on perusteltu sillä, että tällöin asianosaisella myös olisi sellaista tietoa asiassa, joka palvelisi syyteharkintaa tai antaisi tutkinnanjohtajalle vielä mahdollisuuden harkita lisätutkinnan tekemistä asiassa.⁶⁹⁸

Asianosaisella ei ole edelleenkään mitään velvollisuutta antaa loppulausuntoa. Menettelyn tarkoituksena on helpottaa ja jouduttaa asian syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä.

Ongelmaksi jäävät tulevaisuudessakin ne tapaukset, joissa loppulausuntoa ei anneta sen vuoksi, että epäilyn kohteena oleva haluaa tietää syyteharkinnan lopputuloksen, eikä tästä syystä anna loppulausuntoa esitutkintavaiheessa. Näissä tilanteissa esitutkintaviranomaisen tulee tehdä tarkat merkinnät siitä, että tilaisuus loppulausunnon antamiseen yksityiskohtaisine kysymyksineen on annettu ja epäillyn ilmoituksen sisällöstä, miksi loppulausuntoa ei anneta. Tuomioistuin pystyy arvioimaan myöhemmin tehdyn väitteen merkityksen paremmin, kun sillä on dokumentoituna, että kyseisestä asiasta on jo esitutkinnan aikana pyydetty lausumaan, mutta epäilty on syystä tai toisesta jättänyt tilaisuuden käyttämättä.

10.1.3 Pyyntöjen yksilöinti ja määräaika

Esitutkintalaissa on maininta, että pyyntö on tarvittaessa yksilöitävä. Lainvalmistelutöiden mukaan pyyntöjen yksilöimättömyys on koettu jossain määrin ongelmana. Yksilöityjä loppulausuntopyyntöjä on käytetty jo aikaisemmankin lain aikana ja osaltaan ongelmana on ollut myös se, että rikoksesta epäillyt eivät ole halunneet loppulausunnoissaan tuoda vielä kaikkia tiedossa olevia seikkoja esiin.⁶⁹⁹

Loppulausunnotille varattua määräaika ei edelleenkään säädellä laissa. Määräaika tulee asettaa sellaiseksi, että loppulausunnon antaja ehtii tutustua aineistoon riittävässä määrin ja antamaan lausunnon. Määräaika riippuu siten osaltaan esitutkinta-aineiston laajuudesta ja siihen sisältyvien oikeuskysymysten hankaluudesta. Normaali määräaika jatkossakin tullee olemaan 2–4 viikkoa.

698 HE 222/2010 vp s. 234.

699 HE 222/2010 vp s. 66. Loppulausunntomenettelyn ongelmaksi käytännössä on koettu pyyntöjen selkiytymättömyys ja täsmentymättömyys, mihin on kiinnittänyt huomiota muun ohessa esitutkintayhteistyön kehittämisyöryhmä. Laissa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että pyynnön esittäjä tarvittaessa riittävän määrin yksilöi ne esitutkinta-aineiston riittävyteen, näytön arviointiin, oikeuskysymyksiin tai muihin asian käsittelyn kannalta tärkeisiin seikkoihin liittyvät asiat, joista asianosaisen lausunto halutaan.

Lainvalmistelutöiden mukaan loppulausuntomenettelyn luonnetta esitutinnan päättävänä menettelynä on syytä painottaa. Menettelyn tarkoituksena ei ole uusien todisteiden hankinta tai tutkintatavoitteiden tarkistaminen. Kuitenkin asianosaisten mahdollisuus tuoda esiin uutta näyttöä voi johtaa lisätutkintatarpeeseen. Tutkinnanjohtajan on tällöin harkittava, mitä toimenpiteitä vielä on tehtävä ja tarvittaessa asiasta on neuvoteltava myös syyttäjän kanssa. Jatkossakin on mahdollisuus tehdä niin, että loppulausunnot lisätään esitutkintapöytäkirjan liitteiksi tai sitten loppulausunnoista ja sen yhteydessä kertyneestä asiakirjamateriaalista laaditaan oma lisätutkintapöytäkirjansa.⁷⁰⁰

Mikään ei estä myöskään pyytämästä toista loppulausuntoa asianosaisilta sen jälkeen, kun he ovat jo yhden loppulausunnon asiassa antaneet. Tämä voi olla tarkoituksenmukaista, jos loppulausunnoissa tulee esille uusia asioita, jotka kaipaavat vastapuolen kannanottoa tai mikäli ensimmäisen loppulausuntomenettelyn jälkeen tehdään lisätutkintaa asiassa ja tähän on syytä pyytää erikseen asianosaisten näkemyksiä.

10.1.4 Loppulausunnon pyytämisestä päättäminen

Esitutkintalain 10 luvun 1 §:n uudessa 3 momentissa on nyt säädetty, että tutkinnanjohtaja päättää loppulausunnon pyytämisestä. Loppulausuntomenettely kuuluu kuitenkin keskeisesti esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyön piiriin, koska syyttäjän tehtävänä on huolehtia asian riittävästä selvittämisestä esitutkinnassa ja koska loppulausuntomenettely palvelee myös syyteharkintaa.⁷⁰¹

Esitutkintayhteistyön tärkeyden vuoksi samaan säännökseen on otettu maininta, että tarvittaessa syyttäjää on kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.⁷⁰²

10.2 Esitutinnan päättäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 10:2 Esitutinnan päättäminen</p> <p>Esitutinnan valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkintaa taikka rangaistumääräyksen tai rikesakkomääräyksen antamista varten. Sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkittavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja on toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle.</p> <p>Esitutkinta päätetään kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on</p>	<p>ETL 43 § (27.6.2003/645)</p> <p>Esitutinnan valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista tai rangaistumääräyksen antamista varten.</p> <p>Esitutkinta lopetetaan kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, jos:</p> <p>1) tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen</p>

700 HE 222/2010 vp s. 234.

701 HE 222/2010 vp s. 234.

702 HE 222/2010 vp s. 234.

<p>selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettyä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta.</p> <p>Esitutinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulla säädetään 3 luvun 9, 10 ja 10a §:ssä. (HE 58/2013 vp ja EK 68/2014 vp)</p>	<p>perustuvaa julkisoikeudellista vaatetta; tai 2) esitutkintaviranomainen on tutkinnan aloittamisen jälkeen päättänyt 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitetulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä.</p> <p>Esitutkintaviranomainen voi 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.</p> <p>EPA 11 b § (23.12.1999/1261) Esitutkintapöytäkirjan toimittaminen sotilasviranomaiselle. Sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkitavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja on toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle.</p>
---	---

10.2.1 Muutos

Esitutkintalain 10 luvun 2 §:ssä määritetään esitutkinnan päättäminen. Säännös vastaa suurelta osalta aiemmin voimassa olleen lain 43 §:ää. Säännöksen ensimmäiseen momenttiin on otettu säännöksiä aiemmasta esitutkintalain 43 § 1 momentista ja esitutkintaa ja pakkokeinoa koskevasta asetuksesta (11b §). Asetuksessa aikaisemmin ollut sääntely on koettu niin tärkeäksi, että se on nostettu lakitasoiseksi. Sotilasoikeudenkäyntilain 14 § 1 momentin mukaan, jollei sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävää rikosasiaa käsitellä kurinpitomenettelyssä, joukko-osaston komentajan on esitutkinnan päätyttyä ratkaistava, toimitetaanko esitutkinta-aineisto syyttäjälle syyteharkintaa varten.

Säännökseen on lisätty myös sana ”rikesakkomääräyksen”, koska syyttäjällä on rangaistusvaatimuksen ohella toimivalta antaa myös rikesakko. Säännökseen on otettu erikseen viittaussäännös muihin pykäliin, joissa säädetään esitutkinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta.

10.2.2 Esitutkinnan päättäminen

Lainvalmistelutöiden mukaan tässä pykälässä tarkoitettu esitutkinnan päättäminen on yläkäsite, joka pitää sisällään pykälässä säädellyt esitutkinnan päättämistavat. Näitä ovat esitutkinnan lopettamisen lisäksi asian toimittaminen viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa varten, asian jättäminen toimittamatta syyttäjälle tämän säännöksen 10 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tapauksessa, esitutkinnan toimittamatta jättäminen tai lopettaminen 3 luvun 9 §:n nojalla ja esitutkinnan rajoittaminen 3 luvun 10 §:n nojalla.⁷⁰³

Esitutkinnan päättäminen on mahdollista myös esitutkinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella esitutkintalain 3 luvun 10 a §:n perusteella.⁷⁰⁴

⁷⁰³ HE 222/2010 vp s. 235 ja 185.

⁷⁰⁴ HE 58/2013 vp perusteella ETL 10:2 säännöstä on täydennetty tältä osin. Muutoksen säädösnumero ei ole teosta kirjoitettaessa tiedossa

Tähän pykälään liittyy läheisesti myös esitutkintalain 3 luvun 3 §, jonka mukaan esitutkintaa ei tarvitse toimittaa, jos tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten ei ole syytä epäillä, että rikosta on tehty. Säännöksessä säädetään esitutkintaviranomaisille selvittämismääräyksillä tietyissä tapauksissa (ETL 3:3,2). Tässä *alustavassa selvityksessä* noudatetaan soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä. Rajanveto tällaisen selvittämistoimenpiteen ja varsinaisen esitutkintatoimenpiteen välillä on hankalaa. Joka tapauksessa on tärkeää koko ajan mieltää, tehdäänkö alustavaa selvitystä vai esitutkintaa. Mikäli varsinaisia tutkintatoimenpiteitä ei ole tehty, voidaan tehty ilmoitus päättää esitutkintalain 3 luvun 3 §:n nojalla ja mikäli esitutkintaa on joiltain osin tehty, pitää esitutkinta edellytysten niin salliessa päättää nyt käsiteltävän esitutkintalain 10 luvun 2 §:n nojalla.

Lainvalmistelutöiden mukaan toisessa momentissa käytettäväksi ehdotettu ilmaisu ”on selvinnyt” viittaa varsin korkeaan todennäköisyyden asteeseen sen suhteen, ettei rikosta ole tehty. Tutkintaa ei voida lopettaa momentin nojalla esimerkiksi siksi, ettei esitutkinnassa ole ilmennyt riittävästi näyttöä rikoksen tapahtumisesta. Selvitystä tulee kertyä nimenomaan siitä, ettei rikosta ole tehty. Esitutkinnassa on esimerkiksi saatettu todeta, ettei teko täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Selvityksen hankkimisen osalta hyväksyttävänä prosessiekonomisena lähtökohtana voidaan pitää sitä, että selvitysintressi sekä suoritettavien selvitysten laajuus ja laatu vaihtelevat tapauskohtaisesti. Selvittämistä ohjaavat esimerkiksi epäillyn rikoksen vakavuus ja rikokseen mahdollisesti perustuvat julkis- tai yksityisoikeudelliset vaatimukset. Huomioon on otettava se, kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, kuinka suurta työmäärää se edellyttää ja milloin selvitystä on ehkä saatavissa.⁷⁰⁵

Esitutkintalain 10 luvun 2 §:n 2 momentin loppuosa soveltuu myös tapauksiin, joissa sinänsä on selvitetty rikoksen tapahtuminen. Samalla on kuitenkin tullut ilmi sellaisia seikkoja, jotka huomioon ottaen ketään ei voida panna syytteeseen tai esittää julkisoikeudellista, esimerkiksi menettämisseuraamuksen määräämiseen liittyvää vaatetta. Esimerkkinä voidaan mainita tapaukset, joissa rikoksesta epäilty on rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla oleva alle 15-vuotias, rikoksesta epäilty on kuollut, syyteoikeus on selvästi vanhentunut, asianomistaja ei vaadi rangaistusta esitutkintalain 3 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa tai asianomistaja on peruuttanut rangaistusvaatimuksensa.⁷⁰⁶

Lainvalmistelutöiden mukaan aiemman esitutkintalain 43 § 2 momentin soveltamisesta on myös lukuisa määrä ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuja ja niissä on usein päädytty siihen, että vastoin poliisin käsitystä asia olisi tullut saattaa syyttäjän harkittavaksi. Tämä on lähtökohta ainakin epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tapauksissa, jotka edellyttävät oikeudellista harkintaa. Tulkinnanvaraisen teon rangaistavuuden kannalta keskeiset oikeuskysymykset (esimerkiksi rikoksen tunnusmerkistön täytyminen) tulee saattaa syyttäjän harkittavaksi. Sama koskee oikeuskirjallisuuden ja laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella myös näytön arviointia. Laillisuusvalvo-

705 HE 222/2010 vp s. 235.

706 HE 222/2010 vp s. 235.

jat ovat puuttuneet myös siihen, että esitutkinta on toimitettu puutteellisesti esimerkiksi kuulematta mahdollisia todistajia. Ratkaisujen perustelujen asianmukaisuuteen ja riittävyys on myös ratkaisussa kiinnitetty huomiota. Nämä ratkaisussa mainitut seikat tulisi ottaa huomioon myös soveltamisessa ja tulkinnassa.⁷⁰⁷

Asianosainen voi katsoa, että esitutkinnan päättäminen on vastoin hänen etuaan ja että esitutkintaviranomainen on arvioinut tilanteen väärin. Tämä voi koskea myös rikoksesta epäiltyä, joka mielestään ei ole syyllistynyt rikokseen. Perustuslain 21 §:n 1 momentin ja EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaisesti asianosaisella ja erityisesti rikoksesta epäillyllä saattaa olla oikeus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asianosaisen vastustaessa esitutkinnan päättämistä esitutkinnan lopettamiseen tai asian saattamatta jättämiseen syyttäjälle tulisikin suhtautua pidättyvästi. Asianosaisella olisi myös mahdollisuus saattaa asia syyttäjän käsiteltäväksi, jolla olisi esitutkintalain 5 luvun 2 §:n mukaiset esitutkintaa koskevat toimivaltuudet.⁷⁰⁸

10.3 Huomauttaminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 10:3 Huomauttaminen</p> <p>Poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.</p>	<p>ETL 43 § (27.6.2003/645) 3. mom.</p> <p>Esitutkintaviranomainen voi 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.</p>

10.3.1 Huomautuksen antaja

Esitutkintalain 10 luvun 3 § säätelee huomauttamisesta. Aiemman lain ilmaisu *esitutkintaviranomainen* on muuttunut muotoon *poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä*. Asiallinen muutos on siis se, että jatkossa myös syyttäjä voi tutkinnanjohtajana toimiessaan antaa asiassa huomautuksen.

10.3.2 Huomautuksen kohde

Ilmaisu *rikokseen syyllistyneelle* on muutettu muotoon *rikoksesta epäiltynä olleelle*. Tämä on lainvalmistelutöiden mukaan asianmukaisempi ilmaisu.⁷⁰⁹

Lainvalmistelutöiden mukaan huomauttamista voidaan pitää hyödyllisenä keinona puuttua alle 18-vuotiaiden tekemiin rikoksiin. Huomauttamisella voi olla merkitystä vähäiseen rikokseen syyllistyneen nuoren tulevien rikosten ehkäisemisessä.

707 HE 222/2010 vp s. 235 – 236.

708 HE 222/2010 vp s. 236.

709 HE 222/2010 vp s. 236.

Nuorelle rikoksesta epäillylle ei pidä tulla sellaista kuvaa, että yhteiskunta suhtautuu vähätellen rikoksiin. Lähtökohtana voidaankin pitää sitä, että kysymyksessä olevaan ikäryhmään kuuluvaa henkilöä, jonka rikosta ei saateta syyttäjän käsiteltäväksi, puhutellaan esitutkinnan päättämisen yhteydessä. Merkitystä on näin ollen nimenomaan suullisella eikä kirjallisella huomautuksella.⁷¹⁰

10.4 Esitutkinnan osittainen päättäminen

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 10:4 Esitutkinnan osittainen päättäminen</p> <p>Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on ilmoitettu hänen asemastaan rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 2 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä hänen osaltaan.</p>	<p>ETL 9 § 2. mom.</p> <p>Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on kuulustelussa tai muuten ilmoitettu hänen asemansa rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 43 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta lopetetaan hänen osaltaan. (27.6.2003/645)</p>

10.4.1 Muutos

Esitutkintalain 10 luvun 4 §:ssä säädetään esitutkinnan osittaisesta päättämisestä aiemman lain 9 § 2 momentin tavoin. Aiempaan säännökseen verrattuna on nyt kirjattu, että esitutkinta pitää säännöksen tarkoittamassa tapauksessa päättää ilman aiheetonta viivytystä. Hallituksen esityksen mukaan lisäys liittyisi rikoksesta epäiltyn aseman haitallisiin vaikutuksiin. Asianmukaista ei siten ole se, että esitutkinta yksittäisen rikoksesta epäiltyn osalta päätetään vasta sitten, kun koko juttu siirretään syyteharkintaan. Päätös on tehtävä heti sen jälkeen, kun edellytykset siihen ovat olemassa.⁷¹¹

Aiemmin on käytetty myös sellaista menetelmää jutun päättämisessä rikoksesta epäiltynä kuulusteltujen osalta, että heidän asemansa on vain vaihdettu tietojärjestelmässä asemasta “rikoksesta epäilty” asemaan “muu”. Tätä voidaan pitää selkeästi virheellisenä menettelynä. Oikea menettely edellyttää siis säännöksen mukaista päätöstä asiassa sekä sen tiedoksiantoa.

710 HE 222/2010 vp s. 236.

711 HE 222/2010 vp s. 236.

11 ERINÄISET SÄÄNNÖKSET

Teemu Saukoniemi ja Satu Rantaeskola

11.1 Esitutkintapäätös

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 11:1 Esitutkintapäätös</p> <p>Esitutinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 §:n 1 momentin taikka 10 tai 10 a §:n nojalla sekä päättämisestä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi on tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskee muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. (HE 58/2013 vp ja EK 68/2014 vp)</p> <p>Edellä 1 momentissa tarkoitetusta päätöksestä on ilmentävä:</p> <ol style="list-style-type: none">1) päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta;2) asianosaiset;3) asia;4) päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset;5) päätöksen sisältö; ja6) lisätietoja antavan esitutkintavirkamiehen yhteystiedot. <p>Päätös annetaan esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetetään postitse hänen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitteeseen. Päätös saadaan jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Ilmoitus on annettava tai lähetettävä ilman aiheutonta viivytystä sen jälkeen, kun selvittämisestä aiheutuvaa haittaa ei voi enää aiheutua.</p> <p>Esitutkintaviranomaisen päätöksistä on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.</p>	<p>ETL 47 § ja EPA 4 § Ilmoitus asianomistajalle esitutinnan toimittamatta jättämisestä</p> <p>ETL 47 § (27.6.2003/645) Kun on päätetty, ettei esitutkintaa toimiteta tai että esitutkinta lopetetaan 4 §:n 3 momentin, 9 §:n 2 momentin tai 43 §:n 2 momentin perusteella taikka että esitutkinta keskeytetään, tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana.</p> <p>EPA (575/1988) 4 § Jos asianomistaja on tehnyt rikoksesta ilmoituksen tai rikokseen syyllistyneelle rangaistusta vaatimatta pyytänyt asianomistajarikoksen esitutinnan toimittamista esitutkintalain (449/87) 3 §:n 4 momentin perusteella, mutta esitutkintaa ei kuitenkaan toimiteta, hänelle on ilmoitettava syy siihen.</p>

11.1.1 Säännöksen taustaa

Esitutkintalain 11 luvun 1 §:ssä säädetään esitutkintapäätöksestä. Lainvalmisteluiden yleisissä perusteluissa tuodaan esiin, että esitutkinnassa tehdään henkilöiden

oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin liittyviä päätöksiä. Tästä huolimatta esitutkinasta tehtävästä päätöksestä ei ole aiemmin säädetty. Asianosaisilla on tarvetta tietää, miksi asiassa ei toimiteta esitutkintaa tai miksi aloitettu esitutkinta keskeytetään. Oikeus saada asiassa *perusteltu päätös* kuuluu perustuslain 21 §:n 2 momentin perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeisiin. Esimerkiksi hallintolaissa⁷¹² päätöksen sisällöstä ja perusteluvollisuudesta on säädetty. Ylimpien laillisuusvalvojien *ratkaisukäytännön* perusteella esitutkintaviranomaisten toiminnassa on esitutkintapäätöksiin liittyen runsaasti parantamisen varaa. Tämän vuoksi asiasta on ollut tarpeen säätää laissa.⁷¹³

11.1.2 Päätös tehtävä aina

Säännöksen mukaan kirjallinen päätös on tehtävä esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta vähäisen rikoksen (ETL 3:9,1) tai rajoittamisen (ETL 3:10) tilanteissa, sekä päätöksestä olla saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi.⁷¹⁴

11.1.3 Muu vastaava esitutkintapäätös

Muulla vastaavalla esitutkintapäätöksellä tarkoitetaan muita vastaavia asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavia ratkaisuja. Nämä tulisi arvioida tapauskohtaisesti. Yksityiskohtaisissa perusteluissa esimerkkinä mainitaan esitutkinnan keskeyttäminen, päätös, jolla henkilöä ei ole katsottu asianosaiseksi tai ettei henkilön ole sallittu käyttää valitsemaansa avustajaa. Muina esimerkkeinä mainitaan tilanne, jossa poliisimies on kieltäytynyt kirjaamasta rikosilmoitusta tai esitutkintaviranomainen ei ole suostunut asianosaisen pyyntöön lisätutkinnan suorittamisesta tai loppulausunnon antamisesta.⁷¹⁵

Esitöissä korostetaan, että esitutkinnassa tehdään lukuisia rutiiniluontoisia toimenpiteitä, joilla ei ole tässä säännöksessä tarkoitetulla tavalla vaikutusta asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Näistä ei myöskään tarvitse tehdä kirjallista päätöstä.⁷¹⁶

11.1.4 Päätöksen sisältö ja sen toimittaminen

Päätöksestä on käytävä ilmi pykälässä vaaditut asiat, perusteluina tulisi mainita ainoastaan ne asian ratkaisuun vaikuttavat tosiseikat, jotka välittömästi tukevat päätöksen lopputulosta. Tarkoitus on edistää päätöksen *ymmärrettävyyttä* ja *selkeyttä*. Päätöksessä pitäisi välttää lain nimiin liittyviä tai muita vastaavia vain asiaa perehdyneille avautuvia lyhenteitä.⁷¹⁷

712 Hallintolaki 44 § ja 45 § 1 momentti.

713 HE 222/2010 vp s. 66–67.

714 HE 222/2010 vp s. 237.

715 HE 222/2010 vp s. 237.

716 HE 222/2010 vp s. 237.

717 HE 222/2010 vp s. 237.

Päätös voidaan toimittaa asianosaiselle pykälässä mainituin tavoin henkilökohtaisesti tai postitse. Mikäli päätöksen antaminen haittaisi kyseessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi, päätös voidaan jättää antamatta tai lähettämättä. Kun haittaa ei enää ole, päätös on toimitettava viipymättä.⁷¹⁸

Säännöksessä ei ole mainintaa muutoksenhausta, mutta päätöksessä tulee maininta, ettei siitä voi valittaa⁷¹⁹. Samalla tulee maininta mahdollisuudesta kannella asian johdosta päätöksentekijän esimiehille tai ylemmille laillisuusvalvojille.

11.1.5 Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisella on oikeus saada tieto esitutinnan aloittamisen jälkeen esitutkintaan johtaneista ja ilmi tulleista seikoista. Tätä oikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa, jos tietojen antamisesta on haittaa rikoksen selvittämiseksi (ETL 4:15). Tiedonsaantioikeus-direktiivin⁷²⁰ myötä myös asianosaisjulkisuus esitutkinnassa säännös on muuttunut. Esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä säädetään asianosaisen tiedonsaantioikeudesta myös esitutkinta-asiakirjojen osalta.

Esitutkintalaissa ei ole erillistä muutoksenhakua koskevaa säännöstä. Lakivaliokunnan mietinnössä⁷²¹ selostetaan, että mikäli jotain seikkaa ei anneta asianosaisen tietoon ja ellei kysymys ole JulkL:n mukaisesta tapauksesta, kielteisestä päätöksestä tehdään esitutkintalain 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukainen kirjallinen esitutkintapäätös. Ratkaisusta voidaan kannella päätöksentekijän esimiehelle tai ylimmille laillisuusvalvojille tai asia voidaan toimittaa syyttäjän käsiteltäväksi.⁷²²

Esitutinnan päätöksien laadun parantamiseksi säätely on paikallaan, ja tarkempi ohje menettelytavoista tulisi kyllä olla tulkinnanvaraisia tilanteita varten. Myös keskeytyspäätöksen tekeminen tilanteessa, jossa epäiltyä ei ole ollut lainkaan, voi tuntua melko turhalta. Kannattaa myös miettiä, tekeekö esimerkiksi jonkin asianosaisen vaatiman esitutkintatoimenpiteen vai laatiiko siitä kirjallisen päätöksen. On todennäköistä, että pyynnöt tulevat lisääntymään jatkossa liittyen erityisesti korostuneeseen asianosaisjulkisuuteen.

718 HE 222/2010 vp s. 237.

719 Suomen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus mm. saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Toisen momentin mukaan käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös, muutoksen hakeminen, samoin muuta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

720 Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

721 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 606.

722 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 606.

11.2 Suppean esitutkinan sisältö

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 11:2 Suppean esitutkinan sisältö</p> <p>Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan.</p> <p>Suppea esitutkinta saadaan toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 ja 14–16 §:n säännöksiä. Sama koskee 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta.</p> <p>HE 71/2014 on ehdotettu 2 momentti muutettavaksi:</p> <p>Suppea esitutkinta saadaan toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 ja 14–16 §:n säännöksiä.</p>	<p>ETL 44 § Suppea esitutkinta</p> <p>3. ja 4. mom.</p> <p>Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan. (27.6.2003/645)</p> <p>Suppea esitutkinta saadaan toimittaa noudattamatta 29 §:n 2 momentin sekä 30 ja 33 §:n säännöksiä.</p>

11.2.1 Vertailu normaaliin esitutkintaan

Suppean esitutkinan säätelyyn esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään ei tule käytännön muutoksia. Seuraavassa on kuvattu, miten suppea tutkinta poikkeaa täydellisestä esitutkinnasta⁷²³.

- 1) Suppeassa tutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa.
- 2) Kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö. Se voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhunkin asiakirjaan.
- 3) Epäillylle ei ennen kuulustelua tarvitse tehdä selkoa oikeudestaan käyttää avustajaa esitutkinnassa. Epäillyllä on kuitenkin oikeus käyttää avustajaa myös suppeassa esitutkinnassa (tämä kohta on ehdotettu poistettavaksi HE 71/2014).
- 4) Kuulusteluissa ei tarvita kuulustelutodistajaa.
- 5) Alle 18- vuotiaan epäillyn kuulustelussa hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen (tai muulle lailliselle edustajalleen) tai sosiaaliviranomaiselle ei tarvitse varata tilaisuutta olla läsnä.
- 6) Asianosaisille ei tarvitse varata tilaisuutta loppulausunnon antamiseen.

723 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 44.

On hyvä huomata, että vaikka suppeaan tutkintaan riittää kuulustelun osalta pienempi tarkkuus, kirjallisen menettelyn käyttäminen taas osaltaan lisää tarkkuusvaatimuksia⁷²⁴, vaikka tutkinta voi sinänsä olla suppeaa.

Erityisesti tulee huomioida, että asianosaisen (epäillyn) oikeudet ja velvollisuudet ja niistä ilmoittaminen asianosaisille (epäillylle) tulisi dokumentoida tarkasti.

11.2.2 Tiedonsaantioikeus-direktiivin vaikutus

Aikaisemman esitutkintalain mukaan epäillylle ei suppeassa esitutkinnassa tarvinnut ennen kuulustelua tehdä selkoa oikeudestaan käyttää avustajaa esitutkinnassa. Tiedonsaantioikeus-direktiivin⁷²⁵ voimaan saattamisen myötä avustajan käyttämisestä on ilmoitettava myös suppeassa esitutkinnassa. Oikeuksien ilmoittamisvelvollisuuden ulkopuolelle ovat jääneet rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyt. Tiedonsaantioikeus-direktiivin aiheuttama oikeuksien ilmoittamisvelvollisuus koskee myös suppeassa esitutkinnassa käsiteltäviä asioita, jollei asiaa käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.⁷²⁶

11.3 Avustajan kelpoisuus

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 11:3 Avustajan kelpoisuus</p> <p>Asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.</p> <p>Avustajana yksittäistapauksessa ei saa toimia se, joka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) on toiminut rikoksesta epäillyn neuvonantajana tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa; 2) toimii toisen rikoksesta epäillyn avustajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa, jos hänen toimimisensa asianosaisen avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä; 	<p>ETL 45 §</p> <p>Asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja tai julkinen oikeusavustaja taikka muu oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamieheksi kelpoinen henkilö. (5.4.2002/261)</p> <p>Avustajana yksittäistapauksessa ei saa toimia se, joka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) on toiminut rikoksesta epäillyn neuvonantajana tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa; 2) toimii toisen rikoksesta epäillyn avustajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa, mikäli hänen toimimisensa asianosaisen avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä;

⁷²⁴ Kirjallisesta menettelystä säädetään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5a luvussa. Poliisihallituksen kirjallista menettelyä koskevan ohjeen Dnro 2020/2011/3330 mukaan rikoksesta epäillyn tunnustaminen on kirjattava erityisen tarkasti, eli auki kirjoitettuna, mitä kuultava tunnustaa tehneensä.

⁷²⁵ Tiedonsaantioikeus direktiivi 2012/13/EU.

⁷²⁶ HE 71/2014 vp s. 28 – 29.

<p>3) toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa pakkokeinolain 8 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna etsintävaltuutettuna tai mainitun lain 10 luvun 44 §:ssä tarkoitettuna julkisena asiamiehenä;</p> <p>4) harjoittaa oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka 1–3 kohdassa tarkoitettuna syystä ei saisi toimia asianosaisen avustajana;</p> <p>5) on epäiltynä tai todistajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa;</p> <p>6) on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa; tai</p> <p>7) on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menettelyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä.</p> <p>Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja. Jos henkilöltä on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttaa, ellei siihen ole erityistä aihetta.</p> <p>Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko tutkinnanjohtajan 2 momentin nojalla tekemää päätöstä noudatettava. Asian ratkaisee se tuomioistuin, jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen on käsiteltävä asia kiireellisenä. Tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Vaatimuksen esittänyt saa kannella tuomioistuimen päätöksestä siten kuin pakkokeinolaissa vangitsemisen osalta säädetään.</p>	<p>3) toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:ssä tarkoitettuna julkisena asiamiehenä;</p> <p>4) harjoittaa oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka 1–3 kohdassa tarkoitettuna syystä ei saisi toimia asianosaisen avustajana;</p> <p>5) on epäiltynä tai todistajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa; tai</p> <p>6) on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa. (27.6.2003/645)</p> <p>Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja. Jos joltakulta on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttaa.</p>
---	---

11.3.1 Luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja

Asianajajien toimintaa on valvonut sekä Asianajajaliitto että Oikeuskansleri. Jatkoissa avustajien toiminta siirtyy luvanvaraisten ja valvottujen elinkeinojen piiriin. Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista on tullut voimaan vuoden 2013 alusta⁷²⁷,

⁷²⁷ Laki luvan saaneista oikeusavustajista 2 §:n mukaan toimiluvan voi saada Suomessa ylempään oikeustieteellisen tutkinnon suorittanut henkilö, joka on saavuttanut riittävän perehtyneisyyden oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtävään, sekä joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. Riittävä perehtyneisyys on lain mukaan: 1) suorittanut asianajajista annetun lain (496/1958) 3 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettua asianajajatutkinnon 2) suorittanut tuomioistuinharjoittelun 3) toiminut vähintään vuoden ajan syyttäjän tehtävässä tai 4) toiminut 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tutkinnon suorittamisen jälkeen vähintään vuoden ajan muussa tehtävässä, joka perehdyttää oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan toimeen.

tämän (huom. siirtymäkausi) jälkeen kuka tahansa lakimies ei enää kelpaa oikeidenkävntiavustajaksi, vaan hänen tulee hankkia joko toimilupa tai hakea ja saada Suomen Asianajajaliiton jäsenyys. Kummassakin tapauksessa häneltä edellytetään koulutuksen lisäksi kokemusta ja / tai erityisen asianajajatutkinnon suorittamista.⁷²⁸

11.3.2 Etsintävaltuutettu - uusi esteellisyysperuste

Uutena esteellisyysperusteena avustajana toimimiselle säännökseen on lisätty toimiminen pakkokeinoin 8 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna *etsintävaltuutettuna*.

11.3.3 Selvittämisen merkittävä vaikeuttaminen

Esteellisyysperusteeksi on lisätty se, että ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa, avustaja on menetellyt *lain* tai *hyvän asianajotavan vastaisesti* niin, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti *vaikeuttaa asian selvittämistä merkittävästi*. Kynnys kohdan soveltamiseen on kohtuullisen korkealla.⁷²⁹

Oikeuskirjallisuudessa mainitaan selvittämisen merkittävästä vaikeuttamisesta esimerkkinä salassapitovelvollisuuden rikkominen tai sopimaton vaikuttaminen todistajiin.⁷³⁰

11.3.4 Esitutinnan viivyttäminen

Mikäli asianosaisen valitsema avustaja ei täytä kelpoisuusvaatimuksia, esitutkintaa ei tarvitse viivyttää kelpoisuusvaatimukset täyttävän avustajan hankkimisessa, ellei siihen ole *erityistä syytä*.

Lain esitöiden mukaan esitutkintatoimenpiteitä ja *erityisesti kuulusteluja* saattaa olla aiheutta lykätä niin, että uusi avustaja ehtii mukaan asianosaista avustamaan, ellei *rikoksen selvittäminen* lykkäämisen kautta vaarannu⁷³¹.

11.3.5 Päätös avustajan kelpoisuudesta

Jutun tutkinnanjohtajalla pitää olla mahdollisuus arvioida avustajan kelpoisuus esitutkintalain 11 luvun 3 §:n 3 momentin mukaisesti. Jos avustajan kelpoisuus on virka-ajan ulkopuolisena aikana epäselvä, voidaan avustajalle ilmoittamista siirtää aamuun tämän kelpoisuuden ratkaisemiseksi. Selvissä tapauksissa ratkaisun tekee yleisjohtaja.

Asiaan vaikuttavia muita lainsäädännöksiä ovat esitutkintalain 4 luvun 10 §, jonka mukaan vapautensa menettäneelle on ilmoitettava vapautensa menettäneelle kirjallisesti oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Esitutkintalain 4 luvun 11 §:n

728 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 202.

729 HE 222/2010 vp s. 238

730 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 205.

731 HE 222/2010 vp s. 238–239.

mukaan rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa.

Normaalisti yleisjohtaja voi arvioida avustajan kelpoisuuden, samoin muu kuin juttuun tutkinnanjohtajaksi määrätty pidättämiseen oikeutettu virkamies, mikäli varsinainen tutkinnanjohtaja on estynyt tätä tekemästä esimerkiksi vapaiden vuoksi.

Vireillä olevassa jutussa, johon tutkinnanjohtaja on määrätty, tilanne on toinen. Mikäli tilanteessa ilmenee, että kelpoisuuden määrittelyssä voi olla ongelmia, yleisjohtaja voi siirtää avustajan kelpoisuuden arvioinnin esim. seuraavan aamuun. Tällainen tilanne voisi olla isossa juttukokonaisuudessa, kun joku tekijöistä jää kiinni virka-ajan ulkopuolella. Tässä tapauksessa juttuun jo määrättyllä tutkinnanjohtajalla voi olla sellaista tietoa, että yleisjohtaja ei voi ratkaisua avustajan kelpoisuudesta tehdä. Mikäli kuulustelun aloittaminen olisi tarpeen välittömästi, tilanne tulee arvioida uudelleen. Henkilön tosiasiallinen mahdollisuus avustajaan tulee taata ennen kuulusteluja.

11.3.6 Tuomioistuimen päätös

Uutena säännöksessä on sen 4 momentissa säädetty oikeus sille, jota asia koskee, saattaa toimivaltaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi tutkinnanjohtajan päätös, jolla hän on evännyt avustajan kelpoisuuden. Vaatimuksen voivat esittää sekä asianosainen, että se avustaja, jota tutkinnanjohtaja ei ole pitänyt kelpoisena toimimaan tässä tehtävässä⁷³². Tuomioistuimen tekemästä ratkaisusta ei saa valittaa mutta vaatimuksen esittänyt saa kannella päätöksestä.

11.4 Asiantuntijalausunto

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
<p>ETL 11:4 Asiantuntijalausunto</p> <p>Esitutkintaa varten voidaan hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvitettävää asiaa koskevasta kysymyksestä.</p> <p>Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.</p>	<p>ETL 46 §</p> <p>Tutkinnanjohtajalla on oikeus hankkia tarvittaessa asiantuntijalausuntoja. Asiantuntijana ei saa olla se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.</p>

11.4.1 Tutkijan oikeus

Aiemman lain 46 §:n mukaan oikeus hankkia lausuntoja oli tutkinnanjohtajalla. Nyt esitutkintalain 11 luvun 4 §:n oikeus asiantuntijalausuntojen hankkimiselle käytän-

732 HE 222/2010 vp s. 239.

nössä laajenee tutkijaan. Esitöissä korostetaan, että *tutkinnanjohtajan mielipiteellä* on suuri merkitys. Käytännössä merkitys korostuu laajan tai muuten merkittäviä kustannuksia aiheuttavan lausunnon hankkimisessa. Pykälässä tarkoitetut lausunnot koskevat poliisihallinnon ulkopuolisilta asiantuntijoilta hankittavia lausuntoja, koska vain näiden osalta on erityistä sääntelytarvetta. Näin ollen esimerkiksi keskusrikospoliisin rikoslaboratoriolta hankittavat lausunnot jäävät säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.⁷³³

Käytännössä tutkija ei liene oikeutettu hankkimaan missään yksikössä maksullisia ulkopuolisia lausuntoja, joten jatkossakin lähes kaikki päätökset tekee tutkinnanjohtaja. Usein lausunto maksaa niin paljon, että päätös lausunnosta pitää alistaa vielä ylemmälle tasolle.

11.4.2 Mielentilatutkimukset

Mielentilalausuntojen hankkimisesta säännellään *tyhjentävästi* oikeudenkäymiskaa-ren 17 luvun 45 §:ssä, eli ne ovat *erityisasemassa*. Mainitun säännöksen perusteella tuomioistuin voi syyttäjän, rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkä-sittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädet-tyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

11.5 Ilmaisukielto

Uusi (805/2011)	Vanha ETL (449/1988)
<p>ETL 11:5 Ilmaisukielto</p> <p>Jos esitutkinnassa läsnä olevalle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättää syyttäjä. Ilmaisukielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa.</p> <p>Ilmaisukielton edellytyksenä on, että 1 momen-tissa tarkoitettujen seikkojen ilmitulo esitutkin-nan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaiselle tai muulle henki-lölle vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan määrätä olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen</p>	<p>ETL 48 § ja EPA 21 §</p> <p>ETL 48 §</p> <p>Jos esitutkinnassa läsnä olevalle henkilölle il-maistaan muita kuin häntä itseään tai hänen pää-miestään koskevia, tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tut-kinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta nii-tä sivullisille esitutkinnan aikana. Edellytyksenä kiellon antamiselle on, että tällaisten seikkojen ilmitulo tutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaisille tai muille vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa. Kielto on voimassa enintään kolme kuukautta kerrallaan.</p> <p>Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapito-velvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain</p>

733 HE 222/2010 vp s. 239.

<p>jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä.</p> <p>Ilmaisukielto annetaan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta.</p> <p>Ilmaisukielto on viipymättä kumottava ennen määräajan päättymistä, jos 2 momentissa tarkoitettua määräämisen edellytystä ei enää ole. Kiellon saajalle on ilmoitettava kiellon kumoamisesta.</p> <p>Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n nojalla, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.</p>	<p>38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. (21.4.1995/624)</p> <p>EPA (575/1988) 21 § Kiellon tiedoksiantaminen</p> <p>Esitutkintalain 48 §:n 1 momentissa tarkoitettu kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on mainittava ne seikat, joita asianomaista kielletään ilmaisemasta, kiellon voimassaoloaika sekä seuraukset kiellon rikkomisesta.</p>
---	--

11.5.1 Syyteharkinta

Edellytyksenä esitutkintalain 11 luvun 5 §:n mukaisen ilmaisukiellon määräämiselle on, että mainittujen seikkojen ilmitulo voi esitutkinnan aikana *vaikeuttaa rikoksen selvittämistä* tai aiheuttaa *asianosaiselle* tai *muulle henkilölle* vahinkoa tai haittaa. Aiempaan sääntelyyn verrattuna on uutta, että ilmaisukielto voi ulottua *esitutinnan jälkeiseen* aikaan. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättää *syyttäjä*.⁷³⁴

Esitutkinnan jälkeen voimassa pidettävän tai määrättävän ilmaisukiellon edellytyksenä on, että seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa *muun* tutkittavana olevan *rikoksen* selvittämistä.

11.5.2 Vaatimus kiellon yksilöimisestä

Kiellossa on aiemmasta laista poiketen *yksilöitävä* kiellon kohteena olevat *seikat*. Lisäksi kiellossa tulee mainita sen *voimassaoloaika* ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä *rangaistusuhasta*. Uutta on myös se, että ilmaisukielto on edellytysten puuttuessa *kumottava* viipymättä ja kiellon kohteelle on *ilmoitettava* sen kumoamisesta.⁷³⁵

Tarkkuus ilmaisukiellon sisällön määräämiseksi lisääntyy, samoin seurantavollisuus edellytysten olemassaolosta.

734 HE 222/2010 vp s. 239–240.

735 HE 222/2010 vp s. 240–241.

11.5.3 Asianosainen vai sivullinen

Asianosainen, esimerkiksi epäilty saattaa pyytää asianosaisjulkisuuteen vedoten tiettyä salaista asiakirjaa. Jos pyyntöön suostutaan ja hänelle annetaan jäljennös tuosta asiakirjasta, voidaan vaitiolovelvollisuutta tehostaa ilmaisukiellolla. Oikeuskirjallisuuden mukaan tässä tulee huomioida, että sivullinen, jolle tietoa ei saa paljastaa, on henkilö, jonka asiaan ko. tieto ei voi vaikuttaa. Ilmaisukielto ei siis aukottomasti estä asianosaisten välistä yhteydenpitoa, jos tieto voi vaikuttaa heidän kunkin asiassa.⁷³⁶ Sivullisen ja asianosaisten välinen rajanveto jäänee viimekädessä oikeuden ratkaistavaksi siinä tilanteessa, jolloin jotakin henkilöä epäillään kiellon rikkomisesta.

Toisaalta käytännössä tulee muistaa myös esitutkinnan turvaamista osaltaan tukevat yhteydenpidon rajoitukset pidätetyn ja vangitun osalta sekä matkustuskieltoon määrätyn osalta.

11.6 Salassapitovelvollisuus

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1988)
ETL 11:6 Salassapitovelvollisuus Edellä 5 §:ssä tarkoitettu ilmaisukielto ei vaikuta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentista aiheutuvaan salassapitovelvollisuuteen. Esitutkintaviranomaisen on selostettava kiellon saajalle kiellon ja mainittuun säännökseen perustuvan salassapitovelvollisuuden suhdetta ja salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä muutenkin, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.	

11.6.1 Ilmaisukiellon suhde salassapitovelvollisuuteen

Esitutkintalain 11 luvun 6 § säätelee salassapitovelvollisuutta. JulkL:n mukaan 23 § 2 momentin mukaan *asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa* ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään. Näin ollen ilmaisukielto ja salassapitovelvollisuus JulkL:n perusteella ovat osittain *päällekkäisiä*, mutta JulkL:n säännös koskee *ainoastaan* asianosaista sekä hänen edustajaansa ja avustajaansa. Esitutkintalain mukainen ilmaisukielto voidaan antaa *kenelle tahansa* esitutkinnassa *läsnä olleelle* henkilölle. Ilmaisukielto on määräaikainen ja perustuu erilliseen päätökseen, asianosaisten salassapitovelvollisuus ei ole määräaikainen ja perustuu suoraan lakiin.⁷³⁷

736 Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012 s. 617.

737 HE 222/2010 vp s. 241.

11.6.2 Selostamisvelvollisuus

Lainvalmistelutöiden mukaan ilmaisukiellon ja salassapitovelvollisuuden eroavaisuuksista johtuen näiden välistä suhdetta olisi selostettava kiellon saajalle, jotta tämä olisi *tietoinen salassapitovelvollisuuden jatkumisesta* kiellon päättymisen tai kumoamisen jälkeen. Salassapitovelvolliselle tulisi muutenkin selostaa salassapitoon liittyviä kysymyksiä muissakin, kuin ilmaisukieltoon ja JulkL:n liittyvissä tapauksissa. Lähtökohtana olisi selostaminen, ellei se olisi jostakin syystä ilmeisen tarpeetonta. Tarpeetonta se voisi olla silloin, kun salassapitovelvollinen on ko. velvollisuudesta hyvin perillä oleva lakimies.⁷³⁸

Säännös aiheuttaa selkeän velvoitteen esitutkintaviranomaiselle ja poikkeaa aikaisemmasta käytännöstä. Luontevimmin salassapitovelvoitteen selvittäminen asianosaiselle tapahtuu kuulustelun yhteydessä samalla kun selvitetään asianosaisen oikeudet ja velvollisuudet muutoinkin.

11.7 Esitutkinnasta tiedottaminen

Uusi (805/2011)	Vanha ETL (449/1988)
<p>ETL 11:7 Esitutkinnasta tiedottaminen</p> <p>Jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.</p> <p>Henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.</p> <p>Esitutkinnasta tiedottamisessa on lisäksi otettava huomioon 4 luvussa säädetyt esitutkintaperiaatteet. Velvollisuudesta pitää salassa esitutkinnassa ilmi tulleet seikat säädetään erikseen.</p> <p>Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään</p>	<p>ETL 49 § ja EPA 8 § ja 9 §</p> <p>ETL 49 § Esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa.</p> <p>Esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään asetuksella.</p> <p>EPA (575/1988) 8 § Rikoksesta epäillyn henkilöllisyyden paljastaminen Rikoksesta epäillyn nimen tai hänen kuvansa saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä.</p> <p>EPA (575/1988) 9 § Oikeus antaa esitutkintaa koskevia tietoja julkisuuteen Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä esimiehen määräämällä muulla virkamiehellä.</p>

738 HE 222/2010 vp s. 241.

sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä. Oikeus tietojen antamiseen on myös syyttäjällä esitutkinnan päättymisen jälkeen.	
--	--

11.7.1 Tiedottamisen tarkoitus

Esitutkintalain 11 luvun 7 § määrittelee tiedottamisen esitutkinnasta. Tiedottamista koskeva sääntely on ollut aiemmin osin asetuksella säädettyä, nyt se on siirretty osin muutettuna lain tasoiseksi. Uutena on säädetty tiedottamisen tarpeesta. Edelleenkin laki ei aseta *esitutkintaviranomaiselle tiedottamisvelvollisuutta* missään tilanteessa. Tiedottamista tulisi kuitenkin harkita lain linjausten perusteella tapauskohtaisesti⁷³⁹.

Esitöiden mukaan *yhteiskunnallista* merkitystä rikoksella saattaa olla *epäillyn merkittävän* aseman vuoksi tai sen vuoksi, että rikoksen *vaikutukset ulottuvat laajalle*. Nämä seikat voivat vaikuttaa myös *yleisen mielenkiinnon* heräämiseen. Mielenkiintoa voi herättää myös *poikkeuksellinen* yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi. Muut ensimmäisessä momentissa mainitut tapaukset liittyisivät tilanteisiin, joissa poliisi *tarvitsee yleisön apua* tai joissa on syytä *varoittaa* yleisöä rikoksen haitallisista vaikutuksista.⁷⁴⁰

Edelleen tiedottaminen on tehtävä niin, ettei *ketään* saateta aiheuttomasti *epäilyksenalaiseksi* ja ettei *kenellekään* aiheuteta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Vahinko ja haitta on tehty toisiinsa nähden *vaihtoehtoisiksi*, koska kummankin mahdollista aiheutumista *ei ole* aiheutta edellyttää arvioinnissa.⁷⁴¹

Käytännössä tulee muistaa myös paikkakuntakohtaiset erot, pienellä paikkakunnalla epäillyn tunnistaminen on helpompaa.⁷⁴²

Tiedottamisessa tulee aina huomioida myös se, että JulkL:n perusteella salassa pidettävästä aineistosta ei saa tiedottaa⁷⁴³. JulkL:n 22 §:n mukaan viranomaisen asiakirja on salassa pidettävä, jos se JulkL:ssa tai muussa laissa on säädetty salassa pidettäväksi tai jos viranomainen on lain nojalla määrännyt sen salassa pidettäväksi taikka jos se sisältää tietoja, joista on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus. JulkL:n 35 §:ssä todetaan, että rangaistus JulkL:n 22 §:n säädetyn asiakirjan salassa pitämistä koskevan velvollisuuden tai JulkL:n 23 §:ssä säädetyn vaitiolovelvollisuuden tai hyväksikäyttökiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan tai jollei siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

739 Lisäksi tulee huomioida poliisihallituksen antama määräys poliisin viestinnästä Dno 2020/2010/4434. Siinä viitataan viestinnän käytäntöihin, jotka on kuvattu Poliisin viestinnän käsikirjassa. Viestintää esitutkinnasta käsitellään kirjan sivuilla 23–27. Tiedottamisessa tulee aina huomioida, että julkisuuslain perusteella salassa pidettävästä aineistosta ei saa tiedottaa.

740 HE 222/2010 vp s. 242. Esitöissä viitataan myös harvinaisempaan tilanteeseen, jossa asianomistajia kehoitetaan ilmoittautumaan esitutkintaviranomaiselle kuulustelemista varten. Asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää (ETL 7:2).

741 HE 222/2010 vp s. 242

742 Kts. ratkaisut OKa 1989, 59 ja AOA:n päätös 2886/4/06

743 Tiedottamisesta on myös laajahko esitys Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012 teoksessa s. 542 alkaen viestinnästä ja tiedottamisesta.

11.7.2 Henkilön nimi ja kuva

Säännös koskee *kaikkia henkilöitä*, aiemmin se koski vain epäiltyä. Esitöissä mainitaan tältä osin esimerkkinä henkirikoksen uhrin nimen ja kuvan julkaiseminen rikoksen selvittämistarkoituksessa. Näissä tapauksissa olisi selvästi tuotava esiin, ettei kysymys ole epäilystä. Toisaalta henkilön julkisuuteen tuominen rikoksesta epäiltynä edellyttää *vahvaa rikosepäilyä*. Uutena on myös tyhjentävä luettelo tilanteista, jolloin nimen tai kuvan julkaiseminen on mahdollista. Näitä ovat *uuden rikoksen estäminen* ja rikoksesta aiheutuvan *vahingon estäminen*. Momentissa käytössä oleva ilmaisu *välttämätöntä* edellyttää *korkeaa kynnystä*.⁷⁴⁴

11.7.3 Yleisten periaatteiden huomioiminen

Tärkein tiedottamista ohjaava periaate on jo avattu säännöksen ensimmäisessä momentissa. Sen mukaan tiedottaminen on tehtävä niin, *ettei ketään saateta aiheettomasti epäilyksenalaiseksi, eikä kenellekään aiheuteta vahinkoa tai haittaa*. Tässä käytännössä huomioidaan periaatteisiin liittyviä näkökohtia. Esitöiden mukaan tiedottamisessa tulisi ottaa huomioon *tasapuolisuusperiaate, syyttömyysolettama, suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate*.

Esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 3 momentissa viitataan siihen, ettei lain mukaan salassa pidettäviä tietoja voida antaa julkisuuteen. Esimerkkinä mainitaan viranomaistoiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n ensimmäisen momentin kolmas kohta. Sen mukaan tiedon antaminen esitutkinta-asiakirjoista ei saa ilman painavaa syytä aiheuttaa asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Painavaa syytä arvioitaessa merkitystä olisi tiedottamista koskevan säännöksen ensimmäisessä momentissa tarkoitetuilla seikoilla.⁷⁴⁵

Huomion arvoista on, että JulkL määrittää ehdottomasti salassa pidettäväksi huomattavan määrän aineistoa, joka on salassa pidettävää vielä yleistä salassapittoa koskevan JulkL:n 24 §:n 1 momentin 3) kohdan julkiseksi tulemisen ajankohdan jälkeenkin.

11.7.4 Oikeus tiedottamiseen

Muutoksena aiemmin asetuksella säädettyyn on se, että tutkinnanjohtaja voi määrätä alaisensa esitutkintavirkamiehen huolehtimaan tiedottamisesta. Lisäksi on säädetty syyttäjän oikeudesta tiedottaa asiasta esitutkinnan päättymisen jälkeen. Esitöiden mukaan syyttäjä voisi vaikuttaa esitutkintayhteistyön kautta tiedottamiseen. Varsinkin laajemmassa huomiota herättävässä jutussa tiedottamisen linjaaminen yhdessä syyttäjän kanssa on suotavaa.

744 HE 222/2010 vp s. 242.

745 HE 222/2010 vp s. 243.

11.8 Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 11:8 Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä</p> <p>Rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain (872/2011) 4 luvun 2 ja 3 §:ssä.</p>	

11.8.1 Viittaussäännös

Esitutkintalain 11 luvun 8 §:ssä viitataan selvyden vuoksi poliisilain tiedonsaantipykäliin, joita käytetään myös rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamiseksi.

11.9 Ilmoitukset asianomistajille

Uusi (805/2011)	Vanha EPA (575/1988)
<p>ETL 11:9 Ilmoitukset asianomistajille</p> <p>Sen lisäksi, mitä edellä säädetään ilmoittamisesta, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään; 2) asianomistajan rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksen ja sen peruuttamisen merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutkinnan toimittamiselle tai jatkamiselle; 3) viipymättä asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta 3 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetussa tapauksessa. <p>Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä on ilmeisesti oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla, esitutkintaviranomaisen on lisäksi ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa.</p>	<p>EPA 3 §, 5 § ja 6 §</p> <p>EPA 3 § Ilmoitus asianomistajalle toimenpiteistä Esitutkintaviranomaisen on mahdollisuuksien mukaan tehtävä selkoa asianomistajalle siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään.</p> <p>EPA 5 § Asianomistajalle asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta tehtävät ilmoitukset Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle asianomistajarikoksesta tai kun asianomistajarikoksen esitutkinta aloitetaan esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa, asianomistajalle on ilmoitettava, että esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, jos hän vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, ja että se lopetetaan, jos hän peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Ilmoitukset tehdään, milloin se on mahdollista, rikoksesta tehtävää ilmoitusta vastaanotettaessa tai ilmoitettaessa</p>

	<p>asianomistajalle tutkinnan aloittamisesta ja viimeistään asianomistajaa kuulusteltaessa.</p> <p>Kun asianomistajarikoksen esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä esitutkintalain 3 §:n 3 momentin nojalla, asianomistajalle on viipymättä ilmoitettava tutkinnan aloittamisesta.</p> <p>EPA 6 § Ilmoitus asianomistajalle oikeudesta korvaukseen Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä ilmeisesti on oikeus saada korvausta rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain (935/73) nojalla, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa.</p>
--	---

11.9.1 Tiivistämistä

Esitutkintalain 11 luvun 9 §:n asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista ei sisällä asiallisia muutoksia aiempaan asetuksessa säädettyyn. Esitöiden mukaan säännöksen eri kohdat ovat ilmaisultaan asetuksen säännöksiä *tiivistetympiä*. Säännöksen lakiin ottamisella muun muassa *korostettaisiin ilmoitusvelvollisuutta*, koska ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön mukaan ilmoittamisvelvollisuuden täyttämässä on käytännössä puutteita.⁷⁴⁶

11.10 Tarkemmat säännökset

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 11:10 Tarkemmat säännökset</p> <p>Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä. 	<p>ETL 50 §</p> <p>Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.</p>

11.10.1 Asetuksella säätäminen

Esitutkintalain 11 luvun 10 § määrittää, mistä asioista voidaan asetuksella säätää tarkemmin.

⁷⁴⁶ HE 222/2010 vp s. 243.

Aiemman esitutkintalain (449/1987) 50 §:n mukaisen asetuksenantovaltuutuksen ei sellaisenaan nähdä täyttävän perustuslaista johdettavaa asetuksenantovaltuutuksen tarkkarajaisuusvaatimusta⁷⁴⁷, sillä valtuutusta koskevasta pykälästä tulee ilmetä ne asiat, joista asetuksella voidaan säätää. Lisäksi aiemmassa laissa asetuksenantovaltuus perustettiin erikseen eräissä pykälissä⁷⁴⁸. Perustuslain (731/1999) 80 §:n 1 momentin nojalla *yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin* liittyvistä seikoista (aikaisemmin asetuksessa⁷⁴⁹) tulee pääsääntöisesti säätää laissa.

11.11 Voimaantulo

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 11:11 Voimaantulo</p> <p>Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2014. Tällä lailla kumotaan esitutkintalaki (449/1987).</p>	<p>ETL 51 §</p> <p>Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 1989.</p>

Esitutkintalaki on tullut voimaan 1.1.2014.

Uusi (805/2011)	Vanha (449/1987)
<p>ETL 11:12 Siirtymäsäännös</p> <p>Tämän lain voimaan tullessa vireillä olevaan esitutkintaan sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.</p> <p>Edellä 1 momentissa säädetyn lisäksi tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaan asianosaisen avustajana esitutkinnassa toimimaan kelpoinen henkilö on kelpoinen toimimaan asianosaisen avustajana esitutkinnassa yhden vuoden ajan tämän lain voimaantulosta. Lisäksi tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaan asianosaisen</p>	

747 ETL (449/1987) 50 § mukaan tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

748 Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988). HE 222/2010 vp s. 25. Tällaisia asioita, jotka nousevat aiemmasta asetuksesta (EPA) laintasoiksi säännöksiksi uudessa esitutkintalaissa (805/2011) ovat esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaamista, asianomistajalle ja syyttäjälle tehtäviä ilmoituksia, esitutkintaa koskevien tietojen antamista julkisuuteen tai päihtyneen kuulustelemista koskevat säännökset. Näin ollen jatkossa asetuksella säädettävien asioiden määrä tulee merkittävästi vähenemään.

749 Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista (575/1988). HE 222/2010 vp s. 25. Tällaisia asioita, jotka nousevat aiemmasta asetuksesta (EPA) laintasoiksi säännöksiksi uudessa esitutkintalaissa (805/2011) ovat esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaamista, asianomistajalle ja syyttäjälle tehtäviä ilmoituksia, esitutkintaa koskevien tietojen antamista julkisuuteen tai päihtyneen kuulustelemista koskevat säännökset. Näin ollen jatkossa asetuksella säädettävien asioiden määrä tulee merkittävästi vähenemään.

avustajana esitutkinnassa toimimaan kelpoinen henkilö, joka hakee luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettua lupaa kolme kuukautta ennen mainitun lain 30 §:n 3 momentissa tarkoitettua määräajan päättymistä ja jonka hakemusta ei ole lainvoimaisesti ratkaistu vuoden kuluessa mainitun lain voimaantulosta, on kelpoinen toimimaan asianosaisten avustajana esitutkinnassa siihen saakka, kunnes hänen hakemuksensa on lainvoimaisesti ratkaistu.	
--	--

11.11.1 Soveltamisala

Säännös on lisätty lakiin eduskuntakäsittelyn aikana.

Vanhan lain aikana esitutkintaan tulleisiin asioihin sovelletaan säännöksen mukaisesti aiempaa lakia. Tässä arvioinnissa tulee ottaa huomioon yleiset periaatteet eli uusi laki saattaa edellyttää esimerkiksi epäillyn osalta jonkin menettelyn osalta lievemmän lain periaatetta noudattaen uusien säännösten soveltamista. Tällöin tulee varmuuden vuoksi noudattaa uuden lain säännöksiä.

Yleisesti hyväksytty toimintamalli on, että vanhoissakin asioissa noudatetaan uuden lain säännöksiä, koska kaikilta osin ne johtavat asianosaisten kannalta parempaan lopputulokseen.

11.11.2 Avustajan kelpoisuuden varmistaminen

Esitutkintalain 11 luvun 12 §:n 2 momentti koskee avustajien kelpoisuutta ja siihen liittyvää siirtymäaikaa.

Kelpoisuuden määrittämiseksi tulisi olla käytössä esimerkiksi asianajajaliiton ylläpitämä ajantasainen rekisteri, josta asian voisi tarkistaa. Toinen mahdollisuus on, että kelpoisella avustajalla on esittää asianmukainen kortti, joka avustajan tulee pyydettyäessä esitutkintaviranomaiselle esittää.

LOPUKSI

Esitutkintalaki kommentaari teoksen kirjoittaminen on ollut yhdenlainen ”ponnistus”. Viitataan tällä toisaalta Ponnistus koulutukseen, joka on kokonaisuudistuksen (esitutkintalaki, pakkokeinolaki ja poliisilaki) osalta toteutettu poliisihallinnossa vuodesta 2013 alkaen. Toisaalta tarkoitan ponnistuksella viitata siihen, että uudessa lainsäädännössä on huomattava määrä erilaisia tulkintasuosituksia vaativia kohtia.

Säännösten yhtenäinen soveltaminen edellyttää kuitenkin lain soveltajalta ensinnäkin kiinnostusta ja halua tutustua lainsäädännön muutoksiin ja niistä tehtyihin tulkintasuosituksiin. Lisäksi tämä vaatii soveltajalta jatkuvaa uteliaisuutta kyseenalaistaa vanhoja toimintamalleja ja omia yksittäistapauksessa tekemiään ratkaisuja. Tärkeintä esitutkintaviranomaisen työssä olisi saavuttaa rikostutkinnan osalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita noudattava toimintamalli.

Tämän teoksen kirjoittamiselle on päästy osaltaan siihen tavoitteeseen, että esitutkintaviranomaiset soveltaisivat lain säännöksiä yhtenäisellä tavalla.

ESITUTKINTALAKI - epilogi

*Laki määrää selvittämään esitutkinnassa
aina teko-olosuhteet rikosasiassa.*

*Aiheutettu vahinko ja hyöty siitä saatu -
niistä riippuu kulloisenkin seuraamuksen laatu.*

*Koskaan ei saa kirjaamatta jättää ilmoitusta -
huomioida siinä täytyy monta vaatimusta.
Jos on syytä epäillä, niin tutkintahan toimii,
kaikki jutun osalliset kuultavaksi poimii.*

*Rangaistus jos olisikin ainoastaan sakko,
täydellistä tutkintaa ei tehdä ole pakko.
Omistaja asian jos rangaistusta vaatii,
syyttäjänkin harkintansa prosessissa laatii.*

*Totuudessa pysymisen kuultava kun muistaa,
kuulustelu silloin kyllä sujuvasti luistaa.
Todistaja kieltäytyä ei voi kertomasta
normaalisti mitään, mitä tietää asiasta.*

*Kuulustelupöytäkirja tehdään syyttäjälle:
sillä tavoin juttu viedään yhä pitemmälle.
Voidaan ääni- sekä kuvataallennetta käyttää,
tarkka tieto tutkinnasta osaisille näyttää.*

Kari Mäntysalo (38 vuotta poliisikoulussa)

LÄHTEET

Ellonen (toim.) 2013:

Noora Ellonen (toim.) - Minna Joki-Erkkilä, Julia Korkman, Ilkka Lahtinen, Anu Mantila, Satu Rantaeskola, Leena Salovartio, Mia Tuominen ja Sarimari Tupola. Rikostutkinta lapsiin kohdistuvassa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Tampere 2013.

Helminen - Lehtola - Virolainen 2005:

Klaus Helminen - Kari Lehtola - Pertti Virolainen. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2005.

Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2012:

Klaus Helminen - Markku Fredman - Janne Kanerva - Matti Tolvanen - Marko Viitanen. Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki 2012.

Helminen - Kuusimäki - Rantaeskola 2012:

Klaus Helminen - Matti Kuusimäki - Satu Rantaeskola. Poliisilaki. Helsinki 2012.

Lappalainen 1998: Juha Lappalainen. Todistajan esteellisyydestä: Prosessioikeudellinen tutkimus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n tulkinnasta. Helsinki. Lakimiesliiton kustannus 1988.

Lappalainen - Frände - Koulu - Niemi-Kiesiläinen - Rautio - Sihto - Virolainen 2007:

Juha Lappalainen - Dan Frände - Risto Koulu - Johanna Niemi-Kiesiläinen - Jaakko Rautio - Juha Sihto - Jyrki Virolainen. Oikeuden peruteokset. Prosessioikeus. Helsinki 2003.

Launiala 2010 - Syyttömyysolettama:

Mika Launiala. Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta. Edilex 2010/19.

Launiala 2012 - Hienotunteisuus:

Mika Launiala. Esitutkinta ja hienotunteisuus - Hienotunteisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Edilex 2012/16.

Launiala 2012 - Vähimmän haitan periaate:

Mika Launiala. Välttämättömyys, optimointi ja minimointi - vähimmän haitan periaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Edilex 2012/34.

Tolvanen - Kukkonen 2012:

Matti Tolvanen - Reima Kukkonen. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki 2011.

Tuominen 2012:

Mia Tuominen. Lapsen edunvalvonta esitutkinnan näkökulmasta. Poliisipäällystön A-osan opinnäyte. Poliisiammattikorkeakoulu.

Tuominen 2014:

Mia Tuominen. Lapsen edunvalvonta esitutkinnan näkökulmasta. Juvenes 2014.

ETY - työryhmän julkaisu:

Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja n:o 7.

HE 14/1985 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 82/1995 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 132/1997 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeusapulaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

HE 30/1998 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 175/1999 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtioneuvoston oikeuskanslerista ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 52/2002 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 222/2010 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 14/2013 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

- HE 15/2013 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 58/2013 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 63/2013 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- HE 71/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- LaVM 9/1986 vp: Lakivaliokunnan lausunto HE 14/1985 vp esitutkintalain ja pakkokeinolain johdosta.
- LaVM 44/2010 vp: Lakivaliokunnan lausunto HE 222/2010 vp esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi johdosta
- LaVM 5/2014 vp: Lakivaliokunnan mietintö HE 58/2013 vp syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 7/2014 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2014 vp HE 58/2013 vp syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- OM 26/2012: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Julkaistu 5.8.2012.
- OM 42/2012: Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön täydentäminen. Julkaistu 29.6.2012.
- POHA - Tunnistamismenettely POL-2014-4004):
Poliisihallituksen määräys tunnistamismenettelyistä. Annettu 4.4.2014. POL-2014-4004. Voimassaoloaika 1.5.2014 - 30.4.2019.
- POHA - Laillisuusvalvonta 2020/2012/318:
Sisäinen laillisuusvalvonta poliisissa. 27.2.2012.
- POHA kirje 9.10.2012 (2020/2012/3834):
POHA:n kirje epäillyn oikeudesta avustajaan esitutkinnassa ja itsekriminointisuojausta, KKO 2012:45 ratkaisun perusteella.

- POHA - Esitutkintayhteistyö 2020/2013/1369:
Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Annettu 22.10.2013.
- POHA - Sovittelu 2020/2013/4355:
Rikosasioiden sovittelu. Annettu 22.10.2013.
- POHA - Tulkkaus ja kääntäminen 2020/2013/4104:
Vieraskielinen tulkkaus ja kääntäminen esitutkinnassa ja pakkoineja käytettäessä. Annettu 28.11.2013.
- POHA - Lapset 2020/2013/5071:
Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Annettu 28.11.2013.
- POHA - Ilmoitusvelvollisuus LSL, 2020/2013/5072:
Poliisin, lastensuojeluviranomaisen ja muiden viranomaisten yhteistoiminta koskien lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta. Annettu 28.11.2013.
- POHA - Poliisimies epäiltynä 2020/2013/4590:
Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta. Annettu 17.12.2013.
- POHA - Esitutkintapöytäkirja 2020/2013/5229:
Liite 1: Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta. Annettu 17.12.2013.
Liite 2: Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta. Annettu 17.12.2013.
- POHA - Patja 2020/2013/5231:
Tietojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA). Annettu 17.12.2013.
- POHA - Ilmoitukset esitutkinta ja alustavat puhuttelut 2020/2013/5521:
Esitutkintaan ja alustaviin puhutteluihin liittyvät ilmoitukset asianosaisille ja todistajille. Annettu 20.12.2013.
- VKSV - 17.1.2007: VKSV:n ohje esitutkinnan rajoittamisesta. Dnro 5/31/07.
- VKSV Dnro 23/42/09:
Apulaisvaltakunnansyyttäjän sijaisen ratkaisu, jossa kysymys muun muassa siitä, onko ryhmätunnistuksen osalta toimittu lainvastaisesti. Dnro 23/42/09.

VKSV - 26.6.2012 - oikeus avustajaan ja itsekriminointisuoja
VKSV:n muistio epäillyn oikeudesta avustajaan esitutkinnassa
ja itsekriminointisuoja 7 KKO 2012:45 / syyttäjän toimenpiteet. Annettu 28.6.2012. Dnro 35/34/11.

VKS - 2013:4 - Esitutkintayhteistyö:
Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Annettu 12.6.2013. Dnro 14/31/13.

VKS:2013:5 - Poliisirikostutkinta:
Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen. Annettu 18.12.2013. Dnro 30/31/13.

Oikeuskanslerin päätös 17.4.2014:
Tuomarin virkatoimessa tekemäksi epäillystä rikoksesta ilmoittaminen. Päätös ja kirje 17.4.2014 Valtioneuvoston Oikeuskanslerilta POHA:lle.

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia, ISSN 1455-8262

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta: Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta Suomessa: kohti vihreämpää viranomaisyhteistyötä? 42/2014. 16,50 €

Vesa Huotari ja Matti Vuorensyrjä (toim.): Henkilöstön työhyvinvointi, johtaminen ja organisaatioilmasto: poliisin henkilöstöbarometri kehittämisen välineenä. 41/2011. 40,70 €

Sanna-Mari Humppi ja Noora Ellonen: Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. 40/2010. 40,60 €

Mirkka Kreus: Terrorismin torjunta Suomessa. 39/2010. 40,70 €

Arno Tanner ja Laura Koivisto-Khazaal: Maahanmuutto- ja ulkomaalaisviranomaiset mediassa. 38/2010. 23,10 €

Matti Vuorensyrjä: Tulos- ja kehityskeskustelujen arviointi ja kehittäminen poliisihallinnossa. 37/2009. 16,50 €

Petri Rainiala: Tiedottajan käyttö poliisin tiedonhankintamenetelmänä. 36/2009. 23,10 €

Erkki Hämäläinen: Eurooppalaistuva lainvalvonta. 35/2009. 27,50 €

Terhi Hakamo, Anne Alvesalo, Kirsi Jauhiainen ja Erja Virta: Talousrikokset rikosprosessissa. 33/2009. 40,70 €

Outi Roivainen ja Elina Ruuskanen: Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. 32/2008. 23,10 €

Anna Vanhala: Piiri pieni pyörii. Poliisipäälliköiden ammatti-identiteetti ja työelämäkerrat. 31/2007. 16,50 €

Anna-Liisa Heusala, Anja Lohiniva ja Antti Malmi: Samalla puolella – eri puolilla rajaa. Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä. 30/2008. 23,50 €

Kari Saari: Poliisi ja joukkojenhallintatoiminta Suomessa. Joukkotilanteet ja niihin liittyvä poliisitoiminta suomalaisten poliisien näkökulmasta tarkasteltuna. 29/2007. 16,50 €

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja, (ISSN 1797-5743)

Monica Fagerlund, Marja Peltola, Juha Kääriäinen, Noora Ellonen, Heikki Sariola: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. 110/2014. 40,70 €

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta: Vihreämpää rajan toisella puolella? Vertaileva tutkimus ympäristörikollisuuden torjunnasta ja tutkinnasta Suomessa ja Ruotsissa. 109/2014. 16,50 €

Jenni Niemi: Laittoman maahanmuuton torjunta viranomaisyhteistyön haasteena. 108/2013. 16,50 €

Jouni Perttula: Kolmas sektori turvallisuuden osatekijänä. 107/2013. 16,50 €

Matti Vuorensyrjä ja Leena Ranta: Poliisin perustutkintokoulutuksen vaikuttavuusarviointi: vuosina 2010-2011 valmistuneiden poliisien työllisyys ja arviot koulutuksen työelämävastaavuudesta. 106/2013. 27,50 €

Terhi Kankaanranta ja Vesa Muttilainen: Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2011: tutkintahenkilöstölle osoitetun kyselyn tuloksia. 105/2013. 16,50 €

Jenni Niemi ja Iina Sahramäki: Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2011. 104/2012. 16,50 €

Noora Ellonen: Kurin alaiset: lasten ja vanhempien välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. 103/2012. 27,50 €

Risto Honkonen ja Vesa Muttilainen (toim.): Poliisin toimintaympäristö: Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. 102/2012. 23,10 €

Tomi Lintonen, Sanna Rönkä, Elina Kotovirta ja Anne Konu: Huumeet Suomessa 2020: ennakointitutkimus. 101/2012. 16,50 €

Anna Leppänen ja Vesa Muttilainen: Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa 2007-2010: seurantamenetelmän kehittäminen ja rikosepäilyjen ominaispiirteet. 100/2012. 16,50 €

Jouni Perttula: Pirkanmaan turvallisuusklusteri? Esiselvitys hankkeen toteutettavuudesta. 99/2012. 16,50 €

Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja, ISSN 1455-8270

Satu Rantaeskola (toim.): Pakkokeinolaki - Kommentaari. 22/2014. 47,30 €

Satu Rantaeskola (toim.): Esitutkintalaki - Kommentaari. 21/2014. 47,30 €

Noora Ellonen (toim.): Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta ja seksuaalirikoksissa. 20/2013. 23,10

Antti Laakso: Poliisisanasto suomi-venäjä. 19/2013. 23,10 €

Kimmo K. Kiiski: Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa. 18/2009. 2. uudistettu painos. 20,00 €

Johan Boucht, Dan Frände suom. Markus Wahlberg: Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. 17/2008. 20,00 €

Reima Kukkonen: Keinotekoisista varallisuusjärjestelyistä ulosotossa ja velallisen rikoksissa. 16/2007. 27,00 €

Risto Honkonen & Nora Stenvall (toim.): Poliisin johtamista kehittämässä. 15/2007. 39,00 €

Arto Hankilanoja: Työturvallisuus ja vastuun kohdentuminen poliisihallinnossa. 10/2003 2. uudistettu painos 2007. 16,00 €

Janne Häyrynen & Tero Kurenmaa: Arvopaperimarkkinarikokset. 14/2006. 25,00 €

Anne Alvesalo & Ari-Matti Nuutila (toim.): Rangaistava työn turvattomuus. 13/2006. 21,00 €

Anne Jokinen: Rikos jää tekijän mieleen. Muistijälkitesti rikostutkintamenetelmänä. 12/2005. 20,00 €

Nina Pelkonen: Kriisin ABC. Käsikirja poliisin käyttöön. 11/2005. 10,80 €

Kimmo Himberg: Tekninen rikostutkinta. Johdatus forensiseen tieteeseen. 9/2002. 12,96 €

Marketta Vesisenaho: Poliisialan sanasto. Suomi-ruotsi-englanti. 8/2002. 10,80 €

Esitutkintaa, pakkokeinoja ja poliisin toimivaltuuksia sääntelevät normit muuttuivat vuoden 2014 alusta. Uusissa laeissa viranomaisten toimivaltuudet on säännelty entistä yksityiskoh-
taisemmin, täsmällisemmin ja kattavammin.

Tämä teos on perusteellinen esitys uuden 1.1.2014 voimaan tulleen esitutkintalain säännöksis-
tä. Kommentaariteoksen rakenne noudattelee täysin esitutkintalain rakennetta ja kukin pykälä
käsitellään yksitellen. Lisäksi teoksessa on lainvalmistelutöistä puuttumaan jääneet rinnakkais-
tekstit, joista lukijan on helppo tehdä havainnot siitä, miten lainsäädäntö on muuttunut.

Teos on välttämätön työkalu kaikille esitutkintalakia työssään jo soveltaville kuin myös
tuleville ammatillisille. Kirja soveltuu toimituksellisten ratkaisujen perusteella hyvin myös
oppikirjaksi. Säädöskokonaisuuteen kuuluvista pakkokeinolain ja poliisilain säännöksistä on
laadittu omat samaan sarjaan kuuluvat kommentaariteoksensa.

Teoksen kirjoittajat ovat poliisihallinnon Ponnistushankkeen eli ETL, PKL ja Poll lainsäädäntöä
koskevan laajan valtakunnallisen lisä- ja täydennyskoulutuksen toteuttaneita asiantuntijoita.
He ovat tämän perusteella ja myös käytännön työnsä kautta aihealueen parhaita asiantunti-
joita teoksen kirjoittajina. Kirjoittajat hallitsevat aiheen sekä teorian että käytännön tasolla esi-
tutkinnasta, syyteharkinnan kautta tuomioistuinkäsittelyyn saakka. Kirjoittajien yhteistyössä
on toteutunut laaja-alainen juridinen osaaminen yhdistettynä poliisitoiminnan yksityiskohtiin.

